II/601
vol 8

Proprietatea Bibliotecii
Universității Iași
II - 1601

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

give

vol 8

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

nod 8

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

C. STERE

IN PREAJMA REVOLUŢIEI

ROMAN

* * *
* * * * *

URAGANUL

Editura „ADEVĚRUL", s. a.
Str. Const. Mille 5-7-9

Pretul Lei 80

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

II-1601

C. STERE

Nº 354.10.1

ÎN PREAJMA REVOLUŢIEI

ROMAN

* * *
* * * * *

11346(5)

006091

Editura „ADEVĂRUL" S. A.
Str. Const. Mille No. 7-9-11

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

16 DEC. 1951
ado 33.195

Toate drepturile rezervate, inclusiv traducerea.

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

* * *
* * * * *

URAGANUL

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CAP. I.

AȘTEPTAREA...

Coborînd din tren la Ungheni, un străin nici n'ar fi bănuit că trece într'o țară frămîntată de revoluție.

Dar pentru Răutu, singurul călător din clasa întâia, mici detalii, insignifiante în aparență, trădau o atmosferă neobișnuită.

Sergentul de jandarmi, cerându-i pașaportul, îl salută cu o extremă politeță și îi răspunse prevenitor la întrebarea dacă trebue să-l urmeze la biroul căpităniei.

— Vă aduc pașaportul la restaurant,... cât luați masa, — bătu el din călcâie.

Căpitanul, comandantul postului de frontieră, nici nu se arătă.

Vameșii, cu aceeași politeță sublimizată, lichidară inspecția cu un gest, oprind deschiderea geamandanelor:

— In regulă!... Desigur nu aveți nimic de vămuit.

Chiar deosebita gravitate şi solemnitate păstrate de toată surtucărimea şi oficialitatea de pe peron şi din restaurant, ca şi privirile aruncate de sub sprincene de călătorii clasei a treia, spuneau multe lui Răutu.

La plecare, în compartimentul lui irupse cerând scuze o doamnă cu un căpşor de „pichire", încă tânără, cu abia perceptibile semne de veştejire, — foarte agitată şi vorbăreaţă.

— *Permettez, monsieur?... Est-ce-que monsieur parle français?* — porni ea din loc : Că eu grăiesc tare prost *pi moldovineşti*... A... vorbiţi ruseşte? Sînteţi al nostru, basarabean din judeţul S***... Ră-u-tu? — cântă ea: Ştiu, ştiu! Cunosc şi pe sora dumneavoastră, doamna Maşa Berezovschi... Am auzit mult şi de mama dumneavoastră... Hamal! Ai răsturnat cutia de pălării cu fundul în sus... Ai să mi le prăpădeşti! Lădiţa asta s'o laşi aici la mine!... Dar n'am avut cinstea şi plăcerea să-i fac cunoştinţa... Dumneaei nu se prea arată acum în lume. Stă tot timpul la Năpădeni... Eu sînt Aglaia Tresnea, soţia lui Vania Tresnea din Scorţeni... Aţi auzit? A!... L-aţi cunoscut din copilărie?... Da... E cam bătrâior... Şede şi el mai mult la moşie...

Doamna îşi adună semnificativ buzele „în as de cupă", aruncă o privire în oglindă, îndreptă voaleta, netezi o şuviţă de păr recalcitrantă şi continuă cu aceeaşi volubilitate, dar cu un aer de confidenţă şi chiar familiaritate, trecându-şi vârful limbii peste buze:

— M'am măritat foarte tânără... Am fost fără mamă... Nu știam ce fac... Și acum mi-e frică să stau la moșie... E grozav, grozav, grozav, ce se face! — șopti ea: mojicii sînt ca niște lupi. Mă tem că într'o zi ne omoară pe toți și ne pradă... Ii îndeamnă jidanii...

— Dar de ce vă temeți, coniță, ce fac oamenii?

— Nu fac nimica, încă... Dar se uită ca niște lupi... Ai auzit ce s'a întâmplat în Jitomirscaia gubernie?... Și jidanii umblă peste tot, cașicum ar fi la Ierusalim...

— Ce fac?

— Nu fac nimic, dar umblă ca la Ierusalim... In Minscaia gubernia...

Acesta a fost primul ecou direct auzit de Răutu în Basarabia despre clocotul revoluționar din Rusia.

In Chișinău, la *Hotel Paris*, locul defunctului Gaspar Gasparovici Nazarian, — ca focar de informațiuni, — a rămas neocupat.

Iar din presa locală cu greu se putea reconstitui icoana adevărată a stărilor din Basarabia, — deși și în democratica *Gândul Basarabiei*, ca și în huliganica *Russcaia Pravda*, se putea ușor constata o simțitoare schimbare de diapazon.

La citirea lor, Răutu fu silit să treacă peste textul articolelor și informațiunilor, pentru ca

să-şi dea seama de ce cuprind ele *printre rânduri.*

Tonul *Gândului Basarabiei* era moderat şi cuminte ca întotdeauna. Dar în el răsuna o *aşteptare,* — aşteptare încordată, deşi tăinuită.

„Vigoarea unui organism, — suna de pildă articolul de fond, pe la sfârşitul lui Iunie: vigoarea unui organism se manifestă înainte de toate prin puterea reacţiunilor sale împotriva factorilor patogeni. Incercările prin care trece astăzi patria noastră ne dau nădejdea unei însănătoşiri *grabnice* şi *desăvârşite*"...

Unui necunoscător al realităţilor, i-ar fi putut părea că şi *Russcaia Pravda* spunea acelaş lucru în fond, deşi într'un stil de pompoasă vulgaritate, obişnuit în foile de suburbie.

„Sfânta Rusie nu va pieri!" — declara oficiosul *Adevăraţilor Ruşi* din Basarabia, condus de moldovenii Braşevan şi Matu: „Sfânta Rusie nu va pieri! Pomăzuitul lui Dumnezeu, în care se întrupează toate nădejdile pravoslavnicei noastre ţări, va găsi în credinţa şi devotamentul supuşilor săi tot sprijinul necesar, pentru a goni duhurile rele ce au pus stăpânire pe o infimă minoritate bolnavă a societăţii noastre"...

In comparaţie cu proza „normală" a Adevăraţilor Ruşi, şi *Russcaia Pravda* vădea aşa dară o extremă moderaţiune: şi aici domina *aşteptarea.*

Doctorul Roitman, bătrânul reprezentant al curentului liberal în viața publică a Basarabiei, *aștepta* și el.

Foarte redus, de o paloare străvezie, abia înviorată de pulsația vieții, neînvinsul idealist îi vorbea lui Răutu cu o voce surdă, în care răsuna totuși siguranța triumfului:

— Sînt fericit că mi-a fost dat să trăiesc până în ziua de astăzi. Pot închide acuma liniștit ochii.. Suferința noastră și a... copiilor noștri n'a fost zadarnică.

Numai la ultimele cuvinte se putea percepe o ușoară tremurare a vocii.

Constantin Dimitrevici Chirilă se sufoca de bucurie, comunicând lui Răutu primele vești, cam fantastice, despre răzvrătirea flotei de războiu din Marea Neagră, în cap cu cuirasatul Potemchin.

Incârligat aproape în covrig, tremurând din capul lui de Danton și din mânile subțiate și brăzdate de vine noduroase, marele advocat moldovan al generațiilor stinse, găsea în entuziasmul lui destule puteri ca să-și stăpânească vestigiile decăderii.

Răutu uită și părul lui cănit, ajuns aproape verde, și contrastul dintre dantura strălucitoare și zbârciturile feții, când, alergând după obiceiul lui prin birou, Constantin Dimitrevici exclamă:

— Straşnic! Straşnic, măi frate!... Știi că Potemchin a fost cea mai grozavă corabie de războiu a Țarului. Și cu muzică, ducând după dân-

su toată flota, a intrat în Portu Constanţa şi au zis toţi *matroşii*, cu toţi ofiţerii şi comandanţii în frunte: „Nu mai vrem să stăm sub sălbătăcia Ţarului, vrem să fim sub o ţară slobodă, cum e România!"... Dar ce face Regele nostru? Acuma să mişte numai din deget şi praf se alege din baraţca aiasta aziatică!...

Şi acesta *aştepta*.

Aceeaşi atmosferă Răutu o găsi şi la *moldovenizanţii* din generaţia mai tânără.

Porfir Gavrilovici Gheorghiţă, silit să se retragă din magistratură, practica acum ca advocat şi se simţea fericit că opinia publică şi autorităţile vedeau într'însul reprezentantul autorizat al *moldovenismului* din Basarabia.

Era prea puţin schimbat dela întrevederea lor de acum zece ani în urmă. Părea chiar ceva mai rumăn şi mai întinerit, mulţumită animaţiei care îl stăpânea:

— Amu, Ivan Gheorghevici, — salută el pe Răutu din prag: Amu Ivan Gheorghevici, vine ziua noastră!... Să dee năvală armia românească!... Are să fie primită cu bucurie, cu pâne şi sare, cu icoane şi prapuri...

După îndemnul lui Răutu, la Daşa Staroverov se adunară puţinii membri ai „Cercului cultural moldovenesc" ce se mai găseau la Chişinău.

Daşa, tot nemăritată, se apropia acum de patruzeci de ani, şi luase proporţii impună-

toare, dar păstra același caracter prietenos și același surâs plăcut, deși puțin melancolic.

— Ah, cum te-ai schimbat, dragă Vania! — îi aruncă ea îmbrățișându-l: Ai și peri albi!... Se cunoaște că trăești... Noi am stat aceștia zece ani pe loc... N'am trăit... Deaceia, poate am mucegăit, dar n'am îmbătrânit.

In afară de președintele Porfir Gheorghiță, dintre inițiatorii „Cercului" veniră numai mocnitul Simion Brânzariu și doctorul Nicolae Pătrașcu, coleg de liceu al lui Răutu, pe care acesta nu-l mai văzuse dela arestarea sa cu peste douăzeci de ani în urmă. Ajunsese pîftit de grăsime, bleg și incolor.

Părintele Găină, — neputând fi prevenit din vreme, — lipsea.

In schimb erau de față trei proaspeți — tustrei „bogoslovi" din Siminarul Chișinăului: Valenti Pohrib, fiu de diacon din nordul Basarabiei, — foarte brun, foarte grav și chiar solemn și veșnic adormit; Grigorie Taur, băietul popii din Glodeni, sprinten și vioiu; și Constantin Hârlețel al pisaltului din Petrești, — moșia Brezenilor din județul S***, — înalt, voinic, cu un cap cât un bostan, contrastând ciudat cu ochii săi mici, șireți și neastâmpărați.

Membrii vechi erau vădit stingheriți.

Tinerii se produceau cu emfază.

Chiar și adormitul Pohrib, ca printre căscături, întrebă foarte grav pe Răutu:

— Dar cum, dacă ar fi să fie nevoe, avem să

ridicăm noi baricadele?... Ne trebue un inginer...

Aşteptau şi ei „tulburarea apelor".

Pentru moment, apele nu se tulburau decât în afară de graniţele Basarabiei.

In drumul spre Năpădeni, ocolind prin Chersonia şi Podolia, până la mica staţie Pârloaga unde urma să-l aştepte trăsura, Răutu luă loc dinadins în clasa a treia.

Până la Nistru, ţăranii ucrainieni se fereau mai puţin de călătorul „surtucar" din mijlocul lor:

— Ce zici, *pane*, — întrebă un moşneag mucalit, surâzând de sub sprincene stufoase şi sub mustaţa groasă lăsată *pe oală:* Mai ţine mult războiul cela blăstămat... Nu de alta, dar să ştie baba mea, să gătească colţunaşi şi sarmale pentru *iaponţi*... Că feciorii noştri, — întorşi pe acasă, — care fără picior, care fără braţ, care surd ori chior, — zic că dacă o merge tot aşa înainte, vin *iaponţii* şi până aici.

Dar dincoace de Nistru, Moldovenii priveau mohoriţi pe „intrus" şi aflând la cercare că vorbeşte moldoveneşte se „încuiară" şi oftau numai, fără ca Răutu să le poată trage un cuvânt din gură.

Dar Dumitru, — cu cascada-i albă aşternută pe pântecul lui, lăţit peste toată capra — îl şi

întrebă în șoaptă, abia porniți din stație, plecându-se spre fundul trăsurii:

— Să vă întreb ceva, conașule Vania... Oari a fi adevărat? vin și la noi *studienții* di piști Nistru?...

O privire lacomă și plină de bănuială îl învălui pe Răutu.

Doamna Aglaia Tresnea din Scorțeni avea dreptate să fie îngrijorată...

In vechea curte a Năpădenilor se simțea peste tot decăderea.

Un stâlp al porții stătea strâmb; din îngrădirea parchetului de trandafiri lipseau câteva gratii; o treaptă de granit roșu a scării se clătina; pe ziduri, în mai multe părți, tencuiala căzută rămânea nereparată; și chiar vreo două ochiuri de geam, la fațada principală, se încruntau chioare; sub arcadele *fligheluiui* zăcea, răsturnată cu roțile în sus o trecerătoare stricată, și camerele de musăfiri păreau degradate în depozite de dărămături și rebuturi...

Infățișarea mamei îngrozi pe Răutu; nu atât prin îmbrăcămintea neglijată. Smaragda Theodorovna, — deși portul ei auster impunea întotdeauna, — ostentativ se ținuse și înainte străină de cochetăria rochiilor. Dar expresia ei de desnădejde și de renunțare îi dădea acum o mască tragică.

— Bine ai venit, Vania! Nu ne-ai uitat va-să-

zică cu totul! — îi spuse ea surd, după ce îl sărută pe frunte: E și Maşa aici, cu copiii.

Pe uşa din fundul hallului de intrare înainta spre ei, veştejită înainte de vreme, o femeie pe care Răutu o recunoscu mai mult prin marea ei asemănare cu Smaragda Theodorovna, aşa cum aceasta era cu un sfert de veac înainte, — era numai cu mult mai înaltă şi privirea ei părea mai voalată, ca şi mişcările mai indolente.

Hainele negre îi accentuau încă paloarea feţei.

Vania se uită mirat spre mamă:

— Şede cu mine la Năpădeni, singură, cu cei doi copii — răspunse la întrebarea lui mută Smaragda Theodorovna : Colea e trimes ca procuror tocmai la Saratov... unde sînt nişte tulburări mari... Unul a şi tras cu puşca asupra lui... A scăpat ca prin minune... L-au lovit numai vreo două alice... Era puşcă de vânătoare.

Mama oftă, privind înlături.

Răutu înţelese cu mult mai mult decât cele ce au fost rostite.

Ultimul reprezentant al neamului Răuteştilor nu se mai regăsea în atmosfera cuibului strămoşesc.

Ciudat, că şi mama îi părea *străină* în conacul în care domnise aproape o jumătate de veac.

N'o mai interesa nici gospodăria, lăsată după moartea vechilului Alexandru pe sama unui tânăr administrator, cu un pronunțat tip armenesc; — nici măcar orânduiala casei, căzută în întregime în sarcina surorei sale de lapte, Gafița, care, văduvită, se instalase în locul Margaretei Iozefovna, ca menajeră și confidentă, cu puteri mai depline decât cele avute vr'odată de predecesoarea ei.

Vania își dădu însă foarte curând sama că mama lui nu era străină numai de Năpădeni.

Cu toate că ajunsese abia la vrâsta de șaizeci de ani și purta încă urme vădite din frumusețea ei de altădată, cu prea puțini peri albi și cu ochii negri încă arzători, ea se izolase evident de toată lumea din afară.

Obrazul slăbit, întotdeauna smead, căpătase acuma o nuanță verzuie, cu pielea mai largă, strânsă în cute mărunte, în jurul gâtului.

Se mișca încet, cu o deosebită precauțiune, și adesea se oprea parcă ascultând glasuri tainice. Atunci i se aprindeau în ochi luciri de extaz tragic ca la martirii din picturile renașterii italiene.

Chiar între dânsa și Mașa se simțea o îndepărtare.

Aceasta umbla mereu cu un aer melancolic, oftând la fiecare pas, cu pleoapele lăsate în jos, evitând privirile mamei.

In faţa scării, Răutu fu salutat, cu un gest stingher, de un flăcău înalt şi sdravăn, cu faţa arsă de soare, — stacojie ca la toţi blonzii. Părea foarte tânăr, — abia dacă avea optsprezece-nouăsprezece ani, — cu ochii lui nevinovaţi, albaştri închişi, ca de violetă.

Răutu rămase ţintuit pe loc, — era Ionică, băiatul Ilenuţei!

— Sărut mâna, conaşe Vania! — rosti vădit încurcat flăcăul: Am aflat deabie amu că aţi venit şi am chitit să vă văd amuş, disdimineaţă, că trebue să merg cu caru după var, la Vârteja...

Băiatul se uita numai la bordurile largi ale pălăriei, împletită acasă din paiu de grâu, pe care o tot învârtea în jurul pumnului stâng.

— Să trăieşti, Ionică — se bucură Răutu, strângându-i şi el stingherit mâna: Aveam de gând să te caut chiar astăzi... să mai stăm de vorbă...

— Apoi, am să potrivesc eu să fiu spre seară slobod! — se înseninâ Ionică: Şi viu la curte!

— Ba, vin eu la tine. Unde stai acuma?

— Amu stăm în casa mătuşei Irina... Mi-a lăsat-o cu limbă de moarte. Ii mai mare şi tata mai are amu copii şi cu Catinca a Mariei Vornicu... Dar putem eşi în ţarină, ori în păduricea dinspre Ciorneni, că nu-i departe...

Băetanul acesta apăru ca ultimul fir care îl mai lega pe Răutu de cuibul părintesc.

Spovedaniile lui îl mișcau și în acelaș timp îi trezeau o arzătoare mustrare de cuget.

Ioniță Cornea vădea o inteligență vie și o sete de cunoștință ce trecea cu mult peste orizontul Năpădenilor.

Dar neștiind rușește, — dealtfel la Năpădeni nu se găsea nici școală rusească — a rămas fără știință de carte; abia dacă a putut, cu ajutorul feciorului popii, prinde câteva buchi, din peticele de gazete ce-i cădeau în mână.

Ca fiu de clăcaș și băiat sărac însă, pe care tată-său împovărat de sarcinile noii căsnicii, îl mai ținea și în obidă, — de mic își simți încolțind duhul de răzvrătire în suflet.

Ca moldoveni, necunoscători ai limbii vorbite de stratul social superior, Năpădenenii trăiau izolați de frământările care bântuiau societatea rusă.

De peste Nistru, însă, pe vremea secerișului și a treerului, veneau în căutare de lucru Ucrainienii. Apoi și ei înșiși ajungeau din când în când până la iarmarocul din Baltă, un centru moldovenesc din Chersonia.

Veștile se răspândeau în sânul țărănimii nu prin ziare, sau prin agitatorii de profesie, — ci din sat în sat, de la megieș la megieș, — oameni cunoscuți între ei și gospodari cinstiți.

Așa a venit vorba și până la Năpădeni că „din sus" vin niște *studienți* și dau poruncă

oamenilor să-şi facă dreptate, să gonească pe boeri din conacele lor, să-şi împartă moşiile lor, să le golească hambarele şi să-şi însuşească vitele, ca şi plugurile şi toate uneltele de muncă.

Aşa asigura Moş Agafon din Balta, om vrednic şi gospodar cinstit, care aflase adevărul de la Moş Pantelimon, din Cameniţa, hăt, taman lângă *Adies* (Odessa).

Acest lucru l-a auzit dela Moş Agafon, chiar cu urechea lui, şi Moş Dumitru Morariu din Năpădeni, când îşi vânduse calul buestraş la iarmaroc.

Şi dela Moş Dumitru Morariu i-a venit şoapta unui alt moş, din Ciorneni, şi încă altuia din Cucernica, şi unui al treilea din Petreşti, — cu toţii oameni de nădejde şi gospodari cinstiţi.

Şi aşa, toată lumea aşteaptă acum numai cuvântul *studienţilor*.

Ioniţă Cornea părea foarte aprins de toate aceste veşti şi trăgea nădejde că dela „conaşul Vania" are să găsească toate confirmările şi lămuririle.

Da! Doamna Aglaia Tresnea avea cuvântul să fie îngrijorată...

La urma urmelor, — se gândi Răutu, — aşa au pornit întotdeauna — dela Jacqueriile franceze, — valurile revoluţiunilor ţărăneşti.

La Oniţcani, la curtea doamnei Natalia Varnavin, Răutu s'a putut convinge că nu lipsesc în Basarabia radieri revoluţionare şi de altă natură.

Tiotia Nataliţa şi la şaptezeci de ani, sub zăpada imaculată a părului şi în ciuda formelor rubensiene exagerate, rămase tot *Tiotia* Nataliţa, aşa cum o cunoscuse Vania din copilărie: ochii albaştri scânteietori, ca şi obrajii trandafirii şi fragezi, afirmau aceeaşi nebiruită tinereţă sufletească.

— A, urâciosule, însfârşit te-ai îndurat să vii pe la noi! — se revărsa ea între îmbrăţişări şi sărutări: Dar Elisa!... Şi Ginetta?... De ce nu le-ai adus?... Tare aş vrea s'o cunosc pe Elisa!... La urma urmelor, dela ea atârnă acum rostul vieţii tale, de vei fi fericit sau nu... Am studiat mult fotografia ei... Uite, o am aici, cu a Ginettei, între portretele de familie. Bietul moş Iorgu,— începu să plângă *Tiotia*,— Dumnezeu ştie dacă mai mult de bucurie sau de jale: Nu i-a fost dat să te vadă aşezat, şi acum ai şi tu peri albi în barbă.... Dar cum sameni cu Moş Iorgu! Numai că eşti prichindel, „Pimperlic", şi el era „varvar", „zmău"!.... Ha-haha! — râdea ea acuma înduioşată printre lacrimi şi scoţând un petic de linon dantelat porni spre uşă, sprintenă şi vioaie, chemând:

— Gionna! Gionna! Vino îndată! A sosit Vania Răutu!...

In uşă apăru o siluetă, şuie şi sveltă, în toată

splendoarea celor douăzeci de ani ai unei *transteverine*.

— Ne recomandăm, dragă Vania! — făcu înaintea lui o reverenţă graţioasă tiotia Natalia: Sîntem socialistă revoluţionară, ne ridicăm împotriva ţarismului şi a burghezimii, — într'un cuvânt, am moştenit, Dumnezeu ştie pe ce cale, duhul de răzvrătire al lui Vania Răutu, pe care îl iubim din tot sufletul, deşi nu l-am mai văzut din copilărie, dar avem în camera noastră un mare portret al lui, aşezat între Leon Tolstoi şi Nicolae Mihailovschi.

— Ah mamă! — se roşi fata: Tu nu poţi fi niciodată serioasă...

— O, no, no, no, no! — exclamă tiotia Natalia, când o văzu strângând mâna lui Vania: Ce înseamnă fasoanele astea!... Sărută-l, sărută-l frumos... Ştiu că îţi place... Şi el e al dracului, deşi şi-a născocit din cochetărie trei fire de peri albi în barbă. Şi Elisa ştiu că nu se poate supăra dacă are aşa comoară... Ha-ha-ha-ha-ha!...

Acesta era darul cel mare al Nataliţei. Ea impunea parcă atmosfera de voe bună şi prietenie oricui, cu cine venea în contact.

Lui Vania Răutu i se păru că niciodată nu ieşise din această atmosferă, atât de *acasă* se simţea aici..

Şi cu amărăciune îi trecu prin gând: Mama s'a mărginit la întrebări pur formale despre sănătatea „nevestei-tale" şi a „fetiţei, — cum o cheamă".

Nataliţa parcă îi ghici gândul şi-l întrebă cu o voce mai coborîtă:

— Cum ai găsit-o pe mama?... Şi pe Maşa?... Sînt foarte nenorocite... Mai cu seamă mama. Mă duc acum rar pe la Năpădeni... Aş vrea să-i aduc vreo mângăere... Dar mă primeşte cu răceală... Din mândrie... Nu vrea să-şi recunoască înfrângerea... A sacrificat totul pentru Maşa... Se simte vinovată şi faţă de bietul Moş Iorgu şi faţă de Costea, răposatul, şi mai cu seamă faţă de tine!... Maşa e în faţa ei acum un fel de acuzare vie. E de fapt părăsită de bărbatu-su, cu cei doi copii. In orice caz nu mai au nici o legătură sufletească... Şi mă tem că şi materialmente să nu fie cam încurcaţi... Bietul Moş Iorgu!...

Nataliţa porni acuma să plângă în plin, ştergându-şi ochii şi suflându-şi nasul fără preocupare de decor.

Gionna Varnavin era studentă şi înfocată social-revoluţionară.

Tiotia Nataliţa în vederea situaţiei tulburi era silită să recurgă la tot felul de stratageme, ca să-i prelungească vacanţa la Oniţcani.

Ca toţi neofiţii, era fanatizată pentru doctrina partidului, şi-i ura din inimă pe social-democraţi.

— Cum poate cineva, *oncle Vania*, — aşa îl botezase ea din primul moment: Cum poate cineva, oncle Vania, să fie aşa de tâmpit, să

creadă cu putinţă că într'o ţară de ţărani, cum este Rusia, poate fi o revoluţie fără ţărani?...

Plină de indignare, stătea dreaptă, cu sprincenele ridicate în sus sub o frunte bombată, şi-şi întindea înaintea ei mânile încleştate, într'un gest de supremă revoltă.

— Dar şi ţăranii singuri, — ripostă Vania cu un surâs trist: nu pot face prea mult... Uite şi acum... Numai orăşenimea se agită. Ţăranii nu ies din toropeală.

— Nu, oncle Vania, se mişcă şi ţăranii! — protestă Gionna descleştându-şi mânile, bătându-şi palmele şi aruncând căpşorul îndărăt cu un aer *mutin:* Ştii ce se face chiar aici, peste Nistru, în Chersonia?... Vera Calistratova a Berciu din Cerleni spune că a copilărit cu dumneata. E măritată cu Nichifor Balmajinschi, mare moşier din Chersonia. Au fugit de acolo şi o poţi vedea la Cerleni. E năcăjită, bine înţeles; dar povesteşte minuni. Ţăranii au pornit în coloană, sub o comandă în regulă şi, după un plan bine chibzuit, din conac în conac; făceau peste tot inventarul vitelor, a depozitelor de grâne, a întinderii moşiei, a culturilor, şi puneau pe proprietari să iscălească, ca să răspundă pentru ceea ce nu puteau ridica cu ei. Minunat!...

— Iar dincoace de Nistru, la noi în Basarabia, cum au reacţionat ţăranii la ceea ce se petrecea în vecini?....

— A! — îşi strâmbă dispreţuitor guriţa Gionna, descleştându-şi mânile, bătându-şi palme-

le cu un ușor surâs: A! Moldovenii noștri!... Mămăligarii!... Șopotesc ceva între ei, dar nu se mișcă... Tare-s greoi... Degeaba le vorbești.... Stau ca de lemn!

— Dar în ce limbă le vorbești? — întrebă Răutu.

— Mai pot îndruga puțin pe moldovenește. Când îmi lipsește vreun cuvânt, mai adaug și din rusește... Mai ales cu termenii tehnici mă sbucium... Cum să le spui pe moldovenește *evoluție, concentrarea capitalurilor, socializarea mijloacelor de producție?*... Ah, e foarte greu... Dar tot înțeleg și ei ceva rusește; mai ales flăcăii după ce vin din armată...

— Am să te pun în contact, — îi propuse Răutu: ca o lecție practică, cu un flăcău din Năpădeni, Ioniță Cornea. Încă n'a făcut armata, nu știe carte, deși e grozav de dornic de învățătură, și de o rară inteligență. E în acelaș timp și o fire idealistă. Îi poți ajuta mult cu cunoștințele dumitale. Dar el ți-ar putea fi și de mai mult folos: ai înțelege poate dela el despre ce șopotesc Moldovenii noștri și de ce stau nemișcați.

Tiotia Natalița, preocupată cu pregătiri de ceai, — nu luase parte la aceste desbateri.

— A! — interveni însă aici din nou răzând: Ați și pus la cale un complot! ...Tu, Vania, ești incorigibil! Și când vei ajunge la vrâsta mea cred că ai să fii tot așa, — umblând prin nori și privind numai la stele!...

— Dar și dumneata, tiotia Natalița, — îi

sărută mâna zâmbind, Vania: până la vrâsta dumitale ai rămas tot dulce și romantică, înțelegătoare și generoasă...

— Ce vrai, dragă Vania, am trăit mult mai multe decât vă închipuiți voi, tinerii... Șeptezeci de ani nu e o scurtă poveste... Nu mă prea înțeleg în teoriile voastre, dar.... iată, zilele acestea am citit istoria Cleopatrei... Doi oameni mari, care țineau în mânile lor cumpăna lumii, au fost la picioarele ei. Și așa a fost de când este lumea și așa va fi cât va trăi omenirea.

— Dar vezi că un al treilea, dragă tiotia Nataliția, nu s'a lăsat fermecat de Cleopatra... Și acela tocmai a stăpânit lumea cu adevărat!..

— Imbătrânise Cleopatra! — erupse Nataliția roșită de indignare: Și... deaceea s'a dat rânduiala asta proastă lumii...

Eșirea fu primită cu un hohot de râs din partea tinerilor, la care se adăogă și basul profund din prag al unui bătrân înalt, cu părul creț, cu desăvârșire alb, care încadra o față foarte smeadă, de o sluțenie inteligentă.

Nataliția râse din toată inima.

— Am dat de veste despre sosirea ta, dragă Vania, lui Ivan Nicolaevici. Șede acum aici, în apropiere, la Zahrina și a ținut foarte mult să te vadă... Foarte des vorbim cu dânsul despre tine. E dintre puținii care te înțeleg și care regretă pentru Basarabia noastră expatrierea ta, — mai ales în zilele acestea...

Ivan Nicolaevici Telega, deși acum puțin

adus din spate, își purta încă voios cel de al optulea deceniu al vieții.

— Trăim pe un vulcan, dar Natalia Chirilovna nu se lasă de ale ei, he-he-he! — râse Ivan Nicolaevici după ce salută cu o deosebită politeță bătrânească pe cei prezenți.

— Ce veste bună ne mai aduci, Ivan Gheorghevici? — se adresă el fără mult înconjur lui Răutu: Acum avem nădejde numai în dumneavoastră, cei de peste Prut... N'are doar să ne lase regele Carol să ne prăpădim aici... că Rușii au turbat!... Și ce are să fie după ce se face pacea, Dumnezeu știe!...

— Dar până acuma, Ivan Nicolaevici, — obiectă Răutu: slavă Domnului, e liniște. Nu știu de ce vă spăriați atâta cu toții. Sînt mici turburări inevitabile în momentele de criză... Doar toată viața ați așteptat revoluția.. Și scrob fără ouă sparte nu se face...

— Revoluția!... Revoluția!... Înțeleg revoluția condusă de intelectualitatea țării. Dar cu energumenii aceștia, care fac apel la instinctele sălbatice ale plebei...

Gionna sări în sus, cu ochii fulgerători, și cu mânile ei încleștate întinse înainte, apostrofând pe Ivan Nicolaevici:

— Vezi, Moș Ga! — așa îi zicea ea din copilărie: Vezi, Moș Ga, îți spuneam întotdeauna că ești un burjui ruginit, un reacționar! Încă nu-i nimica și sînteți gata să chemați și pe Tătari!... Pe ciocoii de peste Prut!... cei mai odioși vampiri ai țărănimii!...

Răutu avu prilejul să afle cum gândesc aici şi cei de jos la eventuala intervenţie din partea României.

— Coane Vania! — îl întrebă într'o seară, timid, Ioniţă Cornea: Ii adevărat ce spune Vasile Oancea dizirtirul, — care s'o aşezat aici la noi în sat, s'o însurat, are pământ şi copii, dar tot trage cu urechea pişti Prut, — a fi adevărat că acolo, mai odinioară, iar o fost foameti, şi oamenii au fost împuşcaţi şi căzniţi? Că-s tare hăini boerii de peste Prut...

Nimic nu era mai dureros pentru Răutu decât desacordul acesta dintre massa ţărănească şi stratul intelectualilor moldoveni, mai mult sau mai puţin naţionalişti.

Ţăranilor, Prutul le inspira teamă şi chiar ceva mai mult decât neîncredere: ostilitate făţişă.

Toate nădejdile lor se îndreptau spre Răsărit.

Ziua de 9 Ianuarie a fost împodobită în imaginaţia ţăranilor moldoveni cu detalii fantastice, prin care se trădau aspiraţiile lor.

Dumitru Morariu, — tatăl Ilenuţei şi al lui Niculiţă, încă mobilizat în Mandgiuria, — un moş care de mulţi ani nu-şi mai rădea barba şi ai cărui ochi înlăcrimaţi abia se puteau zări de sub sprincenele stufoase, spunea tacticos:

— Mi-o spus Zaharia cari ari un ficior, Tănasă, în *gvardia* din *Piter*, că s'o grămădit

acolo la *Dvoreț* norod mult, di s'o făcut omătu negru. Și au strigat împăratului: dă-ni voi și dreptati și pământ!... Dar boerii l-au spăriet pi împărat și l-au ascuns în beciu și au început să tragă în norod și cu puști și cu tunuri... Prăpăd mare?... Și norodu s'o tulburat și nu mai știi paci și așteaptă numai cuvânt di la *studienți*, că să-i răpună pi tăți boerii...

Moș Dumitru era aproape ultimul reprezentant al generației mai bătrâne din Năpădeni, pe care Vania îl cunoscuse din copilăria lui.

Dispăruse de mult Alexandru vechilul, ca și dascălul Andronache, care n'a mai trăit mult după ce torturatorul său, părintele Vasile Cociorva, fusese luat de Dumnezeu; Nicache feciorul, mama Vasilica, Aizic cârciumarul, Leizăr „Architectul", — cu toți erau duși în lumea celor drepți.

Și „părinții săi cumpărători", bucătarul Vichentie Lisoschi, „leahul", cu baba lui, — mama Paraschiva, — deasemeni odihnesc în cimitirul Năpădenilor.

Dintre bătrânii servitori ai curții trăia numai vechiul bucătar din vremurile robiei, Costache Țiganul, care, — surd și orb aproape, — vegeta într'un bordeiu la marginea satului, zăpăcit de vremurile noi, neînțelese

— Ci mai esti la curti? — sâsâi el printre gingiile lui goale, privind spre Vania de sub

mâna ridicată spre frunte, pentru aşi feri ochii bătrâni de soare:

— Ci nu mă iei la curti, *coane Iorgule?* Tot aş pute să hiu di agiutor ceva pi la cuhnie. Că Gheorghiţă leahu îi încă ţânc...

Uitase şi de moartea bătrânului său stăpân; i se ştersese chiar şi icoana lui într'atâta, încât o vagă asemănare de trăsături îl readuse la vremuri de mult înmormântate...

Din generaţia lui Vania, tovarăşii săi din copilărie, cei mai mulţi, din câţi trăiau, se găseau pe câmpiile Mandgiuriei. Numai schilozii erau reveniţi, — printre ei, şi cel amintit de Costache Ţiganul, Gheorghiţă Lisoschi care acum, schiopătând, cu adevărat înlocuia pe tatăl său în serviciul curţii.

Scăpase şi Tănăsică ţiganul, care putea demonstra atmosfera morală în care se găsea armata din Mandgiuria.

Ajuns înainte de mobilizare fierar iscusit, acum fără un ochiu şi cu mâna dreaptă amputată, se trezi fără nici un rost în cocioaba lui, în care mişuna o droaie de copii goi şi înflămânziţi.

Clocotea de ura însămânţată de cuvintele rău digerate ale propagandei revoluţionare.

Inalt, cu trăsături caracteristice şi fine, privea fioros cu singurul lui ochiu de sub stogul cela de păr încreţit şi unsuros, când îi vestea surd lui Vania:

— Lasă, conaşule! — hârâia el, nu se ştie pentru ce, într'o rusească stricată: Vine jude-

cata!... Nu scapă ei!... Le întindem mațele pe stâlpii de telegraf, — Dela Mucden până la Moscova și până la Piter... Are să fie *respublica* socială... Să-mi plesnească și celălalt ochiu dacă nu spun adevărat... Așa zic *bulșicii dinacrați*...

Ioniță Cornea, numai el singur, servea drept verigă de legătură pentru Răutu, prin evocarea icoanelor trecutului, cu începuturile lui din Năpădeni.

El învia în ceața amintirilor chipul Ilenuței. Dar mai cu seamă, crescut de mama Irina, — moștenitorul ei, el, parcă făcea parte din adevărata familie a lui Vania.

Lipsa mamei Irina fără Ioniță ar fi transformat Năpădenii într'un deșert.

Atmosfera de la curte îl înăbușea pe Vania, îi era cu neputință să-și prelungească ședereа „acasă".

— Ai să te duci și tu cu acei studenți răzvrătiți? — îl întrebă mama fixându-l cu ochii ei negri, nepătrunși, când își anunțase plecarea: Te duci cu acei care se ridică împotriva Țarului?... Care vor să ne prăpădească și pe noi? Să ne ucidă și să ne jăfuiască... pentru mojici și țigani?...

Vania își plecă în tăcere capul.

Tăcu și Smaragda Theodorovna privind în fața fiului rătăcit tot cu o mai vădită tensiune din ochii ei deschiși ca o prăpastie neagră...

Dar acesta, văzu îndată cu surprindere că în bezna acestei priviri se aprinse o scânteie;

apoi prin faţa palidă trecu în tremur nestăpânit, ca un val de desnădejde, care-i sgudui însfârşit şi trupul într'un spasm tăinuit de plâns.

Insfârşit, parcă fără voie, orgolioasa suzerană a Năpădenilor îşi lipi pentru o clipă capul de pieptul lui Vania, apoi sărutându-l furişat pe frunte, se întoarse şi dispăru în buduar.

La plecarea lui nu asistă decât Maşa, care cu indiferenţă adormită îl sărută, urându-i:

— Voiaj bun!...

Suna aproape ca o ironie.

Lui Vania nu-i mai era sortit să-şi revadă mama...

CAP. II.

GLOATA ŞI PONTIFII.

La Chişinău, în redacţia *Gândului Basarabiei*, Răutu găsi multă încordare şi animaţie, care se trădau prea puţin în coloanele ziarului.

Vasilie Vasilievici Saharov, directorul, care abia se mişca de grăsime şi suferea şi de astmă, aproape nu mai părăsea masa de redacţie, urmărind informaţiile ce-i parveneau dela corespondenţii din regiune.

— Fierbe! Fierbe, dragă Vania! — repeta el sufocându-se aproape la fiecare cuvânt: Crapă catapeteasma!... Războiul nu mai poate fi dus mai departe... Iar pacea va aduce explozia.

Telegrama despre încheierea tratatului de pace din Portsmouth sosi înecată în veşti fantastice, care desveleau o situaţie încă necunoscută în istorie.

Armata din Mandgiuria nu mai voia să aştepte demobilizarea.

Unităţi întregi, rupând frânele disciplinei, atacau trenurile, în bande înarmate, şi forţau personalul căilor ferate „să-i ducă acasă".

Universităţile închise pentru învăţătură îşi ţineau porţile largi pentru întruniri publice, în care muncitorii din fabrici fraternizau cu studenţii, cu profesorii şi reprezentanţii burgheziei liberale.

Din când în când, ca o explozie mai violentă, un conflict între poliţie şi muncitorimea orăşenească ducea la vărsări de sânge, iar în adâncimea satelor turburările agrare izbucneau sporadic, când sub o formă mai blândă, când până la „cucoşul roşu" aruncat asupra conacelor şi magaziilor boereşti.

Dar Basarabia tot numai *aştepta*...

Neliniştea era adâncă, cum a putut-o constata Răutu în întrevederea scurtă cu octogenarul Chiril Chiriacovici Leon, — vechiul conducător al boerimii *moldovenizante*, de pe la jumătatea secolului trecut, retras acum în casele lui din Strada Grădinilor.

Bătrânul, gârbovit, cu o voce scăzută, impresiona încă prin înfăţişarea lui demnă şi îngrijită.

— Da-da-da!... Fecioru lui Iorgu, ştiu! — dădu el prietenos din cap la prezentarea lui Răutu: Ştiu, te-ai aşezat în România... Şi ce

zici? Are să lase Europa să fim omorîţi şi prădaţi de tăţi răii?... Şi România?... Doar *Români* sîntem şi noi... Şi alt chip de mântuire, după a me socoteală, nu mai este... decât să vie o armie străină... Cât pentru a noastră!... Amu, Dumnezeu să aibă în grija lui pe Măria Sa Impăratu...

Nici vechiul boer moldovan, nici Răutu nu ştiau că în momentul acela chiar se şi aduna la graniţă o „armie străină".

Cât de deosebit i-ar fi impresionat această veste!...

Răutu, ne mai putând rămâne în izolare şi inacţiune, se hotărî să caute la Odessa legături cu „comandanţii revoluţiei".

Mişcarea haotică ale cărei răsunete puteau trece peste Nistru, îi făcea impresia unei totale lipse de organizare.

Corina Schwarz, — care o ducea greu, ca văduvă cu copii, într'o mahala a Chişinăului, — îi dădu adresa surorei sale Bella, stabilită de mai mulţi ani la Odessa, unde-şi câştiga acum existenţa în calitate de corectoare la un ziar; — bătrânii lor muriseră ruinaţi.

Apoi, avea şi el „adrese conspirative", pentru a putea, eventual, prinde contactul cu Serghei Alexandrovici Jaba, cu Mihail Suhanov şi chiar cu Artamon Danilov.

Ţinea să găsească şi pe Ana Fedosievna, sora lui Grişa Goncev, ca să afle ceva despre

acesta, căci nu mai avusese nici o veste despre el după fuga lui din Siberia.

In Odessa respira altă atmosferă.

In faţa gării jandarmii şi poliţiştii priveau posomoriţi la un grup numeros, adunat în jurul unui orator imberb, care urcat în spinarea a doi atleţi desmăţaţi, ţinea un discurs înflăcărat.

— Ce-i asta? — întrebă Răutu pe un domn pe scara din dos a gării.

— E un *meeting* al lucrătorilor din atelierele căilor ferate. Le vorbeşte un delegat al social-revoluţionarilor...

Când se urcă în trăsură, două fete tinere, fără să se sinchisească de prezenţa poliţiei, îi aruncară la picioare teancuri de tipărituri: manifeste şi apeluri imprimate fără indicarea tipografiei, din partea partidului social-democrat şi al celui social-revoluţionar.

Cuprindeau îndemnuri făţişe la răzvrătire în termeni aproape identici, — cu atâta deosebire că social-democraţii apelau de preferinţă la „muncitori" şi „proletari", iar social-revoluţionarii se adresau şi la „cetăţeni" îndeobşte.

Pe străzi, foarte multă animaţie, dominau însă figuri de tineri studenţi şi studente, printre grupuri de muncitori, nepremeniţi încă de hainele lor de atelier.

Ana Fedosievna, deşi nu avea nici cincizeci de ani încă, părea o băbuşcă cu totul albită şi sbârcită.

Bella Ghitis, îl prevenise că biata femeie e foarte năcăjită, întrucât nu numai soţul şi un fiu se aflau pe câmpul de războiu, dar şi fratele Grişa, angajat într'o acţiune primejdioasă, de mai multă vreme nu dădea nici o veste.

Pe Răutu, Ana Fedosievna îl întreţinea tocmai mai mult despre Grişa.

— După ce se întorsese din a doua deportare, din Iacutia, — căci nu ştiu dacă eşti în curent că după vreo trei ani dela evadarea din Berezov, prins la întoarcerea de peste graniţă, fusese din nou deportat tocmai în Iacutia, — şi după ispăşirea pedepsei reuşise să-şi creeze o frumoasă situaţie la căile ferate.

Vorbind, Ana Fedosievna tot timpul îşi desfăcea şi închcia, maşinal, catarama curelei ce-i strângea bluza de talie:

— Acum organizează greva generală a muncitorilor şi a funcţionarilor la căile ferate... Pentru aceasta doar n'au să-l laude... Şi nu mai e tânăr... Şi Sonia e bolnavă... Au şi doi copii...

Oprindu-se un moment, îşi suflă nasul şi trecu celălalt capăt al batistei pe la ochi:

— Apoi, şi dela Colea şi Ghenea, din Mandgiuria, — urmă ea sughiţând uşor: vin veşti rele... Se agită soldaţii.. Ofiţerii trăesc sub o veşnică ameninţare de măcel... Dumnezeu ştie ce are să mai fie... A înnebunit lumea peste tot...

Răutu socoti inutil să intre în discuţie cu această soţie, mamă şi soră, cuprinsă de groază pentru soarta fiinţelor celor mai dragi.

După ce obţinu promisiunea ei că îl va înştiinţa deîndată ce va afla ceva despre Grişa, strânse mâna bietei femei, sortită, fără vină, să fie măcinată toată viaţa de frământări revoluţionare.

Bella Ghitis se înfăţişă cu totul în altă lumină.

Desigur, doamna matură care sta în faţa lui, se deosebia mult de fetiţa de şaptesprezece ani, pe care o cunoscuse cu aproape un sfert de veac înainte.

Bărbia ei părea acum şi mai lungă şi mai ascuţită, iar pometii obrajilor mai eşiţi şi mai lărgiţi ca atunci; — pe *tenul* delicat al feţei apăreau uşoare nuanţe verzui; buclele castanii, deşi tot atât de recalcitrante ca şi în tinereţe, păreau mai deschise şi mai puţin strălucitoare; ochii-i suri nu erau mai puţin vii şi lucitori de inteligenţă, deşi nelipsiţi de un văl de melancolie.

Răutu fusese surprins de fotografia lui recentă, frumos încadrată, ce se găsea singură pe măsuţa de lucru.

— Am luat-o dela Corina, — lămuri liniştit Bella prinzând privirea lui mirată: I-a dat-o Elisa... („Îi ţine minte şi numele!" se gândi

Răutu)... I-a dat-o Elisa când a fost la voi, la Ciubărești, după pogromul din Chișinău.

Luă cu un gest măsurat fotografia, o șterse puțin de praf, și o puse la o parte.

Aranjându-și serviciul de ceai, obligator pentru orice adevărat intelectual rus, se întoarse brusc, cu vioiciune, către Răutu:

— Știi, Vania, pe cine îl putem găsi acum la Odessa? — întrebă ea dorind vădit să schimbe subiectul conversației: pe Avram Zalkind, — „talmudistul", — cum îl porecliseși tu în Comună... E *bundist* intransigent și în același timp înflăcărat naționalist judaic... Interesantă combinație!... Se află pentru moment aici și un alt vechiu *comunard* de-ai noștri, dela bariera Buicanilor, — Isaac Blumberg, știi, fratele Rozei?... A venit din Germania, unde e cunoscut sub pseudonimul de *Prudens*...

— L-am văzut acum câțiva ani la Berlin, — o întrerupse, interesat, Răutu: Ce face el aici? Aș vrea să-l văd... Îi cunoști adresa?

— Cum nu!... Organizează revoluția... E și el patriot ebraic și social-democrat, — „menșevic"... Eu mă sbat aici într'un viespar de social-democrați... Să-ți mai dau un pahar de ceai?... Ce preferi, o tartină cu unt sau cu dulceață?... E din fabricațiunea Corinei, gospodina model.

— Dar cine mai este pe aici dintre social-democrați? — întrebă Răutu întinzând mașinal mâna spre tartina oferită.

— Mai întâi e Vasilie Vasilievici Vasiliev,

— acum capul menşevicilor... Il cunoşti. Mi-a spus că aţi fost împreună în Siberia... Apoi mai e şi un Dalai-Lama din celălalt lagăr social-democrat, — „bolşevic". Nu ştiu cum îi e adevăratul nume. Işi zice Minin, dar e *ilegal*, ca şi tovarăşa lui, o femeie schioapă şi saşie... Poate că îi cunoşti... pentru că se pare că au fost în Minusinsc împreună cu Vasilie Vasilievici.

Bella însăşi a rămas credincioasă tradiţiilor *Narodovoliei* şi acum se manifesta ca o statornică social-revoluţionară.

— Dintre corifeii social-revoluţionari nu aveţi pe nimeni pe aici?

— Se poate să nu fie? — se supără parcă Bella răsucindu-şi uşor capătul ascuţit al bărbiei: Mai întâi nepreţuitul Serghei Alexandrovici Jaba, care moare de dorinţa să te vadă... Un moşneguţ de aproape şaizeci de ani, pipernicit, uscat şi sbârcit ca o ciupercă, dar clocotitor de viaţă... Mai e şi un *ilegal*... Unul căpăţânos şi energic, cam de vrâsta ta... foarte agitat... Işi petrece viaţa pe drumuri, dar cartierul lui general e aici... Apoi mai avem şi tineretul... Băeţi foarte simpatici şi fete minunate... Ai să fii mulţumit.

Răutu se scufunda până peste cap ca într'un cazan infernal de agitaţii şi discuţii violente.

Se află de îndată cu adevărat pe „celălalt tărâm".

In primul rând încercă să vadă pe Artamon

Dimitrevici Danilov, care, după cum înţelesese el, se ascundea sub numele de războiu amintit de Bella.

De altfel, îi asigura mijlocul de întâlnire şi o „adresă conspirativă", dată de Danilov însuşi şi care îl duse direct la Mihail Suhanov, mai mohorît, mai scorojit şi mai învăluit în fumăraia lulelei lui ca oricând.

Părea cam stânjenit de dorinţa lui Răutu de întrevedere imediată cu „Dalai-Lama".

— E foarte ocupat, — hârâi el, aruncând un nor de fum: Şi nici nu ştiu dacă pentru moment e în Odessa... Am să-ţi dau de ştire astăseară, cel mai târziu mâne dimineaţă... Dar să te *conspiri* bine... Trebue să se păzească...

Serghei Alexandrovici Jaba într'adevăr nu era decât entuziasm şi nădejde. Invelişul lui trupesc se redusese la atât de puţin şi era atât de şubred, încât nici nu mai conta.

— Vezi, dragă Vania, — exclamă el ca şi cum nu s'ar fi despărţit de Răutu decât cu câteva minute înainte: Vezi, dragă Vania, că tot în ţopârlanii noştri e întreagă nădejdea.

Înşirase pe masă un teanc de tăeturi din jurnale:

— Iată! — ridică el o coloneţă: In gubernia Saratov, la Sosnovca, ţăranii au ocupat casa de administraţie, lăsând conacul în folosinţa moşierului; dar au luat pe mâna lor toată gospo-

dăria. Când au venit cazacii, i-au pus pe goană...

O serie de telegrame și corespondențe din toate regiunile marelui Imperiu, învederau într'adevăr clocotul de patimi și de revoltă în massele țărănimii, dar în acelaș timp dovedeau o lipsă totală de organizare și conducere, — un haos de mișcări dezordonate, fără nici o legătură între ele.

Dar un optimist incurabil, ca Serghei Alexandrovici nu se mai îndoia de triumful imediat al revoluției.

In cabinetul de lucru al lui Artamon Danilov, în fundul unei curți la marginea de nord a Odessei, Răutu avu un moment sensația că se află în aceeaș cameră în care îl găsise pe fiorosul revoluționar la Minusinsc, la poalele Saianilor sau în cartierul muncitoresc din Geneva.

Danilov era tot așa așezat, cu picioarele lui împletecite, la o masă simplă de brad, între tetravanghelele și hârțoagele lui, iar Lia Davidovna tot țăcănea la mașina ei de scris, care se părea a face parte integrantă din trupul ei.

— A!... Ai venit? Ia loc! — îl primi iarăși ca totdeauna, fără fasoane, comandantul suprem al revoluției, indicându-i cu condeiul un scaun șchiop și ros de generațiile nenumărate ale sgârietorilor de hârtie: Ia loc!... Ce mai zici? — îl întrebă el pe Răutu, sprijinind condeiul

de sticla cu cerneală şi ducând mâna la „mărul lui Adam": Ai văzut pe cineva?

— Ce să zic, Artamon Dimitrievici? — răspunse Răutu, jenându-se să-l privească în faţă: Nu prea înţeleg ce se petrece în Sfânta Rusie... In Chişinău e linişte şi pace, şi... „aşteptarea tulburării apelor"... Apele parcă se tulbură şi se mişcă, dar nu le prea pot prinde direcţia. Pare un haos... Am văzut încă puţină lume aici, dar îmi vueşte capul... Fiecare trage într'aiurea... Nu cred că acest „dans al Sfântului Gui" să poată duce la revoluţie...

Danilov îl sfredeli cu ţintele ochilor săi mici şi, răsucindu-şi în smocuri mărunţele lâna veştedă de pe faţă, printre ciupiturile vărsatului, grăi surd, dar cu o vădită iritaţie:

— N'am putut încă prinde toate firele — căuta el să-şi afirme siguranţa printr'o atitudine rece şi hotărîtă: N'am încă bine frânele în mână... Dumnealor... revoluţionarii de salon din „burghezia democratică", ca şi socialiştii de mucava,—social-revoluţionarii, menşevicii, populiştii, idiotiştii sau cum îi mai cheamă, — vocea lui zângânea a dispreţ nemăsurat: Dumnealor cred că revoluţia e un fel de onomastică a inimei şi că se serbează cu *blamanjele* şi parfum de lămâiţă... Apropos! — se întrerupse el: Ce crezi că vor face Nemţii? Vor căuta să profite de paralizia Moscovei?...

Faimosul *little agreement* încheiat la Bjoerkoe nu era încă divulgat...

— Ascultă, Răutu! — se ridică Danilov în

picioare, apăsându-l pe Vania pe umăr, cu un gest de neașteptată prietenie. Aici se pune la cale o consfătuire între pontifii revoluției... Am stat pe gânduri să mă duc sau nu. Mi s'a acrit sufletul de scâncetele tuturor acestor Wertheri ai revoluției... Dar mă voiu duce și voiu face să fii invitat și dumneata. Au să te creadă când vei vorbi despre mișcarea proletariatului din Apus. Lia!... Să-l petreci pe Răutu și să spui acolo că nu sînt acasă pentru nimeni.

Se așează la birou, își încolăci picioarele și își reluă condeiul, cu gândul transportat la mii de kilometri de prezența lui Răutu.

In tot cursul conversației Lia Davidovna nu încetase să ciocănească pe clapele mașinii de scris, ridicând numai capul la câte un cuvânt sau gest mai expresiv.

Acum execută ordinul, șchiopătând spre ușă, și, cu ochii ei fugiți înlături, aruncă numai lui Răutu:

— Sănătate, Răutu!

Răutu fu trezit de lovituri violente în ușă.

— Scoală-te Vania! — răsună din coridor o voce neuitată, dar nerecunoscută încă de dânsul: Ești un adevărat „călător străin de distincțiune"! — îl apostrofă aceeaș voce cu titulatura unui personagiu din satirele lui Șcedrin: Scoală-te, că îți fac de rușine „distincțiunea"!

Netrezit bine, numai în cămaşă de noapte şi desculţ, cel interpelat deschise uşa, şi abia avu vremea să se arunce sub plapumă, când în cameră irupse, urmat de Bella Ghitis, un om cu părul vălvoiu, cu barba de mult nerasă, într'o bluză încheiată pe de lături şi încinsă de o curea neagră, în ciubote de iuft.

Isaac Blumberg, în vechea lui ipostasă, desbrăcat de gogoaşa teutonică a lui *Prudens!*

— Ce gând fericit ai avut, dragă Vania, să vii aici! — exclamă el îmbrăţişând energic pe Răutu în pat, fără să se îngrijească de decorul impus de prezenţa Bellei: Poate izbutim să mai dezmeticim pe posedaţii aceştia! Gentilă domnişoară! — se adresă el ceremonios către Bella: Vă rog să întoarceţi adorabila dumneavoastră mutră, pentru ca acest respectabil „călător de distincţiune" să fie adus într'un fason arătabil. Ridică-te frate! Una, două, trei!

După Isaac situaţia se prezenta într'o schemă foarte simplă.

Războiul a desvălit putregaiul adânc al întregului organism de Stat al Rusiei.

Dar el, Isaac Blumberg, personal, crede că fără sprijinul burghezimii orăşeneşti şi al elementelor liberale din *zemstve*, revoluţia va fi înfrântă.

Prin urmare, acest sprijin trebue asigurat, făcându-se toate concesiunile necesare.

Dar căpăţânoşii de aici au turbat. Cred că l-au apucat pe Dumnezeu de picior şi vor să revoluţioneze şi Apusul.

Insă după credința lui Blumberg nu-i nimic de așteptat din Apus.

Proletariatul european, nu crede în posibilitatea unei revoluții sociale într'o țară atât de înapoiată ca Rusia.

— Dar țărănimea? — izbucni deodată Bella, care nu-și găsea astâmpăr în tot timpul disertațiunii lui Isaac: Țărănimea va trage ca degeaba clopotele pentru moșieri?... Se va mai interesa de revoluție, dacă boerii rămân cu moșiile?

Inciudată, Bella își smulse și pălăriuța de paie din cap, dând libertate undelor rebele ale părului ei castaniu.

— Țărănimea?... Hm! — surâse cu o infinită ironie Isaac: Țărănimea rusă, ca să poată ajunge un factor activ în viața publică, trebue să învețe întâi să umble în două picioare și să se desvețe de a mânca paie. „Cucoșul roșu", schilodirea vitelor sau prădarea magaziilor sînt bune, dar nu ajung; — sînt bune pentru destrămarea aparatului, însă..

— Dar *mirul?* — răcni Bella.

— Mirul?... Hm! — nu contenea să ricaneze germanicul Prudens de sub învelișul nihilistului moscovit: Mirul e o capcană țaristă, pentru a asigura încasarea impozitelor... Și mirul nu-i împiedică pe țăranii dumitale să alerge cu carul după pradă, ca să aibă partea lor din pogromuri... Ca evreică n'ai trebui să uiți acest mic detaliu...

Era prea mult pentru Bella Ghitis.

Exasperată, își trânti strâmb pălăriuța pe buclele ei răzvrătite, fără să se uite măcar în oglindă, și declară solemn:

— Șovinismul mozaic mă interesează tot așa de puțin ca oricare alt șovinism... Am venit numai să spun lui Vania că pentru moment Zalkind, „Talmudistul", nu e în oraș. A plecat pentru câteva zile în târgușoarele dimprejur pentru propagandă... Dar ține foarte mult să-l vadă pe Vania...

Și furtunos porni spre ușă, fără să-și mai ia rămas bun.

Avram Zalkind intră grav și tihnit în camera lui Răutu.

Acesta îl recunoscu din prima aruncătură de ochi, deși avea o stranie înfățișare.

Mărunțel și rigid, în gabardina lui în „stil" caracteristic, ca și pălăria, care lăsa în mare parte descoperit domul superb al frunții, — pentru un spectator neatent putea face impresia unei figuri rabinice banale.

După ce strânse cu căldură, dar în tăcere, mâna lui Răutu, se așeză pe scaun în fața lui, dând în lături poalele gabardinei; își luă pălăria din cap, și ținând bordurile ei largi cu amândouă mânile, o așeză tacticos pe genunchi.

Părul din cap aducea și mai mult cu nisipul, mulțumită firelor albe presărate prin el,

iar tufițele incolore de pe obraz luaseră proporțiile unei respectabile bărbi inculte.

Ochii lui limpezi tot se deschideau, însă, ca niște ferestre, spre un suflet de copil naiv și spre o inteligență suplă și viguroasă.

La îmbrățișările lui Vania și la manifestările lui de bucurie, se roși ca o fetiță timidă de pension.

— Ce însamnă fasonul acesta, frate Avramcic? — îl scutură Răutu de guler: Parcă te-ai lăsat de Karl Marx și ai revenit la Talmud!.

— Nu m'am lăsat de Karl Marx! — răspunse încet Zalkind: Nu m'am lăsat de Karl Marx, dar... am revenit la Talmud...

— Ha! — Răutu, uimit, putu scoate doar o interjecție.

— Am reușit, — urmă liniștit Avram Zalkind: am reușit să aduc pe mai mulți din coreligionarii mei la revoluție prin Talmud, decât prin Karl Marx.

— Cum? — se miră Răutu plesnind din palme.

— Apoi, nu uita, dragă Vania, că de două mii de ani în poporul nostru nu se mai găsesc analfabeți, decât doar cei slabi de minte... Sîntem un popor paradoxal... Din cartea Esterei poți afla că încă Haman zicea împăratului Ahașveroș: *„In toate ținuturile Impărăției tale este un popor deosebit între popoare, care are legi deosebite de ale tuturor popoarelor și nu ține legile Impăratului. Nu este în folosul Impăratului să-l lase liniștit"*... De mi-

lenii, acest popor de cărturari rumegă legile acelea despre care vorbeşte Haman lui Ahaşveroş.. Acesta e Talmudul, care a format însăşi structura noastră intelectuală...

— Dar cum ajungi la revoluţie prin Talmud?

— La aceasta îţi răspunde istoria! — rosti cu abia stăpânită mândrie Avramcic: In ce epocă, la ce popor şi în ce ţară nu dai peste Evrei?... Aceasta este singura naţiune din lume, care a luat parte la toate marile mişcări ale omenirei, de când aceasta s'a ridicat peste nivelul animalităţii. Evreii au jucat un rol însemnat în înălţarea şi decăderea tuturor marilor imperii antice, — Egiptul, Asiria, Babilonia, Persia; fără ei nu se poate înţelege nici expansiunea elenismului după cuceririle lui Alexandru Macedoneanul, precum nici evoluţia lumii romane spre triumful creştinismului...

— Nu te-am crezut aşa de naţionalist şi habotnic! — declară Răutu din ce în ce mai mirat: Te-am cunoscut ca pe un internaţionalist intransigent...

— Aceasta este caracteristica esenţială a neamului meu, — obiectă hotărît „Talmudistul", mângâind de jur împrejur bordurile pălăriei de pe genunchi: Nu există un popor mai internaţional ca Evreii. Din vremuri imemoriale, ei au fost intermediari indispensabili între toate ţările şi toate popoarele globului; prin ei se stabileau legături economice şi se

strecurau ideile dela Răsărit spre Apus, dela Sud spre Nord. Dar în acelaş timp, chiar în Evul Mediu, când omenirea se sfărâma în grupuri de state cu desăvârşire desnaţionalizate — atât în Europa cât şi în Asia — Evreii au fost o singură grupare etnică, cu o vie conştiinţă naţională... Vorbeşti despre revoluţie? Dar numai această evreime, naţională şi internaţională, poate asigura o legătură organică şi morală între mişcarea revoluţionară din Rusia şi acţiunea proletariatului mondial... Şi fără asemenea legătură destinul revoluţiei este pecetluit...

— Dar cu Talmudul? — nu mai putu răbda Răutu.

— Talmudul, — reluă liniştit celălalt: Talmudul este cartea care a concentrat în sine gândirile şi simţirile în timp de milenii, ale unui astfel de popor şi cu astfel de istorie. Îţi poţi închipui ce poate cuprinde o asemenea carte?... S'au topit marile împărăţii antice, au pierit sau au degenerat naţiunile care le-au creat: Egiptenii, Asirienii, Persanii... Literatura elenă sau latină serveşte de mult numai pentru a tortura copiii de şcoală... Iar contimporanii lor Evrei nu numai că şi astăzi acopăr globul cu reţeaua comunităţilor lor, dar partea esenţială a literaturii lor naţionale formează de milenii baza morală a omenirii întregi. Creştinismul la obârşia lui, ca şi socialismul în zilele noastre, nu se pot concepe fără colaborarea elitei intelectuale a Evreilor. Şi re-

voluția, atât cea rusească cât și cea mondială, nu se poate lipsi de această colaborare...

— Un popor revoluționar din fire? Ha! — exclamă ironic Răutu.

— Din necesitate, dragul meu! De milenii Evreii trăiesc ca o minoritate etnică lipsită de drepturi și oprimată, — în sânul popoarelor ostile. Și tu ești un minoritar... Știi deci ce înseamnă aceasta... chiar în vremurile noastre!.. Deaceea pe când încă toate popoarele își închipuiau că au lăsat în urmă o „vrâstă de aur", Evreii singuri *credeau în progres*, așteptau ca un Messia să întemeeze cetatea viitoare, — mai dreaptă și mai fericită. Pentru aceasta ei, — cum spune Heine *„au luptat și au suferit pe orice câmp de bătălie al gândirii omenești"*... Acum dragul meu, cred că înțelegi pentru ce n'am avut nevoie să mă las de Karl Marx ca să revin la Talmud...

Răutu înțelese un singur lucru, că față de acest haos în idei, sus, ca și deslănțuirea forțelor elementare, jos, nu mai poate fi vorba de o acțiune revoluționară organizată și plănuită.

Dacă ar mai fi avut vreo îndoială în această privință, consfătuirea „pontifilor", la care fusese invitat mulțumită lui Artamon Danilov, ar fi împrăștiat-o.

Această consfătuire fusese precedată de o întâlnire, care îl sgudui adânc pe Răutu.

Invitația i-o adusese Mihail Suhanov.

Acesta, privindu-l prin valurile de fum ale lulelei, adăogă mohorît, dar cu o ciudată nuanță de înduioșare:

— E acum și Maria Culiceeva în Odessa... S'a interesat de dumneata. Ai vrea s'o vezi?...

Un fior trecu prin tot trupul lui Răutu, din creștet până'n tălpi...

Trăiește!...

Revăzu noaptea de iarnă în taigaua Serghinscului; în poiana înzăpezită, lângă trunchiul de brad bătrân culcat la pământ, o siluetă sveltă în haine tătărești îi șoptește, întinzându-i ambele mâni:

— Să trăești Vania! Să vedem zile mai senine!...

Troica cu clopoțeii legați pornește din loc și se mistue în beznă...

Nu fără greutate găsi Răutu într'o ulicioară strâmtă și întortochiată, în cartierul lucrătorilor din port, maghernița dărăpănată care adăpostea pe Maria Culiceeva.

In femeea palidă, cu ochii albaștri triști, îmbrăcată ca o lucrătoare, numai strungăreața lărgită dintre dinții strălucitori și vechea siluetă feciorelnică, neatinsă de vremuri, puteau suggera icoana Mariei Culiceeva, gravată în amintirile lui Vania Răutu.

Se aruncă și-l îmbrățișă cu vechea ei impulsivitate:

— Vezi, Vania, dragul meu! — vorbea ea grăbită să-și reverse bucuria: Tot ne-am întâlnit... Și, în adevăr, pe pragul zilelor mai senine... Câtă vreme s'a scurs de atunci?... Stai!.. In Februarie s'au împlinit tocmai treisprezece ani... treisprezece ani!... Doamne!... Și parcă au trecut ca un vis! ...Stai, să mă uit puțin la tine, dacă ai îmbătrânit... Ți-ai găsit vreun rost în viață?... Ai fost fericit?... Nu te-a decepționat țara ta, la care ai visat atâta?... Ah!... Ce nebună sînt! Ii cer dela prag o spovedanie pentru atâția ani...

Ea se întoarse brusc și mișcată apucă de mână și trase spre ei pe un băetan șuiu și foarte blond:

— Uite! O altă mărturie a vremurilor scurse! — rosti ea foarte mișcată. E Fonia!... Cogeamite bărbat! Poți ghici pe puiul pe care l-ai lăsat la Serghinse? Te cunoaște foarte bine din povestirile mele... Stai!... Ai și o altă veche cunoștință... Mai veche... Il recunoști?... Spune că te cunoaște încă dinainte de deportarea ta în Siberia...

Fu salutat cu stinghereală de un uriaș roșcovan, ai cărui ochi cu luciri de oțel îl aruncară năprasnic cu un sfert de veac în urmă.

— Andrei Rechinul! — răcni Vania fără voie.

Era Iliușa Jucov, fratele martirului care,

după ce îi ajutase fuga din Odessa, — sfârși în spânzurătoarea *Numărului Cinci*...

Conversația luă de îndată caracterul unei aprinse discuții politice, — ridicându-se aproape până la un duel între Maria și Răutu.

Chiar ritualul sacramental al ceaiului era lăsat în seama lui Fonia, care arăta îndemânarea obișnuinței. Iliușa căuta să-l ajute cu sprinteneală de elefant, dansând printre ouă: vărsă mai multe pahare și sparse vreo două în momentele când discuțiunea se ridicase la un diapason mai dramatic.

Culiceeva, evită cu stăruință vreo amintire din peripețiile vieții sale sbuciumate de după despărțire. Luneca, la încercările lui Răutu, peste toate întrebările asupra lui Ipolit Culiceev, a celorlalți copii, a părinților ei și mai cu seamă asupra lui Sajin-Lohengrin, tatăl lui Fonia.

Răutu înțelese numai că reușise să-l vadă în condițiuni tragice; că e mort de mult; și că Maria, — „Tovarășa Giocondă", nu mai trăește decât pentru revoluție și... răzbunare!...

La Odessa se consacrase propagandei pentru greva generală între muncitorii portului, era bolșevică ireductibilă.

Nu admitea alt scop revoluției decât dictatura proletariatului pentru socializarea imediată și desăvârșită a mijloacelor de producțiune.

— Dar cum, dragă Maria, — o întrebă Răutu intimidat de acest uragan: cum muncitorii industriali din târguri, — căci numai ei au dreptul la titlul de proletari, — o minoritate infimă a populației rusești, — o mână de oameni, — ar putea cuceri și păstra puterea într'un stat de o sută cincizeci de milioane de țărani?

— Trei sute de teroriști hotărîți, — răspunse Maria cu o *incandescență înghețată*, — numai așa putea fi numit tonul în care vorbea: Trei sute de teroriști hotărîți au reușit să distrugă prestigiul secular al Țarilor și să le dărâme puterea... Ei au asigurat triumful revoluției... Și trei milioane de proletari nu vor putea stăpâni o turmă de robi milenari, aproape necuvântători?...

— Cum, Maria? — se îngrozi vlăstarul boerilor din Năpădeni: Cum? Cu ce puteri? Cu dinamită?

— La nevoie și cu dinamită!— căzură cuvintele „Giocondei" ca niște imenși *Eisbergi* din Groenlanda...

— Dar sînt milioane și milioane! — abia se auzi ca răspuns o șoaptă înspăimântată.

— Zeci de milioane de vieți nu au mai mare valoare morală ca una singură... Și pot cântări chiar mai puțin în economia mondială, decât o scânteiere de geniu și o singură respirație de erou și martir al revoluției...

— Milioane sau una singură, — răsună răspunsul trist, mai mult pentru sine însuși, al lui

Răutu: Milioane sau una singură, dar o risipă *inutilă* de vieți nu poate fi justificată...

Sub masca „Giocondei" nu dispăru încă cu desăvârșire Maria Ivanovna Culiceeva din Serghinse. Ea tăcu mai multă vreme, privindu-l cu infinită jale, în atitudinea ei favorită, cu mânile împreunate pe genunchiul pus peste genunchi, și puțin aplecată spre convorbitor.

Tăcerea ținu un timp penibil de lung pentru Răutu.

— Ce burjui ai ajuns!... Sau... ai rămas! — sublinie Gioconda.

Răutu simți, până la durere, că între ei se ridică un zid înghețat.

Maria Culiceeva se îndreptă în scaun. Ochii i se stinseră și fața i se împietri, când ridicându-se se scuză, ca din depărtare:

— Să mă ierți!... Dar am treabă cu Iliușa... Fii sănătos!

Iliușa, încruntat și cu obrazul din dreapta deformat de un tic, bufni și el:

— Sănătate!...

Bietul Fonia, mai sensibil, sgribulit și aprins până la rădăcina părului, încercă un salut mai prietenos:

— La revedere, Ivan Gheorghevici!...

Ruptura era definitivă și ireparabilă.

Tâmplele lui Vania svâcneau.

Oprimat, fără să vadă ce se petrece împre-

jur, urca, ţinându-şi ambele mâini lipite de piept, scara nesfârşită ce ducea din port spre Bulevardul Nicolae.

La stânga dela statuia Ecaterinei, spre clădirea Bursei, bulevardul gemea de mulţime.

Pe trotuare, curioşii, în rânduri dese, priveau la o stranie învălmăşală din faţa lor.

Un grup de vreo două-trei mii de manifestanţi insista să treacă în faţa palatului guvernatorului general. Cordoane de poliţie şi infanterie îi barau calea.

Cu vre-o cincizeci de metri în urma acestora se vedea nemişcat un escadron de cazaci, pe căluţii lor păroşi, gata de atac.

In primele rânduri ale manifestanţilor se sbuciuma un tip de om-girafă. Cu ochii holbaţi, pornea mereu în sbierete nearticulate, rotindu-şi braţele asupra unuia sau altuia dintre soldaţii din faţă dar, primind câte o lovitură cu patul puştei în piept, se îndoia ca un briceag şi cădea îndărăt, pentru ca de îndată să-şi reînceapă manevra.

Ii ţinea isonul o fată îmbrobodită cu un tulpan roşu. Inaltă şi pieptoasă, cu nas cărnos şi buze groase, râzând provocător din ochii ei bulbucaţi şi răzimându-şi pumnii în şoldurile-i puternice, ea arunca nişte măscări, făcând să necheze în extaz nu numai publicul de pe trotuar dar şi pe soldaţi.

Ceva mai în dos, un vlăjgan hirsut, în bluza şi ciubotele sacramentale, se sui pe o bancă şi

fluturând o basma roșie, adresă un apel înflăcărat soldaților:

— Cetățeni soldați! — urla el cât îl ținea gura: Cetățeni soldați! Sînteți fii și frați ai robilor muncii, — robi și voi ai călăilor galonați! ...Noi luptăm pentru desrobirea voastră, a fraților și copiilor voștri!.. Nu vă lăsați amăgiți sau ademeniți de dușmanii poporului!...

O duduiță de șaisprezece-șaptesprezece ani, despletită, sărise alături pe bancă, fără să țină seamă că vântul dinspre mare îi sălta indiscret poalele fustei. Luptând cu părul care îi cădea mereu peste ochi și-i acoperea gura, țipa ca prinsă de isterie, întrecându-se cu ragetele vlăjganului, agitându-și pălăriuța.

— Frați proletari! — tăia văzduhul vocea ei stridentă: Căci sînteți proletari, cu toată livreaua pe care o purtați... Frați proletari!.. Marele Karl Marx ne-a lăsat lozinca mântuirii! Frați proletari! El a zis: *„Proletari din toate țările, uniți-vă!"*... Să ne unim, frați proletari!... Frați ofițeri! Aveți și voi mame!.. Nu puteți ridica sabia împotriva fraților!...

In urma cordonului, un comisar de poliție, enorm cât un poloboc, clocotea de furia neputinței. Cu ochii injectați de sânge, șoptea mereu unui căpitan tânăr, mic de statură și strâns în uniforma lui într'o talie de viespe. Alb ca varul, acesta privea hipnotizat spre batista roșie a vlăjganului și la pălăriuța de paie a nevrâstnicei oratoare.

— Domnule căpitan! — răcni exasperat polobocul: Comandaţi atacul! Altfel ne potopesc!

Căpitanul, după o pauză, numai pe jumătate trezit din hipnoză, se apropie de ultimul rând al soldaţilor şi în silă porunci strangulat:

— Inaintaţi!... Inaintaţi, băeţi!... dar... domol... domol, băeţi!...

Soldaţii, mişcându-se anevoie, au ajuns în atingere piept la piept şi burtă la burtă cu primul rând al demonstranţilor. Atunci începu un straniu „dans al urşilor" : şi unii şi ceilalţi ţopăiau pe loc, parcă ar frământa aluatul.

De pe trotuar porniră râsete şi exclamaţii batjocoritoare:

— Nu pot merge, fraţilor... Nu li s'a deslegat încă buricul!... Feriţi-vă, băeţi!... Is umflaţi de fasole... Să nu vă prăpădească!

Demonstranţii deveniră mai îndrăzneţi. In primele rânduri, Dumnezeu ştie cum, au răzbătut acum mai multe femei şi fete, care îşi izbeau înfuriate sânii de piepturile soldaţilor.

— He-he! Ce-i răcane! — răcnea fata cu tulpanul: Ai să bagi baioneta în mine?... Bagă mă...

— N'are puterinţă! Ho-ho-ho-ho! — hurui de pe trotuar: Nu le ţin balamalele!... Ho-ho-ho-ho!...

Soldaţii tăceau posomoriţi, frământând mereu pe loc picioarele.

Dar mijlocul cedă puţin, rândul se încovoie, dădură apoi încă înapoi şi capetele.

Un răget de fiară se auzi din mijlocul asaltanţilor.

— Daţi năvală, fraţilor! Inainte! Călcaţi peste ei... Mânca-i-ar ciorile!

Vlăjganul de pe bancă se repezi ca un taur în mulţime, ridicându-şi basmaua roşie într'un băţ.

Duduiţa despletită tropăia, fluturându-şi fusta în bătaia vântului, gesticulând cu ambele mâni şi ţipând într'una în neştire: a-a-a-a-a!

Fătoiul cu tulpanul roşu prinse de guler pe un caporal pipernicit, îi plecă în jos capul, i-l strânse între genunchii ei sdraveni, şi-i dădea cu nemiluita în moalele spatelui, chiuind nebuneşte.

Trotuarele aplaudau în strigăte de *„ura"*.

Girafa cu ochii holbaţi sărise peste rândul de soldaţi şi dansa în vârtej printre baionete.

Căpitanul-viespe, înţepenit, cu gura căscată şi ochii ţintiţi acuma numai spre duduiţa despletită, stătea nemişcat.

Comisarul-butoiu, aruncându-i o privire furioasă, porni cu paşi apăsaţi spre palatul guvernatorului general şi fu lăsat de sentinele să intre prin curte.

Guvernatorul general, — vechea noastră cunoştinţă, amiralul Diomid Antonovici Siniavin, — ajuns mai mult lat decât înalt, părea un sac de grăsime, prăfuit de făină.

Pe faţa acoperită de slănină, care lucea de

sudoare printre perii albi şi ţepoşi, nu se putea citi nimic cât dura raportul comisarului.

Apoi îşi ridică puţin pleoapele grele deasupra pupilelor mici şi incolore şi întrebă răguşit:

— Sînt mulţi?...

— Vreo două-trei mii, Excelenţă! — se sili din toate puterile să se subţieze comisarul.

— Şi ce vreau?

— Zic să treacă înainte, prin faţa palatului, Excelenţă!...

— Tunurile sînt gata?...

— Incărcate! Două drept în faţa porţii şi alte două după colţ, spre stradă, Excelenţă!...

— Inchideţi porţile şi lăsaţi-i să treacă...

Comisarul cu faţa apoplectică, scuturându-şi abdomenul, alergă cu paşi uşori de balerină spre mulţime strigând şi agitând semnalul păcii, batista albă:

— Ura!... Excelenţa Sa guvernatorul general, amiralul Siniavin, dă voie să treacă poporul.... Ura!...

— Ura!... Ura!... Ura!... — răsună de pe trotuar şi din grosul demonstranţilor.

Curioşii de pe trotuar şi mulţimea manifestanţilor din stradă şi din bulevard, — contopiţi într'o singură massă de gemete şi urlete, — porniră, puhoiu, mistuind pe soldaţi ca pe nişte pietricele în revărsarea de lavă.

Căpitanul-viespe ţinând rigid mâna la cozo-

roc fu ridicat pe umeri cu deasila de doi haidăi.

Un băetan, ucenic de lăcătuș, entuziasmat sări călare pe spatele comisarului-butoiu, îi smulse șapca din cap și o aruncă în sus.

Zăpăcit, comisarul găsi o eșire ingenioasă:

— Să trăiască amiralul Siniavin! — hurui el disperat: Să trăiască părintele norodului!...

Strigătele de „ura" din sânul mulțimii susținură această aclamație neașteptată.

Răutu, de pe stâlpul de trotuar, putu zări cum vlăjganul, oratorul de adineauri, se aruncă furios pe scară în jos spre port.

Pe balconul palatului apăru sacul făinos, încununat acum de galoane strălucitoare, cu laba păroasă lipită de cozoroc.

Oratoarea despletită sări turbată pe banca de lângă statuia Ecaterinei, — banca Undinei! — și, ca într'un acces de demență țipa întinzându-și pumnii spre balcon:

— A-a-a-a!...

— Asta-i revoluție? — se gândi amărît Răutu.

Intră foarte deprimat, aproape desnădăjduit la „gazda conspirativă" unde urma să aibă loc consfătuirea „pontifilor" revoluției.

A avut însă un moment de plăcere, descoperind în persoana gazdei tot pe „tovarășul Pudel" de altădată, cu fața puțin mai trasă și mai înegrită, dar tot subțirică și vioaie, și cu

ochii negri scânteietori, sub părul scurt tăiat, căruia îșĭ datora porecla.

Se găseau de față reprezentanții partidelor revoluționare mai importante din sud-vestul Imperiului, — și chiar ai diferitelor nuanțe din sânul lor a căror dușmănie nu era mai puțin acută ca cea dintre partidele însăși.

O nouă surpriză pricinui lui Răutu delegatul social-revoluționar extremist. — „maximalistul".

Descoperi în el pe „Mânzul" — Costea Fomin !

— Va-să-zică tot a scăpat! — se bucură el.

Cu profilul lui în triunghiu, cu liniile adânci brăzdate dela ochi spre nări și dela acestea în jos spre fălci, părea și mai mult ca o lance aruncată de mâni vrăjmașe în adversari.

Clocotea și se năpustea pătimaș, mai cu deosebire asupra lui Artamon Danilov, deși se părea că nu se deosibește prea mult, în ce privește soluțiile imediate.

Danilov se afirma ca purtătorul de cuvânt al fracțiunii intransigente din partidul social-democrat, în care încă nu se produsese pe atunci ruptura formală dintre „bolșevici" și „menșevici".

Ca al treilea personagiu mai răsărit al dramei apăru Isaac Blamberg-Prudens, care se războia în numele „menșevicilor", deși era de față și un fruntaș mai autorizat al acestora, Vasilie Vasilievici Vasiliev, care însă cu mai

multă sfială „se menaja", — pentrucă reprezenta o altă nuanță a menșevismului.

Artamon Danilov se menținea într'un ton de superbă răceală.

Vorbea încet, răsucind mereu un creionaș, rostind răspicat fiecare cuvânt, fără altă mișcare decât o privire înghețată aruncată în răstimpuri asupra oponentului. Doar din când în când își scărpina cu creionul bărbia sau își netezea enormul cartilaj tiroidal.

După o eșire fugoasă a lui Costea Fomin împotriva „tovarășului" său de partid Serghei Alexandrovici Jaba, care se socotea tot printre social-revoluționari, dar predica mijloace de acțiune mai blânde, interveni și „Dalai-Lama":

— Inainte de toate, domnilor, — scandă Danilov cuvintele, agresiv și rece subliniând fiecare vorbă printr'o ciocănitură cu creionul în masă: înainte de toate trebue să ne înțelegem asupra caracterului acestei revoluții, să fixăm scopul pe care-l urmărim... De aici va rezulta dela sine planul general de acțiune și metoda de luptă, — tehnica și strategia revoluționară.

— Ce tehnică și strategie! — sări în sus Costea Fomin, răsturnându-și în furie scaunul: Tovarășul Minin, își lustruește veșnic galoanele de mareșal al revoluției, fiindcă în lipsă de armată n'are treabă mai utilă.

— Ce înțelege tovarășul Mânzul sub ar-mata? — suflă crivățul printre dinții abia întredeschiși ai tovarășului Minin.

Tovarăşul Mânzul îşi vârî mânile după cureaua care îi încingea bluza, încercă să imite stilul oponentului, dar reuşi numai să huruie sacadat ca un car pe o şosea dărăpănată:

— In Rusia poate fi numai o singură *ar-ma-tă re-vo-lu-ţio-na-ră,* — svârli el în sus vârful triunghiului său, evitând ochii lui Danilov: O singură *ar-ma-tă, ţă-ră-ni-mea,* — care chiar şi dă acum dracului toate *tac-ti-ce-le şi stra-te-gi-i-le,* împreună cu comandanţii supremi şi statele lor majore... Ea apucă pur şi simplu toporul şi slobode „cucoşul roşu" ca să cureţe ţara de toate verminele, inclusiv *ver-mi-na te-o-re-ti-zan-tă*...

— Orice revoluţie, — încercă tovarăşul Prudens, cu tot *fasonul* lui nihilist, să readucă discuţia la forme mai civilizate: orice revoluţie e rezultatul coaliţiei intereselor răzvrătite împotriva vechiului regim... Revoluţia engleză din veacul al 17-lea, ca şi cea franceză din veacul al 18-lea, ca şi toate revoluţiile din secolul trecut...

— Cunoaştem tovarăşe Prudens, — îl întrerupse tovarăşul Minin: cunoaştem aceste adevăruri sacrosancte, din toate manualele de şcoală. Dar întrebarea se pune: ce reprezintă actuala mişcare din Rusia?... E un episod al revoluţiei sociale mondiale?... Sau este ea numai o ceartă de familie între birocraţia ţaristă şi birocraţia *zemstvelor,* care în cazul cel mai bun se poate sfârşi prin organizarea vreunui *picnic* parlamentar, cum nădăjdueşte tovarăşul

şul Prudens?... Ori, însfârşit, sîntem în faţa unei simple *pugacevşcină*, — care nu poate duce, în cazul cel mai bun, decât la câteva conace arse, vite schilodite şi moşieri ciopârţiţi, spre a se sfârşi cu întronarea şi mai statornicită a ţarismului?... La această întrebare aş dori răspunsul dumneavoastră.

— Ţărănimea noastră, — declară hotărît Costea Fomin; ţărănimea noastră n'are nevoie de formulele şi decretele marxiste, pentru ca, plecând dela *mirul* ei străvechiu, să realizeze socialismul. Acesta este rostul mişcării de astăzi.

— Buun! — îşi strâmbă gura Danilov: Şi tovarăşul Prudens ce spune la aceasta?

— Nu cred în generaţia spontană! — răspunse sumbru Isaac Blumberg: Nici în salturi mortale în evoluţia socială şi politică... In Rusia burghezia încă nu şi-a spus cuvântul. E ceasul ei...

— Şi pe ce forţă materială se poate răzema burghezia rusească? — îşi strecura cuvintele corosive Danilov: Pe ţăranii tovarăşului Mânzul, care spânzură pe moşieri şi le pradă hambarele?... Pe proletariatul industrial care reclamă întreg produsul muncii sale?... Sau poate ca va convinge ţarismul să se castreze, de dragul ei, el însuşi?

— Dar poate tovarăşul Minin, — întrebă încet privind înlături Vasilie Vasilievici: poate tovarăşul Minin ne va spune cum înţelege el că s'o săvârşi revoluţia împotriva ţarismului,

fără țărani și fără burghezime, afirmându-și caracterul social...

— Toată arta politică, ca și arta inginerului, se reduce la dominarea forțelor elementare! — rosti tot așa de răspicat Danilov: Premisele sînt următoarele: *Prima,* — aparatul de producțiune și schimb nu mai poate funcționa în formele și condițiunile vechi, — dovada imperialismul economic, care nu e decât finalul, spasmele de agonie ale capitalismului mondial; *secunda,* — revoluția socială nu se poate produce decât în cadrul mondial; *tertia,* — revoluția noastră constitue numai preludiul celei mondiale, pentrucă revoluția nu începe acolo unde proletariatul e mai tare, ci acolo unde burghezia e mai slabă; *însfârșit,* — elementul activ și conducător al revoluției nu poate fi decât proletariatul: *Ergo...*

— *Ergo,* — surâse timid *Talmudistul,* care, de când se așezase în scaun, înlăturându-și poalele gabardinei, stătea tăcut, cu pălăria rabinică pe genunchi, urmărind cu ochii săi candizi pe beligeranți: *Ergo,* revoluția se va săvârși fără țărani, fără burghezi și chiar fără proletari, care în Rusia abia dacă sînt de semănță... Credeți că vor avea bunăvoința să facă pentru noi revoluția Nemții sau Francujii?...

Pe neașteptate, această timidă intervențiune aduse puțină roșață pe obrazul veșted al tovarășului Minin.

— Și Nemții și Franțujii și Englezii vor face

revoluția nu pentru noi și nu la noi, ci pentru ei și la ei! — obiectă Danilov tot cu răceală, dar sub care se auzea un tremur de iritație: Capitalismul apusean moare; noi, înainte de toate, trebue să împiedicăm reconstituirea țarismului, care ar putea să-i sară în ajutor...

— Cum? — aruncă un singur cuvânt Talmudistul.

— Stihia revoluționară bântuie! — își reluă tonul glacial mareșalul revoluției: Să atâțăm încă guerila! Incăerări la țară, tulburări agrare, lupte de baricade în orașe. Care stat ar putea suporta multă vreme o asemenea anarhie generală?

— Dar atunci, care e deosebirea între concepția dumitale și cea a tovarășului Mânzul?— întrebă cu aceeaș placiditate neclintită Avram Zalkind.

— Scopul meu final e cucerirea imediată și directă a puterii de către proletariat, și dictatura acestuia *împotriva tuturora*, — nu dulcegărie narodnică, — fu răspunsul sec.

Urmă o explozie a lui Costea Fomin.

Susținut aici și de Serghei Alexandrovici-Jaba, care, revoltat până în adâncul sufletului, începu să bată cu pumnii în masă:

— Ce-i asta, tovarășilor?... Nebunie?... Coșmar?... Dar cum rămâne intelectualitatea noastră?... Cultura noasră?... Intreaga noastră literatură, atât de originală și bogată?...

— Înțelege-te întâi, dragă Jaba, cu copartizanul dumitale social-revoluționar, Mânzul, —

declară cu un surîs dispreţuitor Danilov şi se ridică să plece.

Dar aici, Maria Culiceeva îl opri cu un gest.

Tăcută şi sumbră, ea asistase la discuţie, urmărind cu iritaţie şi maliţiozitate toate mişcările lui Răutu.

Acesta şedea tăcut şi adânc întristat. Îi era silă să se amestece în discuţie.

Ce perspective putea avea în condiţiunile date „răzvrătirea stihiilor?"...

Îi era chiar milă de Danilov care, cu visurile lui grandioase de comandant al revoluţiei, se trezi redus la rolul acesta jalnic de predicator în pustiu, purtat ca o surcică pe valurile oceanului răscolit.

— Dar să auzim ce spune şi tovarăşul Pimperlic! — răsună deodată vocea adâncă şi tremurată de revoltă a „tovarăşei Gioconda".

Îl privea drept în ochi cu sfidare.

— Am tăcut, tovarăşă Gioconda, — declară el cu tristeţă: nu pentrucă nu aş avea ce spune, dar pentrucă mă îndoesc de utilitatea intervenţiei mele... Socot că toată situaţia este văzută de voi în lumină falsă şi, din această pricină, însăşi problema e pusă greşit. Rădăcina răului e adâncă. Marxismul ortodox ignorează ţărănimea ca factor al muncii...

— Karl Marx corectat pentru dudui de pensioni! — strecură cu un nemăsurat sarcasm Danilov...

Maria Culiceeva îl opri cu un gest.

— Nu există nici un gânditor, oricât de ge-

nial și nici un savant oricât de profund, care să nu fi fos corijat de vreme, tovarășe Minin! — ripostă cu energie Răutu: Fondul marxismului constitue concepția societății ca o organizație a muncii. Dar țărănimea formează *majoritatea* covârșitoare a omenirii; cu pânea produsă din munca ei trăește *toată* omenirea... Intreg progresul social atârnă de solidarizarea țărănimii cu proletariatul industrial. Fără această solidarizare și revoluția în Rusia e de mai înainte condamnată, precum — dacă lucrurile nu se vor schimba — va fi sdrobită în momentul critic și toată mișcarea proletariatului apusean.

Răutu nici nu putea ghici pe atunci cât de profetice erau cuvintele lui.

— Adio și n'am cuvinte! Nu ne rămâne decât să ridicăm scara, — își descolăci picioarele lungi Danilov și porni clătinându-se spre ușă.

Maria Culiceeva rămase un moment cu mânile încleștate pe genunchi, privind spre Răutu, tulburată de viforul de amintiri și regrete.

Nu putea uita, — dar nici ierta...

Apoi se ridică și ea și strângând mâna lui Răutu îi spuse încet:

— Să trăești *Vania!*... Cred... *sper* că n'avem să ne mai vedem...

Discuția urmă înainte și după exodul lui Danilov.

Dar pe Răutu nu-l mai interesa finalul. Știa prea bine că fiecare beligerant va rămâne pe poziția proprie.

CAPITOLUL III

„SVOBODA!"...

Răutu își stabili cartierul general la Odessa, de unde însă făcea dese incursiuni în diferitele regiuni ale Basarabiei, încercând să coordoneze toate elementele opoziției.

Spre a-i asigura mai multă libertate de acțiune, Constantin Dimitrievici Chirilă și doctorul Roitman au obținut pentru el dela *zemstva* liberală, care abia se instalase la Chișinău, o procură generală, bineînțeles fictivă, pentru toate interesele zemstvei din România.

Raporturi mai cordiale avea cu social-revoluționarii moderați, deși îl despărțeau și de ei puncte însemnate de doctrină.

Nu putea crede nici în panaceul *mirului*, în rezultatele miraculoase ale mișcărilor țărănești spontane.

Se putu însfârșit întâlni și cu Grișa Goncev și chiar să întreprindă o acțiune comună.

Grișa se schimbase foarte puțin.

Își tăiase ceva mai scurt părul, care tot stătea în jurul capului său ca o aureolă de fire țapene, și nasul i se mai ascuțise puțin, dominând o mustăcioară subțire și un barbișon de țap.

Vorbea tot așa de autoritar și sigur de sine, și fără multă vorbă îi *rechiziționă* pe Răutu.

Crezând necesar să câștige pentru greva generală, ce se anunța, și pe funcționarii și lucrătorii căilor ferate din Basarabia, — ceru ajutorul lui Răutu, întrucât majoritatea acestora erau Moldoveni, și în orice caz *Basarabeni* de diferite neamuri.

Chiar în centru, în atelierele Chișinăului, găsi însă o atmosferă prea deosebită de restul imperiului.

Grișa se afirmă ca un social-democrat extremist, — „bolșevic", — de nuanță apropiată de cea a lui Artamon Danilov.

Răutu prinse prilejul să pună problema *moldovenească:*

— Vezi, dragă Grișa, — îi spuse el, când se întorceau la Odessa, singuri într'un compartiment pe care Grișa îl rezervase ca funcționar superior al căilor ferate: Vezi, dragă Grișa, Basarabia, gubernia cea mai apuseană a Rusiei, pare ca un bloc eratic rămas din Evul-Mediu... Pentru ce? E clar: pentru un popor, civilizația omenirii rămâne o comoară tăinuită, nedescoperită, câtă vreme ea nu-i este accesibilă în forma culturii lui naționale... Social-democrații voștri ignorează problema națională, precum ignorează și problema țără-

neacsă... Își încarcă, — fiindcă e vorba de căi ferate, — își încarcă trenul cu atâtea bagaje moarte, în loc să deslănțuie energii vii, încât nu-l mai pot urni din loc...

Grișa, plictisit, abia dacă nu căsca răspunzându-i, pe când își aranja pe bancă perinuța de călătorie și un pled pentru odihnă:

— Tu știi, dragă Vania, că teoria n'a fost niciodată punctul meu tare... Știu numai un singur lucru, că mașina de abur a trebuit să elimine multe inutilități, oricâte suferințe ar fi fost pricinuite de aceasta... Căruța de poștă nu poate lupta cu trenul de lux... Moară toți poștalionii din lume!... Și proletariatul conștient și organizat va trece peste toate supraviețuirile barbare, fie țărani, fie tot felul de lifte, care nu se pot acomoda cu acțiunea proletariatului... Așa-a! — căscă el culcându-se, și trăgându-și pledul.

— Să stingi lumina, când te vei sătura de filosofie, — porunci el cu tonul lui obișnuit, din copilărie, în raporturile cu Vania.

Încă o ruptură! — se gândi acesta îndurerat.

Din zi în zi, paralizia aparatului de stat se dovedea mai desăvârșită.

Anarhia creștea.

Țarul părea un prizonier sub paza cazacilor și a gărzii sale.

Armata din Mandgiuria nu inspira nici o încredere.

Generalul Linevici, care înlocuise la Comandamentul suprem pe Curopatchin își pierduse într'atâta capul, încât telegrafie Țarului:

„Patruzprezece anarhiști revoluționari au venit din Rusia spre a provoca răscoala armatei"!...

Impăratul se mulțumi numai să noteze pe margine:

„Sper că vor fi cu toții spânzurați"...

Unitățile aduse, sau mai bine zis, năvălite de pe câmpul de război, apăreau ca cel mai corosiv disolvant al ordinei de stat.

Toată Rusia fierbea năstrușnic, dar ca și clocotul într'un cazan deschis, nu dădea naștere unei energii vii.

Un observator atent își putea da seama că massele țărănești, în afară de mici și sporadice focare de turburări agrare, rămâneau îndeobște inerte.

In orașe, unde agitația părea cu mult mai violentă, izbucnirile de revoltă erau spontane și lipsite de orice coordonare, și nu creșteau până la o acțiune care să fi putut fi canalizată și diriguită ca o forță constructivă.

Stăpânirea se arăta mai mult impresionată de manifestările burghezimii și ale nobilimii liberale, — organizate, extralegal, într'o „Uniune a consiliilor orășenești și a zemstvelor județene și provinciale".

Când „Uniunea" își ridica diapazonul, se adunau comisii extraordinare pentru elaborarea proectelor de reformă.

Aproape în fiecare seară, Ţarul iscălea un decret octroind diferite concesiuni, pentru ca dimineaţa să le revoace printr'un alt decret, ordonând „represiune fără cruţare".

Răutu pierduse aproape orice nădejde, când spre sfârşitul toamnei, brusc, faţa Rusiei fu schimbâtă.

La 25 Septembrie, tipografii din Moscova se puseră în grevă.

Urmă imediat, tot în Moscova, greva brutarilor.

La 2 Octombrie, tipografii din Petersburg se solidarizează cu camarazii din Moscova.

Fulgerător, valul de greve se revarsă la diferitele ramuri de industrie şi din alte centre: Smolensk, Kirsanov, Tula, Luhoianov, Odessa.

La 7 Octombrie trenurile nu mai pleacă din Moscova.

Şi îndată avalanşa de telegrame anunţă că locomotivele se stâng unele după altele, la Nijni-Novgorod, Reazan, Kazan, Kiew, Voronej, Odessa.

La 10 Octombrie lucrătorii căilor ferate se adună pentru un meeting în sălile Universităţii şi proclamă greva generală „până la complecta satisfacţie a revendicărilor poporului".

La 12 Octombrie îngheaţă toate liniile ce pornesc din Petrograd.

Urmează greva telegrafiştilor, a factorilor poştali, a tramvaelor, chiar a birjarilor, a funcţionarilor comerciali.

Se închid restaurantele, cafenelele, băncile. Și din primele zile, mișcarea luase un caracter fățiș politic.

Chiar dela 10 Octombrie se proclamă greva *politică* generală în Moscova, în Harcov, în Reval.

A doua zi, ea se întinde în Smolensc, Koslov, Ecaterinoslav și Lodz.

Urmează, apoi, ceas cu ceas, la Petersburg și în extremul sud la Tiflis, ca și la marginea Siberiei în Ireutsc, în Odessa, Batum, Orenburg, Tomsk, Riga, Varșovia, Poltava, Nicolaev...

Timp de trei săptămâni nu se mișcă la nord de Nistru nici o locomotivă. N'a fost transmisă nici o telegramă. N'a fost expediată nici o scrisoare.

Ziarele nu mai apăreau. Lumina electrică nu se mai aprindea. Porțile fabricelor și ușile magazinelor nu se mai deschideau. Chiar cancelariile birocrației imperiale stăteau în mare parte pustii.

Țarul care se găsea la reședința imperială din Peterhof, pe țărmul mării, nu mai putea veni în capitală, și fu silit să telegrafieze în Crimeea familiei:

„Nu mai sînt comunicații cu Petersburgul, decât în luntre, pe mare".

Dar telegrama nu ajunsese la destinație...

Apoi au început în centrele mari să se ridice și baricadele: în Harcov, în Ecaterinoslaw, apoi și în Odessa.

La 13 Octombrie se născu spontan un „colectiv" — cum se zicea atunci,—care se instală în Aula *Institutului Tehnologic* din Petersburg sub numele de „Soviet al Deputaților-muncitorești", — și în câteva zile se afirmă ca un organ al supremului comandament revoluționar, așa cum îl visase Danilov, dar... fără Danilov!

Țarul fu constrâns, însfârșit, să cedeze.

Apăru Manifestul din 17 Octombrie, care promitea octroiarea unei constituții.

Contele Witte fu chemat să realizeze promisiunea.

Pe Ion Răutu valul grevelor îl surprinse la Odessa.

Nu putea avea nici o veste despre ce se petrece în Basarabia și conștiința nu-i ierta să rămână departe de „Moldovenii" lui.

Dar nici un tren nu mai pleca!

Îi veni în ajutor Avram Talmudistul care găsi o *„balalaiulă"* antică, care restabilise comunicațiile cu lumea din afară.

In toată Rusia, în acele zile, reapărură „troicile", ca singur mijloc de locomoțiune.

— Vezi, Vania! — zâmbi Talmudistul, netezindu-și cu cotul bordurile pălăriei: N'am avut dreptate?... Fără jidani nu se face revoluție! Fără *balalaiele* noastre ar fi dat greș și greva... pentrucă nici greviștii n'ar fi avut ce mânca...

Balahulistul, un evreu roşcovan, şiret şi jovial, se angaja să facă suta de chilometri, care desparte Odessa de Benderi, într'o singură zi, — cu condiţia să poată pleca chiar înainte de răsăritul soarelui.

După ce convenţia fusese încheiată, Aron balahulistul îşi deschise deodată gura într'un surâs beat şi cu ochi implorători se adresă lui Răutu:

— Mare închinăciune, domnule... Am şi eu un prieten, — un om foarte bun, — are şi el nevoie până la Tiraspol... Imi daţi voie să-l iau pe capră?

— Nu se poate! — protestă cu vehemenţă neobişnuită Avramcic Talmudistul: Ştiu eu ce înseamnă acel „prieten pe capră!" Ai să umpli balahula şi domnul n'are să aibă loc nici pe capră. Nu se poate!

Răutu se lăsă însă mai moale. Nu-i displăcea să aibă tovarăşi de călătorie pe un drum ca acesta, şi încă oameni din alte straturi sociale.

— Pentru ce? — întrebă el râzând: Un omdoi mai mult în trăsură, nu m'ar jena.

— Sărut mâna! Numai doi! — se bucură balahulistul, sărind ciudat numai cu jumătatea corpului din dreapta în sus.

— Ascultă, Aron! — porunci morocănos Talmudistul: Să fii de treabă!...

La Răsărit abia se luminase o îngustă dungă roșie, vestind zorile, când în dimineața rece din Octombrie Ion Răutu, însoțit de Avramcic, coborî în stradă, unde îl aștepta *balahula* lui Aron.

Aproape toată banca din fund era ocupată de un pasager corpulent, îngroșat încă de o blană de lup cu un guler lat, care se contopea cu mustața lui groasă și părul vălătucit de sub căciula trasă pe ochi.

Pe banca din față stăteau încă doi călători, după gesturi și intonație mici negustorași evrei. Iar pe capră, lângă Aron, un tipic *colonist* neamț — om între două vrâste, — mai ținea pe genunchi pe un băetan de vreo paisprezece ani.

Adică, cei „unul-doi" călători îngăduiți de Răutu se prăsiseră până la cinci!...

Avramcic se înfurie:

— Ascultă Aron! — se răsti el aproape înăbușindu-se de ciudă: Așa ne-a fost vorba?... Nu-l las să plece pe dumnealui... Du-te cu pasagerii tăi unde vrai!... Găsesc pe altul...

Aron începu să tresalte pe capră:

— Ce-i, dacă am luat unul-doi mai mult?... Nu merg ei departe!... Rămân în drum... Și cât e noaptea, e mai vesel în grămadă, și mai cald.. Iar pe Herr Franz din Strassburg, — dădu el cu capul spre colonistul neamț, — pe dumnealui l-am luat de pază, că cine știe cum are să fie în drum... Și vă duc într'un *„duh"* până la *Bender*.... Vio! — strânse el hățurile strigând

la cele patru mârţoage scheletice care urmau să ducă balahula „într'un duh".

Răutu îl potoli pe Avramcic:

— Lasă, frate, am pierde mai multă vreme căutând un alt mijloc de locomoţiune... Poate are şi dreptate... Mai bine să fim mai mulţi.

Talmudistul, de năcaz, îşi trase numai pălăria rabinică peste urechi.

Balahula porni, gemând din toate încheieturile.

Cu toată vremea timpurie, străzile oraşului respirau de viaţă. Treceau în pâlcuri grupuri de muncitori, discutând şi gesticulând; mult tineret, studenţi şi studente, în procesiuni voioase, în cântece şi dans, deavalma cu muncitorii, improvizau câte un meeting, la colţ de stradă.

Şi ca din pământ răsărea un auditor heterogen: oameni din popor, femei, servitori, negustori, funcţionari comerciali..

Poliţia nu se vedea nicăeri.

Negustoraşii evrei din balahulă se agitau şi ei, salutau şi aplaudau sgomotos pe oratori şi auditori, — gata să sară de bucurie, din trăsură.

Voluminosul purtător al blănii de lup, se înfunda tot mai adânc în gulerul său, şi-şi trăgea tot mai jos căciula peste ochi.

Colonistul stătea rigid pe capră şi căuta să astâmpere, strângându-l între genunchi, pe

băetanul care se aprindea de clocotul de viaţă dimprejur.

Aron făcea minuni de tactică şi strategie spre a evita cu balahula lui aglomeraţiunile mai dense.

— Vio! — îşi hârţuia el mârţoagele.

La eşirea din oraş, Răutu fu surprins de o zare intensă, care lumina... *apusul!*

Nu se vedea nici un nor în acea direcţie, pentru ca roşul cerului să poată fi interpretat drept reflex al soarelui înainte de răsărit.

Aron se aplecă spre colonistul de pe capră, schimbând cu el mai multe şoapte, Apoi se întoarse spre fundul trăsurii, tot şoptind, cu biciul îndreptat spre zare.

— Egorovca!... Au dat foc la conacul boerului Cusimin...

Capul vecinului din fundul balahulei, dispăru cu totul sub gulerul de lup.

Puţin câte puţin se însenină.

Şi în lumina cenuşie, înainte de apariţia astrului luminos, în vastul orizont al stepei chersoniene, întretăiate de drumuri nisipoase, se deschise înaintea călătorilor o privelişte tulburătoare: pe toate drumurile trăgeau spre zarea din apus — „harabale" şi căruţe, cu ţărani şi femei, purtând saci goi în spinare.

Vecinul îmblănit slobozi primul cuvânt dela plecare:

— Ca o haită de lupi! — hurui el răgușit: Aleargă să-l prăde pe bietul Cusimin...

In apropierea satului Fomino, după vr'un ceas și jumătate de mers, balahula fu oprită de un om desmățat și cu capul gol, — călare fără șea.

Palid, cu obrazul însângerat de câteva sgârieturi largi, el ridică ambele brațe în sus, strigând :

— De unde veniți, domnilor?... Din Odessa?... E liniște pe acolo?...

Din gulerul de lup se arătă capul mustăcios cu ochi spărieți:

— Feodor Petrovici! — exclamă pasagerul din balahulă: Ce s'a întâmplat?

— Mi-au jefuit magaziile și au dat foc la conacul meu din Vasilievca... Abia am scăpat cu viață... Noroc că în ajun îmi trimisesem familia la Odessa! — lăsă acela abătut frâul pe gâtul calului, bălăbănind mașinal din picioare: Dar dumneata, Anton Nicolaevici, tocmai acum ai găsit cu cale să pornești într'aici, în gura iadului?...

— Ce să fac, dragă Feodor Petrovici? — scânci plângător mustăciosul: Venisem numai pentru o zi la Odessa, lăsându-mi nevasta cu copiii la țară... Și blăstămata lor grevă m'a ținut pe loc... Nu știu ce-i cu ei... Dacă Marfa Timofeevna a avut măcar minte să tragă la Tiraspol! — sughiță el, apucându-și căciula de pe cap.

Negustorașii de pe banca din față stăteau smeriți și tăcuți, fugind de privirile „boerilor".

Neamțul de pe capră spuse ceva hotărît lui Aron.

Acesta se întoarse spre Răutu:

— Domnule, drumul nostru trece tocmai prin Vasilievca... E primejdie... Herr Franz spune să mergem prin Johannistal și apoi prin colonii nemțești până la Tiraspol. E mai cuminte... Și dumnealui, care e din Strassburg, ne ia sub paza dumisale... Și are peste tot neamuri și prieteni... La Mannheim, la Elsass, la Salz, la Baden... Și la noapte avem să facem popas la Strassburg și dumnealui ne poate da adăpost... E gospodar bun...

In memoria lui Răutu, călătoria aceasta pe drumuri lăturalnice și întortochiate, dela o colonie nemțească la alta, cu înconjurarea satelor rusești și ucrainiene a rămas ca o viziune de aiurări.

Peste tot, caravane de care goale vesteau începutul unei expediții de pradă, — după cum carele cu saci de cereale și cu mobile variate încununau sfârșitul unei campanii reușite.

Printre caravanele țărănești se furișau din vreme în vreme niște vehicule antediluviene, încărcate cu fugarii de prin conace, — bărbați, femei și copii, pe jumătate morți de groa-

ză, îmbrăcaţi cu ce au apucat, printre jalnice şi disparate mărunţişuri de menaj.

Călare pe o „bieguncă" — o trăsurică pentru curse de trăpaşi, — un om desculţ se căznea să ţină înaintea lui o baie de zinc, în care era aşezată o băbuşcă, purtând o pălărie cu pene de struţ...

Ţăranii întâmpinau pe aceşti naufragiaţi cu huiduieli, cu hohote de râs şi sudălmi...

In „colonii" se simţea îndârjire şi hotărîre.

Bătrânii, încruntaţi, se adunau în grupuri la sfat, comentând veştile din vecini.

Tineretul înarmat stătea de pază, la toate intrările pe teritoriul coloniei, neîngăduind trecerea caravanelor de pradă, trăgând din când în când salve de prevenire în aer.

Spre noapte, cerul se roşi din nou jur împrejur de incendiu. Salvele se auzeau mai dese şi mai bine hrănite.

Călătorii fură bucuroşi să ajungă la popasul din Strassburg, — sat mare, bogat şi orânduit, păzit de o strajă bine înarmată.

Trecând a doua zi pe podul Nistrului la Bender, singur cu Aron balahulistul — ceilalţi tovarăşi de călătorie fiind semănaţi în drum, — Răutu nu-şi putea crede ochilor.

Găsi aceeaş atmosferă adormită a Basarabiei !

Cel puțin la suprafață, totul părea în liniște și bună pace.

Trenurile plecau la ore reglementare, deși nu aveau nici o legătură cu rețeaua din restul Rusiei.

La telegraf îi fu primită fără nici o obiecțiune telegrama adresată Gionnei din Onițcani, în care o ruga să expedieze pe Ioniță Cornea la Chișinău.

Jandarmii, pe peronul gării, se retușau discret în umbră; iar conductorii din tren se arătau mai prevenitori și mai politicoși ca oricând.

Era o altă lume!...

— Ivan Gheorghevici! Ivan Gheorghevici! — năvăli în cameră Profir Gavrilovici Gheorghiță, trepidând și exaltând de bucurie, agitând o coală de hârtie împodobită cu tot felul de timbre și stampile colorate și cu „anteturi" oficiale: Am căpătat!... Am căpătat *pozvolenia* dela domnul *gubernator* să întemeiem „Cercul pentru învățătura și propășirea națională a Moldovenilor"... Putem amu lucra pe față... Au și intrat la noi Constantin Dimitrievici Chirilă și Chiril Chiriacovici Leon, și doctoru Lavinschi, — „cadetu"... Vine și Ivan Nicolaevici Telega, care făgăduește să-l aducă și pe Constantin Petrovici Caşmir, tot din ținutu dumneavoastră... Am avut și adunarea de înființare. Băeții ișteа, — arătă el spre Valenti

Pohrib și Grigorie Taur, care-l însoțeau: au strâns o grămadă de tineret, mai cu seamă din seminar... Și am fost ales prezident...

Noul „prezident" nu mai putea sta locului de entuziasm. Când se arunca să-l îmbrățișeze pe Răutu, când îl bătea peste umăr pe Grigorie Taur, când îl apuca de bărbie pe Valenti Pohrib.

Acesta se înviorase puțin și-și luase un fason mai „revoluționar", își lăsase plete mai lungi, care îi cădeau drept pe guler, își pusese pe cap o pălărie „studențească" cu borduri largi, și își legase o fulminantă cravată roșie la gât.

Grigorie Taur se ținea grav și dârz:

— Amu avem să avem alegeri de deputați, — apăsa el: — Ne trebue negreșit o gazetă... Poate mata, Ivan Gheorghevici, îi vorbi cu doctoru Roitman, să ne primească până una alta la tipografia *Gândului Basarabiei*... Să fim gata când ne-a veni *pozvolenia*... Am și pus pe tată-meu să facă *proșenia*.

In bătaia uraganului, care mâna Impărăția spre orizonturi necunoscute, Basarabenii tot nu își puteau închipui că se pot face lucruri fără *proșenie* și fără *pozvolenie*.

Dar o aripă a uraganului s'a abătut și peste târgurile și satele amorțite ale Basarabiei, cu urmări neașteptate pentru mișcarea Moldovenilor.

In ziua de nouăsprezece Octombrie *Sovietul Deputaţilor Muncitoreşti* din Petersburg—care îşi luase în serios rolul de guvernământ revoluţionar pan-rus, — decretă libertatea desăvârşită a presei, fără să mai aştepte constituţia sau vr'un ucaz imperial:

„*Sovietul Deputaţilor*, — suna moţiunea votată în acea zi: Sovietul Deputaţilor hotărăşte că vor putea de azi înainte apare numai jurnalele care îşi vor afirma desăvârşita lor independenţă faţă de cenzură, şi nu vor mai supune publicaţiunea lor aprobării... In consecinţă, zeţarii şi ceilalţi camarazi tipografi nu se vor pune la lucru decât după ce vor fi obţinut dela directorii jurnalelor lor promisiunea categorică de a realiza libertatea tiparului. Până atunci lucrătorii tipografi dela acele jurnale vor stărui în grevă; iar *Sovietul Deputaţilor* va lua toate măsurile necesare, pentru ca tovarăşii grevişti să-şi păstreze salariul întreg. Jurnalele care nu se vor supune deciziunii prezente vor fi confiscate şi distruse, iar maşinile lor tipografice sabotate"...

In acelaş timp *Sovietul* îşi înstitui o cenzură proprie, declarând că manifestele partidelor de dreapta „nu vor fi imprimate decât dacă textul nu cuprinde vre-un apel la violenţă şi pogrom".

Consemnul a fost respectat cu atâta rigoare, încât chiar „Manifestul Constituţional" din 17 Octombrie n'a putut apare în *Monitorul Oficial* decât zeţuit de soldaţi. Iar pentrucă jurnalul

reacţionar „Raza" a găsit mijlocul să imprime clandestin proclamaţia Ţarului, dosindu-se de proprii săi zeţari, redacţia şi tipografia lui au fost devastate de muncitori.

Nu mai putea vedea lumina zilei nici un petic de hârtie, tipărit fără voia *Sovietului.*

Numai *Departamentul Poliţiei* şi Comandamentul Jandarmeriei puteau, trăgând obloanele în jos şi baricadând uşile, să-şi publice apelurile la pogromuri, utilizând maşinile de mână, confiscate pe vremuri dela revoluţionari...

Repercusiunea pe care o avu „decretul" sovietic din nouăsprezece Octombrie, a creat o situaţie paradoxală.

Directorii celor mai reacţionare jurnale nu îndrăzneau să-şi supună foaia cenzurii şi cereau şi în provincie dela Sovietele locale şi dela diferitele comitete revoluţionare certificate, precum că numai *silite* apar *liber!...*

Pe de altă parte, Comitetele şi Sovietele revoluţionare se credeau în drept să rechiziţioneze orice tipografie pentru publicaţiunile lor.

Bella Ghitis povestea în urmă cu mult haz un episod melodramatic din aceste „zile ale libertăţii", — *dni svobodi,* — cum au rămas cunoscute în istorie primele trei săptămâni după publicarea „Manifestului Constituţional".

De mai mulți ani, Bella făcea serviciul de noapte ca primă corectoare, la unul din cele mai răspândite ziare din Odessa, — *Foaia Poporului*. Și când era încă foarte tânără, nu se sfia să străbată străzile pustii ale orașului, în toiul nopții, dela redacție până la ea acasă, într'un cartier mărginaș, — știind să-și impună respectul celor mai îndrăzneți și întreprinzători vânători de pe trotuare.

In redacțiile Odessei circula pe seama ei o anecdotă caracteristică.

Intr'o seară o urmărea un fante cam matur, în joben și cu un monoclu arogant, care nu se lăsa descurajat de nici o reprimandă.

Bella, plictisită de această urmărire, se opri și aruncă sec inoportunului:

— Domnule, oprește o trăsură!... Nu merg pe jos!

Bucuros, Don-Juanul trotuarului făcu semn unui birjar cu bastonașul lui încârligat, cu mâner de aur; ajută pe captiva lui să se urce în trăsură, șoptindu-i la ureche:

— Poftim, poftim, frumoasa mea!...

Abia așezați, Bella îl apucă strâns de braț și își scoase revolverul:

— Nu te mișca, că trag! — declară ea ferm, fără să-și ridice vocea. Apoi strigă spre capră: Birjar! Iți cunosc numărul... Să ne duci drept la poliție, să predau pe ticălosul acesta.

— Hi-hi-hi-hi! — izbucni mulțumit birjarul: Ține-l bine pe scârnăvia asta, duduie!... Să nu cumva, mă!... că îți turtesc jobenul! — rânji

el din tot obrazul lui larg și roșu, și pocni din biciu spre cal: Hai, înainte, porumbelule! că e nuntă!...

Povestea făcuse ocolul întregii prese. Bella era deatunci sigură să potolească ardoarea oricărui asaltant nocturn, numai scoțând revolverul.

In acea noapte a libertății însă, atitudinea „cavalerilor" o surprinse.

Intâi o opri un băetan rotofeiu cu gene albicioase, care lucea sub razele lunei pline, — uzina electrică nefuncționând din cauza grevei.

— Incotro, tovarășă? — își întinse el brațele în fața ei.

Bella nu apucă să scoată revolverul, când la răspunsul ei:

— La treabă!... La redacția *„Foii Poporului"*...

El se și dădu înlături, aruncând numai:

— Mergi sănătoasă, tovarășă!... și dispăru în umbră.

Peste vreo cincizeci de metri, fata fu oprită de o altă figură, — tipică de muncitor „subțire" om în vrâstă, sumbru și cu barbă incultă.

La declarația corectoarei se topi și el în noapte, fără nici un cuvânt.

Aproape la fiecare cincizeci de metri scena se repetă cu același rezultat.

In jurul clădirii impunătoare a ziarului,

acum întunecate, se deslușeau mai multe pete mari, umbroase, împrăștiate în puncte strategice.

Bella se crezu datoare să-și raporteze impresiile directorului, gârbovit în fața biroului lui, la lumina scundă a lumânării de stearină.

Nu își isprăvi încă povestirea, când în birou apărură trei indivizi; unul dintre ei cu înfățișare și port de intelectual, anunță apăsat:

— Sîntem delegați ai *Sovietului*. Am venit să ne tipărim manifestele. Declarăm tipografia voastră rechiziționată..

Directorul, om bătrân, un vechi deportat în Siberia, surâse blajin mângâindu-și bărbuța albă:

— Eu nu sînt stăpân aici. Imi dați voie să telefonez proprietarului, cum este datoria mea?

Șeful delegației declară scurt:

— Telefonul nu merge! Și nu puteți eși din cameră să-i comunicați pe altă cale... Tomca, Tomca! Scoate revolverul și stai la ușă... Poate intra aici oricine, dar să nu lași pe nimeni să iasă!...

Directorul tot surâdea:

— Dar nu avem lumină!... Nici gaz pentru stereotipie... Cum aveți să lucrați?...

— Care sînt secțiile de unde vă vine curentul electric și gazul? Avem să avem de toate.

— Dar dacă vine proprietarul sau altcineva și ne surprinde?...

— Să chemați pe portarii voștri! — fu răspunsul.

Portarii în Rusia țaristă erau în acelaș timp și agenți ai poliției, chiar purtau un fel de uniformă.

— Dați-vă jos cojoacele! — le porunci șeful: Câți sînteți? Cinci?... Să vie cinci tovarăși!... Iar voi, n'aveți dreptul să eșiți de aici...

— Insă de unde veți lua hârtie? — puse ultima întrebare directorul.

— Unde e depozitul vostru?

— Dar!...

— Fără vorbă!... Iți liberăm un bon de rechiziție!...

Intr'un sfert de oră, tipografia mergea în plin, chiar cu lucrătorii ei, sub paza „portarilor" improvizați, care ocupaseră toate intrările.

Peste vreo două ore năvăliră în atelier un detașament de poliție și soldați, sub comanda amicului nostru comisarul-poloboc, — pus în mișcare de iluminația neașteptată a clădirii.

Găsiră un tablou pașnic, cu zețarii la mesele lor și cu toate mașinile în mers.

— Ce înseamnă aceasta? — urlă comisarul, la spatele căruia se zări și un omuleț speriat cu o bonetă de noapte în cap și cu un pardesiu aruncat pe un costum sumar.

— Ce însemnează aceasta? — se rățoi comisarul: Cine sînteți voi!... Vă arestez!

Zeci de revolvere sclipiră sub lumina becurilor.

— Ești arestat! — tună delegatul comitetului.

Lucrătorii se amestecară printre soldați, propaganda lor găsi imediat răsunet, peste câteva momente n'au mai rămas în atelier decât comisarul și proprietarul cu boneta de noapte, sub straja muncitorilor înarmați.

Spre dimineață, manifestul fu tipărit în sute de mii de exemplare; mașinile oprite, aduse în ordine; împrimatele transportate în enorme camioane rechiziționate dela o fabrică de bere din vecinătate.

Peste două zile un alt „decret" tulbură și mai adânc clasele diriguitoare: Sovietul hotărî ca ziua de muncă în fabrici să fie mărginită la opt ore; numi și niște comisii care să elaboreze proecte pentru stabilirea unui salariu minimal, — ca și pentru exproprierea moșiilor!...

Aceasta dădu semnalul unei neînchipuite saturnalii.

Răutu nu mai știa ce să facă din materialul ce se îngrămădea zilnic pentru corespondențele lui.

In provincie nu numai că se creau peste tot soviete, care își asumau puterea supremă, dar se proclamau și republici independente: la Crasnoiarsc, la Cita, în Caucazia de Nord, în Soci...

Organele administrative, de cele mai multe ori erau reduse la neputință și silite să privească impasibile, cum până și soldații peste tot se revoltă, constitue și ei „Soviete" sau proclamă „Republici": la Kiew, Ekaterinodar, Elisavetpol, Proscurov, Cursc, Lomja, Ircutsc.

La Sebastopol, locotenentul Schmidt se îmbarcă pe crucișătorul *Oceacov*, se proclamă comandant al flotei din Marea Neagră și trimite Țarului telegrama:

„Glorioasa flotă a Mării Negre, păstrându-și cu sfințenie credința către poporul nostru, îți ordonă, domnule, convocarea imediată a Adunării Constituante și încetează de a se supune miniștrilor tăi...

Comandant al flotei:
Cetățeanul Schmidt".

Contra-amiralul Pisarevschi în zadar încercă să reprime această rebeliune a marinarilor, publicând o ordonanță, prin care oprea toate întrunirile publice și meetingurile în Sebastopol.

Un martor ne lăsă o descriere pitorească a incidentului.

Contra-amiralul conduse personal până la porțile cazărmii marinarilor o companie a regimentului de Brest, și porunci cu glas tare:

— Să nu lăsați pe nimeni să iasă din cazarmă! In caz de nesupunere, să trageți!...

Din rânduri ieși însă un soldat; își încărcă

metodic carabina, și cu primul foc omorî pe locotenent-colonelul Stein, iar cu al doilea îl răni pe însuși contra-amiralul Pisarevschi.

Un ofițer sări înainte și comandă:

— Arestați-l!

Nimeni nu se mișcă.

Soldatul, — pe care îl chema Petrov, — lăsă patul puștii în jos și exclamă:

— Ei, arestați-mă!...

Ofițerul, căutând să iasă cumva din această situație penibilă, îl întrebă:

— Petrov, tu n'ai făcut această grozăvie înadins?

— Cum n'am făcut înadins? Am eșit din rânduri, mi-am încărcat carabina, am ochit... Dacă aceasta nu mai e înadins!...

Petrov rămase liber. Iar ofițerii de serviciu au fost dezarmați și arestați...

Dezordinele soldățești se înșirau: în Rostov pe Don, în Sormov, Harcov, Nicolaev, Piatigorsc, Sveaborg, Kronstadt, Novorosiisc, în centrele industriale din Ural...

Dar în toate aceste explozii, nu se vedea nici o legătură, nici o coordonare.

Adesea unitățile abia răzvrătite puteau fi întrebuințate împotriva altora ce le urmau.

Se întâmpla și mai rău.

La Deșlagar, în Caucazia, răsculații după ce au împușcat pe toți ofițerii garnizoanei, afară

de unul singur, cad în genunchi înaintea acestuia, implorându-l să-i erte!...

Marinarii de pe crucișătorul *Azov* întâi fugăresc pe ofițeri, împușcând pe mai mulți dintre ei.

Apoi pleacă la Riga, unde predau autorităților pe instigatori!

Reacția nu putea întârzia.

Din zilele „libertății", în măsura în care *Sovietul* din Petersburg se afirma ca organ suprem de comandă revoluționară cu decretele sale, iar de altă parte cum pojarul se întindea până în văgăunele cele mai înapoiate ale Impărăției, atitudinea burghezimii și a nobilimii liberale se schimbă treptat.

Cei dintâi „își veniră în fire" căpitanii industriei.

Democrația burgheză se declară „obosită" de greve și de decrete sovietice.

Insetată de liniște și de „pace socială" ea se organiză pentru o rezistență energică și se puse la dispoziția guvernului.

Își „veniră în fire" foarte curând și *zemstvele*.

La șase Noembrie, Congresul „Uniunii consiliilor orășenești și a zemstvelor", — atât de bătăioase odinioară, — votează o moțiune, în care exprimă, cu oarecare modeste rezerve, încrederea în guvern și alege o delegație, care s'o comunice primului ministru.

Contele Witte însă refuză s'o primească.

Cu toată această aroganță, guvernul nu prea avea mijloace directe de represiune.

Incurajat însă de defecțiunea claselor avute, pe deoparte căuta să le mențină în bunele lor sentimente prin elaborarea sgomotoasă a „legilor fundamentale", pe de altă parte recurse la arma tradițională a pogromurilor care au bântuit prin toată întinderea Impărăției, chiar din primele „zile ale libertății", paralel cu răscoalele din orașe și jacqueriile din sate.

La Odessa, spre sfârșitul lui Octombrie, în cârciumile, tripourile și lupanarele din cartierele cele mai răufamate ale suburbiilor se observă, noaptea și ziua, o rară animație.

Vestitele „catacombe", pe cari se ridică cetatea Mării Negre, au revărsat clientela lor de figuri patibulare, — drojdia porturilor, vagabonzi și declasați, certați cei mai mulți cu justiția.

In cârciuma lui Petca „Rânjitul", — cu dinții goliți de sub buza rătezată, — e mare chef.

Basamacul curge în pârae.

Un uriaș desfigurat, „însemnat de Dumnezeu", — cu nările rupte și cu o grozavă cicatrice, care îi trece peste nas dela o ureche la alta — un fel de gorilă păroasă, saltă cu o nimfă de cloacă într'o îndrăcită „camarinsca" chiuind:

— Hei, turturico! E ceasul nostru!... *Caznaua*

plăteşte!... Scoatem maţele la jidani... şi jupuim de vii pe *libelari*... cei cu burta lată şi cu punga groasă!... Mâna mea e stăpână!... Să trăiască amiralul nostru!..

Şi în toate speluncile cântecul de lăutari, tropotul de dans, între bătăi, chiote şi sudălmi ale masculilor avinaţi, ţipete şi scâncete de femele desmăţate.

Şi pârae, pârae de basamac...

Agenţii de poliţie, abia dacă deghizaţi, emit bonuri de plată.

— E ceasul nostru!..

Duminică — soare mult.

Abia dacă puţine rupturi imaculate de nori albi aruncă o horbotă subţire de umbre pe acoperişurile şi zidurile strălucitoare, ca şi pe pavajele din sfărâmături de granit şi pe trotuarele sumbre din plăci de lavă.

La catedrală — un serviciu cu deosebire solemn.

Arhiepiscopul Hermogen, în odăjdii aurite, presărate de nestemate, ţine o predică, binecuvântează pe Ţar, familia imperială şi „tot norodul pravoslavnic şi credincios".

După sfinţirea prapurelor şi a icoanelor, le încredinţează „norodului" cucernic, — aleătuit ca înadins din tipuri de ocnaşi evadaţi, asasini, incendiari, şi tâlhari de drumul mare.

„Arhanghelii împărăteşti" stau înşiraţi — sub comanda indispensabilului comisar-bu-

toiu, — înaintea Inalt Preasfinţitului, — în braţe cu portretele Ţarului, împrumutate dela prefectură.

Procesiunea porneşte, în frunte cu clerul în vestminte sacerdotale, cântând imnul imperial, — în acordurile muzicii militare.

Agenţii de poliţie, dosiţi în bluze şi rupturi de haine, de sub care însă apar pantalonii şi cismele de uniformă, — încadrează această gloată „pravoslavnică" şi „credincioasă".

Comisarul-poloboc, comandantul, pe trotuar cu pumnul în şold, lasă să treacă în faţa lui toată coloana, — apoi luând loc în „troica" lui de „şic", iese încă odată înaintea oastei sale, înconjurând pe străzi lăturalnice.

Avram Zalkind, privind de sus, din ferestruica mansardei sale, bagă de seamă că în mai multe ferestre apărură icoane, iar pe uşi se zugrăveau în grabă cruci...

Rostul demonstraţiei nu-i mai putea da vr'o iluzie.

Casa lui, o clădire întunecată de cinci etaje, era locuită aproape exclusiv de sărăcimea evreiască.

Deodată, pe balconul din faţă apăru o mână slobozind un foc de revolver în aer...

Din fund se auzi un răget de fiară.

Avram Talmudistul cunoştea, din experienţă, ritualul pogromurilor.

Îşi lepădă repede gabardina, îşi scoase din

pantaloni poalele cămășii colorate, o încinse cu o curea și, aruncându-și o caschetă ruptă în cap, care-i dădea un aer de calfă de meșe... porni pe scara din dos.

— Fraților! — se adresă dintr'o nișă de intrare comisarul-comandant către mulțime. Fraților! Jidanii ne omoară, cu studenții și cu gazetarii!... Pe ei și pe gazetarii criminali, răzvrătiți împotriva Țarului, unsul lui Dumnezeu. Pe ei! Sînteți și voi slobozi trei zile!...

Slobozi pentru trei zile!

Nimic nu e mai grozav ca bestia omenească, care se simte slobodă, știe că *totul îi este iertat*, — după ce a trăit o viață de paria, sub veșnica amenințare a legei, în așeptarea călăului, în fața gurii deschise a ocnei, târîndu-se din zi în zi, flămânzită, bătută de vreme, fără adă post, fără o clipă de răgaz și de odihnă.

Țarismul muribund își găsise oștirea...

Pandemoniul deslănțuit de apelul comisarului-butoiu, în acea zi memorabilă în Odessa îngheță de groază și inimile cele mai neîndurate.

Muzica militară nu contenea să trâmbițeze imnul imperial; popii îndreptau rugi spre jidovul răstignit de milenii, iar prin clamorile bestiale ale haitei asmuțite străbăteau gemete-

le și țipetele victimelor masacrate în numele lui.

răbiile ce ciripeau în razele soarelui, pe acoperișuri și balcoane, — se risipiră ca prin farmec...

Avram Zalkind fugea înainte, fără să știe încotro, când dintr'o ulicioară se revărsă o ceată de pogromiști, sub comanda unui ofițer de poliție, — în civil, — așa de șters și incolor, încât părea un smoc de aburi, — dacă din când în când o privire fioroasă ori un pumn izbit în dreapta și stânga nu-i dădea o consistență.

In frunte înainta gorila cu nările rupte și nasul sfărâmat, alături de însuși Petca Rânjitul.

Beat, clientul, la braț cu patronul, agita o enormă sticlă de rom, din care sugea în urlete:

— Biiine, domle comsar! — se împleticea el: Mergem.. sși la Foia Pporului.. hi-hi-hi!... Vvvzut... fffetițile... sși în față bbăcănia... Rrotche. Te procopsești Rânjitule...

Foaia Poporului!... Bella! — i se strânse inima lui Avramcic.

— Prretine! — se opri îndată gorila, în fața lui, lăsând brațul Rânjitului.

Surâzând cu generozitatea ultimului grad de beție, îi întinse sticla cu rom:

— Ia... uun... gât... haai... grrămadă... la Rrotchi... găsim maai bun ca la Rânjitul... și fffetițe...

— Ce stai la taifas, mă, Dronca! Marş înainte! — comandă posomorît poliţistul, materializându-se într'un brânci trântit gorilei generoase în ceafă.

Omul-gorilă se clătină şi, ca să nu cadă, îmbrăţişă după gât pe Zalkind, lovindu-l cu sticla în spate...

— Hăc! —sughiţi el,— şi cu un rânjet de beatitudine, care îi despică obrazul ca o altă tăietură, de la ureche la ureche, bolborosi, căscându-şi cloaca gurii: Mmerg.. mmerg... dmle comsar!... hhai.. prretene!....

Un vifor trecu prin gândul lui Avram Zalkind: Să fugă?... Ar fi moarte imediată... Să-i urmeze?.. Poate ar găsi mijlocul să previe redacţia *Foaiei Poporului* şi să salveze pe Bella.

— Hă! — se înfurie ofiţerul comandant: Vă desmierdaţi acum! Să desmierdaţi la noapte târfele voastre!...

Zalkind simţi un pumn în spate.

Nu mai avea de ales...

Dinapoi venea o altă coloană din oastea desmăţată, gonind în faţa ei femei sdrenţuite, copii, — fantome de groază, oameni fără chip şi asemănare...

Unii, rupţi şi însângeraţi, adunându-şi ultimile puteri, căutau să fugă şi, căzând, îmă neau striviţi sub călcâie sau mistuiţi într'o mas să amorfă sub lovituri de ciomag.

Alţii prinşi de nebunie, se aruncau ei înşişi sub topoare.

Toată strada părea ninsă de puful perinilor

esfundate, care își împrăștiau în văzduh ful-
albi... Din ferestre sburau în stradă mobile,
se de porțelan, oglinzi, ghiveciuri de flori, și
ıpuri de femei și copii, aruncați pe pavajul
granit din etajele superioare și din man-
ırde.

Popii și muzica dispărură, caşi ofițerii în
ıiformă.

Orașul fu lăsat jertfă bandelor de ucigași și
efuitori, cari nu prea se sinchiseau să deose-
beească pe „jidani" și „liberali" de pravoslav-
ıicii smeriți și supuși.

Nici agenții deghizați nu se arătau prea scru-
ıuloși.

La vre-o cincisprezece pași de Avram, o feti-
ță încă fragedă, — cu părul blond muiat în
sânge, se sbătea între patru pogromiști, cari
nechezând îi desgoliră trupul și trăgându-i în-
lături de a surda brațele și picioruşele sub-
iri, o întindeau în văzduh, pe când alți doi se
ıdesau spre „trufanda"...

Copila, suspendată în aer ca o jalnică otrea-
á, fără conștiință, cu ochi sticloși nu mai
ıâncea; și, inert, capul buclat lovea trotuarul
ıb smunciturile călăilor...

vrai se dedublă.

văzu rupându-se din brațele gorilei și cu
geamăt aruncându-se în neștire cu capul
ınte, izbind în piept pe fiara îmbălată în
ıasmul ei bestial.

Gorila în primul moment nu înțelese și ră-

mase cu gura căscată; apoi obrazul i se desfigură într'o hidoasă strâmbătură:

— Hăăă! — ricană el: Eşti vvaszcă *Iribelar*... jidan?...

Se repezi, şi cu sticla lui groasă, pe jumătate încă plină, lovi cu furie pe Avram în cap, până ce se sfărâmă în ţandări...

Eroul necunoscut căzu în nesimţire la pământ, şi, după câteva contracţiuni de scurtă agonie, rămase nemişcat.

Din capul spart, un şiroiu de sânge, cu bucăţele trandafirii de creer, stropi asfaltul, în aureolă roşie...

In cartierul portului, în căsuţa ei dărăpănată, Maria Culiceeva, îngrijorată de întârzierea lui Fonia, trimis în oraş cu un mesagiu, ieşi în prag.

Din partea de sus venea un sgomot surd, ca un grohot îndepărtat de stânci prăvălite sau ca un ropot de valuri ale mării bătute de furtună.

De după colţ se zări alergând spre ea Iliuşa Jucov.

— Tovarăşă Gioconda! — abia putu răsufla el, ţinându-şi mâna stângă lipită de piept, deschizând cu cealaltă portiţa: Tovarăşă Gioconda!... Pogromul... Şi la noi în port se ridică huligănimea... Li s'au dat bani şi băutură din belşug... Is turbaţi... Caută pe studenţi şi pe evrei. Să fugim cât este vreme, sau să facem semnul crucii pe portiţă şi pe pereţi.

Gioconda păli, dar rămase nemișcată.

— Nu pot fugi, trebue să aștept pe Fonia... Semnul nu-l fac... Ar fi ca un denunț împotriva vecinilor.

Din ușile și ferestrele dimprejur se arătară figuri îngălbenite de spaimă, tăcute.

Iliușa, fără să mai spună un cuvânt, se așeză pe treptele scării și, răzemat în cot, își puse un revolver de calibru mare pe genunchi.

Din sus se auziră bubuituri.

Iliușa ridică încet capul:

— Tunuri! — aruncă el un singur cuvânt.

— Trag în pogromiști? — se întoarse repede spre dânsul Gioconda.

— Aș! — numai gemu cu năcaz Iliușa: O fi asupra unei case cunoscute și însemnate dinainte... Sau bat chiar în clădirea *Foaei Poporului*... sub pretext că s'ar fi tras focuri...

Pe scara dinspre Bulevardul Nicolae, în toată lărgimea ei, se iviră primele rânduri ale „oastei credincioase" cu icoanele, prapurele și portretele Țarului.

Gloata cobora cântând imnul imperial. Imensa scară se scurgea ca un puhoiu de lavă, — neagră de oameni. Cântul se întretăia de chiote, șuerături și sudălmi.

Iată, că și din altă parte, dinspre Fontanca, se arătă, dealungul țărmului mării, capul unei alte cete de asasini.

Aceasta pierduse de mult orice urmă de dis-

ciplină și orice frâu, revărsându-se în valuri tulburi prin ulicioarele întortochiate ale cartierului, unde mătura și mistuia tot ce găsea în cale.

In urma ei se înălțau, drepte, coloanele subțiri de fum, întrețesându-și firele negre cu horbota spumoasă de nori ușori, prin care surâdeau, senine, ochiurile de azur delicat al cerului.

Iar fața mării, scânteind în mii de ace aurite, sub păinjinișul de catarguri și otgoane ale vaselor adormite, se legăna de voluptate în pacea ei maiestuoasă.

Stoluri vesele de pescărușî înfloreau zarea și spărgeau luciul apei.

Dar apelurile lor stridente se amestecau cu mugetul fiarelor avinate, cu bocetele și blăstemele victimelor.

Pe dinaintea Giocondei,—împietrite pe prag — femei fugărite, se repeziră în desperare, spre țărm și, din luntrele înlănțuite la debarcader, se aruncară peste bord, dispărând în centrul cercurilor tremurate ce se întindeau în luciri ușoare spre larg...

Iliușa, strângând cu putere mânerul revolverului, porunci surd Giocondei:

— Intră în casă!... Acuma e prea târziu!...

Dar, în răspuns, auzi numai un țipăt de leoaică rănită.

— Fonia!.. Fonia!...

Băiatul, despuiat, însângerat, cu capul gol,

gonea spre casă, urmărit de o bandă înarmată cu ciomege și topoare.

Iliușa, nebun de mânie și spaimă, scoase și el un răcnet huruit, și cu revolverul întins, se aruncă după mama, hotărîtă să-și acopere puiul cu trupul ei.

Gioconda se împiedică și căzu fără simțire în praful străzii.

Fonia abia apucă să se aplece deasupra ei; Iliușa nu avu nici vreme să tragă mai mult de două gloanțe înspre năvălitori, și deodată totul dispăru sub o movilă de trupuri, care se svârcoleau, grămadă peste cei căzuți, sbierând și lovind orbește fără deosebire, care încotro apuca, cu ciomege, topoare și drugi de fier..

Când incendiul trecu dincolo de căsuța Giocondei, mânând ceata de pogromiști, în stradă rămase doar o pastă de carne omenească, înecată în noroiul diluat de șiroaiele de sânge...

Chișinăul află despre grozăviile pogromului din Odessa cu mult mai târziu.

Un bilețel sgripțănat pe un petec de hârtie îl ridică pe Răutu dela masa lui de lucru:

„Pentru Dumnezeu, dragă Văniușa, — citi el îngrozit: Vino îndată! A sosit Bella, nu știu cum și nu știu de unde. Nu mă taie capul ce să fac. E o grozăvie. Corina".

Corina îl aştepta în prag.

Palidă, tremurând din tot trupul fără să spună un cuvânt, îl apucă de mână şi îl trase în coridor.

Din fund, se auzea un gemăt continuu, înfiorător prin monotonia lui:

— Ai-ai, ai-ai, ai-ai! — gemeau parcă înşişi pereţii.

In prima cameră, în colţul divanului, Myra, crescută, şedea pe vine, trăgându-şi cu un gest maşinal rochiţa scurtă peste picioarele ei subţiri, lungite.

Işi rotea ochii ei larg deschişi, strângând la piept capul frăţiorului, al cărui plânset se asocia cu gemătul prelung şi monoton ce se prelingea de după perete:

— Ai-ai, ai-ai, ai-ai!...

La deschiderea uşei, Bella sări, şi trântindu-se cu tot trupul de perete, parcă vroind să se strecoare prin pietrele lui, scoase un ţipăt sfâşietor, cu ochi nebuni de spaimă, fără să recunoască pe Răutu.

Părea o fantomă cu părul ei *alb* ca neaua, cu bărbia mai ascuţită şi mai lungită, cu faţa torturată de tremurul necontenit al tuturor muşchilor.

Răutu, îndurerat, se repezi spre ea, o cuprinse în braţe şi, mângâind-o peste sărmanele ei bucle, îi grăi cu înduioşare.

— Bella!... Bella!... Drăguţă... linişteşte-te ! Eu sînt Vania... Vania Răutu!

Bella se sbătea urmându-şi scâncetul monoton :

— Ai-ai, ai-ai, ai-ai!...

Prins de desnădejde, Răutu nu mai ştia ce să întreprindă, când simţi că nenorocita, fără să-l privească măcar, se lipi de dânsul, schimbându-şi vaetele într'un apel tot aşa de turburător :

— Vania!... Vania!... Vania!...

Il recunoscuse!... Bucurat de această licărire a conştiinţei, Vania o îmbrăţişă mai strâns de piept, o sărută pe frunte, urmând s'o mângăie în tăcere.

Mai potolită, Bella plângea acum încet, şoptind numai mereu:

— Vania... Vania... Vania!...

Cu greu şi-a putut da seama cu timpul Ion Răutu despre cele suferite de biata femeie, din frânturile de fraze, încoherente şi întrerupte de bocete.

In ziua pogromului lucra la masa ei de corectoare în redacţia *Foaiei Poporului.*

După primele veşti despre manifestaţia pornită de la Catedrală, cu prapure şi cu portretele Ţarului, se simţi o oarecare nervozitate printre colaboratorii din redacţie şi lucrătorii din tipografie.

Dar nimeni nu se aştepta la proporţiile apocaliptice la care ajunsese măcelul.

Peste puţină vreme se apropie de masa ei

Serghei Alexandrovici Jaba, care prinsese o deosebită simpatie pentru biata fată, în temeiu povestirilor şi al amintirilor ei din vremuri adolescenţei, — din zilele *Comunei* de la riera Buiucanilor, — asupra cărora adesea a venea şi Răutu.

Bătrânul şi blajinul revoluţionar părea niştit şi chiar zâmbi prietenos adresându-s Bellei :

— Ştii, tovarăşă Bella, ar fi mai bine ştergem... *Foaia Poporului* e un fel de pa toner... Işi poate concentra asupra ei toate fu gerele din vecinătate...

— Cum să-mi părăsesc tovarăşii? — întrebă Bella tulburată: Apoi... încotro să fug?... Stau într'un cartier evreesc... Aici sîntem la etaju al patrulea... Poate...

— Şi cartierul meu e cam tot aşa, — rosti gânditor Serghei Alexandrovici, strângându-şi în pumn perii rari din bărbuţă.

Deschise fereastra şi se plecă în afară.

Toată strada dinspre Catedrală furnica su un torent negru, care se revărsa spre clădire *Foaiei Poporului.*

— E poate şi prea târziu! — se gândi bă nul.

Dar se aşeză liniştit la masă şi, luând mână tamponul cu hârtie sugativă, îl ap pe foaia de corectură din faţa Bellei, i bând-o în acelaş timp:

— Il cunosti de mult pe Răutu?... Mi-a v

bit mult bine despre dumneata... Ţine la dumneata...

Bella se îmbujoră ca o copiliţă.

— Nu ne-am văzut, pot spune, din copilărie, ngăimă ea privind într'o parte: cred că şi se de existenţa mea.

in stradă, prin fereastra rămasă deschisă, bătеau tot mai apropiate şi mai puternice centele imnului imperial.

ruse detunară mai multe focuri de revol- sau de puşcă, înecate numai decât într'o lozie de ragete bestiale.

Pereţii vibrau până sus de izbiturile în uşile de întrare.

Zângănit de geamuri sparte, trosnet de obiecte grele trântite de trotuar... Vaete... Blesteme... ădălmi... Bocete... Urlete... Plânsete şi gemete... tot mai grozave şi mai apropiate.

Tropote de paşi grei pe scări... Mai sus... mai us... tot mai aproape!

Serghei Alexandrovici porni încetişor de la să, tot cu tamponul de hârtie sugativă în nă, şi se postă în faţa uşii.

— Incotro duce uscioara ceea din colţ? — rebă el încet, indicând-o cu o mişcare din e, şi porunci scurt şi sec: Caută să scapi colo... Eu îi reţin aici, cât oi putea...

pervaz apăru un gligan fioros, cu nări , cu obrazul tăiat peste nas de o cicatria o ureche la alta, înnegrit de funingine sânge coagulat...

Jaba ridică tamponul și din răsputeri izbi cu el în nasul diform al fiarei.

Era prima și ultima lovitură dată de dânsul unei făpturi omenești, în lunga lui carieră de revoluționar...

Namila se clătină ușor, dar Bella, fugind, putu încă întrezări lovitura de topor, care rostogoli la pământ pe apărătorul ei.

Mașinal, se aruncă prin uscioara din dos și trase zăvorul.

Se găsi într'un mic depozit de chitanțiere și registre vechi, din care o ferăstruică, ce părea prea strâmtă și pentru un copil, dădea pe o scară întunecoasă din dos.

Ultimile licăriri de conștiință ale Bellei putură numai înregistra sbieretele nearticulate și năprasnicele izbituri în uscioara ei.

Nu-și mai putea da seama în urmă cum de se trezise în zori de dimineață, sfâșiată și desculță, la mai mulți chilometri de Odessa, unde fu ridicată în căruță de un colonist german.

Pogromul din Odessa anunțat de ziarele din străinătate cu două ore înainte de isbucnire, fu oprit numai a patra zi spre seară, ca prin minune de către ordinul scurt al guvernatorului general, afișat de poliție pe ziduri și redactat cu o francheță și cu o candoare demne de admirație:

„Cetățeni ai Odessei! — glăsuia manifestul amiralului Siniavin: Înțeleg revolta supușilor

credincioşi ai M. S. Impăratului împotriva *cramolei* jidoveşti, înfrăţite cu pleava degenerată şi necunoscătoare de Dumnezeu. Dar ajunge! Ordon linişte! Voiu aduce la cunoştinţa Majestăţii Sale devotamentul şi credinţa poporului. Autorităţile vor reprima, din momentul de faţă, orice nesubordonare şi tulburare a ordinei obşteşti"...

Bilanţul celor patru zile de pogromuri, după datele oficiale, suspecte prin rotunjimea lor: Trei mii morţi, zece mii răniţi, două mii de locuinţe şi magazine devastate, zece clădiri dărâmate de tunuri, dintre cari din imensul edificiu al *Foaiei Poporului* au rămas numai pivniţele...

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CAP. IV.

MOLDOVENII.

In Chișinău valul de reacțiune se resimți în primele zile numai în atitudinea mai arogantă și provocătoare a celor doi leaderi ai „adevăraților ruși", — Pavluța Brașevan și Andrei Matu, — cași a organului lor oficios *Russcaia Pravda.*

„Patrioții" își pierduseră pudoarea și cumpătul de la primele manifestări mai îndrăznețe ale „Cercului pentru învățătura și propășirea Moldovenilor" — și mai cu seamă după apariția primului ziar din Basarabia, în limba națională, intitulat *Nistrul,* care mulțumită bunăvoinței doctorului Roitman, se tipărea după „Manifestul Constituțional" din 17 Octombrie, în tipografia *Gândului Basarabiei* cu slove rusești, — atât pentrucă alfabetul latin încă nu era cunoscut în provincie, cât și din lipsa materialului.

Această relativă libertate a cuvântului și a acțiunii culturale a Moldovenilor, a primit pe

neașteptate loviturile cele mai sensibile dela huliganii localnici.

Moldovenii Brașevan și Matu, e adevărat, în zelul lor polițist nu lăsau nici mai înainte nimic de dorit.

Imediat după întemeiarea „Cercului" pentru cultură moldovenească, *Russcaia Pravda* publică sub iscălitura însăși a directorului P. Brașevan, un atac furibund, sub titlul sugestiv: *„Noi nu-i vom trăda, nici nu-i vom vinde!"*...

Și acest produs literar al moldovanului panmoscovit suna textual:

„Zilele acestea am aflat că se și fac la noi încercări, cari treptat pot *să provoace în sufletele Basarabenilor înstrăinarea și uitarea datoriei lor față de Rusia*... Am aflat că s'a format nu știu ce cerc, al cărui scop tinde la *deschiderea de școli românești în Basarabia, predarea limbii românești Moldovenilor, desvoltarea gustului pentru literatura românească, etc*... Intr'un cuvânt, s'a făcut primul pas, care fatal va duce la *antagonism și separatism*".

După acest denunț formal, fostul pupil al bucătăriilor și al scărilor de serviciu din Năpădeni, nu se sfia să mai insinueze:

„Nu știu dacă acest „Cerc" s'a format sincer și numai din lipsă de judecată sau el s'a întemeiat sub înrâurirea discursurilor seductive ale unui *emisar românesc sau ale unui agent secret venit de peste Prut*"...

Autorul ținea cu tot înadinsul să se știe, că

el nu din ușurință, ci cu bună știință își pornește atacul, subliniând anume primejdia moldovenismului:

„Poporul, — scria ei mai jos: are prea puțin timp ca să poată învăța deodată carte rusească și românească. Și desigur că *majoritatea va preferi să învețe în limba maternă, în cea românească*"...

Ingrozit de această perspectivă, adevăratul rus născut la Cucernica, în hotarul Năpădenilor, fiul maștер al coanei Anica Mesnicu, nașa lui Vania Răutu, își încheie patetic pamfletul:

„Nu! Nu vor trăda Basarabenii pe urmașii liberatorilor lor, și nu-i vor vinde. Și nu vor jertfi pentru foloase josnice și calcule meschine și vulgare, ceea ce este darul suprem al tuturor sufletelor nobile: fiindcă nimic nu e mai grav decât pecetea de trădător"...

In „zilele libertății", pentru prima oară peste bariera Prutului, au putut trece și ziarele românești.

Basarabenii s'au aruncat cu lăcomie asupra lor.

Efectul însă al acestui prim contact cu opinia publică românească a fost dezastruos.

Chiar *Ogorul*, monitorul „Apostolului Neamului", profesorul Christophor Arghir, proslăvea pe Paul Brașevan și Andrei Matu ca „naționaliști înfocați" care luptă împotriva jida-

nilor și a anarhiștilor, pentru credința strămoșească și națiune!...

Răutu nu citise încă *Ogorul*, când în camera lui năvăli tremurând și vânăt de mânie președintele „Cercului moldovenesc" Porfir Gavrilovici Gheorghiță.

— Ce-i aiasta, frate, ce-i aiasta? — strigă el svârlind în fața lui Răutu un număr al *Ogorului:* Ce-i aiasta? Prostie sau măgărie?... Și cine-i cela, directoru, profesoru?... Ce fel de profesor?... Christophor Arghir!... Trebue să fie cumpărat de Rușii... de jandarmi...

Răutu parcurse în grabă articolul încriminat.

— Nu, Porfir Gavrilovici! — rosti el cu un surâs trist: Profesorul Arghir e considerat în țară ca un mare patriot, apostol al neamului... Dar e rău informat. Basarabia a stat până acuma prea izolată...

— Ce informație, frate! — se indignă bătrânul Moldovan: Nu vede el că aiștea ne fac vânduți pentrucă ne ridicăm împotriva stăpânirii rusești?... Cică Rușii ne-au *liberat* și le sîntem datornici! Și că primejdia cea mare ar fi învățătura în graiul nostru...

— Brașevan și Matu, — obiectă Răutu: se ridică împotriva Evreilor... Și în țară mulți confundă antisemitismul cu naționalismul...

— Ce antisemitism? — se înfurie și mai tare candidatul desemnat al Moldovenilor pentru

Duma imperială: Nu ştie Arghir aista al dumitale că ei se ridică împotriva Jidanilor, caşi împotriva noastră a Moldovenilor, *ca adevăvăraţi Ruşi*, şi ne porcăresc pentrucă ţinem la naţia noastră? Şi nu înţelege el că numai cu ajutoru Evreilor am putut începe gazeta noastră?...

In zadar încercă Răutu să deschidă ochii naţionaliştilor de profesie din Regat prin corespondenţele sale, publicate sub diferite pseudonime în *Farul* şi în presa zilnică.

Lucrurile mergeu din rău în mai rău.

Chiar atunci când Braşevan denunţa făţiş gazeta *Nistrul* ca „vândută guvernului român" şi ameninţa pe Basarabeni cu „vârsarea unui ocean de sânge", organul profesorului Arghir nu înceta cu osanalele la adresa acestui „naţionalist" care, pentru ca să-şi justifice atacurile împotriva „moldovenizanţilor", ajunse până chiar să conteste caracterul etnic al Basarabiei, afirmând, sub semnătura sa, că Moldova între Prut şi Nistru era „aproape pustie" când Ruşii „au scăpat-o de jugul turcesc", şi că astăzi populaţia moldovenească de altfel credincioasă în massă Ţarilor, abia dacă se ridică la „vreo opt sute de mii de suflete".

Mai târziu, directorul *Nistrului*, punându-şi candidatura pentru Dumă, primi o lovitură care îl jigni atât de adânc, încât Răutu nu mai ştia cum să-l ogoiască.

Russcaia Pravda publicând lista candidaţilor însoţea numele protagoniştilor huligani, ca o supremă recomandaţie, cu titulatura de *adevărat rus.*

Iar pe candidaţii Moldovenilor nu-i mai scotea din jidoviţi, trădători şi vânduţi, de nu găsea alte cuvinte mai grele de ocară...

In ce priveşte personal pe Gheorghiţă, monitorul braşevanist nu se dădu în lături de la un denunţ în toată regula:

„In persoana lui P. G. Gheorghiţă, Duma imperială ar căpăta pe un românofil aprins, care desigur va susţine foarte energic toate autonomiile, începând cu autonomia Basarabiei, — deşi, credem că ar fi mai *loial* din partea lui să ridice, făţiş, pur şi simlu chestiunea anexării Basarabiei către România"...

Iar *Ogorul* totuşi îi ţinea isonul, ponegrind pe candidatul Moldovenilor ca *filosemit* şi *slugă a guvernatorului*...

Mai mult răsunet găsea acţiunea lui Răutu la reprezentanţii familiilor boiereşti, care aveau ramificaţii în Basarabia, cum sînt Cazareştii, Vatatzeştii şi Sferţenii.

Aceştia au venit în ajutorul primei tipografii româneşti din Basarabia, cu toate că nici persoana, nici ideile lui Răutu nu le puteau inspira vr'o simpatie.

Ioniţă Cornea intră sfios în biroul *Nistrului* în care lucra Răutu.

— Sărut mâna, conaşe Vania! — salută el tuşind uşor.

— Să trăeşti Ionică!— îi răspunse Răutu, punându-şi condeiul pe masă şi aprinzându-şi ţigareta: Ia loc şi spune cum mai merge treaba?... Nu te-am mai văzut, cred, mai bine de o săptămână.

Băiatul însă rămase în picioare, — frământându-se pe loc şi schimbându-şi stingher piciorul de reazăm, — cu privirea fixată în căciula lui, pe care o răsucea când într'un pumn, când într'altul.

Vădit, era tare tulburat de ceva.

De când apăruse *Nistrul* făcea mari servicii de colportor şi agent de propagandă în sânul unei populaţii care nu văzuse încă un cuvânt tipărit în graiul ei.

Era şi el însuşi un cititor pasionat al *Nistrului*, după ce învăţase alfabetul rusesc cu o repeziciune vertiginoasă, mulţumită Giunnei Varnavin, — şi acuma era pe cale să înveţe şi pe cel latin.

— Ia loc, dragă Ionică, — insistă cu blândeţă Răutu: Poftim şi o ţigarcă! Şi zi, ce ai pe suflet?

Se aşează anevoie pe un colţ de scaun şi oftând greu îşi ridică spre Răutu ochii lui de violetă, întunecaţi de desnădejde.

— Conaşe Vania! — îndrăzni el însfârşit să-şi înceapă spovedania: Conaşe Vania!... Ci facem cu *dizirtirii?*... Nevoi mari!... Să scriiţi ceva la gazetă...

Răutu înţelese îndată ce nor îl ameninţă.

Totuşi, căutând să nu-şi piardă cumpătul, întrebă cu aparentă liniște, urmărind inelele de fum ale ţigării:

— Şi ce-i cu ei, Ionică?...

— Ii mari nevoi! — repetă tulburat Ionică: Amu norodu pişti tăt îi tare bucuros di gazetă. Fieşticari, cari ştii o lecuţă di slovă îi ahotnic s'o citească... Dar *dizirtirii* iştia strică tătă treaba... Spării norodu... Sînt grămadă în fieşticari sat... şi grăesc di prăpădenii că pişti Prut îi mai rău ca la noi... Că ţăranii mor di foami... şi sînt jupuiţi di *năloguri*... şi-s căzniţi mai rău ca în iad... N'au nici legi, nici dreptati... *Năde*l puţintel şi la muncă... duşi cu sila, pentru ti miri ci... A fi adevărat, conaşe Vania?... Ci să zic eu oamenilor?

Era un orator născut.

Accentele acestei vorbiri nemeşteşugite mişcară adânc pe Răutu.

Ochii albaştri aţintiţi asupra lui implorau, şi mai elocvent, un cuvânt de mângăiere.

Rareori în viaţa lui Ion Răutu s'a simţit într'o situaţie mai penibilă.

Cugetul nu-i îngăduia vreo retuşare a adevărului.

In acelaş timp îşi dădea seama că numai câştigând sufletul ţăranului din Basarabia îşi poate îndeplini sarcina.

I se înfăţişa primul prilej de a-şi încerca puterea de convingere, fără să se abată din calea adevărului.

O seară întreagă în camera lui de hotel încercă să-şi spună întreg gândul, fără nici un înconjor, să se spovedească faţă de acest simplu ţăran necărturar, dar cu suflet curat: — *fiul Ilenuţei*...

Birui.

Inainte de despărţire, noaptea târziu, Ionică repeta trist, dar resemnat:

— Aşa-i... Desrobiri pentru norod nu poati să fii fără di lumină... Iar lumina vini numai din învăţătură, din carti... în graiu lui... Aşa-i. Amu sîntem mai rău ca cei calici dila iarmaroaci, la cari Dumnezău li-o luat lumina ochilor... Şi norodu tăt moldovenesc, grămădit, laolaltă, mai uşor poati dovedi pe boerii hrăpăreţi şi pi nacialnicii haini... Aşa-i... Amu, aici, ti bati Rusu, dincolo, îmi zici mata, Unguru ori Neamţu... Şi pişti Prut îşi pot faci di cap boerii şi nacialnicii cei răi... Aşa-i...

Vorbea încet, revenind mereu la acelaş gând, caşicum vroia să-şi întipărească bine în minte ce are de spus norodului.

Se ridică oftând în picioare şi, răsucindu-şi din nou căciula, se rugă:

— Să scrii şi la gazetă, conaşe Vania!... Am să li tălmăciesc eu la oameni...

Uraganul revoluţiei, care arunca din făgaş milioane de vieţi, bântuia înainte cu o furie neînfrântă.

Valurile pogromurilor se încrucișau cu răzvrătirile orașelor și cu tulburările agrare.

Adunându-și notele, zi cu zi, pentru corespondențele destinate *Farului*, Răutu era adesea prins de amețeli, căutând o imagine expresivă, care să facă inteligibilă în țară vijelia ce sguduia din temelii o împărăție milenară.

Rusia apărea ca imensul crater hawaian Kilauéa, sublimizat, în care veșnic clocotește lava incandescentă, revărsându-se în răstimpuri peste margini, spre a arunca apoi în văzduh flăcări cu gaze otrăvite și blocuri fumegânde, — și, înainte de a fi stins și închegat, un strat este înnecat sub altă cascadă de minerale liquefiate.

Altă dată, împărăția Țarilor mai curând evoca o menagerie din care fiarele scăpate din cuștile lor, răspândesc moarte și spaimă împrejur, sau o casă de nebuni furioși, evadați, pe care nici o putere de persuasiune și nici o constrângere fizică nu-i mai poate stăpâni.

In fața acestei erupțiuni de stihii, Basarabia părea cu adevărat, o țară adormită.

Ca răsplată pentru purtarea ei „cuminte" autoritățile au ferit Chișinăul de un pogrom general.

Insuși Răutu se deprinsese să nu dea prea mare atenție micilor distracții ale „adevăraților Ruși", ca devastarea locuinței doctorului Roitman și a redacției *Gândului Basarabiei*,

deşi suferise atunci şi modesta instalaţie a *Nistrului.*

Chiar „execuţiunile", pe care din vreme în vreme şi le îngăduiau huliganii autohtoni, păreau fapte diverse, uitate în momentul chiar când erau aflate.

I-a fost sortit însă să asiste la asasinatul vechiului tovarăş din „Cercul de auto-instrucţie" al elevilor Chişinăului, preotul Andrei Găină din Perieni, — pentru care simţea şi mustrări de cuget.

Andrei, deşi rămăsese bun moldovan şi nu-şi refuza contribuţia pentru „Cercul de cultură naţională", cu vrâsta se moleşi şi căzu sub dominaţia mamei-preotese, Anisia Ivanovna, care odată cu contururi mai debordante câştigase mult şi în autoritate conjugală.

Răutu îi transmise prin Ioniţă Cornea o scrisoare de reproşuri amare pentru atitudinea lui rezervată, într'un moment atât de hotărîtor pentru Basarabia, — cu injoncţiunea de a se prezenta fără întârziere la Chişinău.

Peste puţine zile după pogromul din Odessa, într'o dimineaţă rece dar senină de Noembrie, Andrei apăru la „cartierul general" de la hotelul Paris.

Timid, aproape ruşinat, îşi lăsă jos giubeaua blănuită, cu guler de astrahan, şi după o salutare nedesluşită se aşeză cu aer vinovat în faţa mesei ovale la care scria Răutu, şi începu să-şi frece mânile ca să şi le încălzească puţin.

— Imi pare bine că te văd, dragă Vania, —

începu el cam încurcat: că te găsesc sănătos şi în voi bună... Iaca, am venit! Abie am putut scăpa de năcazuri... Ce poruncă?

Răutu se încruntă şi strâmbă puţin din nas.

Bietul Andrei se rotunji. Obrajii plini şi rumeni îi atestau buna sănătate, dar totuşi lui Răutu i se păru că împrăştia în jurul său nişte exhalaţiuni deletere, în care se amestecau mirosurile de tămâie, de pomadă râncedă, de trup rar spălat, de copii neîngrijiţi şi de saltea de puf neprimenită.

— Ascultă, Andrei! — îl interpelă Răutu cu oarecare asprime: Ştii că Vasile Giurilă e pe lista amnistiaţilor?... Trebue să fie pe drum, din Siberia... E în drept să ne ceară socoteală, — şi mie şi... ţie!... Conştiinţa nu-ţi spune nimic?... Trecutul nu ne leagă?...

Andrei păli şi, lăsându-şi capul în jos şi răsuflând greu, îşi freca mereu mânile în tăcere, neîndrăznind să privească în faţă.

Tăcerea ţinu mai multe minute.

Răutu, emoţionat el însuşi, se ridică în picioare şi se apropie de fereastră.

In faţa hotelului, în aleea largă a „Bulevardului" se desfăşura o scenă obişnuită în „zilele libertăţii".

Un auditor se strânse în jurul unei tribune improvizate.

Pe banca de grădină, un adolescent, în pălărie cu borduri largi şi cu un pled în spate,

cu gesturi de orator popular, ţinea desigur un discurs de propagandă.

Răutu nu putea auzi cuvântarea lui nici aplauzele auditoriului, destul de vii judecând după mişcarea palmelor.

Tabloul se estompa paşnic în simfonia de toamnă, cu frunzele aurite ale copacilor din „Bulevard", cu flăcările aprinse de Apus în crucea de pe cupola Catedralei, ce se tăia maiestuoasă în cerul palid deasupra obeliscurilor de plopi.

Răutu auzi deodată la spatele lui sufocări de plâns.

Andrei, cu faţa lăsată pe masă, strânsă între degetele lui crispate se cutremura în hohote. Pletele lui pomăduite şi îngrijit ondulate se răsfirau într'o stranie aureolă.

Răutu se aruncă spre el, încercând să-i ridice capul:

— Andrei!... Andrei!... Ce faci? Fii bărbat!...

— Ah, Vania! Vania! — sughiţea bietul om: Sînt un păcătos... tare păcătos! Diavolu e tare... Ne suge în tină... Ce să fac?... Ce să fac?.. Cum să dau ochii cu Vasile?... Am crescut de mici împreună... Am stat la seminar tătă vremea pe aceeaş bancă... Şi amu!...

Răutu, ca să-şi stăpânească emoţia şi să-l îmbărbăteze şi pe el, luă un ton hotărît şi sec:

— Dragă Andrei! — grăi el încet, oprindu-se aproape la fiecare cuvânt: dragă Andrei, cu

toţii avem păcate. Omul e slab... şi e grea povara vieţii. Dar un bărbat nu se boceşte... trăim astăzi vremuri mari... Se hotăreşte nu numai soarta Basarabiei sau a Rusiei... Purtăm o grea răspundere... Vasile trebue să ne găsească gata de luptă şi de jertfă, vrednici de dânsul...

Conversaţia fu îndrumată cu încetul în făgaşul unei discuţii liniştite asupra metodelor de luptă, şi în deosebi în ce priveşte pregătirea campaniei electorale pentru Dumă.

Andrei îşi lua sarcina pentru răspândirea *Nistrului* şi pentru propaganda în mijlocul preoţimii.

Prietenii se despărţiră împăcaţi, strângându-şi mâna cu căldură, şi amândoi cu nădejdea reînviată în viitor.

O bucată de vreme Răutu se primblă gânditor prin odaie.

Un sgomot din ce în ce mai puternic îi atrase însă atenţia spre stradă.

Deschise fereastra şi deodată văzduhul se umplu de vuet.

Un spectacol de altă natură se desveli înaintea lui.

In stradă şi pe trotuar două detaşamente de cazaci, iar dinspre „Bulevard" două cordoane de poliţie, prinseră la mijloc auditoriul improvizat şi inofensiv, care se strânsese cu câte-

va clipe înainte în jurul adolescentului cu pledul.

O bandă de ciomăgaşi opera în libertate.

De sub banca ce-i servise de tribună, se întindeau picioarele rigide ale oratorului. Un tip de beţivan se trudea să-l descalţe, iar altul trăgea de sub trupul inert pledul studenţesc.

Incercările de fugă erau zădărnicite; oamenii dezarmaţi primeau loviturile de ciomege şi de „harapnice" căzăceşti ca o turmă de vite, fără împotrivire, umplând numai văzduhul de bocete şi strigăte disperate.

La stânga terasei de intrare a hotelului, stătea căruciorul cu un cal al preotului din Perieni, pe lângă care se ţinea, paralizat de groază, un flăcăuan, atârnat de căpăstrul calului, ce se ridica spăriet în două picioare.

— Ce-i cu Andrei? — fulgeră prin gândul lui Răutu, care se şi aruncă în jos pe scări.

In clipa în care apăru pe terasă, văzu pe Andrei, în cărucior, cu hăţurile calului strânse în mână, adresându-se către mulţime:

— Fraţilor! — striga el amestecând cuvintele ruseşti şi moldoveneşti: Fraţilor, să fie pace şi voie bună între voi! Fraţilor, aşa a lăsat cuvântul Domnul nostru, Mântuitorul nostru.

Predica însă îi fu tăiată aici.

O stârpitură hidoasă şi desmăţată, cu un cap turtit de degenerat, punându-şi piciorul în scara trăsuricei, îşi înfundă cuţitul în coasta preotului, sub giubeaua lui blănită întredeschisă la piept.

Nenorocitul căzu cu faţa drept înainte peste capră, cu braţele în cruce.

Gulerul de astrahan îi acoperi capul, trecând dincolo de marginea de sub capră.

Calul se smulse; flăcăuanul căzu răsturnat pe spate; trăsurica porni în goană furtunoasă pe bolovanii de granit, răzbi printre caii cazacilor şi se şterse după colţ.

Răutu putu numai zări mototolul negru săltând deacurmezişul căruciorului.

In stradă şi în aleea Bulevardului zăceau mai multe trupuri, din care unele încă se sbăteau scăldate în sânge.

După un semn dat de un poliţist, cazacii din partea de jos a străzii cârmiră caii şi plecară, lăsând loc liber mulţimii, mânată din urmă de şarjele de infanterie şi poliţie.

CAP. V

IN RASMERIȚA.

Două săptămâni Răutu urmărea înfrigurat telegramele și corespondențele din Moscova, unde fusese atins momentul culminant al revoluției, în lupta de baricade.

De la șase până la douăzeci Decembrie, răsculații, — cei mai mulți muncitori industriali și lucrători din atelierele căilor ferate, — au ținut piept bombardamentului și salvelor de mitraliere.

Infrângerea puse o mare crestătură pe răbojul istoriei.

Imediat, *Institutul Tehnologic*, în care își ținea ședințele Sovietul, fu înconjurat de trupe și toți deputații arestați.

Fluxul revoluției se tot retrăgea.

Defecțiunea burghezimii și a nobilimii liberale, și mai cu seamă întârzierea satelor, lăsară stăpânirii câmpul liber pentru o feroce represiune.

Orice șef militar fu autorizat, să proclame, după libera lui apreciere, starea de asediu și să se declare „guvernator general", ceeace îi dădea, prin simpla ordonanță semnată de el însuși, puteri discreționare, până la dreptul de viață și de moarte asupra întregii populații, lăsată adesea pradă unei fantezii morbide.

Zilnic colecția de informațiuni din ziare a lui Răutu se îmbogățea cu documente din ce în ce mai îngrozitoare.

O adevărată saturnală de sadism și de cruzime sălbatecă se revărsă pe toată întinderea împărăției.

Țarismul prins în spasme mortale năpusti asupra „țării răzvrătite", ca pacificatori, pe *căciularii albi,* — aghiotanții din suita Majestății Sale Imperiale.

Veni vremea când unul din acești pacificatori putu decreta, fără să se sinchisească de legi că: „satele ai căror locuitori nu vor voi să execute angajamentele de muncă, *vor fi bombardate*"...

Iar altul și mai scurt: „In cazul vreunei nesubordonări față de autoritățile militare, toți cei reținuți ca ostateci *(Sic!)* vor fi împușcați, peste un ceas, fără judecată"!...

Și regimul de ocnă putea fi invidiat ca un model de ordine legală...

Dispăru și orice orânduială socială.

Pe de o parte țăranii devastau și incendiau regiuni întregi, omorau peste tot pe proprie-

țari și pe arendași, violau pe soțiile și pe fiicele lor, schilodeau vitele.

Pe de altă parte, „bandele negre" schingiueau și măcelăreau, în numele țarului, populația târgurilor, prefăcute în grămezi fumegânde de moloz, — adesea sub comanda reprezentanților autorităților militare, cum era acel căpitan Bielorucev, care se proclamă „guvernator general" în târgușorul Greazi și *amenința toată populația cu exterminarea!...*

Asemenea vești reproduse din grămadă într'o singură corespondență a *„Farului"* din Ianuarie, după înfrângerea răscoalei din Moscova, Răutu le înregistra zilnic, alături de știri care semnalau degenerarea acțiunii revoluționare până la acte individuale de banditism și de tâlhării la drumul mare împotriva particularilor, sub denumirea pompoasă de „exproprieri revoluționare".

Un ziar îi aduse la cunoștință că și vechiul „prietenuș" din Serghinse, Spirea Varnac, surprins la jaful unei bănci private, — în numele partidului social-democrat! — fu grav rănit și înainte de moarte denunță pe instigatorul său, — „șeful" Artamon Danilov...

Și alt vechiu tovarăș din deportațiunea siberiană se distinse pe această arenă: în Polonia operau cu mult răsunet bandele de „ex-

propriatori", conduse de fostul social-democrat și membru activ al partidului polonez „Proletariatul" — Ioseph Pilsudski, care făcea incursiuni îndrăzneţe din Galiţia.

Făcea concurenţă, în această privinţă, celuilalt Ioseph, — Joso Djugaşvili din Caucazia...

Rusia, cu adevărat, nu mai părea un stat — nici măcar o societate, — ci o junglă din epoci preistorice!...

In această răsmeriţă se elaborau de către miniștrii Ţarului, pentru a hrăni nădejdile clătinate ale liberalilor „legile fundamentale" și se pregăteau alegerile pentru Duma imperială.

Pe Răutu îl exaspera mai cu deosebire proclamaţia grupărilor revoluţionare, care au decretat boicotul Dumii și abţinerea de la alegeri.

Prin aceasta se pierdea ultima nădejde în înfrângerea imediată a ţarismului.

Ziarele anunţau că, printre alţi prizonieri ai Schluesselburgului, fusese eliberată și Vera Nicolaevna Corceaghina.

— Undina!...

Pe la sfârșitul lui Ianuarie, Răutu luă trenul spre capitala Rusiei de sud-vest, în nădejde de a afla ceva despre soarta ei.

Ocupă în trenul de sară un loc din clasa întâia, pe care îl preferi din consideraţii de „siguranţă".

Vagonul era aproape gol, — afară de vreo doi funcţionari superiori, care mergeau numai până la Benderi.

Peste Nistru, în Chersonia, reîncepură tulburările agrare şi chiar prin gări mai multe depozite de grâne ale căilor ferate fură devastate.

Era natural dar ca „lumea bună" să se fereascâ de călătorii.

Dela Tiraspol reînviară priveliştile din Octombrie: Zările aprinse de incendii, conacuri şi magazii mâncate de flăcări; salve de puşti şi chiar bubuit de tunuri.

Spre dimineaţă, pe drumuri, caravane de care ţărăneşti şerpuiau iarăşi în toate direcţiile, când goale când încărcate.

Cu o variantă însă suggestivă ; peste tot mişunau acum şi detaşamente de infanterie, escadroane de cazaci şi chiar baterii de tunuri, cari urmăreau cetele înarmate numai cu coase, topoare şi ciomege.

Inainte de staţia Rasdielnaia, — punctul de joncţiune cu linia Chievului, — trenul fu o vreme chiar reţinut din cauza încăerării ce avea loc tocmai în excavaţiunea căii ferate.

Când trenul putu porni, dealungul şinelor se înşirau cadavre lungite pe taluzul terasa-

mentului, iar pe şoseaua Odessei şerpuia un convoiu de prizonieri cu carele lor.

In staţie intră în vagon un om înalt cu un „tulup" gros negru, cu o enormă „papahă" albă în cap, de sub care răsăreau ciudat nişte ochelari rotunzi afumaţi şi o faţă sbârcită şi ciupită de vărsat, complect rasă.

Călătorul aruncă o privire asupra lui Răutu, trecu prin coridorul vagonului până la capăt, apoi alese totuşi compartimentul lui Răutu, — unicul călător.

Işi scoase tacticos „tulupul", de sub care apăru un trup slab şi deşirat; îşi puse „papaha" în cui şi geamandanaşul în reţeaua de bagaje; îşi netezi în faţa oglinzii un păr negru stufos şi lucios ca o coamă de cal, şi se aşeză pe banca din faţă, încolăcindu-şi picioarele lungi şi subţiri, cu un gest care îl făcu pe Răutu să tresară.

După pornirea din Rasdielnaia, călătorul zâmbi şi apucându-şi „mărul lui Adam" între degetele dreptei se adresă pe neaşteptate tovarăşului de compartiment;

— Sînt va-să-zică bine mascat, tovarăşe Pimperlic?...

Era însuşi Artamon Dimitrievici Danilov.

Peruca şi dispariţia bărbii îl transfigurară desăvârşit.

Discuţia se aprinse îndată pe tema zilei, — boicotul alegerilor de către revoluţionari.

— Nu putem adera nici într'un chip, — reluă Danilov maniera lui sacadată de vorbire, căutându-şi maşinal tufiţele de lână recent mistuite de pe obrazul lui ras: Nu putem adera la această minciună... Ar fi şi în zadar. Ţarismul e un cadavru... Şi cu el e mort şi regimul capitalist, care nu trăeşte în Rusia decât din graţia Ţarului.

— Dar mişcarea revoluţionară e înfrântă! — obiectă Răutu aducându-şi de emoţie mânile la piept: Proletariatul industrial, — singura forţă revoluţionară mai conştientă, — e obosit, extenuat, demoralizat, — iar ţăranii...

— Ţăranii dumitale, — porni Danilov cu vehemenţa lui rece: ţăranii ne-au înşelat... Sînt nişte brute, o turmă fără nici o coheziune, incapabilă de organizaţie şi iniţiativă... N'au jefuit şi n'au distrus nici a douăzecea parte din moşiile şi conacurile boereşti, nici a douăzecea parte din ceea ce erau *datori* să distrugă, pentru a suprima pe teritoriul Rusiei ruşinea feudalismului asiatic... Degeaba le-am aruncat lozinca: *Să jefuiţi pe jefuitori!*

— Dar aceasta învederează numai şi mai bine înfrângerea revoluţiei!

— Sînt înfrângeri, dragul meu, care înseamnă mai mult ca o victorie! — fu răspunsul dârz: Desvoltarea reală a evenimentelor e totdeauna încurcată... Poţi întrezări în făşii epilogul, înainte chiar de a vedea prologul...

— Nu e mai bine să fie utilizată Duma? — încercă să obiecteze Răutu: Cel puţin ca un

popas, să fie evitată o zadarnică vărsare de sânge.

— Hm! — surâse feroce vechiul tovarăș din *Numărul Cinci:* Tot ești prinț bizantin și umbli cu migdale zaharisite. Duma e o jucărie a burjuilor... Mai mult folos, pentru revoluție, aduce o bandă bună de expropriatori!...

— Dar, — încercă încă odată „prințul bizantin": mi se pare că ultimul congres al social-democraților — al partidului dumitale! — a condamnat aceste operațiuni?...

— Momâi osificate ! — hârâi disprețuitor ireductibilul comandant al revoluției: Imi ajunge o mână de revoluționari profesionali, îndrăzneți și disciplinați, ca să întreținem haosul până ce clasa muncitorească se va reculege și va veni momentul oportun pentru o singură acțiune rațională, — insurecția. Lozinca zilei este: Insurecția este înfrântă, — trăiască insurecția!...

Răutu simți zădărnicia discuției și căută să schimbe subiectul:

— N'ai auzit cumva dumneata, Artamon Dimitrevici, — ceva despre Undina, Vera Nicolaevna Corceaghina, eliberată din Schluesselburg?...

— A! Narodovolca? — sună în răspuns un glas indiferent: Impușcată la Moscova... de un glonte rătăcit. A găsit cu cale să se primble la Presnea, între baricade și trupele de represiune...

Danilov aproape căscă.

Un zid negru se ridică în faţa lui Răutu şi-l izolă de restul lumii.

In apropiere de gara Odessei, mai că nu-şi mai auzea pe tovarăşul de călătorie, care îmbrăcându-se îi arunca porunci:

— Să ieşi înainte şi să treci dela un capăt la celălalt al peronului. Dacă vei vedea ceva suspect, să fluieri melodia imnului Imperial. Eu, pentru orice ocazie, am să stau pe scara din dosul vagonului.

Din nou, caşi cu un sfert de veac înainte, străzile marelui oraş i se păreau lui Răutu pustii şi mute.

Moartea rupea toate firele ce-l legau de trecut... Numai cadavre...

Deodată i se ridică în faţă viziunea deşertului polar, după suflarea *hiusului*.

Nesfârşirea albă şi moartă presărată de pete negre ale vietăţilor distruse şi îngheţate sub suflul ucigător, — ca o imensă manta de hermină...

Moarte se ridicau, ca enorme mausolee, edificiile cu patru şi cinci etaje...

Moarte stăteau tramvaiele cu pasagerii morţi şi înţepeniţi înăuntru, şi cu caii morţi şi nemişcaţi înaintea lor, morţi, — caşi trecătorii de pe trotuar...

Toţi: morţi, muţi, negri şi îngheţaţi...

Porni ca în somn spre Bulevardul Nicolae.

Vastă se întindea, sub aerul îngheţat, fără

nici o crestătură, oglinda *albă* a mării, punctată de siluetele negre ale marelor pachebouri și ale luntrilor de pescar, deopotrivă moarte și tăcute.

Intre țărm și poalele podișului, pe care se înalță bulevardul, mohorît se așternea cartierul portului, parcă fumegând încă sub jocul de umbre ușoare printre cadavrele calcinate ale căsuțelor perite în pojarul pogromului din Octombrie.

Răutu nu îndrăzni să se apropie de banca de lângă statuia Ecaterinei...

Mașinal se îndreptă spre cartierul în care se înălță sumbra clădire a cazărmii *Numărul Cinci*.

Inchisoarea politică fusese transferată într'o altă clădire, special construită, — și vechea ei încăpere restituită cazărmii.

In curte fu totuși întâmpinat de un caporal mărunțel și agil, care îl întrebă cu siguranța unui ghid experimentat:

— Ați venit să vedeți *politica?*

Și porni spre colțul unde pe vremuri se ridicau *promenadele*.

Răutu urcă în urma lui treptele roase și, din coridor, se îndreptă spre ultima cameră ce o ocupase, — camera Fanyei Perlov.

Acelaș tavan jos ce te apasă, îți cade în cap.

Tot drept de la podea, se ridică ogiva retezată a ferestrei, dar acum lumina pătrunde

neîmpiedicată de scutul de tinichea şi de geamurile mate.

Dealungul păreţilor, cu îngrijire neteziţi şi văruiţi, se întind *narele* de scânduri, cu aşternutul soldaţilor, în parte ocupate.

Nici o urmă de sufletele sbuciumate, care visau aici triumful revoluţiei...

Iată şi camera lui Andrei Rechinul...

Alături, a lui Artamon Danilov...

Dincolo, a sărmanului Maroghin, — „tovarăşul Maurul".

Mai trăeşte oare?...

Intr'una din aceste încăperi joase şi mohorîte a stat Undina, înainte de transferare la cetatea Petru şi Paul din Petersburg, — şi la Schluesselburg.

Pe aceste ziduri se opreau privirile ochilor aceia senini ca lacuri de munte...

Dar nimic nu mai reflectează chipul cristalin şi eroic al fecioarei jertfite care a sfinţit pe veci pietrele acoperite acum cu *graffiti* obscene...

Şi totul e înnecat în duhoarea de iuft, de picioare nespălate, într'un amestec răscolitor de aer acru, de pâne rău dospită, şi de *şti* soldăţeşti.

Câţi au mai rămas dintre tovarăşii zilelor acelea?...

— Vine Vasile Giurilă! — îşi aduse subit aminte Răutu.

Nu mai avea tăria să caute pe altcineva la

Odessa și cu cel mai apropiat tren se întoarse la Chișinău.

O căsuță modestă pe țărmul Volgei, într'o suburbie a Saratovului, în mijlocul unei vaste curți pustii, aproape înmormântată sub zăpadă.

In ușa abia crăpată, la sunetul clopoțelului, se văzură un ochiu gălbui și un colț al gurii lăsată în jos:

— Pe cine căutați, maică? — se auzi o voce stânsă.

— Ecaterina Efimovna?... Eu sînt Minscaia...

Ușa se deschise și se reînchise imediat, înghițând figura palidă a călugăriței sașii și șchioape.

In cabinetul lui de lucru, Simion Vichentievici Polieschi, fost deportat politic în Turinsc, cunoscut sub porecla de „patriarh", — își clasifica vastul material, adunat chiar de dânsul, despre grupările etnice, — epave din secularele migrațiuni ale hordelor asiatice, — împrăștiate între Volga și Ural.

Se schimbase relativ puțin din vremurile când organiza muzeul din Minusinsc sau de când își ținea cursurile la „Academia" din Turinsc.

După două decenii scurse, părul, ceva mai rar, îi descoperi creștetul cu perfidie și-i lărgea fruntea; barba de patriarh ceva mai lun-

gită se împestriţase şi mai mult de fire albe. Obrajii însă rumeni şi netezi, privirea senină, judecata cumpănită, ca şi pasiunea nestăpânită pentru ştiinţa pozitivă, îi dădeau ca şi în trecut aerul de veşnic adolescent blajin şi naiv.

Chiar destinul paradoxal de martir al revoluţiei, fără pic de patimă şi interes pentru politică, îl urmărea mereu — „din greşala de tipar rămasă *fără errata*", — cum râdea defunctul Ţicorschi.

In zadar după întoarcerea din Siberia căuta să se consacre exclusiv unei mari opere de preistorie şi protoistorie, menită să dovedească, pe temeiul documentelor nediscutabile, că leagănul omenirii ar fi fost în taigaua Minusinscului, la poalele Saianilor.

Ori de câte ori un vechiu tovarăş din deportaţie avea nevoie de o „adresă conspirativă" sau de un adăpost, nici Simeon Vichentievici, nici Ecaterina Efimovna nu aveau inimă să-l refuze.

Astfel, sărmanul „Patriarh", regulat, aproape în fiecare an, trebuia să-şi părăsească biroul pentru o celulă de închisoare, până ce jandarmii, convinşi pentru nu se mai ştie a câta oară, că e un suflet nevinovat şi incapabil de vre-o acţiune subversivă, îl restituiau preistoriei şi protoistoriei.

In mijlocul pojarului încins în toată regiunea Volgei, şi în deosebi la Saratov, *Patriarhul* se căznea să diferenţieze un trib mongolic, din

grupul de sate de pe malul Turgunului, de înrudiții Voguli, Mordvini și Ciuvași.

— Intră, — strigă el, recunoscând bătaia discretă în ușă a Ecaterinei Efimovna.

Aceasta, dimpotrivă, era greu de recunoscut. Din tinerețe puțin adusă din spate și veștejită înainte de vreme, acuma părea o bunicuță gârbovită, fără pic de sânge în față și fără un fir de păr negru în cap.

După pierderea unicului lor copil, și după anii de sbucium și de grijă, pentru soarta unui alt copil, — mai nevinovat, — „Patriarhul" însuși, biata femeie parcă adăogase anii care îl cruțau pe dânsul la cele peste cinci decenii trăite din greu de ea însăși.

— Senia! — i se adresă încet Ecaterina Efimovna: Lia Davidovna e aici.

Patriarhul, care în așteptare își schimba pumn peste pumn pe masă, scufundat în gânduri, își trecu mașinal degetele resfirate pe dedesuptul bărbii, apoi, lăsând tot neamul Vogulilor și al Ciuvașilor în plata Domnului, se ridică în picioare.

Înțelese că îl chema iară destinul lui paradoxal.

Lia Davidovna fu dosită chiar la ei, — în ipostasă de „bucătăreasă din Astrahan".

Cu îngrijirile Ecaterinei Efimovna și pentru Danilov cu Suhanov, — veniți mai târziu cu trenuri și din direcții deosebite, — se găsiră adăposturi „sigure".

Astfel „comandamentul revoluțional" își stabili cartierul general la Saratov.

Toată „Volgănimea" trăia sub teroarea „expedițiunii punitive" a generalului-aghiotant din suita Majestății Sale Țarului, Fridrich Carlovici Bruenn.

Născut dintr'o familie de baroni balți scăpătați, fu din copilărie oploșit din milă în casa unui magnat polonez, care cu greu reuși să-l plaseze într'o școală privilegiată de cadeți.

Protestant, ca să-și asigure bunăvoința patronului, apucase să treacă în adolescență la catolicism. Dar înainte de terminarea școalei, după ce-și denunțase binefăcătorul ca „separatist" și „austrofil", fu primit în sânul bisericii pravoslavnice.

Darurile de această natură îi asigurară o carieră strălucită.

La vrâsta de cincizeci de ani ajunse general-aghiotant în suita Țarului și unul din favoriții și oamenii săi de încredere cei mai apropiați.

Inalt și elastic, numai din oase și tendoane, — o răsucire de cabluri de oțel abia învelite într'o piele respingător de albă — dela prima vedere inspira aprehensiune și neliniște.

Il caracteriza o ferocitate rece, care înghețа de teroare pe subalternii săi, mai cu seamă fiind mascată de priviri dulci, de o voce catifelată și de graiul spășit ce parcă duhnea a tămâie și aghiasmă.

Incă simplu căpitan înspăimânta pe soldații companiei sale până la leșin, numai trecând dealungul frontului.

— Cum te cheamă, băiete? — întreba cu blândețe, oprindu-se brusc în fața vreunei „cătane": Anton?... Anton!... Așa!— îi punea prietenește mâna pe umăr: Din Cobâlca, Pscov?... Nu știi să coși, puiule?... Vezi, îți cade al treilea nasture... He-he-he! — râdea el subțire... Te-ai deprins să-l coase mama?... Hai!... Feldwebel, — se întorcea el dulce la acest important personagiu din companie, corespunzător gradului de sergent major în alte armate: Feldwebel! Ia, să-i dai puiului ăstuia douăzeci și cinci de cingători, unde-l mângâe mama, și trei zile de carceră.

Nu se sfia să practice și personal „arta dentară".

Inspectând cazarma încremenită în tăcere mormântală, — „să se audă, mă, și musca!"— se oprea deodată în fața ușii de eșire, parcă aducându-și ceva aminte:

— A!... *Efreitor* (fruntaș) Andreev... Ai fost întârziat, drăguță, la rugăciune! Ei, l-ai făcut pe Dumnezeu să te aștepte!... Ha! Ai un *cin* mai mare, băete, decât Dumnezeu?... Dumnezeu în toată slava lui, cu arhangheli și heruvimi, e mai puțin decât un efreitor?... Ia, vino încoace, puiule... Mai aproape... mai... mai aproape.. Așaa!..

Brusc, pumnul, ca aruncat de un resort, lovește sec în gura *efreitorului* care însângerat se

clatină, dar cu o sforţare supraomenească se ţine „în front", cu toate că vreo doi dinţi îi săriră din gură şi i se prelingeau şuviţe de sânge.

— Feldwebel! Ia, să strângi dinţii băiatului, să-i semene la mama acasă, şi să mi-l pui pentru o săptămână la carceră, cu dieta numărul doi.

Dieta numărul doi era pâne cu apă goală; dieta numărul unu — pâne şi numai un pahar cu apă pe jumătate cu sare.

Soldaţii îl porecliră „Incuiatul", pentrucă nu puteai şti ce dă dintr'ânsul, caşi dintr'o ladă încuiată: Voie bună sau mânia lui Dumnezeu.

Acestui om a fost încredinţată comanda expediţiei punitive din regiunea Volgei.

Din prima zi a căutat să arate „ce poate".

In Camîşin — orăşel tihnit de pe Volga, — nu se ştie de cine, nu se ştie în ce împrejurări, nu se ştie de unde, nici în ce direcţie, — se trage un foc de puşcă.

Dar în apropiere trecuse tocmai în acel moment o patrulă militară.

Incuiatul chemă la dânsul pe primarul orăşelului cu porunca de a comunica numele „agresorului" sub ameninţarea de grave sancţiuni.

Deputaţia cetăţenilor ce i se prezentase, îi aduse la cunoştinţă că focul ar fi fost tras, din greşală, chiar de un soldat, o ordonanţă beată.

Ordonanţa însă tăgădui.

In consecinţă, *Incuiatul* afişă un manifest, prin care vestea că, în cazul când în trei ore

„vinovatul" nu va fi predat, vor fi împușcați trei cetățeni ai Camîșinului, aleși la întâmplare.

Și au fost împușcați.

Și alt manifest preveni târgușorul îngrozit că, de „nu va prinde minte", vor mai fi împușcați, tot luați la întâmplare, alți nouă din concetățeni, peste alte trei ore încă douăzeci și șapte, — și așa mai departe în aceeaș progresie; iar după douăzeci și patru de ore se va începe bombardarea Camîșinului însuși.

„Vinovatul" neexistând, catastrofa nu putea fi prevenită decât doar prin jertfa de sine a unui martir care s'ar fi hotărît, ca o nouă *Mona Vanna*, să-și salveze concetățenii cu prețul vieții.

Eroii nu s'au găsit și programul fu realizat până la capăt.

Incuiatul a asistat în persoană la progresia de execuțiuni.

— Ei, fraților! — își adresă el predica pe rând condamnaților: Acum aveți să vă înfățișați înaintea lui Dumnezeu atotputernicul. Pe Dumnezeu nu-l înșeală nimeni, fraților!... Și pe cei nevinovați îi va pune la dreapta lui, în toată slava... V'ați spovădui?... V'ați împărtășit?.. Să nu mă uitați înaintea tronului celui Prea Inalt...

— Foc!...

După douăzeci și patru de ceasuri, orășelul întreg fu trecut prin foc și sabie: bombardare,

salve de puşti şi mitraliere, încendiarea caselor şi a prăvăliilor.

Incuiatul sili pe preotul bsericii, „cu tot soborul", să oficieze prohodul.

In uniformă de paradă, pravoslavnicul călău îşi făcea cruci largi, în rugăciune pentru odihnirea răposaţilor — şi ţinea isonul în falset la „veşnica pomenire"...

Baronul căuta cu tot înadinsul să-şi afirme în adevăr ortodoxia.

Proceda la „pacificare" după un plan bine chibzuit în toate detaliile cu meticulozitatea şi temeinicia caracterisică rasei.

Avea însemnate pe hartă, cu diferite semne cabalistice, toate localităţile unde urma să restabilească „ordinea".

Serviciul divin era un element apreciat în tactica lui.

Pentru „loviturile mari" alegea chiar Duminicile şi zilele de sărbătoare.

Marele sat Lesnoie, lăsat în pace două săptămâni după ce-şi gonise moşierul şi-i devastase conacul, — aproape nădăjduia să scape de urgie.

Totuşi, la biserică, în acea Duminică de pomină, se strânsese puţină lume: mai mult babe uitate de moarte şi câţiva fruntaşi, — „gospo-

ri cinstiți", cam burtoși, — tipuri clasice de *lac.*

In timpul serviciului, năvăli deodată în bi-rică Carpușca — un băetan cu capul galben morcovul — și se repezi pe nerăsuflate spre emei Titici Suchin, primarul.

— Moș Titici!... Armata.. Soldați... Ghene-li... Straşnici!..

Primarul se înverzi, — chiar părul lui, îm-rțit în două ca la icoanele bizantine, se sbur-și clinul de barbă începu să tremure ca o adă de codobatură.

Carpușca nu apucă să-și șteargă nasul cu sul mânei, când în tropotul de cai, — dintr'o roică" cu zurgălăi, escortată de cazaci, — fi în strălucirea galoanelor și a decorațiilor *cuiatul.*

ntră în biserică, cu o cravașă subsuoară, dând dela prag văzduhul cu cruci largi de doelnică pravoslavnicie.

eotul rămase stâlp pe loc, cu gura căscată u crucea înțepenită în mână.

Generalul sărută crucea, simulă o mișcare pre mâna popii, — care, ca lovit de curent lectric, sări îndărăt.

— Sărut mâna părinte ! —îi zise cucernic și merit neașteptatul „fiu duhovnicesc", cu cel ai dulce glas din rezervele lui de dicție artis-ică:

— Glăsuiți înainte, părinte... Dumnezeu e mai mare ca generalii...

Bietul popă abia îşi putu sfârşi liturghia, behăind ca o capră gutunăriță.

După slujbă, enoriaşul de ocazie adună în jurul său pe primar şi pe fruntaşii satului, pe învăţător, ţinând pe popă la dreapta lui.

Babele, care împreună agoniseau vreo două milenii, înlemniră în grămadă. Cea mai bătrână, cu capul tremurat şi ochii înlăcrămaţi, se uita evlavios la „Măria Sa", ţinându-şi mâna pâlnie la ureche.

Copiii se strecurau peste tot, în cap cu Carpuşca, care, cu morcovii săi din vârf şi cu părâul din nas, îşi holba ochişorii de cicoare.

Apărură puţin câte puţin şi ţăranii mai sdrenţuroşi, mai supţi la faţă şi la trup, şi cu opinci de rogojină scâlciate.

— A... domnule primar! — începu cu glas mai subţiat solul împărătesc: Cum te chiamă?... Bun!... Ia să-mi spui, cinstite domnule primar, cum de ai scăpat *cucoşul* roşu de odinioară?... Ha?...

— Să trăiţi, Măria Voastră, e mare năpastă, — porni plângător primarul; şi ochii lui mici şi şireţi căutau să pătrundă taina *Incuiatului:* După miezul nopţii!... Abia adormisem tocmai, când dumneaei îmi spune: „Eremei Titici, arde ceva"!... N'am ştiut nimica, Măria Voastră!

— Ha?... Va-să-zică, Eremei Titici, — întrerupse generalul: numai când dumneaei te-a sculat ai aflat?... Mmda!... Poate ţi-a stricat şi

pofta?... Păcat!... N'a fost se vede într'un ceas bun... He-he-he! — râse Măria Sa mai gras.

— Hi-hi-hi-hi — îl urmă şi primarul, bucurat de voia bună a Măriei Sale.

— Dar bine, domnule primar, cum de n'ai oprit tâlhăria?... Eşti doar autoritate!... Ai jurat!...

Şi în mierea glasului său picură un iz de amăreală.

— Să mor pe loc, Măria Voastră! — se revărsă grăbit primarul, şi burta începu să-i scadă: M'am căznit!... Erau ca de piatră!...

— Aşa? Hm! Aşa?... Te-ai căznit? — lungi şi mai mieros generalul, şi deodată brusc: Cine-s instigatorii?...

Primarul căzu în genunchi, îşi lovi fruntea de pământ şi, — cu cărarea bizantină încălcită, cu clinul de barbă muiat în zăpada murdară, — exclamă crucindu-se:

— Măria Voastră!... Pe sufletul părinţilor!... Tot *mirul*... Nu ştiu!... Pe viaţa copiilor...

— Şi dumneata, domnule învăţător? — se întoarse subit *Incuiatul*: Dus cu arcanul?... Da?... Ai măsurat şi ai împărţit pământul ?... Da?... Nu ştii?... *Mirul?*...

Şi fără să mai asculte bolborosirile nenorocitului, care stătea în faţa lui cu braţele lungite de alungul picioarelor, cu faţa crispată şi ochii eşiţi din orbite, comandantul expediţiunii se apropie de preot, vorbindu-i cu o blândeţă şi dulceaţă atât de exagerate, încât săr-

manului i se părea că e prins într'un nor de gaze otrăvite:

— Sărut mâna, părinte!... I-ai pus să jure în biserică pe Sfânta Evanghelie şi pe Cruce?... I-ai dat zălog bunului Dumnezeu?... Ha?... Nu ştii? *Mirul!*... Da, da!...

Işi ridică încet cravaşa şi privind cu zâmbete drept în ochii preotului, îl crestă de două ori peste obraz.

Cu acelaş zâmbet repetă apoi gestul cu învăţătorul şi primarul.

— Părinte! — răsună o comandă: Cântă veşnica pomenire!...

Popa scâncea numai, respirând greu, gata să leşine.

Intre bocetele şi văitările izbucnite din mulţime, porni şi o tropotire de nelinişte a cailor escortei.

Generalul se întoarse scurt spre Cazaci şi parcă lungindu-se şi mai mult, trecând privirea lui, fioros de blajină, din dreapta spre stânga frontului.

Tropotirea încetă.

— Feldwebel! — răsună din nou comanda: Ai frânghii? Să mi-i spânzuri pe aceştia! — arătă spre grupul cu feţele însângerate de cravaşa lui: Să mi-i spânzuri pe aceştia însemnaţi, pe fiecare în faţa porţii lui!... Căpitane Pertov!...

— La poruncă, Excelenţă!

— Să stai cu compania. Dacă până la ora trei instigatorii nu vor fi predaţi, ai să împuşti

zece din aceşti burtoşi şi zece din opincari; să bombardezi satul o jumătate de oră, — îţi las două tunuri; — apoi să-i dai foc şi până în seară să fii la Gribnoie...

La Gribnoie expediţia n'a găsit nici o ţipenie de om. Nu se auzea nici un lătrat de câne.

In afară de fumul care se răsucea din câteva coşuri, şi de două trei mârţoage rătăcite, nimic nu dădea de bănuit că în acea dimineaţă, încă. în sat bătea viaţa din plin.

Urmă o judecată scurtă.

Satul fu distrus în flăcări, cu tot jalnicul avut ce-l mai adăposteau căsuţele rebegite, şi cu tot rodul unui an de muncă.

Compania Căpitanului Perţov rămase în sat încă pentru douăzeci şi patru de ore, cu ordinul de a împuşca pe oricine se va apropia de vatra văduvită.

Era o muncă de Sisif.

Abia prefăcut într'o pată neagră un sat pacificat, — că şi venea vestea că în alte patrucinci sate, la cincizeci sau o sută de kilometri, şi adesea în direcţiuni diametral opuse, s'au aprins noui focare de revoltă.

Toate saturnaliile represive păreau zadarnice.

Numele neînfricoşatului aghiotant al Ţaru-

lui ajunsese în puţine zile să semene groaza într'o rază de trei sau patru sute de verste.

Din şoaptă în şoaptă, în sătuleţele cele mai uitate de Dumnezeu, se răspândise povestea, cum *Incuiatul* ridică din patul nupţial pe tinerii căsătoriţi, îi desbracă până la piele, îi culcă cu faţa în jos pe zăpadă, pune să-i bată cu cingătoarea în cântecul „Isaiia dănţueşte" până leşină amândoi.

— Asta-i *nuntă împărătească*, fraţilor!... Hi-hi-hi!...

Faţă de adâncurile răscolite în sufletul colectiv al ţărănimii, teroarea rămânea însă fără răsunet.

Din sat în sat, de la Moş Feodorovici la Moş Ivanovici sau la Moş Antonovici, — vine cuvântul: *Porunca de la Studienţi*, — să fie curăţiţi boerii! Se orânduește *împărţeala neagră*... *Mirul* rămâne singurul stăpân al pământului! Cine nu ascultă porunca, nu are parte!...

Împărţeala neagră!...

Şi *mirul* avea o singură grijă: să asigure, pentru orice întâmplare, răspunderea solidară a obştiei.

De aici şi normele bine stabilite de procedură:

Focul e pus de *obştie*, cu ajutorul unui şomoiog de paie, prins în vârful unei prăjini pe care ţine mâna tot obşteanul.

Vitele sînt cotonogite, în grămadă, orice ob-

ștean fiind dator să dea la comandă, cu toporul sau cu cuțitul!...

Represiunea putea, în aceste condițiuni, distruge fizicește pe unii răzvrătiți, putea opri temporar manifestarea forțelor elementare care mânau țărănimea, dar nu ducea la pacificare, — nu stângea pojarul, ci-l gonea în subsol.

In urma coloanelor expediției rămânea pustiul; dar nici generalul Bruenn nu își făcea iluzii asupra realității: răzvrătirea mocnea, se prelingea în adânc sub temeliile edificiului social, pentru ca să reizbucnească, cu și o mai mare furie, cași incendiul rău stâns, la cea dintâi adiere de vânt.

Insăși temelia Impărăției, — credința țărănimii în *Țarul alb* se surpa.

„Căciularii albi" se însărcinară să-i desăvârșească educația politică.

Dar rezultatul imediat nu lăsa nici o îndoială: țărănimea se pusese în mișcare prea târziu, după ce intelectualitatea și proletariatul orașelor erau doborîte de reacție.

Pacificatorul cu căciula albă cu o deosebită ferocitate urmărea pe *studienții,* care după glasul norodului erau agenții principali ai acțiunii subversive, — ai *cramolei,* în limbajul oficial, — ca și pe slujbașii și lucrătorii căilor ferate, în care vedea armatura revoluției.

In stația Gnilic, reușise să capteze, dosit în

depou, pe Grigore Goncev, inspectorul regiunii Volga-Cama, urmărit ca unul din organizatorii și conducătorii grevei din Octombrie.

Scoase îndată pe bătătură în fața gării tot personalul stației, al depoului și al atelierului.

— Domnul șef al gării? — aduse generalul cravașa lui în semn de salut la căciulă: Am onoarea... Imi pare bine de cunoștință!... Dumnealui? Domnul inspector Goncev? — și parcă cuprins de o adâncă tristeță și obosit întrebă domol, ca un murmur de șipot: Sînteți șef aici, domnule Goncev?... Mai aveți musafiri?... Nu e cumva pe aici pe la dumneavoastră și domnul Artamon Dimitrevici Danilov, „tovarășul Minin", sau cum îl mai cheamă?... *Voevodul studenților*, într'un cuvânt...

Dar nu sfârși fraza și își îndreptă cu vioiciune privirea spre grupul de clădiri de dincolo de linie.

Intre mai mulți agenți de poliție se sbătea un bărbat înalt, deșirat, cu o față nerasă de mai multe zile, cu o coamă de peri negri strălucitori, care îi cădea ciudat peste ochi. Târît în fața comandantului își pierdu coama, de sub care apăru un păr cenușiu, însurit încă de vrâstă.

— Să trăiți Excelență, salută militărește șeful escuadei: l-am găsit pitit într'o ladă, în pivnița de cărbuni...

La un semn al căpitanului jandarmeriei din județ, generalul surâse cu beatitudine și reveni la inspectorul Goncev:

— Imi pare rău, domnule inspector, nu sînteţi un amfitrion amabil! — apoi sec: Cine-i domnul?...

Inspectorul Goncev cu obrajii supţi sub pomeţi şi cu ochii mici, suri, de sub un stog de păr rigid ca acele de ariciu, îl privea tăcut cu buzele strînse.

— A?... Nu vrei să vorbeşti?... Ia, băeţi, alegeţi o frînghie mai subţire şi să mi-l trageţi pe dumnealui pînă în vîrful stîlpului ăstuia de telegraf...

Pe cînd se executa ordinul, în faţa frontului de lucrători şi funcţionari, generalul urmărea operaţiunea bătîndu-şi uşor poalele mantalei cu vîrful cravaşei.

Şi chiar înainte de încetarea convulsiunilor executatului, se întoarse către celălalt captiv de distincţie.

Se apropie lent, cu paşi mărunţi.

O clipă stătură faţă în faţă, tăcuţi, fără nici o mişcare, — numai enormul cartilaj tiroidal luneca pe gîtul lui Artamon încet în sus şi în jos.

Privirile reci se încrucişară ca două lame de oţel.

Apoi, în ochii şi glasul generalului reapăru mierea:

— Ce zici, Artamon Dimitrievici? — surîse el cu o supremă amabilitate: Iţi place dansul?... Hm!...

Intr'o fulgerare ca de resort încordat, braţul

captivului se ridică și ca o pocnitură de tobă răsună palma pe obrazul neted al călăului.

Acesta clipi din ochi.

Pe fața-i albită se tăia, în dungi viorii, palma răsfirată.

Un pumn osos se ridică apoi încet spre obrazul palid al agresorului și, cu mișcări măsurate, monotone, porni să-l izbească drept în gură: o dată, de două ori, de trei ori...

In aerul rece loviturile răsunau nenumărate, ca tic-tacul de pendulă, regulat și implacabil.

Cu toată sforțarea lui supraomenească, capul executatului, la fiecare isbitură se clătina în tact, dar gura lui rămânea încleștată.

Prizonierii, soldații și chiar jandarmii și agenții de poliție stăteau fără răsuflare, capetele lor urmând oscilărilor pendulei.

Șeful gării se svârcolea în noroiu într'un atac de epilepsie.

Insfârșit, pumnul însângerat se lăsă în jos.

— Băeți! — porunci răgușit „căciularul alb": Ia, să-i dați nădragii jos și să mi-l culcați la pământ... Pfui!... De când n'ai fost la baie, frățioare? Ai nevoie de spălătură... *Pisica!*... Dați băeți până ce nu rage de ertare... He-he!... Un creștin trebue să știe să ierte... Dați-i!... Dați-i!... Unul... doi... trei...

Cinci soldați din echipă se așezară pe gât, brațe și picioare, al șaselea mânuia „pisica",— un biciu cu nouă împletituri plumbuite la capăt.

Și fiecare săltătură a „pisicei" era însoțită,

în tact, de o lovitură ușoară a cravașei pe poala mantalei cu vipușca roșie.

Pravoslavnicul baron balt, Fridrich Carlovici Bruenn, general-aghiotant din suita Majestății Sale Impăratul Tuturor Rusiilor, stătea cu ochii pironiți în carnea sfâșiată la picioarele lui, urmărind cu voluptate fiecare țâșnitură de sânge, fiecare petec de piele sdrențuită.

In van! Nu putea smulge torturatului nici un strigăt de durere, nici un gemăt.

Numai mușchii încordați i se contractau la atingerea plumburilor biciului.

In cerul albicios pluteau peteci de nori, prin care pe întinsul înzăpezit dimprejur, nemaculat încă de apropierea omului, cădea în ușoare scânteeri pulberea aurită.

— V'ați obosit băeți?... Altă echipă!... Antonov, ia tu pisicuța, ești mai sdravăn...

In răstimpul de schimb al echipei, Danilov nu încercă măcar să ridice capul. Se vedea numai o abia perceptibilă tremurare a mușchilor.

Pe bătătură luceau în reflexele soarelui mici băltoage de sânge, pe care cu încetul le sorbea zăpada murdărită de cizmele executanților.

— Dă-i băiete!... Unu... doi.. trei!...

Și iarăși, fiecărui sbor al „pisicuței" îi urma în tact câte o ciocănitură de cravașă pe poala mantalei de general.

Echipa urma după echipă, cu acelaș ritual.

După un timp, contracțiunilor mai violente

ale trupului victimei, le urma o uşoară horcăială.

Amuţi şi aceasta; nici o fibră a masei informe de carne nu se mai mişca...

Dar loviturile cravaşei de poala mantalei cu vipuşca roşie, inexorabil, dictau sărituri neîncetate ale pisicii plumbuite.

Soldatul care o punea în mişcare, leşină şi căzu peste trupul întins la picioarele lui.

Intre prizonieri se auziră ţipete isterice.

Şeful gării, cu faţa cadaverică, se târa în genunchi spre general.

In zăpada murdară se sbăteau în spasme mai mulţi dintre spectatorii nevolnici.

Şi între cazaci uşoare murmure semnalau momentul critic.

Căpitanul de jandami, galben, se aplecă asupra trupului inert:

— E mort, Excelenţă! — zise el strangulat.

— Căpitane Perţov! Să fie împuşcat şeful de gară şi dintre ceilalţi câte unul din zece! — comandă şeful expediţiunii.

Şi urmând maşinal să lovească cu cravaşa în poala mantalei, se aşeză în troică şi furtunos porni din loc.

Răutu citi în jurnal o telegramă din Saratov:

„Eri după amiază, în faţa trăsurii Excelenţii Sale, F. C. von Bruenn, aghiotant din suita Majestăţii Sale Imperiale, fu surprinsă schio-

pătând deacurmezișul străzii o femee deghizată în călugăriță.

„Inainte ca vizitiul să fi putut cârmi, ea se aruncă sub picioarele cailor și în acelaș moment se auzi o detunătură.

„Generalul, ofițerul său de ordonanță, vizitiul și doi cazaci din escortă au fost uciși de o bombă ascunsă în haina pretinsei călugărițe.

„Capul criminalei fu regăsit pe trotuar. E o femeie în vrâstă, cu ochi încrucișați, cu doi dinți auriți în stânga fălcii inferioare.

„Persoana ei n'a putut fi încă identificată"...

Simion Vichentevici Polieschi, așezat în fața lui Răutu în redacția *Nistrului*, își schimba pumnii răzimați de genunchi, unul peste altul, și vorbea cu caracteristica-i blândețe candidă:

— Înțelegi, Ivan Gheorghevici, că nu era de glumit! Ar fi ajuns ei în cele din urmă a dibui ultimul domiciliu al Liei Davidovna. Apoi, afară de asta, toată regiunea Turgunului e devastată și populația ei decimată și împrăștiată... M'am gândit că mai ușor îmi pot isprăvi lucrarea în străinătate... Cât ne trebue pentru mine și Ecaterina Efimovna pot câștiga eu la revistele de specialitate. Ca să ne strecurăm mai discret, Ecaterina Efimovna a pornit spre Riga, iar eu am socotit că ai să mă poți trece peste Prut... Numai de nu s'ar pierde materialul meu...

Iarăși *Patriarhul* — vorba răposatului Țicor-

schi, — „din eroare de tipar fără *errata*", revoluţionar şi martir, — ajunse şi un emigrant politic.

Răutu abia îşi putu stăpâni emoţiunea; dar Simion Vichentievici, blajin şi senin ca întotdeauna, aştepta cu încredere răspunsul, pieptănându-şi barba dedesubt cu degetele dreptei răsfirate.

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CAP. VI.

ANTRACTUL.

Cu toată nemaivăzuta deslănţuire de energii, — faţă de care şi Marea Revoluţie franceză părea un joc de copii — pojarul din 1905—1906 se stângea, lăsând, în aparenţă, numai ruini şi desnădejdi.

Pentru ce?

Pentru Răutu nu putea fi îndoeală:

Lipsa de coordonare în acţiunea oraşelor şi a satelor a dat ţarismului putinţa de rezistenţă.

Desacordul între muncitorimea industrială şi cea agricolă a fost fatal pentru revoluţie.

Ţărănimea nu-şi dăduse încă avântul, pe când oraşele erau în plină răscoală.

Proletariatul industrial *nu mai putea face vre-o sforţare*, când ţărănimea se puse în mişcare.

E semnificativ că în aceeaş zi de şase Noembrie, când se adunase la Moscova congresul zemstvelor, pentru a mărturisi capitularea de-

mocrației burgheze, — ceea ce dădu semnalul *sfârșitului* revoluției orășenești, — tot în Moscova semnala *începutul* revoluției agrare congresul „Uniunii Țărănești", în care însă abia dacă era reprezentată, — și încă adesea prin uzurpare, — țărănimea numai din douăzeci și șapte gubernii, din cele peste o sută în care era împărțit teritoriul Imperiului.

Și totuși, în credința lui Răutu, revoluția înfrântă în 1905, deschidea, — tocmai mulțumită acestui *început* de mișcare țărănească, — o nouă eră în istoria mondială.

Rusia ca izvor al reacțiunii mondiale trăise. Pe câmpiile Mandgiuriei se aprinseră zorile unei lumi noi.

„Ce ne așteaptă pe ziua de mâne?", — se întreba Răutu în *Cronica* de Februarie a *Farului:*

„E probabil, — urma el, — cum recunoaște și un publicist conservator, că revoluția, ca și boala în căutarea unui medic prost, va fi gonită înăuntrul organismului.

„Vor dispărea bubele de pe piele, dar otrava va roade țesuturile, pregătind ruina nu numai a edificiului de Stat, dar și prăbușirea ordinei sociale.

„Concluzia?

„Nimeni nu poate prevedea peripeții prin care vă trece tragedia mondială, — căci nu e în joc numai țarismul.

„Dar e sigur că din cataclismul acesta epic în-

tre forţele trecutului şi aspiraţiunile viitorului, nu mai poate rezulta restauraţia trainică a Rusiei ţariste, — *în condiţiunile ei politice şi sociale tradiţionale şi nici chiar în configuraţia ei geografică de astăzi*, — deşi poate numai în deceniile viitoare vom putea spune: *consumatum est*...

„In orice caz, de pe acum putem trage un învăţământ neîndoelnic:

„Destinul omenirii întregi atârnă de soluţia problemei ţărăneşti, în Rusia, — şi pretutindeni"...

Campania electorală pentru Duma se desfăşura, — între „expediţii punitive" şi răscoale agrare, spânzurători şi lupte de baricade, pogromuri şi răzvrătiri de soldaţi şi marinari, — într'o atmosferă neînchipuită.

Boicotul decretat de partidele revoluţionare, pe de o parte, — şi abuzurile administraţiei, pe de altă parte, se puneau în calea unei sincere reprezentări a curentelor de opinie publică.

In Basarabia situaţia era cu deosebire dezastruoasă.

Burghezimea orăşenească, în întregime străină de massele populare, politiceşte nu avea nici o însemnătate.

Nobilimea, străină sau înstrăinată, în majo-

ritate covârşitoare forma rezerva reacţionară a ţarismului.

Inteligenţia naţională lipsea aproape cu desăvârşire.

Tot stratul social superior, nu avea astfel nici un contact mai intim cu massele moldoveneşti.

Ţărănimea lipsită de şcoli, claustrată în satele ei, —adevărate lagăre de concentrare, — zăcea ca o massă amorfă şi inertă faţă de marele evenimente care sguduiau Impărăţia, — fără să le poată înţelege şi adesea chiar fără să le poată cunoaşte.

Lumea satelor fatal orbăcăia numai între şoaptele venite din moş în moş despre *studienţii* mântuitori, şi între defăimările pătimaşe ale *dizirtirilor* de peste Prut.

In afară de puţinii seminarişti grupaţi la *Nistrul*, „partidul social-ţărănesc" din Basarabia, pentru care Răutu redactase şi un program, nu găsea aproape de nicăeri nici un sprijin.

Tineretul eşit din „tagma duhovnicească" adesea dădea dovadă de mult zel şi devotament, dar îndeobşte era lipsit de pregătire.

Nu putea da cadrele unei mişcări populare şi mai cu seamă pentru a duce cu perspective de biruinţă lupta neîndurată împotriva ţarismului, cum o visa Răutu.

Adesea cădea el aproape în desnădejde: care mai putea fi acum rostul lui şi ca moldovan şi ca revoluţionar?

In rarele și scurtele incursiuni în țară, aproape clandestine, pe care și le-a putut îngădui, spre a mai vedea familia și prietenii, puse la cale crearea la Ciubărești a unui cămin pentru studenții moldoveni din Basarabia, care cu timpul să poată îndeplini misiunea de conducători luminați ai poporului lor.

Intr'un moment de depresiune, în care îi era silă să se prezinte până și la redacția *Nistrului*, Răutu scria în camera lui de hotel un articol destinat *Farului* despre poezia ardelenească, cu multe înțelesuri și subînțelesuri, mai cu seamă pentru intelectualii din regat.

Lăsă condeiul. Din coridor se auzi o voce care făcu ca inima să-i sară în svâcniri de nădejde și spaimă:

— Zici, camera numărul paisprezece?...

Fără să mai aștepte, se repezi spre ușă.

In fața lui stătea un moșneag uscățiv și gârbovit, cu o chelie peste tot craniul și o barbă mototolită mai mult gălbue decât albă.

Și totuși era el, tovarășul lui din vremurile de ucenicie, Vasile Giurilă, — depozitarul legământului său solemn!

Nimeni altul nu putea avea acești doi ochi suri cu luciri de oțel.

— De ce ai întârziat atâta dragă Vasile? — găsi numai să spună prostește Răutu, înfân-

du-l pe Vasile în prag, sub privirile curioase ale „madamei" și ale unui ochiu de proveniență necunoscută, ce se zărea din crăpătura ușii din față.

— Lasă-mă întâi, măi Vania, să intru în odaie!... Tot ești picat din nouri ca și pe atuncea! — zâmbi cu vechea lui ironie Vasile Giurilă.

Două decenii strecurate dela ultima lor întrevedere în Turinsc!...

S'au despărțit doi adolescenți, abia la pragul vieții, plini de nădejdi...

Și acum?...

S'au scurs numai două decenii?...

Cum poate o conversație să umple golul imens dintre această zi și aceea în care Răutu atacase cu pumnii lui înecleștați poarta penitenciarului din Turinsc?

Simțea nevoia să spună *totul* într'o singură clipă, — și nu găsea nici un cuvânt.

Orice încercare ducea numai la o divagație, la o sarabandă de idei, de fapte, de exclamații, de amintiri și destăinuiri, asupra vremurilor moarte sau a celor nenăscute încă.

Cel dintâi își veni în fire Vasile Giurilă:

— Stai, ciocoiașule! — zâmbi el din nou: Ai să mă înnebunești așa... Nu încăleca vremea!... Hai să facem legământ: Două zile să nu vorbim nimic... Să ne uităm numai unu la altu, să mâncăm, să bem, să ne primblăm, să dormim... până ce se mai astâmpără duhurile... Ori, știi ce? Să mergem la Andrei Găină...

Trebue să ştii unde a fi aşezat... A fi popă pe undeva, cu o mamă preoteasă groasă pe lângă dânsu. Totdeauna îi plăceau „prepeliţele grăsuţe", cum zicea el...

— E mort! — îşi lăsă Răutu capul în jos.

Vasile Giurilă era plin de impresiile culese în cursul călătoriei de aproape patru luni, de la hotarele Chinei pân la Nistru, prin imensul crater în ebuliţie, cum se înfăţişa Rusia în anul de revoluţie.

— N'a sunat încă, dragă Vania, ceasu pentru zidire în Rusia! — grăi el cu convingere şi fermitate, după ce „duhurile s'au mai astâmpărat": Trebue întâi rânită vatra de toate necurăţeniile, de toate scârnele, îngrămădite de atâta amar de vreme. Aiasta este amu treaba pe care o fac toate noroadele Impărăţiei, şi pe care trebue să fim vrednici să o facem şi noi, Moldovenii din Basarabia noastră.

Pe Răutu îl chinuia ticul care îi desfigura mereu faţa şi chiar toată făptura.

La cea mai mică emoţie, partea din stânga a trupului, din tâmplă până în călcâi, întâi se smucea în sacade în sus, spre a se prăvăli bruse îndărăt.

— Dar, Vasile, campania electorală şi Duma... fac parte, cred, din opera constructivă?...

— Nici din campania ceea electorală, a ta, nici din Duma, n'are să iasă mare scofală, dra-

gu meu. Cu norodu întunecat, fără închegare și fără îndrumare, și cu *inteligheńția bezmetică* sau ticăloșită, ce campanie ai să faci?... Și ce Dumă să fie întocmită? Are să curgă încă multă apă pe Nistru, până ce Moldovenii noștri au să închege o partidă politică de temeiu... Degeba te năcăjești... Rostu tău este altu.

— Care? — întrebă Răutu înfrigurat, simțind că Vasile Giurilă îi ghicește sentimentele, pe care lui însuși îi era teamă să-și le mărturisească.

— Apoi ce crezi, frate Vania, că s'o isprăvit? Că Țaru scapă din nevoi? Amu începe greu, frate!... Impărăția lui trăește numai câtă vreme nu-i dă cineva un genunchiu... Atunci se prăvali ca o movilă di băligar sub ploai... Norodu di aici însă, n'are putere să-i dei cu genunchiu. E nevoie tot di o măciucă din afară. Și ari să vii negreșit!... Și... noi Moldovenii trebui să folosim popasu ista pi cari ni-l dă istoria — că poate n'ari să ni-l mai dei, ca să fim vrednici să ni durăm țara, cum mi-ai vorbit tu... Și aici, și piști Prut și piști Munți! Aista-i rostu tău!... Și poati ai să ajuți tu și cu genunchiu...

— Dar am pornit aici o acțiune. Am întemeiat o gazetă... Organizăm alegerile...

— Gazetă? — se ridică Vasile în picioare și după felul lui de altă dată, deși smuncit de tic, își puse mânile pe umerii lui Răutu:

— Pentru gazetă?... Pentru alegeri? Lasă-le în seama noastră, care nu mai sîntem vrednici

di altă treabă... Altminteri, tari mi-i teamă că taman când ari să ni ardă mai tari și avem să avem mai multă nevoi de tini, ai să fii undeva prin pustietățile tundrei sau chiar în fundu ocnei...

Răutu nu se lăsă însă convins.

Moldovenii încheiară în Basarabia un cartel electoral cu *cadeții,* partidul constituțional-democrat, — și erau plini de nădejde și încredere în realitatea regimului constituțional.

Constituționalii-democrați, în urma boicotului partidelor revoluționare, se afirmau ca o forță politică de primă ordine.

Dar la începutul lui Aprilie, tuturor nădejdilor și iluziilor le fu dată lovitura de grație.

Democrația franceză, cu toate insistențele întregii opinii publice din Rusia, acordă guvernului țarist, cu trei săptămâni înainte de constituirea Dumei, un împrumut de mai multe miliarde.

Acesta nu mai avea dar nevoie de sprijinul reprezentațiunii naționale pentru a-și asigura mijloacele financiare.

In consecință, se găsi în măsură de a-și impune atotputernicia.

Cu o singură trăsătură de condei, bancherii francezi, sprijiniți de guvernul lor, transformară Duma după cuvântul unui publicist popular, — în „cimitirul de nădejdi".

Răutu în adevăr nu mai avea ce căuta în Basarabia.

Un „fapt nou" puse capăt tuturor șovăelilor lui.

Într'o seară, pe la mijlocul lui Aprilie, află că Bella Ghitis îl căutase, și la hotel și la redacție, și-i lăsase cuvânt să vie negreșit la ea, „pentru o chestie foarte gravă".

O găsi foarte agitată.

După tragedia din Odessa, capul îi tremura mereu și biata femee nu mai putu reveni din melancolia ei neagră.

Răutu o vedea rar, parcă se ferea și ea însăși de întâlnire.

Acum, până și bărbia ei ascuțită, atât de provocătoare altă dată, făcea o impresie jalnică.

— Dragă Vania! — se repezi ea îndată:

— A fost la mine Simion Brânzariu... Știi că nu se emoționează și nu se mișcă ușor... Dar acum, părea înspăimântat. Spune că trebue numai decât să vă întâlniți, pentru o chestie foarte gravă... Se teme să vie la hotel. Și nici nu vrea să te duci la dânsul. Ne-am înțeles să vă întâlniți chiar astă noapte la vărul meu Kleiman, pălărierul...

Brânzariu, — pe care Răutu îl cunoștea întotdeauna ca om masiv, serios, tăcut și șters, se arătă la întâlnire neastâmpărat și nervos până la isterie.

După ce inspectă toate ferestrele şi uşile, îl trase într'un colţ şi-i şopti tremurând:

— Nu ştiu dacă îţi aduci aminte... de Şleapchin... tovarăşu nostru de ghimnazie... rus.. amu slujeşte în cancelaria guvernatorului... are legături tainice cu cadeţii... Mi-o spus că este hotărîtă arestarea ta... Ca dovadă mi-o dat copia acestui *ţircular*.

In mâna lui tremura o fiţuică patrată, scrisă la maşină şi împodobită cu fel de fel de „anteturi" oficiale, peceţi şi semnături.

Răutu citi:

MINISTERUL DE INTERNE
Guvernatorul Basarabiei
No. 531 — 3 Aprilie 1906
Chişinău *Absolut secret*

D-lui

Ispravnic al Judeţului Chişinău

Sînteţi invitat de a avea cea mai stăruitoare supraveghere asupra agitaţiunii în mijlocul ţăranilor.

Agitaţia este organizată din România pentru a aprinde în această gubernie o răscoală generală a ţăranilor, întrucât în calitate de conducător al agitaţiunii apare publicistul şi profesorul de liceu din Ciubăreşti, Ion Răutu.

Incordaţi toate puterile şi recurgeţi la toate mijloacele necesare pentru a nu în-

gădui întinderea tulburărilor în județul ce vă este încredințat.

In caz de veți constata prezența în mijlocul țăranilor a agitatorului numit, îl veți aresta și îl veți expedia imediat sub o escortă sigură la Chișinău.

GUVERNATOR,

Șambelan al Curții Imperiale:

A. Harzinschi

Director al Cancelariei: Iv. Covata

Răutu nu putea bănui pe atunci că îi va fi sortit să mai fie odată denunțat de același Ivan Ivanovici Covată, ajuns inspector administrativ în Basarabia românească, că ar fi organizat agitația între țăranii basarabeni spre a aprinde răscoala generală ca agent al bolșevismului...

Consiliul de război, adunat la Corina Schwartz, — și la care, în afară de aceasta și Răutu însuși, nu fură admiși decât Bella Ghitis și Vasile Giurilă, — stabili un plan de acțiune.

Răutu dispare imediat, fără să mai treacă la hotel, adăpostit în sânul unei familii evreești sărace din mahala.

Secretul absolut va fi păstrat față și de cei

mai buni prieteni, pe care mai târziu se însărcinează să-i înștiințeze Giurilă, după ce va fi primit vestea că fugarul este în siguranță.

Ca punct de evadare, calea Unghenilor, ca prea primejdioasă, e respinsă.

E de preferit Odessa, unde tocmai atunci izbucniră tulburări grave. Și tocmai pentru aceasta: autoritățile aveau acolo altă treabă decât să caute pe un ipotetic agitator din Basarabia.

Bella Ghitis și Vasile Giurilă plecară de a doua zi, cu trenuri deosebite, la Odessa: Bella pentru a-i găsi o gazdă sigură, iar Vasile pentru a se pune în contact cu cercurile revoluționare și a obține prin ele ospitalitate pe bordul vreunui vas comercial străin.

La un semnal convenit din partea Bellei, urma să plece și Răutu, însoțit, pentru orice eventualitate, de Corina, deghizați ca mici negustorași de provincie.

Odessa apăru lui Răutu ca un microcosm în haos.

Orașul era împărțit, ca o tablă de șah, pe cartiere, între trupele guvernamentale și insurgenți.

Un cartier trecea dintr'o zi într'alta, — și adesea chiar de mai multe ori pe zi, — de sub oblăduirea administrației sub puterea revoluționarilor.

Locuitorii puteau afla dimineața că peste

noapte, din supuşi credincioşi ai Ţarului tuturor Rusiilor au devenit cetăţeni liberi ai unei republici socialiste, — şi să constate că foaia din cartier din monitor al bandelor negre se transformase într'un organ de propagandă subversivă.

La fiecare pas, trecătorul era oprit de o patrulă, cu strigătul de:

— Mânile sus!

Şi trebuia astfel „să se legitimeze" când faţă de poliţia ţaristă, când faţă de oastea revoluţionară.

Chiar Vasile Giurilă se putea orienta cu greu în această topografie de războiu civil.

Răutu fu întâmpinat în gară, din prudenţă, numai de Bella Ghitis, spre a fi condus până la gazda ce i se rezervase.

Corina se întoarse imediat la Chişinău.

Bella se mai putea uşor strecura mulţumită chipului ei bătrânesc şi a portului de femeie simplă din popor.

Răutu — trebuia să-i urmeze numai de la oarecare distanţă.

Il ajuta însă la patrulele militare paşaportul lui de „călător străin de distincţiune", iar la echipele revoluţionare procura zemstvei democratice din Chişinău.

Fuga îl aruncă pe Răutu într'o stare de marasm moral.

Se simțea apăsat de o greutate aproape peste măsura puterilor lui.

Își dădea seama că o acțiune directă în Basarabia, pe viitor, multă vreme nu-i mai poate fi îngăduită.

In așteptarea vasului mântuitor, melancolia lui se agrava prin izolarea desăvârșită de lumea din afară în care trăia.

Pitit în vizuina lui între Giurilă și Bella Ghitis, — tovarăși de copilărie, de aceeași vrâstă cu dânsul, ajunși însă dezolante ruine, — era exasperat de ticurile lor.

Fără de veste se surprindea clătinându-și capul sau săltându-și sacadat partea stângă a trupului.

Insfârșit, într'o seară, peste vreo patru zile, Vasile Giurilă îi aduse pe Isaac Blumberg, — *alias* tovarășul Prudens.

Acesta îl bucură cu vestea că, în calitatea lui de membru al partidului social-democrat german, reușise să-i asigure un loc pe bordul unui vas comercial, pe care partidul are oarecari aderenți printre marinari.

Infățișarea lui vădea un început de „europenizare".

In loc de bluză și curea de „nihilist" purta o vestă și un veston de croială simplă și, în loc de ciubote de iuft, ghete de aspect solid, — încât la Berlin ar fi putut trece drept un contramaistru după eșirea din atelier.

Părea mai puțin jovial și expansiv.

— Trebue să fii disdedimineață la crâșma lui Petca Rânjitul. De acolo ai să te strecori până la vaporul tău cu un grup de marinari... Ți-am adus o bluză și o șapcă de ale lor. Dar unde stai până atunci? Aici e departe... Iar noi avem treabă aiurea... Chiar și Bella trebue să vie la consfătuire, în numele social-revoluționarilor.

— Ce fel de consfătuire? — întrebă Răutu.

Isaac Blumberg, cu manierele lui Prudens din Berlin, își scoase tabachera, — numai că era din piele „imitație de crocodil", — și începu să-și răsucească cu îngrijire o țigaretă.

— Conferința inter-fracționistă! — își svârli umărul stâng în sus Giurilă, pierzând răbdarea: Umblă acuma după potcoave de cai morți, — caută cum să lățească și să adânceească revoluția... *în Europa*...

— Știi ce? — reluă liniștit Isaac: Ar putea veni și el... Ar fi chiar de folos. E la doi pași de Petca Rânjitul. Pentru fațada cuvenită îi dăm o manta peste odăjdiile de marinar... Ne adunăm de altfel în cartierul nostru cel mai sigur, sub paza lucrătorilor din port, bine înarmați...

In odaia, ale cărei dimensiuni erau mistificate de umbră, stăteau, — în pâlpăirile unei singure lumânări de parafină înfiptă într'un

gât de sticlă, — vreo două duzini din vechii luptători din Odessa și împrejurimi.

Cei mai mulți erau cunoscuți lui Răutu.

Corifeii lipseau: arestați, deportați în Siberia, înfundați în ocnă sau distruși, — arena a fost lăsată mai mult pentru personagii din subordine.

Aspectul general nu semăna cu adunările intelectualilor și ale revoluționarilor ruși din alte vremuri.

Mobilierul se reducea la vreo trei scaune schiloade cu o măsuță schioapă, pe care stătea sticla cu lumânare.

Nici paharele sacramentale de ceai nu se vedeau.

Dar fumul țigărilor și al lulelelor îngroșa umbrele unui tablou demn de penelul lui Rembrandt.

In cercul mai luminat din jurul măsuții, după mersul discuțiilor, răsăreau din umbră chipurile familiare și mai agresive ale lui Costea Fomin, Mihail Suhanov, Vasile Giurilă și Isaac Blumberg.

In dosul personagiilor de avanscenă se estompau alte figuri agitate, degradându-se treptat până în colțurile mai obscure.

La intrarea lui Răutu vorbea Mihail Suhanov.

Era luminat numai în profil, din stânga, vorbea, întrerupându-și mereu cuvântarea pentru a trage vreo două pufuiri din lulea, și

atunci se aprindeau reflexele roșii și pe cealaltă parte a feței.

Răutu înregistra sunetele, dar înțelesul nu mai răzbătea până la focarele conștiinții...

Profilul lui Suhanov se șterse în umbră, și din fundul obscur se zămisli, din dreapta, triunghiul agresiv al lui Costea Fomin, cu ochiul prins de flăcări roșii.

Se topi și acesta...

In cercul luminos se desemnă ovalul lui Isaac Blumberg.

Lui Răutu i se părea dela o vreme că se găsește în afară de spațiu și de vreme.

Și, cu tot haosul de păreri și doctrine, din adâncimi abismale bubue același tainic glas de cavernă, care vestește — Moarte?... Resurecție?... Viață veșnică?...

Și la doi pași se concentrează cazacii..

Nu mai putu răbda și se apropie de masă, — în zadar Giurilă îl trage de poală.

— Să-mi fie iertată, tovarășilor, francheța cu care mă simt dator să vă vorbesc! — începu Răutu, emoționat dar hotărît să meargă până la capăt: Mi se pare că plutiți în nori... Nu vă dați seama nici de caracterul adevărat al cataclismului, care sgudue Rusia, nici de semnificarea lui istorică... Nici boicotul Dumei, nici mișcarea spontană a *Mirului*, nici cucoșul roșu, nici bomba și dinamita, și mai puțin încă așa numita „expropriere revoluționară": nimic din toate acestea, în condițiunile date, nu poate duce la revoluția mondială. Chiar numai pen-

tru Rusia aceste expediente nu pot înlocui coordonarea acțiunii muncitorimii industriale și agricole, — care presupune o educație politică, — imposibilă fără regim democratic, — și cultura masselor, și deci pentru fiecare neam, — cultura lui națională. Aveți dovada: Basarabia cu populația ei românească, care, cum știți, a ajuns pepiniera reacționarismului pan-moscovit...

Sfârșitul fu înnecat în protestări vehemente:

— Burjui!... Șovinist!... Reacționar!...

Nu se știe de unde se năpusti asupra vorbitorului „tovarășul" Pudel, care — drăguță, dar clocotitoare — apucându-l de piept încerca să-l scuture, țipând:

— Pimperlic!... Tovarășe Pimperlic!... Dragă Vania! — scânteia ea din ochi, săltându-și „bretonul" de pe frunte: Ești drăguț... ești deștept... De ce ții întotdeauna să te singularizezi?

Bella o înlătură cu o mișcare de umăr și, toată în lacrimi, îmbrățișă și îl sărută pe Răutu:

— Dragul meu! — îi șoptea ea luminată de bucurie: Nu-i asculta! Ai vorbit foarte bine!... Ai toată dreptatea!... Lasă-i în pace!... Adevărul își va face drumul...

Vasile Giurilă, care tot timpul nu contenea să-l tragă de poală și să-i dea cu cotul la pasagiile mai provocătoare, îl apucă de braț și-l scoase din cameră.

Îi urmară pe scări și Isaac Blumberg cu Bella.

Spre Răsărit abia se rărise marginea întunecată, când cei patru vechi „cercuiști" din Chișinău apărură în stradă.

Răutu se răsti cu năcaz la Isaac:

— Nu înțeleg de ce mai discutați atâta?... In fond sînteți cu toții de acord: boicotați Duma și mântuiți toate Europiile cu „cucoșul roșu" de dincolo de Volga și cu „exproprieri revoluționare" la Salvâcegodsc!...

— Nu te supăra! — îi puse Giurilă mânile pe umăr, luptându-se cu ticul lui: Ai vorbit foarti bini... Dar la adicătele tot ei au dreptati!

— Și tu? — gemu Vania, lovindu-se peste șolduri de exasperare.

— Nu pentru mântuirea Europiilor! — își urmă gândul Giurilă, repunându-și liniștit mânile pe umerii tovarășului: Dar cum vrei să fii dărâmat țarismu ?... Și aiasta e amu de zor... Apoi, urma a alegi!...

— Tu, Vania, nu ești realist! — declară doctoral Isaac Blumberg: Nu poate fi vorba ca nespălații noștri să civilizeze Europiile, — dar dacă țarismul nu va fi prăbușit sau sleit de ultima picătură de sânge, capitalismul din Occident va avea la dispoziție un teribil jandarm. In orice caz naționalitățile dela marginea apuseană vor profita de această anarhie eternizată, — și poate chiar, — *last, not least!*, — se vor rupe de Imperiu... Ești doar român, ce dracu!... Aceasta e rostul lozincei de „revoluție permanentă" ca o condiție a revoluției mon-

diale... Dar e vreme de pornire! Să iei rămas bun dela Vasile și Bella. N'avem să mergem doar în picnic... Lasă-le și mantaua...

Bella sughiță de plâns:

— Avem să ne mai vedem în viață? — abia avu ea putere să șoptească.

Foarte emoționat, Giurilă și Răutu își strânseră numai cu tărie mânile:

— Fii liniștit, Vania! — asigură grav Vasile: Am să îngrijesc cu de alegeri... Și-i ieu în chingi pe Moldovenii noștri. Ionică a tău din Năpădeni e un băiet de aur. S'o întors, zice el, și moșu-său Niculiță... Lasă că avem să pornim jocu...

Imbarcarea se făcu mult mai ușor de cum își închipuise Răutu.

In fața crâșmei lui Petca Rânjitul îi aștepta un grup de marinari.

— *Genosse Hans!* — apelă încet Isaac: Iată tovarășul român despre care îți vorbisem.

— *All right!* — fu răspunsul scurt în englezește.

Silueta albă a imensului *Hamburg* se legăna în port în apropierea „zonei de influență" a cartierului revoluționar.

In debandada luptelor de stradă, nimeni nu se sinchisi de luntrea cu marinari, care se îndreptă spre vasul ancorat.

Puţinele ceasuri în care Răutu stătu dosit în fund, între baloturi de marfă, până la eşirea din apele teritoriale, abia-i putură da sensaţia că a părăsit şi el apele tulburi ale revoluţiei.

Vântul de sud aducea în faţa *„Hamburgului"* adierea primăverii.

La dreapta dispărea linia de ţărm în care primele fire de vegetaţie nu dovedeau a mistui aspectul cărămiziu al stepei, abia trezită la viaţă.

Dispărură pescăruşii. In calea vasului săltau delfinii.

Răutu, răzimat de bord, privea gânditor spre apus, unde să întindea în depărtare ţara menită să-i servească de arenă pentru o nouă şi grea luptă.

Iar un hotar !...

Se simţea, ca şi cu paisprezece ani în urmă, — după pustiităţile şi grozăviile siberiene, în trenul de Zlataust, — aruncat năprasnic pe „alt tărâm".

Trecură numai zece luni de când sfâşiase pe podul de peste Prut foile cu slove rotunde care îi hărăzeau chemarea de „drept vestitor apostol al unei vremi ce va să vie"...

Ce spaţii intersiderale îl despart acuma de acea clipă?

Şi unde îl duce orbita vieţii ?

Câtă vreme va dura acest „antract al istoriei mondiale"?...

— *Genosse* Răutu! — îl întrebă răguşit *Genosse* Hans, pufăind din lulea: Crezi că se sfârşeşte revoluţia în Rusia?... *Die russischen Kerle sind so dumm!...*

Nasul lui mototol era aproape invadat de sprîncenele roşcate groase, prin cari ochii lui deschişi, naivi şi gravi, aşteptau răspunsul lui Răutu.

— *Genosse* Hans! — ripostă puţin înciudat Răutu: Ce crezi, *se începe* revoluţia din Germania?... *Die deutschen Kameraden sind zu gescheit....*

Genosse Hans învăluit în fumul lulelei, îi rumega răspunsul, *gründlich*, mai multă vreme.

Apoi cu un:

— *All right!* — schimbă vorba: Mergem fără escală la Constantinopol. Te opreşti acolo ? Să nu avem plictiseli... Desigur n'ai hârtii în regulă...

— Am paşaportul meu românesc... Mă grăbesc... Poate găsim în Bosfor vreun vapor român. M'aş urca pe bord îndată, fără să mă cobor pe ţărm.

— *All right!* — hârâi din nou *Genosse* Hans şi plecă legănându-se cu pas de marinar.

CAP. VII

IN APE LINE.

Căpitanul *Reginei Elisabeta* se nimeri să fie un vechiu şi asiduu abonat al *Farului*, Ştefan Iacobescu, cunoscut mai mult sub porecla Iacobson.

Plin de atenţie pentru Răutu, îi puse la dispoziţie chiar cabina lui.

Fără aproape să arunce o privire asupra peisagiului în care se îmbrăţişau anticele civilizaţii ale celor două continente, Răutu îşi părăsi cabina numai pentru dejun, la invitaţia căpitanului Iacobescu, care îi oferise un loc de cinste lângă dânsul.

Pe bord, — în afară de unii străini pentru cari transitul prin România reprezenta o prescurtare de călătorie, — se găseau mai multe persoane cunoscute; o pereche de însurăţei, care petrecuse iarna la Cairo, şi doamna se întorcea plină de conştiinţa misiunii îndeplinite de clientă credincioasă a marilor croitori din

Paris; un grup de excursioniști care vizitase Atena, pe seama Statului în cap cu unul din cei trei „Ofi", Naum Călărașu, profesorul de estetică, extaziat de comorile Acropolei; vre-o doi-trei oameni de afaceri și bărbați politici,— între ei și un deputat, — exaltați de „o strașnică lovitură", pe care ar fi reușit-o în capitala padișahului.

Indată după schimbul de saluturi de rigoare, Răutu se simți în atmosfera „de acasă".

Se puse chiar dela *hors-d'oeuvres* problema palpitantă: dacă guvernul „stă" sau „se duce", și cine, cum și când „vine", dacă pleacă, și cum rămâne, dacă nu pleacă...

— I-am spus lui Sașa, — declară cu autoritate unul din oamenii de afaceri, etalând o eleganță atât de excesivă, încât comesenii își păzeau buzunarele: I-am spus lui Sașa că dacă se împacă cu Nitza, atunci conu Iorgu va da peste cap pe conu Toma și împreună cu Ipolit Mircescu ar putea sta până ce îi crește părul prin căciulă lui Aurel...

— Nu poate, domnule, să se împace Nitza cu Sașa! — rosti cu vocea grasă și tărăgănată a omului pentru care nu există misterele culiselor, domnul Panait Șarivaricescu, deputat din Oltenia: Nu se poate ca Nitza să se împace cu Sașa. Sașa râvnește să fie *Kronprinţul* partidului... Dar Nitza nu-i așa de prost ca să se lase încălecat de Sașa... Apoi, nu vine Maharadjaua pentru că ar însemna ruptura defini-

tivă cu Toma Flor... Şi nici Mircescu nu intră dacă Toma Flor iese...

In altă parte, Naum Călăraşu întreţinea pe pelerinii din luna de miere despre arta ateniană.

Ţinându-şi capul răsturnat pe spate, — încât profilul lui concav, cu ochelarii rotunzi încălecaţi pe rudimentul de nas, nu părăsea linia orizontală, — scanda inspirat, cu gesturi studiate după Ipolit Mircescu:

— Ah! Când m'am apropiat de pietrele sfinte ale Partenonului mi-am pus fruntea pe sărmanele lui coloane mutilate... şi am stat aşa, — mânele lui puse pe inimă şi pe frunte închipuiau peste plinul entuziasmului şi al pietăţii estetice: am stat aşa ziua întreagă de dimineaţă până în noapte târziu... Am stat aşa... simţeam cum fluidul geniului elen se filtrează in toate fibrele fiinţii mele...

— *Ah! charmant!.. Ah!... sublime!* — murmură duduiţa din Cairo, — şi-şi furişă mâna sub masă pe genunchiul exuberantului ei însurăţel...

Ce lumi il despart de Bulevardul Nicolae sau de cartierul portului din Odessa!..

In Ţară, Răutu se simţea tot mai mult ca eroul din romanele utopice, care peste noapte se trezeşte pe altă planetă.

In afară de cercul intim din jurul *Farului*, care se ţinuse întru câtva în curent cu eveni-

mentele din Rusia, opinia publică din România ignora ciclonul istoriei mondiale pornit din șesurile Volgei și care amenința fatal și România.

Răutu nu-și mai credea simțurilor.

Cum oare în vecinătatea imediată a unei erupțiuni cosmice o țară își poate păstra în dosul unui pârâiaș mâlos seninătatea apelor de baltă, neîncrețite de nici o adiere?

Nici măcar instinctul de conservare nu o prevestește că pentru torentul de lavă incandescentă, Prutul nu ar putea fi o stavilă ?

Pentru cei mai mulți din cetățenii acestei fericite țări Duma din Petersburg părea un fel de copie a clubului din Dealul Mitropoliei, în care, natural, politicianii și bărbații de stat, în cazul cel mai bun, se interesează dacă „stă" Witte, și cine vine, dacă pleacă.

Oamenii mai subțiri chiar doreau numai să se informeze ce înseamnă „cadet", „octobrist" sau „adevărat rus", și dacă sînt „mai tari" la Curte „octobriștii" sau „adevărații ruși".

Însuși Aurel Crăsneanu se îngrija numai dacă „regimul constituțional" nu cumva are să schimbe directivele politicei internaționale a Imperiului.

Numai T. T. Flor se arătă ceva mai original.

— He! — ricana el sarcastic : Ce zici acum despre memoriul dumitale? Ți-am spus eu!... Nemții îi țin pe Romanovii!... Le convin mai bine în capul mojicimii pravo-

slavnice... aceştia, decât nihiliştii dumitale atei.

Fugit la Ciubăreşti, Răutu avu nevoe de mai multă vreme pentru a-şi recâştiga simţul realităţii.

Simţindu-se îmbătrânit de *massa* vieţii trăite, el nu-şi dădea seama de scurtimea reală a timpului petrecut în craterul revoluţiei.

Se mira că şi aspectul exterior şi „timbrul" sufletesc din Ciubăreşti nu părea să fi suferit vre-o schimbare.

Elisa rămase aceeaş tovarăşă afectuoasă şi devotată, colaboratorii *Farului* nu pierdură nimic din entuziasmul şi din combativitatea lor; chiar copiii crescuseră prea puţin, — afară de Luţa; nu se arătau cu mult schimbaţi nici sufleteşte — iarăşi afară de Luţa; chiar Antonel, ajuns la pragul universităţii, rămase tot un adolescent timid şi cuminte.

Luţa însă, — acum un delicios *Backfisch*, — nu numai că prevestea cu silueta ei sveltă liniile graţioase ale unui corp de fecioară triumfătoare, dar şi moralmente se afirma ca un temperament dominator.

Dealtfel părea şi mai prietenoasă faţă de Răutu, dar cu o notă de cochetărie capricioasă.

Nervoasă, întotdeauna puţin agitată, nesatisfăcută de studiile sale de liceu, cerea mereu îndrumări lui Răutu asupra lecturilor ei, — şi cu pasiune şi insistenţă aborda problemele pe

care acestea i le suggerau, — revoltându-se dacă i se părea că el nu-i acordă destulă atenţiune.

Prima grijă a lui Răutu fu să organizeze la Ciubăreşti căminul pentru studenţii moldoveni de peste Prut, care să dee Basarabiei un mănunchi de intelectuali adăpaţi la cultura naţională.

Cu ajutorul şi sfaturile lui Hariton Spirescu şi cu fondurile acordate de bătânul Iorgu Vatatzi — pe atunci ministru al Economiei Naţionale, — reuşise să închirieze o casă spaţioasă în strada Sărată şi s'o mobileze simplu, dar cuviincios.

Elisa se consacră, cu energia şi cu simţul ei practic, amenajării căminului, şi se însărcină şi cu conducerea gospodăriei lui.

Astfel, în curând, pe străzile Ciubăreştilor apărură figuri însolite: tineri imberbi sau, dimpotrivă, cu aspect de patriarhi, — dar toţi pletoşi, cu ciubote de iuft, bluze cu guler încheiat pe lături, încinşi de curele negre, cu bastoane noduroase, şi în pălării enorme, dacă nu, — ceeace producea o deosebită sensaţie, — cu şepci „căzăceşti" pe cap.

Şi cu toţii vorbeau într'un savuros *patois* moldovenesc, împestriţat de expresiuni ruseşti şi influenţat de fonetica slavă.

Numai Valentie Pohrib aducea o notă ceva mai distinctă.

Se purta și el tot cu plete, dar acestea nu se sburleau în volbure revoluționare, ci smerit se prelingeau în jos, împărțite călugărește de o cărare trasă cu îngrijire.

Barba lui creștea deasemeni în voe, dar i-ar fi dat mai curând chipul uleios de Christ al iconarilor ruși, decât aerul auster de patriarh biblic, dacă ochii lui nu priveau cu aceeași platitudine de nasture de mătasă neagră, și nu ar fi fost zăvoriți, — acum ce-i dreptul nu de un *pince-nez* bătăios ca odinioară, ci de niște ochelari mari și rotunzi, de bonz chinez.

O transfigurare analoagă în vestminte: în loc de bluză nihilistă purta acum un fel de anteriu popesc, și în loc de ciubote de iuft — galoși de cauciuc, legați cu sfoară de cânepă.

Din social-revoluționar ajunsese tolstoian, și ca atare nu-și putea îngădui încălțăminte de piele, care presupuneau uciderea de animale!

Veniseră și vreo patru fete, care nu mai putin impresionau cu pălăriile lor demodate și cu siluetele lor severe, în fuste negre și bluze de *cit* eftin, strânse în curea .

Individualitățile mai proeminente dintre ei păreau a fi: Alecu Cristea din Cahul, fiu de *pisalt*, băețel încă foarte fraged, timid și susceptibil, pe care cu spiritul lui analist și logic îl răzvrătise teologia, cu inconsecvențele și inconsistențele ei metafizice. Ochii lui negri și melancolici își puneau veșnic parcă întrebarea asupra rostului lumii.

Sârghie Ion, al optulea copil al unui preot

sărac din județul Orhei. — temperament de agitator, — fusese exclus din Seminarul din Chișinău și lipsit de dreptul de a mai intra în vreo școală publică din Rusia.

Furtună Mihail, băiat de țăran din județul Ismail, arestat în timpul campaniei electorale pentru Dumă „ca agitator al moldovenilor",— tânăr tăcut și posomorît, dar foarte tenace.

Gheorghe Motanu din Soroca, student al Universității din Dorpat, prins cu arma în mână pe o baricadă a Moscovei, scăpat de moarte sigură, numai prin fuga sensațională de sub escortă.

Dintre foștii colaboratori ai *Nistrului*, în afară de Valenti Pohrib, se înfățișă și Grigorie Taur, ca întotdeauna corect, stăpân pe sine și hotărît.

Mulțumită intervenției lui Iorgu Vatatzi. — Ministrul de Economie Națională, din guvernul de pe vremuri, — tinerii Moldoveni fură înscriși la Academia Ciubăreană fără să li se ceară condițiunile riguroase prescrise de regulament.

Nu fără repulsiune tăinuită păşise Răutu peste pragul păzit de leii heraldici ai palatului din „Podul Mogoșoaiei", — cum se îndărătnicea boerul să-și numească strada, — și intrase în vastul birou, — o adevărată galerie a portretelor de strămoși, care se înșirau, peste

domnii Moldovei și ai Munteniei, — dincolo de împărații bizantini.

Fu întâmpinat cu afabilitate și bunăvoință de un om de statură mijlocie, dar cu multă prestanță, care parcă cobora linia portretelor de strămoși până la fotoliul lui de stejar, sculptat și aurit în stilul bizantin.

— Domnule Vatatzi, — începu Răutu cam încurcat, — nu v'am cerut întrevederea din vreun interes personal...

— Ia loc, domnule Răutu! — îl întrerupse domol bătrânul: Fumezi ? — îi întinse el o havană, care chiar neaprinsă emoționă pe pătimașul fumător, — îi oferi o mică dar complicată mașinărie, — un fel de ghilotină de aur, care putea da țigării o tăietură de orice formă și adâncime dorită, — apoi îi servi și un chibrit.

— Mulțumesc! — îngăimă Răutu puțin jenat de acest exces de amabilitate și încercă să ia un ton cât mai rece, menținându-se strict la obiectul intervenției sale: Domnule Vatatzi, Basarabia, cu desăvârșire lipsită de școli românești, are mare nevoie de conducători... de, — se grăbi să se corecteze: de cadre de intelectuali cu cultură națională...; dar, — căuta o expresie cât mai ternă: dar cei mai mulți dintre tineri, care ar dori să se înscrie la universitățile din țară, sînt de obârșie modestă și n'au pregătirea cerută de regulamentele noastre...

— Sînt revoluționari ? — nu se putu reține marele boer și latifundiar.

— Da... revoluționari! — îi cam sări țandăra lui Răutu: Dar conservatorii și în genere... cei din elita socială, chiar când sînt de obârșie românească n'au, cum puteți ști, — își sublinie el agresiv aluzia: n'au conștiința națională...

— Domnule Răutu, — relevă atacul descendentul Capetingilor cu o politeță subtilă, care sună pentru Răutu și mai agresiv: domnule Răutu, înainte de a fi conservator sau, cum zici dumneata boer, sînt român... și dumneata însuți poți dovedi că și în Basarabia nu toți boerii sînt desnaționalizați... Ești nepotul defunctului Mihalache Răutu... dacă nu mă înșel?... Și, după cum îmi spune vărul meu Cazara, sîntem chiar puțin cimotii?...

Răutu puțin rușinat aruncă o privire fugară spre galeria de portrete până la Capetingii legendari, cu cari, pe neașteptate, îi găsi astfel încrucișați cu șirul rezeșesc de urmași ai nu mai puțin legendarului „bătrân", Ștefanache Răutu din Năpădeni...

— Ai dreptate. domnule Răutu! — auzi el vocea gravă și solemnă ca întotdeauna a „Maharadjalei": Formalismul excesiv ar fi o inepție... Nu bacalaureatul are importanță în asemenea caz... Cei vrednici își vor complecta ei înșiși studiile indispensabile.

Isaac Blumberg căzu ca din cer în Ciubăreşti, — sub ipostaza elegantului Prudens din Berlin, intelectual rafinat şi jurnalist de renume.

Chiar în dimineaţa zilei în care Răutu se îmbarcase pe bordul *Hamburgului*, cartierul portului fu cucerit de trupele guvernamentale.

Casa, — în care se prelungise discuţiunea, dacă revoluţia trebue mărginită la hotarul Rusiei sau să se reverse şi în Europa, — fu înconjurată de cazaci şi toţi debaterii arestaţi, fără consideraţie pentru nuanţe şi divergenţe de păreri.

Acuma îi aşteaptă judecata sumară, — cu scara tradiţională de sancţiuni: închisoarea, Siberia, ocna, spânzurătoarea.

— Vasile Giurilă? — abia putu să întrebe Răutu, apăsându-şi cu putere pieptul în dreptul inimei.

— Cofrat! — căuta să-şi ascundă emoţiunea Isaac, prin minuţiozitatea obişnuită a operaţiunilor cu havana scoasă cu precipitare din port-ţigarul de argint: Dar are şanse să se aleagă *numai* cu ocna, pentrucă nu luase cuvântul la consfătuire... Fusese un simplu spectator... Dacă n'ar fi fost vechiu ocnaş, abia amnistiat, poate scăpa şi mai uşor.

Răutu se îndreptă spre fereastră şi se lipi cu fruntea de geam, fără să-şi oprească privirea asupra Ceahlăului îmbrăcat în toată splendoarea apusului de primăvară.

— Bella, — începu Isaac...

— Şi ea? — se repezi Răutu.

— A avut noroc din pricina nenorocirii !— se sili să glumească Isaac: I-a servit delicateţa sentimentelor... După despărţire nu s'a mai dus la consfătuire, ci a şters-o cu primul tren la Chişinău. Şi eu îmi datoresc norocul tot ţie... N'am apucat să plec dela ţărm, după ce te-am văzut urcat pe bord, când aflai despre începutul atacului oastei pravoslavnice... Nici gând nu mai putea fi de întoarcerea la consfătuire.. Cu chiu şi vai, sub înfăţişarea de aspirant rabinic, — îmi potrivisem şi o perucă perciunată, — cu ajutorul lui Aron Balahulă şi cu coreligionarii săi habotnici m'am strecurat până la Prut. Şi iată-mă... Dar n'am paşaport şi arginţii mi-s pe sfârşite...

Rezultatul alegerilor în Rusia a fost o surpriză şi pentru guvern şi pentru opoziţie.

Cu tot boicotul din partea revoluţionarilor şi cu toată anarhia, opoziţia cucerise majoritatea covârşitoare a mandatelor.

Guvernul nu putea conta sigur decât pe vreo paisprezece deputaţi din prima serie de trei sute optzeci şi doi aleşi.

Din aceşti paisprezece făcea parte şi Andrei Matu din Basarabia; Pavel Braşevan căzuse ruşinos.

Răutu avea puţine motive de a se bucura: dintre Moldoveni n'a pătruns în prima Dumă

decât Porfir Gavrilovici Gheorghiță, directorul *Nistrului*.

E adevărat că Moldovenii se puteau bizui și pe alesul colegiului țărănesc Boris Serov, învățătorul din sudul „guberniei", care deși bulgar de origină își însușise programul partidului social-țărănesc, ce fusese publicat în *Nistrul*.

Restul reprezentanților Basarabiei aparțineau partidului constituțional-democrat, — un partid burghez de stânga, tolerant pentru „alogeni", dar totuși pan-rus.

Acest rezultat avu o caracteristică repercusiune în România, — pe cât de neașteptată pe atât de dureroasă pentru studenții moldoveni la Academia Ciubăreană.

Christophor Arghir fu nemângâiat de înfrângerea lui Pavel Brașevan.

Urmând să țină o conferință în Aula Academiei Ciubărene și-a răsuflat rancuna.

Recunoscând în coridor, după odăjdiile lor pitorești, un grup de basarabeni, care venise pentru conferință, se opri în fața lui Alecu Cristea și agresiv, cu capul aruncat cu „grandeță" îndărăt, scârțâi provocător:

— Sînteți basarabeni ?... Moldoveni... Pentru cine ați votat... He!...

— Pentru partidul nostru... moldovenesc... social-țărănesc, — răspunse fâstâcit Cristea, care nici nu avea încă vrâsta de alegător.

— De ce n'aţi votat pe Pavel Braşevan! He!... îşi ridică tonul „apostolul neamului".

— Noi nu sîntem antisemiţi! — îndrăzni să-i obiecteze timidul Cristea, şi adăogă cu pronunţarea rusească a neologismelor: Noi sîntem *gumanitari* (humanitari)...

— Ba sînteţi *gugumanitari!* — îl apostrofă duşmănos super-naţionalistul român, şi, bălăbănindu-şi braţele lungi, purcese în slavă înainte.

In cursul conferinţei, intitulată „Naţiune şi Popor", — plină de aluziuni răutăcioase la adresa *poporanismului* şi a social-ţărănismului, — găsi prilejul pentru un „excurs" violent împotriva „pletoşilor nihilişti jidoviţi" care „vor să aducă raiul pe pămînt în ciubote de iuft"...

Grigorie Taur se ridică din bancă şi porni spre uşă, urmat şi de ceilalţi basarabeni.

Eruptivul conferenţiar dădu el însuşi semnalul huiduelilor.

Incurajaţi, „băeţii" săi, — pe care irascibilul dascăl îi poreclise el însuşi într'un moment de lucidităte „secături înflăcărate", — nu aveau nevoie de alt îndemn pentru a-şi manifesta entuziasmul.

Se repeziră cu urlete şi sudălmi după „demonstranţi".

In coridor se încinse o straşnică bătaie. Numărul asigură „băeţilor" o victorie uşoară. Basarabenii, crunt bătuţi, fură aruncaţi pe scări afară.

Blândul și visătorul Alecu Cristea încercă un apel *gumanitar*.

— *Pentru dici*, fraților, aiastă obidă?...

Primul ucenic al apostolului, Lascar Trântorel, un flăcău sdravăn, cu figura asimetrică de ocnaș, puse capăt expansiunilor cu o formidabilă lovitură drept în față:

— Obida mă-tii, jidan parșiv! — rosti el triumfător văzând pe Cristea răsturnat pe spate.

Băiatul se trezi cu nasul turtit și un dinte rupt.

In apropiatul număr al *Ogorului* o notiță redacțională — după ce descria demonstrația „unor neobrăzați" împotriva „marelui nostru savant și îndrumător" — încheie cu următoarele cuvinte:

„Acest incident, fără importanță în aparență, e în legătură cu venirea a vreo zece studenți *jidano-ruși*, — studenți care au început în diferite cercuri o vie propagandă de socialism jidovesc. Lucrurile se încurcă rău, și o lămurire *demonstrativă* va avea loc cu siguranță în curând"...

Răutu nu mai știa cum să mai liniștească pe bieții pelerini de peste Prut, nu numai ofensați, dar și direct amenințați.

Incercă să-i convingă că incidentul nu are importanță, că amenințarea nu e decât un exercițiu stilistic, și că interesul superior și datoria lor față de neam, trebue să precumpănească în sufletul lor asemenea incidente, de-

sigur penibile, dar care în fond nu merită decât disprețul.

Totuși se crezu dator să publice și în *Farul* o lămurire pentru opinia publică, în care, — după ce relevă tragedia istorică, rezultată din înstrăinarea seculară și din lipsa de contact a Basarabiei cu cultura națională, — insistă asupra interesului covârșitor de a asigura acestui băștinaș pământ românesc un contingent de intelectuali trecuți prin școlile țării.

Urmă și un apel direct către studenții înșiși, invocând misiunea istorică a intelectualilor de peste Prut.

„Să nu luați dar, — sfârșea apelul, — să nu luați dar în nume de rău chiar cuvintele domnului Arghir: un temperament de profet e pornit să exagereze însemnătatea persoanei sale și greutatea cuvintelor, — însă nu e un neam mai puțin impresionabil de acrele profetice decât neamul nostru.

„Aceste mici incidente vor trece, și peste puțin timp ne veți putea judeca mai bine decât acum, prin prisma primelor impresiuni neplăcute, — și veți duce de aici în sânul poporului, pentru care voiți să luptați, un dar neprețuit: sămânța culturii naționale"...

Notița citată a *Ogorului*, trecea cu prudență asupra faptului că *lămurirea demonstrativă* și apucase a fi pornită pe coridoarele Academiei.

Ea însă servise „băeților" drept un nou în-

demn la o glorioasă campanie împotriva jidano-ruşilor.

A şi fost pus îndată la cale un adevărat pogrom al căminului basarabean.

Până şi studentele nu fură cruţate de maltratare.

Sosind dela redacţie, Răutu fu întâmpinat de Elisa, care tulburată, îl trase în odăiţa copiilor.

— Dragă Vania! — şopti ea emoţionată: In birou e delegaţia basarabenilor.. Vor să plece din ţară.. Ce-i de făcut ?

Răutu se repezi în birou.

Găsi stând în picioare pe Alecu Cristea, micuţ şi sgribulit, cu nasul încă umflat, şi pe Gheorghe Motan, ţeapăn şi clocotitor în acelaş timp, cu o enormă vânătaie peste un ochiu şi cu craniul sdrelit dela ureche aproape până în creştet.

— Ivan Gheorghievici! — începu acesta ostentativ *în ruseşte*, abia stăpânindu-şi mânia: vă mulţumim pentru bunăvoinţa pe care ne-aţi arătat-o... Ne-am simţit datori să vă aducem la cunoştinţă că sîntem hotăriţi să plecăm. Nu avem nevoie de cultura ce înfloreşte aici... Eu voiu încerca să mă stabilesc undeva în Apus, căci peste Prut mă aşteaptă ştreangul... Ceilalţi — arătă el cu un gest spre Cristea: ceilalţi se vor întoarce acasă... In închisoare sau în Siberia, — la care unii din ei sînt

poate expuși, — își vor complecta studiile universitare inaugurate la Ciubărești.

— Amu, domnule profesor, — interveni *în românește* timid Cristea, ca să mai slăbească efectul declarațiunilor ritoase ale lui Motan: Amu, domnule profesor, să ne ertați, dar nu mai putem răbda... Am înghițit multe, dar amu s'a trecut cu șaga... Și-au bătut joc și de bietele fete... Le-au suduit cu vorbe scârnave, ba le-au și pălmuit și ghiontit... Le-au rupt bluzele și fustele...

Glasul lui tremura, de plânsul oprit în gâtlej.

Ca sub apăsarea unui coșmar, Răutu nici nu mai știa ce să spună și ce să facă pentru a-i abate dela funesta lor hotărîre, care ar fi avut urmări catastrofale nu numai pentru ei personal, dar ar compromite chiar și acțiunea în Basarabia: *Dizirtirii* făceau destulă propagandă pentru „cultura națională".

Cu ajutorul talentului deosebit al Elisei de a mângâia sufletele obidite, — și a simpatiei calde a colaboratorilor *Farului* reuși să-i mai protolească — afară de Gheorghe Motan, pe care nici nu-l mai văzu înainte de plecarea lui în Elveția, — și de Grigore Taur și Alecu Cristea, care trecură peste Prut și, arestați de îndată, ispășiră cu ani de închisoare și deportare dorul lor de învățătură românească.

Soarta lui Gheorghe Motan fu mai tragică.

Neavând mijloace și necunoscând nici o limbă străină, încercă să se furișeze sub un nume fals în Rusia.

Fu însă prins, judecat, condamnat la moarte, și-și sfârși, cum prevăzuse, tânăra lui viață în furci.

Uraganul rusesc vâjâia cu o furie neînfrânată. Aripile lui începură să bată și peste Nistru, semănând ruine peste ruine, fără să poată da nădejdea unei noi vieți și ordine.

Din când în când, Răutu primea vești dintr'un colț sau altul al Basarabiei despre o răscoală, un conac incendiat, magazii prădate, o represiune sângeroasă.

Ducea o viață dedublată.

Își făcea datoria la catedra lui de liceu, diriguia *Farul*, lua parte din când în când la ședințele Parlamentului, discuta cu „amicii" și cu „adversarii" politici, — deopotrivă străini de evenimentele care prevesteau o nouă fază a istoriei mondiale.

El însuși însă, fascinat de grandoarea și grozăvia acestor evenimente, *trăia* toate peripețiile cataclismului.

Îl îngrozea cu atât mai mult indolența și lipsa de pătrundere a elitei sociale din România, cu cât simțea o mare tensiune în straturile de jos.

Se credea adesea un naufragiat aruncat pe un țărm ostil.

Amintirea tovarăşilor pieriţi în ultima rafală a uraganului nu-i îngăduia nici un răgaz.

Veşnic avea înaintea lui pe Vasile Giurilă, aşa cum îl văzuse în momentul despărţirii.

Îi era intolerabil gândul că e din nou înghiţit de ocnă.

Şi icoanele morţilor: Andrei Găină asasinat sub ochii lui; apoi Undina; Serghei Alexandrovici Jaba; Avram Talmudistul; Grişa Goncev; Artamon Danilov; Lia Minscaia.

Şi cei de demult, în cortegiu nesfârşit se înşirau în svâcnirile inimei lui, în arsurile nemiloase ale conştiinţei...

Încă fiind în Basarabia, primise o înştiinţare dela Gheorghe Oanea despre agitaţiunea între consătenii săi din Vaideei, — provocată de veştile răspândite, de la moş la moş, asupra revoluţiei din Rusia.

In ţară, oridecâte ori putea veni în contact cu ţăranii, găsea o atmosferă morală schimbată.

Intr'o zi, trecând din întâmplare prin „medean", — piaţa în care se vindeau de predilecţie produsele gospodăriei ţărăneşti, — dădu peste Grigore Dobrea din Vaideei, tot aşa de rumân şi de spătos, cu brâul lui de piele şi ţinte de alamă argintate.

Dar nu mai fu oprit cu jovialitatea expansivă de altădată.

Foarte rezervat, cu priviri împrăștiate, îl salută cu oarecare răceală:

— Să trăești, domnule Răutu !... De mult n'ați mai fost pe la noi.

— N'am fost în țară. Am stat aproape un an mai mult prin Basarabia.

Dobrea își întoarse și mai mult capul și-și concentră atenția asupra vârfului de biciu, cu care își netezea ciubota.

— Am auzit! — tuși el surd: Și ce-i pe acolo?... La noi, de!... satul... ca oamenii... zic prostii... că ar umbla *studienții*...

O privire furișată din coada ochiului trăda atențiunea încordată cu care aștepta răspunsul.

— Nu știu la ce studienți se gândește lumea, — răspunse grăbit Răutu: dar e tulburare mare... mai mult dincolo de Nistru, și mai departe, în fundul Rusiei...

— Dar Moș Eftimie din Zădăreni, — zise încet Dobrea, plecându-se cu totul spre capătul de ciubote și înăbușindu-se de burtă: Moș Eftimie din Zădăreni are un băiat fugit din armată, într'un sat din ținutul Bălților... zice că *studienții* ar fi trecut Nistru și ar fi ajuns și până la ei...

— Și ce mai zice ?

— De! — oftă fruntașul vaidecan îndreptându-se, dar tot ferindu-se de privirile lui Răutu și găurind pământul cu coada biciului:

— Prostii!... Ca oameni întunecați... Ci-că împărțesc moșiile boerești... cu vite, cu pluguri,

cu tot... Boerului îi lasă numai un lot, să-l muncească ca toată lumea... şi de nu vrea, îl gonesc... Prostii!... Oameni fără judecată: Ce ziceţi, domnule Răutu ? — pentru prima oară se întoarse drept spre convorbitor şi-l fixă cu o privire lacomă şi ostilă.

— Mult sânge ţărănesc s'a vărsat, domnule Dobrea, — răspunse cu tristeţă Răutu: pentru vorbele acestea dela moşi pentru studienţi... Să ne ferească Dumnezeu de năpastă! V'am vorbit eu de atâtea ori, despre rostul luptei politice... Cum se poate cuceri dreptatea...

— De ! — căzu vocea lui Dobrea şi privirile îi alergau din nou: Is oameni fără minte, fără învăţătură... Să trăiţi, domnule Răutu, se face târziu... am venit cu carul...

Aceleaşi priviri chiorâşe, aceleaşi glasuri zăvorite şi ostile, aceleaşi aluzii misterioase la „ceasul studienţilor" îl întâmpinau, ori de câte ori încerca să steie de vorbă cu vreun ţăran cunoscut.

Se bucură la vizita tânărului învăţător Costache Ştefănescu din judeţul Ciubăreşti, cu care menţinea contactul dela prima lui campanie electorală.

Deşi oscila mai mult între Christophor Arghir şi Hariton Spirescu, rămase abonat neclintit al *Farului*.

Ambiţios şi energic, îşi căuta drumul, dar

„complexul de inferioritate" îl făcea răzvrătit împotriva ordinei actuale.

Intotdeauna serios, acum părea grav și îngrijorat.

— Domnule Răutu, — interpelă el, pe când se așeza în scaun, aranjându-și poalele cămășii țărănești: domnule Răutu, știu că ați venit din Rusia, mi-a spus domnul Gheorghe Oanea... Ce credeți? Biruește democrația? Și, — adăogă el cu oarecare șovăire: Are să aibă aceasta oarecare înrâurire și asupra Romîniei ?

Răutu îi expuse cu toată sinceritatea observațiile și impresiunile sale.

Ștefănescu, o clipă gânditor, își mângăia mașinal părul la ceafă de jos în sus.

— Atunci, nu poate fi nădejde, — rosti el însfârșit iritat: nu putem avea nădejde la vreo schimbare, în curând... Țăranii se agită și, tare mi-i teamă, că spre iarnă, după culesul păpușoiului, să nu avem o mare zarvă...

Răutu se înțelese prin scrisori cu Gheorghe Oanea pentru o călătorie la Vaideei, în două zile consecutive de sărbători.

Oanea, în tren, în chipul lui măsurat și cumpănit, îi confirmă toate temerile.

— De multă vreme fierbe cazanul țărănesc! — grăia acest licențiat al Academiei Ciubărene, rămas cu sufletul țărănesc intact: Fierbe mereu, clocotește, chiar când pare că fața-i

aburită... Cum știi și dumneata... numai
mete și răscoale o duce... Dar acum, veș-
despre revoluție, care Dumnezeu știe cum
nd, prin scrisori și dezertori, prin cume-
satelor vecine de peste Prut. — trezesc
jdile și aprind poftele mai dihai ca ori-
l... Acum au oamenii de lucru și recolta
e să fie bogată... Poate ne va înconjura fur-
na... Altfel, orice vorbă e zadarnică... După
culesul păpușoiului, vine prăpădul...

În gară la Perieni îi aștepta Moș Spiridon cu
uța lui.

ar și el, cu toată prezența lui Gheorghe, se
ea mai rezervat, tăcut și sgribulit pe capră.
Pe Răutu nu-l putea prinde nici peisagiul
miliar al plaiurilor ondulate, îngrădite de
easta posomorîtă a Ceahlăului, în ceasul
sului de soare.

cea dintâi coamă de deal, Spiridon nu
putu răbda și întinzându-și biciul spre un
p de clădiri, ce se ridicau pe coasta din
apta, rosti mâhnit:

— Iaca și aiasta îi stodola Froimeștilor,
dași dela noi, la Vaideei, după ce o scă-
t conu Vasilică Gârlă... S'o întins hăt,
în munți, — arătă el cu biciul spre Cea-
: și în sus până la Botoșeni, și mai de-
...

E un nou fenomen, — trusturi arendă-
! — comentă Gheorghe: Aici în nordul

Moldovei familia Froim stăpâneşte aproape trei sute de mii de hectare... Trei mii de chilometri pătraţi... cât un mic regat nemţesc... Dincolo se pleoştește cam tot pe atâta Tache Alenei... Ţăranul legat de peticul lui de pământ n'are încotro. Trebue să primească orice tocmeli pentru muncă sau pentru o bucăţică de ogor arendat...

Oamenii din Vaideei şi din Flămânda erau de nerecunoscut.

Prietenoşi şi expansivi înainte, acum priveau mohorîţi de sub sprîncene şi vorbeau ca şi cum ar fi răsturnat pietre de moară.

Chiar Gheorghe Oancea, întotdeauna, cu toate hainele lui nemţeşti privit în sat ca al lor, acum fu întâmpinat cu neîncredere şi chiar cu o surdă ostilitate, care se răsfrângea întrucâtva şi asupra părinţilor săi, pentru că „mâncau de dulce" de la *lefegiul* lor de fecior. Iar „lefegiii" erau în principiu duşmani, aliaţi ai ciocoilor...

Era inutilă orice încercare de a împrăştia această atmosferă de neîncredere şi ostilitate.

Zidul care despărţea mereu satele de oraş se ridicase acum ca o barieră şi mai impenetrabilă între ţărănime şi surtucărime.

Atitudinea lui Moş Spiridon şi, poate şi mai mult, a mamei Gafiţa, — erau pecetluite de situaţia lor de „iepuri de două hotare".

Moş Spiridon, fire sentimentală şi visătoare,

însă cu multă putere de comprehensiune, greu suferea personal această ruptură morală.

Se simțea *vinovat* și față de obștia satului, a cărei durere o împărtășea, a cărei dreptate o recunoștea și a cărei răzvrătire o înțelegea și o justifica.

Se trezea totuși vinovat și față de fiul său, în a cărui bună-credință nu se îndoia și ale cărui aspirațiuni și-le însușise, cași toată ideologia lui, rumegată și asimilată pentru mintea țărănească.

— Ce vrei, domnule Răutu, — grăi el cu stăruință, dregându-și năvodul, fără să ridice capul: durerea e oarbă și nedreptatea înăcrește și otrăvește sufletu ficeui... Și norodu de amar de vreme nu mai știe mângăiere și nu găsește dreptate...

După o pauză, reîncepu încurcat, plecându-se și mai jos asupra năvodului:

— De! Dumneavoastră, ca și bietu de Gheorghe, aveți inimă bună, milă pentru norod... Dumnezeu să vă răsplătească!... De!... Dar o rândunică nu face primăvara... Și norodului îi lehamite de vorbe dulci...

Mama Gafița, mai înegrită și mai jigărită ca oricând, umbla și cu buzele și mai subțiate și mai strânse.

In fond, ea împărtășea pe deplin năcazurile și urile consătenilor. Le recunoștea toată dreptatea. Dar îi era ciudă împotriva lor, tocmai pentrucă aveau dreptate, și pentrucă era silită să le-o recunoască.

Pe de altă parte se revolta și împotriva lui Gheorghe.

Din vina lui ajunse „iepure de două hotare".

O indigna că vestonul lui și ghetele lui galbene înstrăinează inima norodului de ea și de Moș Spiridon.

Ghetele galbene !...

Nichita lui Moș Sofronie, în care, — când venea cu coasa sau cu hârlețul dela muncă, nimeni n'ar mai recunoaște pe ferchezul sergent de odinioară, — trecând pe lângă portiță, tocmai pe când Răutu cu Gheorghe erau gata să iasă, se opri și șuerând de mirare și de admirație ironică, exclamă:

— Bre-bre-bre!... Ce ciuboțele!... Adevărat boerești... ca la don general Freacă-Dosu a nostru, când se pune în țivil pentru madame... Fiu-fiu-fiu! — șuieră el, scuipă și porni înainte, cu năcaz și dușmănos.

— He!... Răiosule! — îi aruncă din urmă clocotind Gafița: Dar când te lafăiai cu *apaleturi*, cu zorzoane și galoane și bumbi auriți, de nu puteai încăpe în uliță, umblai mai dihai cu coada în vânt ca toți gheneralii, pârlitule!... Dar tu ce te fudulești prin glodurile noastre cu papucii tăi galbeni! — se năpusti ea și asupra lui Gheorghe: Poți svârli parale cu lopata ? Hei?... Cât am flămânzit cu tat-tu, până ce te-am scos la lumină... Scoate îndată papucii, trăsnitule !

Și furioasă, aruncă o buturugă în purcelul,

— care guiţa prietenos apropiindu-se de poala ei, — şi fugi fumegând spre casă.

Năcazul cel mare al mamei Gafiţa era că în ruptul capului nu s'ar despărţi de foloasele şi avantajele care dădură familiei învăţătura lui Gheorghe, deşi vedea un păcat în această diferenţiare de gloata satului, o dezsolidarizare, pe care inima ei de ţărancă n'ar putea-o ierta nici sieşi, nici satului, nici mai cu seamă lui Gheorghe.

Şi ca ţărancă, simţind freamătul surd al furtunii îndepărtate, se exaspera în sfâşieri sufleteşti.

Lui Răutu i se părea că până şi căsuţele ţărăneşti din Vaideei îl priveau duşmăneşte, cu ochii lor încruntaţi şi faţada crispată.

Se grăbi să plece.

Sub impresiunea catastrofei pe care o vedea cu ochii venind, Răutu întreprinse pe deoparte o serie de articole teoretice, în *Farul* sub titlul de „Marxismul şi ţărănimea", în care supunea unei aspre critici doctrina marxistă „ortodoxă", în ce priveşte rolul social al ţărănimii.

Încerca astfel să câştige elementele democratice şi revoluţionare ale societăţii româneşti şi în primul rând pe socialişti.

Iar pe de altă parte, o serie de „cronici interne" era menită, să lumineze judecata şi să trezească conştiinţa clasei diriguitoare.

Una din aceste cronici se rezuma într'o grozavă constatare:

„Așadar, — *peste un milion* de țărani, cu mai puțin de *trei milioane hectare*, și în fața lor *o mie* de latifundiari cu peste *patru milioane* de hectare!...

„In acelaș timp, țărănimea formează 96% din numărul total al contribuabililor; iar cei *o mie* nu reprezintă decât 0,09% *(nouă sutimi la sută, — nouă la 10.000!)* din totalitatea contribuabilior.

„0,09 LA SUTĂ!...

„Și pentru această doză farmaceutică a poporului nostru, nu se poate reforma măcar legea tocmelilor agricole; pentru a asigura dominația politică a acestor 0,09%, se menține sistemul privilegiilor electorale, care aruncă țara într'o groaznică corupțiune; pentru a nu se atinge această homeopatie națională, Regatul României a ajuns să inspire Românilor de peste hotare groaza prin mulțimea lui horopsită de iloți, scufundată în întuneric și mizerie... *Pentru 0,09%!*"...

Studiul „Marxismul și țărănimea" în care fu rezumată teoria lui asupra rostului social al țărănimii, n'avu un efect mai puțin senzațional.

Dar pe când cronicile au ațâțat patimile celor 0,09%, — studiul a ridicat împotriva *Farului* și a directorului său pe socialiștii de dife-

rite nuanțe și mai cu seamă pe conducătorii și teoreticienii lor.

Concluziile studiului se rezumau în puține propoziții.

Veacul al XX-lea e veacul țărănimii, precum cel al XIX-lea a fost veacul proletariatului industrial.

A apărut pe arena istoriei mondiale mojicul.

Îi va întinde proletariatul mâna?

Răspunsul va hotărî destinul lumii...

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CAP. VIII

DOUA LUMI.

Vacanța, petrecută, ca de obiceiu, în via de pe dealul Recii, fu consacrată acestor lucrări publicistice.

Tot „clanul" era pătruns de importanța lor, — și chiar copiii: tihnitul Antonel — acum bacalaureat, la pragul templului universitar — arăta nu mai puțin interes decât neastâmpărata și vecinic clocotitoarea Luța.

Elisa își dădea toată silința nu numai să împiedice vizitele inoportune, dar să-l ferească pe Răutu de ziare ostile, cu *Vestea* în cap, ca să nu fie inutil turburat de polemicele plumitivilor *mercenari*, ca și de atacurile vehemente ale droaiei de politiciani de toate culorile și de toate calibrele.

Chiar pe colaboratorii *Farului*, adesea nu-i lăsa să ajungă până la biroul lui Răutu.

— Dragă Ciorbadgioglu, — surprindea Răutu câteodată glasul ei implorator: a scris

toată noaptea... Abia cum a aţipit puţin... Nu te supăra... dar e slăbit şi foarte nervos...

Ciorbadgioglu, cu fanatismul lui, se mulţumea de multe ori să privească numai din depărtare la Răutu, când se aşeza cu vreun tratat voluminos, — necesar pentru „Marxismul şi ţărănimea", — sub nucul bătrân.

O surpriză pândea pe Răutu.

Avea oarecare consideraţie pentru lucrările speciale dela începutul carierei profesorale ale lui Christophor Arghir.

Şi chiar în urmă *Farul* releva cu plăcere orice contribuţie reală a lui la ştiinţă.

Dar de când Arghir îşi luă în serios rolul de profet, declarând că prin glasul lui „nu vorbeşte limba lui de lut", ci însuşi Duhul Sfânt, — un raţionalist şi un spirit critic putea zâmbi numai la pretenţiile lui de îndrumător politic sau literar.

Pe Răutu îl iritau şi vanitatea lui maladivă, ca şi lipsa de orice consistenţă în idei şi de orice coheziune în acţiunea lui politică.

Când declara că ţărănimea se confundă cu însuşi naţiunea românească, că oraşele sînt cuiburi de corupţiune, în care se sbate „pleava din toate naţiile", — şi apoi se înregimenta sub steagul celui mai reacţionar bărbat din România, T. T. Flor, şi ataca pe „demagogii care vor să dea ţara, prin votul universal, analfabeţilor", — lăsând astfel ţărănimea

pradă „pleavei din toate naţiile"; când împestriţa paginile *Ogorului* cu perle stilistice ca: „harhat", „puchinos", „perciunat parşiv", „zic zou" şi „Adivor", şi apoi se proclama singurul european şi umanitar din România; când înfiinţa o asociaţie din care excludea politica şi politicianii; — şi apoi o transforma într'un partid politic, care colecta toate elementele şoviniste, oricât de reacţionare, ale societăţii româneşti.

Nu era greu de înţeles că în fond, pentru Arghir, ţăranii aveau un interes mai mult ca un obiect de studii etnografice şi folklorice.

„Datinile lor străvechi", — o supravieţuire a obiceiurilor şi tradiţiilor trecutului îndepărtat, — erau apreciate mai cu seamă ca un element pitoresc în arta română.

Faţă de aceste veşnice fluctuaţiuni şi învârtituri, Răutu de multă vreme nu se mai interesa de exploziunile publicistice şi agitaţiunile politice ale savantului geograf.

In timpul din urmă, Christophor Arghir desena însă din nou un pronunţat viraj spre stânga.

Tot mai des lua atitudini de campion al intereselor ţărănimii, — bineînţeles cu o violentă aromă antisemită.

Pe Răutu chiar acum, când simţea atât de mult nevoie de sprijin în opinia publică, aceste fluctuaţiuni nu-l impresionau şi cu atât mai puţin cu cât Arghir la fiecare pas scotea la iveală o desăvârşită ignoranţă în proble-

mele sociale și economice, ca și o lipsă neînchipuită de comprehensiune în ce privește realitățile românești.

In toamnă, Răutu se hotărî să plece la București, ca înainte de sesiunea parlamentară să-și spună impresiile și aprehensiunile lui Aurel Crăsneanu, și să mai stea la sfat cu Constantin Dobrovici, pe care îl ținuse în curent cu toate vicisitudinile și experiențele sale.

In compartimentul lui nu se mai găsea decât un singur călător, un om încă relativ tânăr, care răsfoia un teanc de jurnale.

Din privirile și gesturile lui, Răutu își dădu seama că fusese recunoscut.

Și ca să evite o conversație, se întoarse spre fereastră.

Trenul fugea printre dealurile line ale Moldovei, brăzdate de fâșii înguste și disparate, — ogoarele țărănești cu păpușoiul încă necules, cu semănături de toamnă și arături încă negre care păreau niște rupturi împeticite între lanurile nesfârșite de mătasă verde ale latifundiilor.

In melancolia apusului de toamnă, părea că însuși pământul respiră răzvrătirea împotriva inegalităților și nedreptăților sociale.

Intr'o gară, Răutu auzi din coridor un glas strident bine cunoscut:

— Conductor, ai un loc, he, într'un compartiment mai liber, he?

— Compartimentul din mijloc.

Și în ușă apărură cocoașele lui Christophor Arghir.

Ochii lui ascuțiți, de sub pleșuvia prematură, se pironiră asupra lui Răutu, — grozav surprins de salutul lui aproape prietenos.

— A!... Domnule Răutu! Îmi pare bine că te găsesc, he... Am vrut chiar să-ți scriu, he... Nu împărtășesc, he, internaționalismul dumitale... Dar chestiunea țărănească, he, ne apropie... Ai dreptate!... E o rușine, he...

Expansiunile urmau intercalate de considerațiuni teoretice, de observațiuni politice, de izbucniri de indignare.

— Numai, de ce mă prigonești, he, în *Farul!* — exclamă el însfârșit: Nu e număr, he, în care să nu te anini de mine cu critici, ironii și insinuări, he... Dar cel puțin în ce privește chestia țărănească, sîntem de acord, he... Și aceasta e chestia cea mare, he... Trebue să ne înțelegem, he...

— Ce e asta? — se gândi Răutu: o încercare de *captatio benevolentiae*, sau e o pornire sinceră în fața primejdiei de care își dă seama?

Al treilea călător se arătă impresionat de societatea acestor tovarăși de drum, ale căror fotografii le putea vedea reproduse chiar în ziarele ce le avea pe genunchi.

Arghir și Răutu!...

Asculta lacom expansiunile lui Arghir și

scurtele răspunsuri ale lui Răutu, și nu-și lua ochii deasupra lor.

Deodată, formidabilul geograf, se întoarse către dânsul și îl interpelă în scârțâituri vehemente:

— Ce mă fixezi, domnule, he? Ce holbezi ochii la mine, he, ca la un urs? he...

Călătorul, intimidat, începu să îngăime:

— Să mă scuzați, domnule profesor, eu am vrut... numai... eu, domnule profesor... nu știu... cu tot respectul.... cu toată inima...

Față de această derută a inamicului, eroul prudent, mereu în dosul „băeților" săi, prinse curaj:

— Eu, pentru obraznici, am două perechi de palme, he! — scârțâi el jupiterian: Eși afară, măgarule, he!

Bietul om își strânse cu mânile tremurate jurnalele și țâșni pe ușă, uitându-și hainele și bagajele.

Academicul *Jupiter tonans* se potoli ca prin minune și triumfător se adresă lui Răutu:

— Acum putem vorbi mai liniștit, he!...

Și cu un aer jovial și prietenesc, în dorința vădită de a fi agreabil și amuzant, începu o serie de anecdote scabroase, de obscenitate crudă și grosieră.

— O senilitate precoce sau o tară congenitală? — se întreba Răutu, neștiind ce atitudine să ia:Ii este îngăduit să-și dea la iveală desgustul pe care îi inspirau aceste divagări? Are dreptul, în aceste momente critice, să res-

pingă concursul eventual ce-l poate da un om cu o nediscutată înrâurire asupra opiniei publice?...

— Nu vă cunoașteți? — întrebă Aurel Crăsneanu, încă tolănit pe fotoliul său, după primele salutări cu bătrânul decorativ cu capul de doge venețian: Domnul Ion Răutu, despre care v'am vorbit mult și pe care desigur îl cunoașteți din auzite și din scrieri; domnul Leonida Ciupagea.

Bătrânul rămase în picioare, foarte țeapăn și parcă îl sfredeli pe Răutu cu ochii săi negri.

— Dragă Răutu, putem vorbi liniștit. Domnul Ciupagea e, cum desigur ai auzit, un vechi și bun prieten, un om cu judecată luminoasă și cu multă experiență, care ne poate fi de folos cu sfaturile dumisale ; domnul Răutu, — se adresă el către bătrân, — mi-a comunicat lucruri extrem de interesante despre cele văzute de dânsul în Rusia și în Basarabia în timpul revoluției, cât a stat acolo... Cât ai stat, Răutu?...

— Aproape un an...

— Și acum îl îngrijorează situația dela noi. Crede că focul poate fi aruncat și în țară de peste Prut.

— Nu *poate* numai, — întrerupse cu vioiciune Răutu: se aprinde sigur. Prea multe materii inflamabile și explosibile s'au îngrămădit aici... Ajunge o scânteie! De data asta

însă, mulțumită vulcanului rusesc, nu se va mărgini la vreuna din răscoalele noastre periodice... Primejdia este mare, și din punct de vedere național și internațional, nu numai social...

— Eu îi spuneam tocmai lui Răutu, domnule Ciupagea, când ați venit, — interveni Aurel Crăsneanu: că după părerea mea are dreptate. Primejdia e mare, mai cu seamă fiind dat guvernul de astăzi, incapabil, lipsit de sentiment național, despotic, fiind izvorît dintr'o clasă care de veacuri trăește din exploatarea și opresiunea țărănimii... Ce putem face, dragă Răutu? — se adresă el direct către acesta: Nu sîntem la guvern și prea de curând au venit boerii, ca să putem spera la o grabnică schimbare de regim...

— Rotativa! — aruncă sarcastic Răutu.

— Normele de regim parlamentar! — obiectă apăsat bărbatul de Stat: Un guvern nu cade câtă vreme are încrederea Parlamentului și a Coroanei. Până la sfârșitul legislaturii e încă multă vreme; și pentru Coroană, care ar fi motivul de a-și retrage încrederea în acest guvern, după scurtul timp de când i-a acordat-o?... Să sperăm că ochii factorilor răspunzători se vor deschide, cât nu e încă prea târziu.

Răutu înțelese că lui Aurel, renumitul strateg de partid, nu i-ar displăcea o mică agitație printre țărani.

Leonida Ciupagea, care, rigid, în redingota

lui originală, — un fel de levită lungă, albastră închisă, — stătuse atent la conversaţie, spuse lui Răutu când acesta se ridică să-şi ia rămas bun:

— Mi-ar părea bine să te cunosc mai de aproape, domnule Răutu. Şi aş avea ceva de spus, relativ la cele povestite de dumneata... Unde stai la Bucureşti?... A! Vrai să-mi faci cinstea să vii la mine? — rosti el la gestul lui Răutu cu o eschivă politeţă bătrânească: Ai să-mi faci mare plăcere. Sînt totdeauna acasă, între trei şi patru după amiază.

Leonida Ciupagea era, în toată puterea cuvântului, un personaj mitic în viaţa obştească a României.

Unul dintre puţinii supravieţuitori ai generaţiei romantice dela 1848, ca fost tovarăş de arme al defunctului Dumitru Crăsneanu, tatăl lui Aurel, l-a urmat în toate aventurile de revoluţionar, şi a suferit împreună cu el toate prigonirile, au împărţit şi amărăciunile exilului.

Rămas credincios tradiţiilor liberalismului integral dela jumătatea veacului trecut, a trăit toată viaţa cu sentimentul de adâncă şi caldă pietate pentru memoria lui Dumitru Crăsneanu.

Auster şi inflexibil, nu s'a putut acomoda cu elasticitatea morală a generaţiilor mai noi, — şi mai cu seamă nu le putea ierta „fe-

lonia" față de Dumitru Crăsneanu, împiedicat, în credința lui, numai de lașitatea politicianilor să-și dea toată măsura la cârma țării.

Abia dacă trecea cu vederea succesul politic al lui Aurel, întrucât acesta presupunea adaptarea la moravurile vremii.

Personal, refuză orice demnitate și situație în Stat, nu accepta nici măcar un mandat de deputat sau senator, ca să nu vie în contact cu oficialitatea.

Acțiunea lui politică din trecut ar putea da însă un material bogat pentru o epopee.

Carbonar și conspirator cu ultimii ucenici ai lui Buonarotti în Franța, agentul lui Mazzini în Italia, naționalist și unionist feroce în România, știu să aducă țării, în momentele tragice ale istoriei ei, servicii neprețuite grație energiei sale indomptabile, unită cu o rară ingeniozitate.

După răsturnarea lui Cuza-Vodă, la hotărîrea de a așeza pe tronul României un Domn dintr'o dinastie străină, Sultanul, — suzeranul, — concentrase pe țărmul drept al Dunării o oaste de invaziune, pentru a restabili „ordinea în Principatele vasale".

Armata țării se reducea la vreo cinci mii de oameni, prost înarmați, lipsiți și de muniții.

Dumitru Crăsneanu porunci scurt tovarășului său încercat:

— Leonida, ne trebuesc arme și muniții, cu orice preț!...

Peste trei zile, locotenența domnească avu

din belșug pentru oastea ei tunuri, puști și muniţiuni.

Ciupagea, trecuse noaptea peste Dunăre; prin intermediari abili, se puse în contact cu pașaua care comanda armata turcească, cumpără dela dânsul materialul de războiu necesar, încărcă mai multe șlepuri și le trecu peste Dunăre...

După războiul Independenţei, în epoca de renovare a vieţii noastre obștești, Ciupagea, impresionat de nivelul agriculturii noastre, înființase „Creditul Ameliorativ", pe temeiul de mutualitate și cooperaţie, în care rolul Statului se mărginea la dreptul de control și supraveghere, printr'un guvernator numit de guvern.

Sieși, Ciupagea își rezervase numai un loc în consiliul de administraţie.

De fapt însă, știu să-și asigure o adevărată dictatură în instituţia, menită să joace un rol însemnat în economia naţională.

Guvernele, fără deosebire de partid, nu mai îndrăzneau să numească un guvernator, fără avizul prealabil și adeziunea lui formală.

Un incident învederă caracterul implacabil al creatorului „Creditului ameliorativ".

Printre corifeii de primul rang al partidului roșilor se număra și domnul Arhimed Psellos, ministru în repetate rânduri, și mulţi ani ambasador la Paris .

Un om cu o serioasă cultură literară, care citea în original pe Homer și pe Platon, talentat, de o inteligență subtilă și de gusturi rafinate.

Originalitatea acestei figuri politice românești o accentua mândria lui de descendent din ilustrul om de Stat și scriitor bizantin din veacul al XI-lea, cu afișarea de neprihănit naționalism românesc.

Aceste însușiri, cași prestanța, eleganța de stil și spiritualitatea scânteetoare a cuvântărilor lui parlamentare, impuneau tuturora considerație, deși excesiva lui elasticitate morală nu era o taină pentru nimeni.

Felul lui de a fi, pusese în circulație multe anecdote picante în cercurile politice.

Pe când încă se găsea ca ministru plenipotențiar al țării la Paris, primul ministru de pe vremuri primi telegrama cifrată cu cuprinsul alarmant:

„Expediați de urgență treizeci mii lei. Chestie importantă. Psellos".

Pe atunci însă, miniștrii noștri plenipotențiari din străinătate erau ținuți cam la strâmtoare.

Primul ministru întrebă despre destinația unei sume extrabugetare atât de însemnate.

Peste patru zile Psellos, abia coborît din tren, se înfățișă la ședința consiliului de miniștri.

Premierul întârziase.

Psellos, indignat, se adresă înaltului colegiu:

— Ce știe dumnealui? — se referi el la cunoscuta austeritate de moravuri a premierului: Cere justificare!... Uitați-vă!... Face aceasta treizeci de mii de lei? — scoase el din portofoliu fotografia unei celebre și prea decoltate demimondene din Paris.

In timpul ministeriatelor sale, erau vestite partidele lui de *écarté* cu rezultate fatale pentru solicitatorii de favoruri guvernamentale.

La o vacanță a postului de guvernator la „Creditul Ameliorativ", Psellos își puse candidatura, care aruncă în mare perplexitate guvernul din care el însăși făcea parte: nu putea fi refuzat, însă i se ceru adeziunea de rigoare din partea lui Leonida Ciupagea.

In consecință, „Calabrezul", — cum îl porecleau și amicii politici și adversarii, — se înfățișă la biroul atotputernicului diriguitor al „Creditului Ameliorativ".

Trăsăturile fine ale obrazului lui supt și ochii scânteietori de sub sprincenele stufoase, exprimau cea mai desăvârșită siguranță de sine, când se așeză cu desinvoltură în fotoliul indicat.

— Calabrezule, dragă! — îl interpelă fără înconjur Leonida Ciupagea: Ai iar nevoe de parale?

Și tamburinând sugestiv cu degetele-i fine pe coperta carnetului de cecuri, scos din sertar, adăogă:

— Cât?...

Interpelatul respinse oferta cu o mișcare plină de demnitate:

— N'am venit pentru aceasta, bădiță Leonida. Dar guvernul mi-a propus postul de guvernator. Nu vreau însă să-l accept fără adeziunea ta...

— Dragă Medică, eu țin la tine! — afirmă cu seninătate și hotărîre dictatorul „Creditului Ameliorativ": Tu ești băiat capabil (—„băiatul" nu era cu prea mult mai tânăr decât vorbitorul —) ai făcut mari servicii partidului și ai să mai faci; dar nu poți fi guvernatorul „Creditului Ameliorativ"...

— De ce, bădiță Leonida? — ripostă calabrezul tot țanțoș, dar cu o voce mai scăzută: Nu sînt capabil?...

— Ești prea capabil, dar nu poți fi, dragă Medică, guvernator la „Creditul Ameliorativ", — insistă neînduplecatul carbonar de altădată, și ovalul lui fin — cu barba albă îngrijit tăiată, ca și perii răsăriți în jurul chelii discrete, — se înăspri: Nu poți, dragă Medică, nu poți, — nu te supăra, — pentrucă ești tâlhar... Banul ispitește și amețește... Nu se poate apropia oricine de el... Ai să compromiți Creditul și ai să te nenorocești și pe tine... De câte parale ai nevoe?...

A rămas o taină între ei doi, valoarea ceecului semnat de Leonida Ciupagea.

Acesta era omul care îl invitase pe Răutu la el acasă.

De mult îl cunoștea din reputație. Îl intriga chiar prin felul său de a fi.

Ducea o viață atât de regulată, încât ca și Immanuel Kant, ar fi putut servi pentru verificarea ceasornicelor în zilnicul lui circuit de acasă până la Credit și îndărăt.

Iarna și vara fără pardesiu, în aceeași levită albastră-închisă, purcedea întotdeauna pe jos pe aceleași străzi dosnice.

Niciodată n'a fost văzut în trăsură și nici în Calea Victoriei.

Nu avea relații sociale, nu se ducea nicăeri în vizite, nu frecventa reprezentații teatrale sau concerte. Rar acorda audiențe la el acasă, între ora trei și patru după amiază.

O singură excepție își îngăduia, în amintirea defunctului Dumitru Crăsneanu, față de fiul său Aurel, care putea oricând să-l caute și pe care îl vizita și el însuși regulat, odată pe săptămână, în aceeași zi și la aceeași oră.

Numai odată circuitul zilnic a fost turburat.

Cu prilejul înaltei vizite anunțate la Credit, se eschivă și-și părăsi biroul, lăsând pe alt membru al consiliului de administrație să facă onorurile instituțiunii.

Nu putea face nici o concesiune organelor de autoritate ale Statului, care se făcură vinovate de lipsă de considerație pentru marele Dumitru Crăsneanu.

Și totuși, Leonida Ciupagea avea, de fapt,

o atât de mare înrâurire asupra afacerilor publice, încât adversarii politici ai „roşilor" susţineau că ar fi şeful lor „ocult".

La ora fixată, Răutu intră în biuroul lui Leonida Ciupagea.

Drept în faţă îi opri un moment privirea o minunată copie a *Viziunii lui Ezechiel* de Raphael, din Palazzo Pitti.

— Ai fost la Florenţa? — îl întrebă bătrânul revoluţionar: — E frumos, nu-i aşa? — şi adăogă cu evlavie, arătând figura lui Sabaot: E întocmai capul domnului Crăsneanu...

Niciodată, desigur nici cu sine însuşi, nu-l numea altfel pe defunctul său tovarăş.

— Domnule Răutu, — apucă el taurul de coarne, abia că se aşeză faţă în faţă: domnule Răutu, să asculţi un sfat bătrânesc... Să nu vorbeşti niciodată despre eventualitatea unei revoluţii în România... Poporul nostru e un popor cuminte... El nu face revoluţii!...

— Dar răscoalele ţărăneşti? — ripostă surprins Răutu de această declaraţie a vechiului carbonar.

— Incidente fără importanţă... Mici *escarmuşe* aţâţate de jugănarii ruşi şi de jidanii.

Capul lui de doge veneţian se întunecă şi ochii lui se aţintiră asupra lui Răutu, în timp ce tamburina mereu cu degetele pe placa biuroului.

— Dar nu despre aceasta vreau să-ţi vor-

besc, — reluă el: Știu că ai înființat un jurnal românesc la Chișinău...

— Un jurnal revoluționar! — insinuă Răutu.

— E altă chestie! — tăie sec bătrânul *pașoptist:* O națiune subjugată trebue să se ridice împotriva opresorilor, dacă are sânge în vine și e vrednică să trăiască... Aveți tipografie și fondurile necesare? — schimbă el brusc vorba: — O gazetă nu se ține numai cu entuziasm! Cine e responsabil pentru conducerea ei și pentru toată acțiunea Românilor din Basarabia ?... Porfir Gheorghiță ?... Deputat ?... Om de nădejde?...

Fiecare cuvânt aruncat de el, măsurat, dar cu o neînduplecată hotărîre parcă despica neîndurat, ca o pană de oțel, obstacolele ce i s'ar ridica în cale.

Numai cu mult mai târziu, Răutu află suma care fusese pe atunci transmisă printr'un mecanism complicat de virimente lui Porfir Gavrilovici Gheorghiță.

Constantin Dobrovici nu mai găsea cuvinte de indignare, în urma povestirilor lui Răutu. Confundă într'o pastă de dispreț și batjocură: țarismul; pe revoluționarii ruși nedestoinici; tembelismul moldovenilor din Basarabia; pe latifundiarii și arendașii din Regat; pe socialiștii români pentru „revoluțio-

narismul lor trandafiriu"; guvernul hain al ciocoilor; ca și opoziția anemică a roșilor:

— *Des cochons, des brutes, des crapules féroces!* — clocotea el: Lasă că avem să-i punem noi pe toți la punct după deschiderea sesiunii de astă-iarnă!...

Ochii lui fulgerau, și pe fața palidă și asimetrică se tăiau sinistru mari pete roșii.

Răutu se simți reconfortat de această atitudine fermă și energie nebiruită, deși nu mai punea mare preț pe acțiunea parlamentară.

Toată nădejdea își punea în acțiunea publicistică pentru deșteptarea opiniei publice și pentru solidarizarea elementelor democratice.

O recoltă îmbelșugată aduse în aparență oarecare potolire în sate.

Răutu urmărea cu atenție procesul molecular în psihica țărănimii.

Il îngrozea atmosfera de frivolitate și inconștiență, care domina în straturile suprapuse ale societății.

Lua rar parte chiar la ședințele Camerei.

Saloanele capitalei erau în iarna aceea fatidică mai cu deosebire preocupate de aventurile doamnei Dolores Barancea.

Trecută de multișor peste pragul fatal al celor treizeci de ani, ajunsă la o deplină eflorescență a frumuseței feminine, Dolores fă-

cea acum deliciile generaţiei mai tinere din vârfurile piramidei sociale.

Işi lua din când în când chiar sarcina de iniţiatoare în arta amorului, sărind încă peste o generaţie.

Elaborase chiar o tactică irezistibilă pentru cucerirea adolescenţilor.

Priviri languroase, ondularea suggestivă a liniilor ; atingeri iscusite, şoapte sacadate şi gesturi de abandon, aprindeau simţurile cele mai adormite.

Leoaicele mai coapte din Citera mondenă se revoltau de concurenţa neleală şi limbile se ascuţeau în ace otrăvite; mamele înduioşate şi mândre de proba de virilitate a puilor lor, — recunoscătoare, — o învăluiau în măguliri şi mângâieri; masculii din generaţiile ascendente, isgoniţi din „edenul Doloresian", erau nemângâiaţi, — sau ricanau sardonic, dacă pe vremuri bătuseră zadarnic la poarta lui fermecată.

Dar „Gitana" triumfătoare, ca soarele, lumina cu razele ei verzi şi pe cei drepţi şi pe cei vinovaţi.

Ultima ei ispravă aruncă în fierbere toate buduarele şi toate saloanele.

Odrasla unui ilustru neam, un băetan sdravăn şi precoce, abia în vrâstă de vreo paisprezece ani, — cu ochii îndrăzneţi şi gura sensuală, — descoperi, sub îndrumarea seducătoarei călăuze, împărăţia fermecată a Afroditei,

Zumzetul albinelor de salon se subţie în şuer de şarpe...

Dar colonelul Tudor Barancea îşi asigură galoanele de general...

Şi nimeni din această lume frivolă, prinsă în vârtejul veşnicului carnaval, nu-şi pleca urechea spre grohotul surd al adâncimilor.

Nici în sfera bărbaţilor de Stat, cârmuitori ai ţării, nu se putea găsi îndeobşte mai multă judecată şi pătrundere.

Discursul fulminant în discuţia la mesaj al lui Constantin Dobrovici creă în Cameră o atmosferă de înalt furnal şi fu înăbuşit de vociferări, invective, în tropot de picioare şi în sgomot de pupitre.

In zadar încercă Răutu să-i vie în ajutor cu un material de statistici şi de rapoarte oficiale.

Abia îşi putu sfârşi cuvântarea în mijlocul întreruperilor şi al huiduelilor majorităţii, aţâţate de apostrofele lui Nitza Vasilescu, de pe banca ministerială.

Pe culoar fu însă surprins de surâsul afabil al acestuia, care luându-l prietenește sub braţ îl trase în nişa unei ferestre:

— De ce luaţi voi „idealiştii' atitudinea aceasta agresivă? — întrebă el cu curiozitate, fără nici o umbră de supărare: Nu ţi-a asi-

gurat Aurel un portofoliu la venirea roşilor la guvern?

Nici o clipă nu se oprise la gândul că poate fi vreun alt motiv al atitudinii politice...

— Domnule Vasilescu!...

Faţa lui Nitza se crispă, ca întotdeauna când vreun convorbitor îi omitea pronumele, care îi singulariza banalitatea *Vasilescului*...

Observând mişcarea, Răutu reluă cam iritat:

— Domnule Nitza Vasilescu! Nu sînt copil, îmi dau seama de greutatea cuvintelor. Ascultă: situaţia nu mai poate fi toleratã... Explozia se va produce şi chiar foarte curând. Şi în conjunctura actuală constitue o primejdie de moarte...

— He-he-he! — râse subţire ilustrul bărbat de Stat: Sîntem auguri, nu-i aşa?... Românul n'are misticismul slav, cu care te deprinseseşi dincolo... Sau tot încă priveşti lumea prin ceţurile Siberiei? Ei? Eşti prea deştept!... He-he-he!

Răutu, resemnat, renunţă la o discuţie zadarnică.

Nu mai puţin caracteristică a fost conversaţia lui cu Nazarie Mreană.

Răutu întotdeauna îşi cam pierdea cumpătul când se gândea măcar la acest corifeu al lumii politice.

Publicist de mare talent, cu o serioasă cultură istorică şi economică, era unul dintre pu-

ţinii *debateri* parlamentari, pe care îi asculta cu atenţie şi plăcere.

Vorbea foarte greu, nu-şi găsea cuvântul; reîncepea aceeaşi frază de patru şi de cinci ori; faţa lui smeadă se încrunta şi se crispa; ochii se injectau; gâfâia; gemea; dar când în sfârşit prindea cuvântul, acesta era atât de *pregnant*, caracteriza atât de minunat şi puternic o situaţie; formulele greu ferecate erau atât de spirituale şi totodată răsunătoare ca un clopot de aramă, — încât auditorul stătea fascinat, se trudea parcă împreună cu dânsul la această penibilă elaborare oratorică.

Cugetător original şi îndrăzneţ, spirit critic şi caustic, ca şi în articolele lui, despica întotdeauna cu luciditate o situaţie politică, delectând pe prieteni şi exasperând pe adversari.

Numai atât că prietenii şi adversarii se schimbau într'un necontenit *chassé-croisé*.

In tinereţă pornise o campanie fugoasă contra „partidelor istorice" şi întemeiase chiar la Ciubăreşti, de unde era originar, un partid radicalizant sub denumirea „Fracţiunea democratică şi liber-cugetătoare", care adunase în jurul lui un grup entuziast de intelectuali.

„Fracţiunea", sub conducerea, ca *elector*, a unui profesor de gimnaziu din localitate, celebrul „răzeş", Gherasie Bivolaru, porni cu mult avânt în arena politică şi-i asigură lui Mreană, aproape nestrămutat, un mandat în Colegiul al doilea din Cameră.

Pe vremuri, în întrunirile publice din Ciubăreşti, aprindea entuziasmul obştesc însăşi figura lui, de urâţenie impresionantă: toată în lăţime, cu pometii ieşiţi şi prelungiţi de aripile urechilor, cu nasul pleoştit, despărţit de o gură, cu buze groase, întinsă dela o ureche la alta, — de barba scurtă, crescută în lături ca o cetină neagră.

In momentul când apărea astfel pe avanscenă şi, — aruncându-şi ochii mici ca grăunţi de piper asupra asistenţei, — pornea, ca un taur, cu craniul lui, brăzdat şi scorojit în tot felul, plecat în căutarea cuvântului, — tot auditoriul rămânea fără suflare, suspendat de fiecare cuvânt, de fiecare gest.

Mreană inaugurase pe atunci la Ciubăreşti chiar întruniri contradictorii, în care, de cele mai dese ori, rupea lăncile şi împărţea succesele cu Tică Vasilescu.

O serie de articole de o îndrăzneală neobişnuită, sub titlul general de „Şacalul teutonic", îi dădu şi aureola de martiraj politic.

Condamnat la închisoare, se refugiase în străinătate, unde îl urmase simpatia Ciubăreştenilor.

Amnistiat, se întoarse cu glorie şi cu cununa de martir politic.

Se părea că îl aşteaptă o carieră politică excepţională.

Din nenorocire, apetiturile necompatibile cu mijloacele lui l-au dus pe căi de rătăcire şi înjosire.

Treptat, ajunse gladiatorul parlamentar utilizat de toate guvernele.

Partidele istorice se făceau pe rând ţinta atacurilor lui corosive în opoziţie, şi se bucurau de tămâe şi osanale la guvern.

Numai o ţintă săgeţile lui cu statornicie nu o cruţau, — Christophor Arghir, a cărui emfază şi lipsă de consistenţă îi inspirau un dispreţ nemăsurat.

„Cap de curcă", „profet de suburbie", „doctrinar de caşcaval", „geniu acefal", erau epitetele care însoţeau mereu numele lui Christophor Arghir, ori de câte ori îi cădea sub condeiu.

De altfel şi Arghir nu era de o mai mare distincţie literară, când polemiza cu dânsul.

In fluctuaţiunile lui, Nazarie Mreană era o bucată de vreme urmat şi de „Fracţiunea democratică". Gurile rele spuneau că îşi vindea partidul cu toptanul.

Spre sfârşit însă „electorul" său din Ciubăreşti, Gherasie Bivolaru, „răzeşul" nelipsit de fineţă, cu tot aerul lui din topor, se obosi de a fi tratat ca o marfă veşnic de vânzare.

Şi după un nou „pact" al şefului, îşi încruntă cele două perii negre ale sprincenelor sale, îşi trase şi pe cea de a treia, a mustăţii de cazac zaporojan, declarând cu brutalitate:

— Dacă e vorba, şefule, de comerţ, îl fac pe seamă proprie! —

Şi se fixă definitiv în gloata rapace a lui Nitza Vasilescu.

Acum, eroul Ciubăreștilor de altădată, părăsit de toți entuziaștii săi prozeliți, mustrat poate și de cuget pentru atâtea iluzii risipite, coborît la rolul de mercenar al condeiului și al tribunei, — îl intrigă pe Răutu cu masca lui tragică: inteligența și cultura lui îl atrăgeau, dar atitudinea politică îl desgusta și îl revolta.

După o cuvântare a lui Răutu când acesta cam obosit și enervat se așezase pe o bancă în Sala pașilor pierduți, Mreană luă un loc alături și, răzimat cu mânele de tapițeria băncii, îl privi cu o ciudată expresie, de melancolie și în acelaș timp de ironie:

— Ei, și unde vrai să ajungi, Siberianule? — îl întrebă clipind din ochi, cu mușchii feței crispați ca în momentele de elaborare a cuvântărilor sale de pe tribună : Crezi să întorci țara pe dos?... Hai?...

— Mă lupt! — răspunse cam sec Răutu: E singurul lucru care mi se poate cere... Chiar un Napoleon poate numai fi silit să accepte o bătălie, nu poate însă fi sigur și de victorie.

— Hm!... Poți lupta, — rosti mai mult cu tristeță ex-șeful „Fracțiunii democratice și liber-cugetătoare": poți lupta împotriva stâncilor de granit, împotriva cuiraselor de oțel... împotriva tuturor trăsnetelor și fulgerelor... Dar... Am cetit undeva că în tundrele siberiene sînt niște băltoage fără fund, de mâl cleios, — se numesc mi se pare *sorburi*... Le-ai vă-

zut?... Cu acele nu poți lupta. Dacă ai avut nenorocul sau ai făcut prostia să cazi peste ele, te suge până la fund. Zadarnice sînt toate zvârcolirile... Țara noastră, dragul meu, este un sorb, de acestea. Țară păcătoasă !... Cum ai să lupți?...

Răutu fu prins de această „confesiune a unui rătăcit".

— Ah, domnule Mreană! — îi ripostă el: Omul nicăeri nu e înger. Și nu găsiți raiu nici într'o țară... Zici, — Țară păcătoasă?... Care popor nu-i încărcat de păcate?... In aceasta tocmai pentru unii e un îndemn de luptă, — pentru alții, la resemnare sau la adaptare, — cum spunea marele satiric rus Scedrin, — *adaptare la mârșăvie*...

— Hm! — surâse din nou Mreană cu melancolie îmbinată cu ironie: Am înțeles... Nu e greu să iai această atitudine de predicator puritan... Dar te cred mai cu stofă și te poți ridica și la o judecată mai obiectivă... Ești în oarecare măsură marxist?... Care este clasa socială pe care ai să te razimi în România?...

— Desigur nu pe boerii noștri, nici pe burghezia ticăloasă din orașe!...

— Dacă erai marxist cu adevărat, — reluă ricanând Nazarie Mreană: dacă erai marxist cu adevărat, te-ai fi bucurat să avem o adevărată nobilime și o adevărată burghezime ca în Apus... Ar fi fost un punct de reazim, ori și cum... Boerimea noastră ?... Emanațiile deletere ale Fanarului... Lăcustele venite cu vr'un

pezevenghiu din Constantinopol, care plătise vizirului dreptul să-şi stoarcă îndărăt bacşişul ca Domn al ţării... Descendenţii acestora... Ce conştiinţă de demnitate pot avea, — ce mândrie de privilegiile lor de clasă? Au fost, sînt şi vor fi ca nişte tenii, limbrici sau alte varietăţi de faună intestinală parazitară...

— Dar burghezimea?... Intelectualii?...

— Burghezimea! Burghezimea occidentală are veacuri de tradiţii, de demnitate profesională, de muncă, de corectitudine, — în comerţ, în meserie sau în industrie... La noi? Comerţul şi industria nu s'au putut naşte, cu adevărat, decât după tratatul din Adrianopol... Mahalaua lui Caragiale... Nici tradiţii... nici muncă... nici cinste... Acestea ar fi doar cauze de inferioritate în lupta pentru existenţă... Iar intelectualii?... Ha-ha-ha! — izbucni el în râs amar: Uite, avortonul acesta!...

Cu o mişcare din cap spre Arghir, care tocmai păşea spre incintă, etalându-şi cu solemnitate cocoaşa, exclamă cu răutate: — Acesta este omul reprezentativ al intelectualilor noştri! Arivist şi demagog... lipsit de orice convingere, cu tot exibiţionismul lui şovinist; lipsit de orice cinste intelectuală... intelectualul, dragă Doamne, nu este orice biped înarmat cu diplome, care îşi roade fundul pantalonilor la o catedră sau într'o cancelarie! Intelectualul este un om care s'a putut ridica până la o concepţie generală asupra lumii şi a vieţii până la o *Weltanschauung*, şi e gata să-şi jert-

fească viaţa pentru idealul izvorît din această concepţie... Nici nu poate vedea realitatea decât prin prizma idealului... Unde, frate, sînt aceşti intelectuali? Bran Caroţi?...

La un gest al lui Răutu, îl apucă de braţ:

— Stai!... Să nu-mi începi numărătoarea!... Ar fi un dezastru! Apoi, o rîndunică nu face primăvară!...

— Dar ţăranii? — izbucni cu vehemenţă Răutu: Nu trăim cu toţii din munca lor? Şi munca nu este o justificare prin sine însăşi?... Un izvor de energie, ca şi de demnitate?...

— Mai ai puţintică răbdare, vorba ceea, — îşi coborî glasul briliantul polemist, clătinându-se nervos pe locul lui: De când omul s'a desprins din restul regnului animal, el munceşte... A muncit în Egipt, a muncit în Indii cu castele lor nenumărate, munceşte şi astăzi, şi în Africa, şi în Polinesia, şi în Asia... Dar muncitorii din India, — să spunem, — sau din Anam, pot ei servi de temeiu pentru o acţiune politică...? Se pot răscula din când în când, dar nu ştiu să ducă lupta politică. Energia creatoare n'a produs-o decât un mic colţişor al globului, o extremitate a unei mici peninsule. Din ce sferă face parte robul acela, desigur, nenorocit, care îţi inspiră milă... Din sfera Apusului european sau din Asia?

— Şi atunci?

— Şi atunci!... — Nazarie Mreană îşi plecă şi mai jos capul şi foarte încet repetă de mai multe ori: Şi atunci... Şi atunci...

Răutu fu prins de milă şi de oroare.

Văzu beznele sufleteşti care încă aşteaptă pe un Shakespeare oriental să le dea expresie şi plasticitate...

Urmărind, „de pe alt tărâm" tragedia ce se desfăşura în Impărăţia Ţarului, Răutu înţelese sentimentul pe care l-ar avea un spectator de pe Marte, privind prin obiectivul lunetei astronomice evenimentele de pe planeta vecină.

In răstimp, prima Dumă fusese disolvată.

Stăpân pe situaţie, mulţumită miliardelor franceze, guvernul prezidat de un bătrân birocrat reacţionar, din prima zi a ignorat cu desăvârşire acest „parlament" *sui generis*.

Spiritus rector al guvernului era ministrul de interne, — poreclit „fabricantul de cravate" şi „sugrumătorul tuturor Rusiilor", pentrucă „ar fi despădurit ţara şi ar fi istovit toate depozitele de frânghii pentru spânzurători".

Numai după vreo două luni dela inaugurarea ei, Duma a fost în realitate nu disolvată, ci, cum se exprimă un istoric „împrăştiată de forţe armate ca o bandă de tâlhari, nu numai fără decret de disolvare, dar şi fără simplă înştiinţare prealabilă a preşedintelui".

A urmat o „campanie", care nu poate găsi analogie decât în viziunile Apocalipsului.

Majoritatea opozantă lansează un apel, prin care popoarele Rusiei sînt îndemnate de a refuza plata impozitelor şi contingentul de recruţi.

Semnatarii sînt pe dată arestaţi, în cap cu preşedintele Dumei, ilustrul profesor Muromţev.

Tulburările agrare recapătă o recrudescenţă la Voronej, în Caucazia, în Chersonia.

Odessa apare din nou un vulcan în erupţiune.

Se semnalează noi răscoale militare în Poltava, în Brest-Litovsc, în Sveaborg, în flota de război din Marea Baltică.

„Fabrica de cravate" abia poate satisface cerinţele de material lemnos şi de cânepă pentru spânzurătorile, care ajung un element constant al peisagiului pe toată suprafaţa Imperiului, dela Marea Baltică până la Oceanul Pacific şi dela gheţurile sub-polare până la stepele toride ale Asiei Centrale şi până la ţărmurile Mării Negre...

Pe la jumătatea lui August, coborînd strada Ogarului, Răutu văzu pe ţigănuşii „gazetari" strigând în fuga mare ca de obicei la acea oră:

— Secolul *spicial* de mâne !...

Şi tot ca întotdeauna, oftând de inutilitatea gestului, luă un exemplar şi îl desfăcu pe loc la coloana: *Ultima oră.*

Prima telegramă tipărită cu aldine vestea: *„Petersburg, 13 August.* Vila ministrului de interne Stolipin a fost distrusă de bombe aruncate de mâni criminale. Aproape cincizeci de persoane au fost omorîte. Insuşi ministrul şi

câţiva membri din familie sînt grav răniţi. Amănunte lipsesc".

Abia se putu ţine pe picioare.

Fu silit să închidă ochii, răzimându-se cu mâna de felinar. Totul se roteşte în jurul lui şi casa cu două etaje în care se găsea „Clubul Vânătorilor" şi cofetăria „Grütli" încet-încet se pleca să se culce în curtea hotelului „Ciubăr-Vodă"...

...Începutul sfârşitului ?...

Aproape leşinat, abia îndrăzni să-şi redeschidă ochii.

Şi deodată se linişti:

....Totul stă pe loc !...

Terasa *Grütli* e populată de aceiaşi consumatori, cari stau la măsuţele lor umbrite.

Veteranul Ciubăreştilor, conul Alexe Danciu, ca întotdeauna, cu pălăriuţa lui cât un cap de ciupercă mică lăsată pe sprîncene, joacă table cu partenerul lui nestrămutat, doctorul Bogza, vecinic transpirat, iarna şi vara, şi cu legendarul lui fluture de cravată albă.

Şi generalul pensionar Artur Vernea, ca întotdeauna, expunându-şi spatele la soare, dormitează în faţa aperitivului.

Şi, ca şi el, şade singur ultimul supravieţuitor din „senatul elvirian" doctorul Volbură.

— *Tineretul aurit* însă e ca întotdeauna, în complect, — afară de Boris Cerbini înălţat în alte sfere, — şi alţi vr'o doi, cari au găsit un debuşeu mai rentabil.

Şi tot capul de condotier italian al lui Raul

Rinetta, — cu nasul lui acvilin și cu ochii înflăcărați, — răsare cuceritor, — abia dacă puține fire albe denotă cursul vremii ; și din cei doi Zernate, Popilică e tot durduliu și roz, în contrast cu Gaston „artistul", mai sumbru, mai tras la față și cu coama pe jumătate însurită; și părechea Borcea cel obez, și cel cârn, — ca și părechea Gheorghiades — Gură strâmbă și Gheorghiades-Sportsmanul: cu toții sfidau perturbările istorice...

La ora fixă, conul Alexe Danciu, cu nasul ce se scurgea deasupra gurii fără dinți, se certă la table cu doctorul Bogza, care nervos își răsfira favoritele.

Lângă trotuar, în fața terasei, vestita lui mârțoagă roaibă, jigărită și cu picioarele ei lungi noduroase, stătea ca întotdeauna adormită, cu capul plecat până la nivelul trotuarului.

Pe capra *faetonului* antediluvian dormita, iarăși ca întotdeauna, antediluvianul lui vizitiu moș Pintilie.

— Doftor ești, măi, tu, sau bojogar din medean!... Ptiu, — scuipă conul Alexe, cum își încheia zilnic, de vreo jumătate de veac, partida de table cu doctorul Bogza.

Se ridică și porni spre „caleașca lui Tata Noe", cristalizată în amintirile atâtor generații de ciubărești.

— Aa! — exclamă el observând pe Răutu, tot nemișcat lângă felinar, cu greu revenit în fire: Avem cinstea, coane Ionică!... Vii din

Bucureşti?... Zi, coane: când pică hoţomanii de ciocoi şi vin ai noştri?...

Conul Alexe Danciu era, imuabil, preşedintele consiliului judeţean din Ciubăreşti, sub toate guvernele.

Şi acum avu darul să-l readucă pe Răutu la realitate.

— Bine, coane Alexe, — îi spuse acesta cu oarecare bruscheţă: dar eşti mi se pare conservator?...

— He-he-hei! — săsăi cu bonomie din gura lui fără dinţi antediluvianul preşedinte: Păi... am fost cu ei! Doar cu cine să guverneze ei?... Să aducă pe englezi?... Dar acum am să merg cu conu Todiriţă al nostru... Sîntem prieteni din copilărie...

— Ar trebui să facem o lege, ca hodorogii de peste şaizeci de ani să nu mai aibă dreptul să facă politică! — izbucni Răutu, — căutând o diversiune pe seama inofensivului conu Alexe.

— E-he-hei! — îşi deschise netulburat caverna fără dinţi fosila judeţeană: Eu am trei certificate dela Episcopie. Am să-mi potrivesc eu unul... He-he-he!...

Îşi ridică încetişor piciorul pe scara caleştii, se aşeză în fund şi căzu pe loc în somnolenţă.

La sdruncinătura *faetonului* scheletica roaibă începu să piseze pe loc, ridicându-şi sus de tot picioarele noduroase, fără să se deştepte; şi tot parcă fără să-şi revie din lumea visurilor, moş Pintilie abia întinse hăţurile şi

întreg echipajul, ca fantasmagoria de mişcare şi de curgerea vremii, porni — himeră adormită — în jos spre strada Moţoc...

... Şi la depărtare de câteva ceasuri de mers se zămislea în spasme catastrofice o lume nouă...

In tot cursul ernii, Răutu, în faţa ciclonului de peste hotare, trăind la fiecare veste nouă toată grandoarea tragică a acestei ciocniri de uriaşe forţe elementare, se simţea copleşit de duhoarea stagnaţiei palustre în viaţa publică a ţării.

Insensibilitatea clasei noastre diriguitoare, în faţa primejdiei, părea o adevărată narcoză, neexplicabilă pentru un om „treaz".

Cu prilejul expoziţiei din vara aceea, Răutu organizase excursia în ţară a unui grup de ţărani basarabeni, între cari erau şi Niculiţă Morariu şi Ioniţă Cornea din Năpădeni.

Inainte de întoarcere, Niculiţă, scărpinându-şi ceafa şi privindu-şi vârful ciubotelor, îi zise:

— Amu, conaşe Vania, am grăit şi în *poiezd* *) şi aicea cu oamenii, — şi cu cei di pişti munţi şi cu cei din Bucovina, — şi chitesc că nu-s boeri mai haini şi mai hrăpăreţi, ca cei

*) Tren.

de aici... Au dreptati *dizertirii*... Numai di la *studienţi* a da Dumnezeu să vie mântuirea!...

Răutu putu numai să ofteze de rezultatele acestei manifestări patriotice...

O clipă de tresărire îi dădu o neaşteptată „escapadă" a lui Hariton Spirescu.

Ministrul Economiei Naţionale de sub trecuta guvernare a roşilor, om modest, tăcut şi blând, publică un articol vehement, denunţând mizeriile, opresiunea şi exploatarea ruşinoasă a ţărănimii.

După puţinele manifestări de rigoare în presa de partid, — atacul şi ironia pe deoparte, apărări stinghere, pe de altă parte, — acalmia reveni.

Roata istoriei îşi urma cursul.

Campania electorală din Rusia se desfăşura în acelaş haos de anarhie.

Zilnic în jurnalele străine apăreau veşti despre noui turburări agrare, pogromuri, asasinate de demnitari ai statului, execuţiuni, bombe, expediţiuni punitive.

La începutul lui Februarie, un atentat împotriva marelui duce Nicolae Nicolaevici a suggerat guvernatorului general din Tambov un proect, prea caracteristic pentru situaţia din Imperiu.

Ingeniosul „pacificator", speculând asupra

simțului moral al revoluționarilor, propusese ca fiece act terorist să fie urmat imediat de execuțiunea unui număr de cetățeni, *trași la sorți*, după un tarif general de „compensațiuni", care plecând dela două vieți pentru „compensația" unui simplu polițist, se urca până la douăzeci pentru un ministru, și lăsa să se întrevadă o progresiune astronomică pentru membrii familiei imperiale...

In ziua în care Răutu află din *Times* acest proect, ziarele din București erau pline de tot felul de versiuni asupra remanierii guvernului, necesitate de decesul unuia din membrii cabinetului.

Partidul albaștrilor fiind pe vremuri fracționat în vreo cinci sau șase grupulețe disidente, fiecare vacanță ministerială deschidea perspective nesfârșite pentru speculațiuni asupra celor ce ar putea „intra" sau „eși".

Imaginația reporterilor avea cariera cu atât mai liberă cu cât mereu în cursul acestei legislaturi combinațiunile consecutive dacă reușeau să reuneacă pe banca ministerială vreo două sau trei fragmente de partid, prin însuși acest fapt, le aruncau pe celelalte în opoziție. Pe deasupra, fracțiunile din „opoziție" mereu pactizau pe sub mână cu cele din guvern, pe seama „aliaților" de moment.

CAP. IX.

METEORUL.

In avalanșa de pronosticuri, de revelațiuni, de comunicate oficiale sau oficioase, trecu, — pentru cei mai mulți neobservată, — o notă prezărită despre un „fapt divers" care, pentru cei inițiați, prevestea prin sine însăși o catastrofă ineluctabilă.

De ani îndelungați primar în Vaideei, rămânea neclintit sub toate guvernele, Costache Eremia, fostul vechil al lui Vasilică Gârlă care, după arendarea moșiei, intrase și în slujba Froimeștilor.

Faptul revolta pe săteni cari, în ciuda presiunilor administrative, de șase ori pe rând au „trântit" în alegeri lista lui Costache Eremia, dând majorității covârșitoare listei cu Nichita lui moș Sofronie în cap.

Insă după ultima zădărnicire a sufragiului sătenilor, pe la mijlocul lui Ianuarie, Costache Eremia fu găsit înjunghiat și cu capul spart, în zăpadă, la marginea satului.

Totul indica complicitatea unei cete întregi. Bănuelile au căzut imediat asupra rivalului.

Nichita lui moș Sofronie însă dovedi un *alibi* nediscutabil; în noaptea crimei se găsea la subprefectură, văzut de însuși domnul subprefect.

Urmară arestări deavalma, — cu procedeele tradiționale ale „instrucției" polițienești.

Instructorilor le păru însă suspectă dispariția lui moș Sofronie, deși toate mărturiile afirmau că ar fi lipsit din sat cu mai multe zile dinainte de crimă.

Un reporter al „Globului" publică o conversație pe care o avuse în curtea prefecturii din Ciubărești cu unul din bănuiți, — un gospodar matur, cu o vorbă cumpănită și priviri îndrăznețe.

— Ei, bădiță, — stăruia ziaristul: cine atunci l-a omorît?... A fost trăsnit din cer?...

— Nu știm, boerule! — îl privi fără clipire, gospodarul: Se poate și aiasta... L-ar fi osândit Dumnezău, că era tare hain.

— Pentruce zici că era hain?...

— Nu puteam răsufla de răul lui. Din pricina lui nu mai puteam căpăta o *firtă* de pământ...

— Ei, și acum aveți s'aveți pământ?...

Țăranul își întoarse puțin capul și aruncă în silă:

— Are să ni-l dee stăpânirea. N'are încotro... Altfel nu e chip de traiu...

— Dar dacă nu vi-l dă?... Faceți răscoală?...

— Nuuu! — lungi țăranul parcă și mai în

silă... Noi nu facem huet... Dar plecăm cu Dumnezău... Ne lăsăm de ţara aiasta... Ne ducem peste Prut! — răcni el deodată.

Şi fixând acum îndrăzneţ drept în ochi pe interpelator, porni într'un torent:

— Ne ducem şi peste zece hotare!... Cine îmi dă să mă hrănesc, acolo mă duc! — ... Facem la Ruşi armată?... Dar parcă aici nu facem?... Şi Ruşii nu-s aşa de haini ca aiştea de aici... Acolo, — nu ţine pe flăcăi flămânzi şi goi în cazarmă!... Nu-i căzneşte!... Nu-i bate!...

— Dar cine v'a spus, — se grăbi reporterul; cine v'a spus că Ruşii au să vă dea pământ? A fost cineva în sat la dumneavoastră?...

— N'a fost! — îşi coborî omul îndată glasul, şi se întoarse iar mohorît înlături: N'a fost nimeni... Dar parcă nu vorbesc oamenii?... Nu se aude?...

Notiţa din „Globul" făcu ocolul presei, dar Răutu putu constata cu durere că nimeni n'a prins rostul revelaţiunii...

Dela culesul păpuşoiului, în iarna aceea prelungită peste măsură, fluidul de răzvrătire radia de peste hotarele Impărăţiei ruseşti, din sat în sat, dela moş la moş, pe căi obişnuite în lumea satelor.

Prutul îngheţat nu mai putea stăvili revărsările uraganului.

In Vaideei şi în Flămânda, — răscolite şi din pricina asasinatului preşedintelui Comisiei in-

terimare, — lumea aştepta cu încordare „semnul".

Cei mai agitaţi se arătau Grigore Dobrea şi Nichita lui Sofronie.

Acesta era foarte năcăjit de lipsa bătrânului.

Moş Sofronie, de teama „caznelor" se refugiase la nişte neamuri din judeţul Botoşani, tocmai pe malul Prutului, gata la bătrâneţe de pribegie.

Din când în când, Nichita se furişa să-l vadă.

Şi de fiecare dată revenea tot mai frământat şi mai învrăjbit.

Pe la începutul lui Februarie, Grigore Dobrea trecând pe lângă ograda lui Nichita, îndată după întoarcerea acestuia din tainica lui călătorie spre malul Prutului, îl întrebă de la portiţă:

— Ce veste ne mai aduci, bre Nichita ? — se opri el răzimându-şi coatele de gard.

Nichita, aruncă barda cu care robotea pe lângă car, şi veni şi el la gard.

— Se apropie, bădiţă Grigore! — şopti el cu înţeles: Se apropie!... Moş Nichifor din Şerbenii de peste Prut a zis tătucăi aşa: Is trecuţi în ţinutul nostru, adică în judeţul Bălţilor, — îs acuma la Sineşti, numai vre-o cinci sau şăsă poşte de la Prut...

Grigore Dobrea îşi scoase căciula, se uită cu multă băgare de samă în fundul ei, şi o puse din nou în cap, o trase puţin pe sprincene, şi privind în lături, întrebă şi el tot în şoaptă:

— *Studienţii ?...*

— Ihâm, făcu Nichita : Studienții !... Zice așa: Vin negreșit și la voi, — adică dincoace... Zice așa: Așteptați *semnul!*... Vin până nu se desprimăvărează, ca să intrăm cu plugul... Zice să dăm cu badanaua: cu roșu pentru foc, cu negru unde-i să nu rămâie piatră pe piatră... Cu alb pentru cei care-s mai bunișori, de numai să li se spargă câte-ceva...

— Hei ! — Să rămână cui săruta mâna ? — rânji supărat Grigore Dobrea.

— Ba nu! — se încruntă Nichita: Să nu rămână nici stăpân și nici arendaș!... Pe toți să-i alungăm!... Să slobozim vitele, — pentru împărțeală cu dreptate... Grânele să le încărcăm, lemnele iară și toate a gospodăriei, cu dreptate... Cică să ne legăm cu jurământ... Cine stă acasă, la dosu muerii, să nu aibă parte...

Grigore Dobrea doar croncăni cu mulțumire, își împinse căciula pe ceafă și o porni la vale.

— Bună sara, moș Gavrilă! — opri el în drum pe un ghiuj gârbovit, care ajutându-se cu un toiag înalt, pisa zăpada, urcând în susul uliței: Ei, moșule, vine ceasul! A trimes vorba de dincolo moș Sofronie... Vin studienții... Cică să așteptăm semnul... Să facem ca și dincolo, împărțeală pe dreptate!... Dar, de!... Oamenii pe la noi sînt buni numai de gură... Pupă și caftanul jidanului...

— Mamă Ilinca, mamă Ilinca, deschide! — strigă mai pe înserate la ușa unei căsuțe de la cellalt capăt al satului o femee sdravănă, stăruind să-și bage mâna dreaptă pe mâneca cojocului aruncat din grabă numai pe spate.

Și, abia se crăpase ușa, că se și aruncă în tindă spre baba, care își ițise din umbră, luminate de opaiț, doar nasul și bărbia ascuțită...

— Mamă Ilincă, moș Gavrilă zice că vin studienții... începe împărțeala pân'nu desprimăvărează... Și slobod hoțomanii și pe moș Axinte a mnetale din temniță!...

Și satul se încordă de ură și de nădejde, mai cu seamă prin casele unde gospodarul sau feciorul erau duși la temniță pentru pricina lui Eremia.

Grigore Dobrea ațâța patimile mai mult prin interjecții, exprimând scepticism și neîncredere în vrednicia consătenilor.

Și peste tot, din sat în sat, prinseră a se furișa șopotirile. Răzbăteau sub toate acoperișurile. Tresăltau toate inimile la pânda *semnului.*

Părea că pământul însuși tremură sub tensiunea așteptării.

Cafeneaua „Capșa" spuma în fierbere. Interesul tuturor cercurilor din Capitală era

concentrat asupra luptei homerice dintre Saşa Delescu şi Nitza Vasilescu.

Saşa Delescu se găsea în grupul disident al lui T. T. Flor.

Nitza Vasilescu făcea parte cu „Maharadjaua" din constelaţia guvernamentală.

Dar Saşa Delescu mina pe tovarăşul său de opoziţie T. T. Flor, în înţelegere cu partizanii intimi ai Maharadjalei, în favoarea şefiei acestuia în partidul albaştrilor fuzionaţi, cu condiţia să fie aruncat peste bord Nitza Vasilescu.

Spre a „contracara" maşinaţiunile lui Saşa Delescu, *nitziştii* tratau în taină cu Aurel Crăsneanu.

Nitza Vasilescu s'ar fi angajat faţă de Aurel Crăsneanu să răstoarne „o oră înainte" guvernul, cu condiţia ca în parlamentul viitor, al roşilor, fracţiunea lui să fie mai bine reprezentată decât celelalte nuanţe conservatoare.

— Domnilor, — exclamă în pragul cafenelii, Traian Zelegeanu, prim redactor al „Conservatorului": ştiu dela cineva din culisele albaştrilor, care e totdeauna bine informat, că Saşa l-a convins pe Toma să accepte pentru moment portofoliul Domeniilor în cabinetul Maharadjalei, debarcându-l pe Nitza.

— He-he-he ! — strecură odată cu fumul havanei între buzele lui groase, ştergându-şi chelia ascuţită în căpăţână de zahăr, domnul Versata, cronicarul politic al „Progresistului": E răsuflată... Ţi-o spun eu, — n'am nevoie de

izvoare tainice de cuiise, — Saşa şi Nitza s'au întâlnit pe teren neutru la generalul Orfescu şi s'au împăcat... Conul Toma va fi proclamat şef al partidului şi va forma guvernul cu excluderea Maharadjalei.

— A! Iată, Berman!... Vino încoace Bermănache!... Berman o să ne spună!... Berman ştie!... — se auzi dintrodată din toate părţile.

Directorul „Globului", zâmbind misterios, rosti:

— Mofturi!... Svonuri de mahala!... Nu se schimbă nimic, pentrucă Vodă nu primeşte pe Toma ca prim-ministru... Nici nu înţelege un guvern al albaştrilor fără Nitza. Doar dacă Nitza primeşte Legaţiunea din Paris, atunci în locul lui Nitza trece Toma, iar Critos esă ca să intre Saşa, dacă cumva Vodă nu e hotărît să cheme pe roşii, sau să ţină pe albaştri sub preşedinţia neutră a generalului Orfescu...

Manşetele tuturor ziarelor purtau, în litere de o şchioapă, toate svonurile din parlamentul „Capşa":

„Criza de guvern";
„Fuziunea conservatoare",
„Probabila schimbare de regim";
„Guvernul stăpân pe situaţie"...

In saturnalele acestea de svonuri de cafenea, atenţiunea opiniei publice româneşti abia

dacă se putea opri asupra telegramelor din Petersburg vestind constituirea celei de a doua Dume.

Deşi numărul mandatelor din extrema dreaptă, pe care se putea răzima guvernul imperial crescuse ceva, această creştere avusese loc pe sama burgheziei moderate: iar în total, opoziţia era acum şi mai puternică încă şi alcătuită din elemente mai extremiste.

Infrângerea guvernului nu putea fi tăgăduită, — deşi, spre bucuria „naţionaliştilor" din Rugat, fusese însfârşit ales Pavel Braşevan.

Deschiderea sesiunei dădu semnalul unei fermentaţiuni revoluţionare şi mai violente cu cortegiul ei sacramental: greve, conflicte cu poliţia, atentate şi, mai cu seamă, tulburări agrare.

Aproape odată cu aceste veşti apărură în ziare, printre informaţiuni, tipărite cu cele mai mărunte litere, şi primele ştiri despre agitaţiile agrare din ţară.

In poarta bisericii din Vaideei se opriră înainte de a merge la slujbă mai mulţi gospodari.

Moş Spiridon Oancea, tacticos şi cuminte, în cojoc alb cu cusuturi frumoase, grăi cu rost, ca întotdeauna, către gârbovitul moş Gavrilă:

— Bădiţă Gavrilă, amu ne cheamă după slujbă la curte Froim, ca să ne învoim pentru pământ şi pentru munci... Cum socoţi, bădiţă ?...

— Păi ce să socotim, frate ? — îşi mestecă

greu cuvintele moș Gavrilă, răzimându-se în bâta lui groasă: Amu se topește omătu!... S'a isprăvi și iarna aiasta odată.. Amuș... amuș... trebue să eșim cu plugu...

— De eșit, eșim noi.. dar nu după socoteala și voia jupânului Froim, — se răsti mohorît Nichita lui moș Sofronie și scuipă în lături.

— Păi, măi băete, — mestecă iarăși moș Gavrilă: dacă nu facem învoială la vreme...

— N'avem încă *semnu!* — aruncă dârz Nichita: Să nu ne stricăm rostu moșule, — intrăm, așa, fără învoială...

— Bine, bre Nichita, — interveni moș S[illegible]i don cu oarecare fereală: îți cunoaștem [illegible] du... Toată iarna am așteptat... Eu chitesc, dacă n'o venit semnu până amu... cine știe...

In capul uliței apăru silueta robustă a lui Grigore Dobrea, în blana lui acoperită cu șeiac închis.

Mergea cu pași mari și repezi, cu căciula lăsată pe ceafă și făcând semne cu mâna ca să oprească pe oameni în pragul bisericii.

— Ia mai stați, oameni buni! — strigă el încă din mers, suflând greu: Stați!... Viu dela curte... Am stat de vorbă cu jupânu Froim... Zice, să-i plătim șeizeci și cinci de lei pe falce și pe deasupra pânză, și pui, și ouă, și lână — cine are oi, — și miere — cine are știubee... Și nu ne dă nici imaș, nici fâneață... N'avem s'a

vem unde să lăsăm un mânz să pască, nici un braţ de fân pentru o vită...

Ca un suflu trecu prin piepturile gospodarilor adunaţi în faţa bisericii. Se priveau în tăcere, parcă de teamă să scape o vorbă.

— Vai de mine şi de mine! — isbucni deodată, din grupul femeilor ce eşiseră din biserică, bocetul babei Ilinca: Toată iarna am chiorît la război şi amu, taman înainte de Paşti, când să prind şi eu un gologan, să-i dau parşivului pânza mea?... Şi omul meu e la gros!... Sărăcan de mine şi de mine!...

Şi, deodată, muerile se năpustiră asupra bărbaţilor.

Ţipetele şi ocările lor stridente se încrucişau :

— Găinuşile mele!... Inaintea Paştilor, să-mi iee spurcatu ouăle!... Măi, Ioane, să mor dacă le dau!... Iaca, dacă ni-s becisnici bărbaţii!... Să ne jăfuiască?!...

Moş Gavrilă, mestecând, fără nici o vorbă, din gura lui neagră, se întoarse şi porni de la biserică în jos pe uliţă, spre crâşma lui Petrea Groapă.

Gospodarii îl urmară încruntaţi, ferindu-şi privirile.

Muerile amuţiră ca la comandă şi apucară după dânşii, cu mama Gafiţa Oanea şi mama Ilinca în frunte.

Gospodarii şi femeile întâlnite în drum, şi aceia care se mai găseau pe acasă, se luară cu cârdul fără să mai întrebe.

Bătătura din faţa crâşmei lui Petrea Groapă furnica neagră de norod.

Gospodarii, câţi mai putură încăpea, intrară în crâşmă, cei mai tineri rămaseră să aştepte afară, femeile se adunară grămadă mai la o parte, copiii se căţărau prin garduri...

Toată lumea aştepta parcă un cuvânt de ordine...

Inlăuntru, Petrea Groapă, un roşcovan burtos, fără să mai aştepte comanda, împărţea la „gospodari cinstiţi" ulcioare cu vin.

Grigore Dobrea, tactician iscusit al sfaturilor de obştie, tăcea sfredelind provocător, între pahare, cu ochii lui vii, pe moş Spiridon Oancea.

Acesta, luptând cu sine însuşi şi parcă în dorinţa de a ţine în loc destinul, împotriva obiceiului, trase de duşcă mai multe pahare.

Tuşi însfârşit şi, ştergându-şi gura pe sub mustaţă, întrebă iscodind cu priviri furişe pe Grigore Dobrea:

— Amu, oameni buni, ce facem ? Ca mâne trebue să eşim la plug... Amu. iaca şeizeci şi cinci de lei falcea. Nu-i chip... Nu avem putere !...

— Apoi, moş Spiridoane, — îl întrerupse rânjind Grigore Dobrea: să ne rugăm de jupânu Froim să ne miluiască, să-i sărutăm mâna să ne mai scadă!... Iar, mneata... poţi plăti şi o sută de lei pe falce... din leafa lui Gheorghe...

Moş Spiridon Oancea îşi strânse umerii, ca ferindu-se de lovituri.

Moş Gavrilă încercă să mai potolească spiritele:

— Păi, oameni buni, — mestecă el săsăind: şeizeci şi cinci de lei falcea, nu se poate, chiar de ne jucheşte.... Să ne ducem grămadă la curte, să ne scadă...

— Ai să te milogeşti degeaba! — se strâmbă, ca în durere de dinţi, Grigore Dobrea: Doar toată dimineaţa m'am ţinut de capu lui. Ii cunosc buba... Cică nu plăteşte el arendă stăpânului ca să ne deie pământu nouă...

— Lasă că-l legăm pe târtan, cot la cot cu stăpânu, — izbucni Nichita învineţit de mânie: Ii ducem burduf afară din sat şi le luăm noi pământu... Noi, îndenoi, cât ne trebue, ca cei de peste Prut...

Strigătul lui Nichita sfărâmă zăgazurile.

Gospodarii, care până acum stăteau de vorbă mai mult sau mai puţin liniştiţi, porniră să sbiere cu toţii odată:

— Să legi pe mă-ta!... Vrai să mergem cu toţii la temniţă?! — răcnea dintr'un colţ un prichindel, cu un cojoc larg în spate şi cu o enormă căciulă brumărie în cap, bocănind furios cu toiagul în podea: Tot din pricina ta sînt căzniţi la Ciubăreşti atâţia gospodari cinstiţi...

— Tacă-ţi fleanca!... Iudă... Du-te de-l pupă pe Froim! — se auzi în acelaş timp din alt colţ.

— Staţi, oameni buni, la ce să facem degeaba atâta huet!...

— Ba îl legăm şi pe dânsul cu târtanu şi ciocoiu!... L-a uns!... Il cinsteşte cu rachiu!... Da ce, bre, iar vrai să te omeneşti în bernevici?...

Nu se mai auzeau decât sudălmi şi urlete.

Cei de afară cătau să dea năvală înăuntru.

Oamenii mai bătrâiori şi mai cuminţi se strecurau afară, unii chiar porniră spre casă.

Dintre aceştia era şi moş Spiridon Oanea, pe care îl urmă deîndată, desprinzându-se din grămada femeilor şi mama Gafiţa.

Nu-şi vorbeau, dar mama Gafiţa, tot îndreptându-şi nervos tulpanul pe cap, arunca din când în când căutături năcăjite spre moş Spiridon.

Soarele cobora în apus; apropiat de coama Ceahlăului, înviora în reflexe roşiatice zăpada muiată din uliţă, în care se tăiau umbrele nemăsurat de lungi ale bătrânilor.

— Mă duc la curte !— zise domol moş Spiridon, ca pentru sine : Să grăiesc cu jupânu Froim... Poate l-a mai lumina şi îmblânzi Dumnezău... Să nu iasă vr'un păcat.

Mama Gafiţa se opri o clipă măsurându-l din cap până în picioare.

Apoi dârz:

— Hai întâi acasă! — rosti ea poruncitor: Să îmbucăm ceva. De dimineaţă n'am pus nimic la inimă, cu prostiile voastre...

Intrat pe poarta vechii curți boerești, moș Spiridon se îndreptă spre un tânăr roșcat, în haine nemțești, care se frământa lângă trăsura arendașului vorbind cu vizitiul cinchit să deretice ceva la roată.

— Domnule Iosel, am avea de grăit cu dumnealui, cu domnu Duvid Froim.

— Și ce treabă ai cu dumnealui ? — întrebă cu arțag roșcatul.

— Păi... chitesc să vorbim pentru învoieli...

— Atunci, așteaptă aici... Dumnealui stă la masă... E gata de plecare la Ciubărești...

Moș Spiridon oftă, se trase mai la oparte și răzimat în bâtă, se puse pe așteptare.

Cu încetul se întunecă deabinelea. Coama Ceahlăului se mistui în zare pierzându-și coroana de săgeți roșcate. Se aprinseră primele stele...

Suflări ușoare de vânt aduceau din depărtare sgomotul surd al mulțimei de la crâșma lui Petrache Groapă.

Moș Spiridon tresări și cu spaimă își făcu cruce,

Spre răsărit, foarte jos, se aprinse dintr'odată o stea căzătoare și fugind pieziș spre dreapta, aproape paralel cu linia orizontului, lăsă în urma ei o dâră largă de scântei:

— A fi un semn dela Dumnezău... pentru păcatele noastre! — gândi moș Spiridon.

— Vino încoace, moș Spiridoane! — fu el însfârșit deșteptat din gândurile lui de vocea domnului Froim din cerdac.

Era un om înalt, burtos, buzat ca un negroid, cu ochii bulbucați:

— Ce treabă ai cu mine, moș Spiridoane? — se răsti el, agresiv din capul locului.

— Păi domnule Duvid, — începu cumpătat moș Spiridon, — am venit să grăim pentru învoieli... Să nu fie cu bănat, jupâne Duvid... Dar satu tare-i amărît... Să nu iasă vr'un păcat...

— Ce păcat?... N'avem poliție?... Nu este temniță? — Eu nu plătesc arendă?... Să vă dau degeaba pământul ?... Nu vă place ?... Nu luați!... Am numai pagubă cu voi!... Nu sînt destui golani în Galiția ? Is bucuroși să muncească pentru o bucată de pâne... Nu-i pot aduce cu miile?... Să umplu țara!...

Deodată, din sat, dinspre crâșma lui Petrea Groapă, se auzi ca o prăbușire năprasnică de stânci.

Strigăte și chiote, care parcă nici nu se nășteau din gâtlejuri omenești, se succedau în valuri, rostogolindu-se în ecouri prin toate vâlcelele înconjurătoare, ca însăși clamoarea pământului răzvrătit.

Jupânul Duvid Froim păli:

— Ce-o fi aiasta, moș Spiridoane?...

Bătrânul oftă, își făcu cruce și rosti resemnat :

— A fi, ce-a fi voia lui Dumnezău ca să fie, jupâne Duvid...

După plecarea lui moş Spiridon şi altor gospodari mai cumpătaţi, rămăseseră la crâşma lui Petrea Groapă mai mult zurbagiii, cari după un număr mai mărişor de pahare nu mai ţineau sama de erarhia tradiţională a obştiei.

Tinerii de afară năvăliră şi ei în crâşmă. Glasurile lor covârşiră în curând vorbele bătrânilor.

Cuvintele de ură ale lui Nichita, caşi „şfichiurile" insinuante ale lui Grigore Dobrea, stârneau din minut în minut tot mai mult răsunete în obştie.

In curând, nu mai putea fi vorbă de vre-o discuţie. Nu era nici măcar o sfădălie. Exclamaţiunile, interpelările, incriminările şi sudălmile, din ce în ce mai neînfrânate, se contopiră într'o învălmăşală de sgomote nearticulate, din cari rar se mai putea desprinde vre-un cuvânt deslușit.

Prichindelul în cojocul, larg şi cu căciula brumărie lăsată pe ceafă, peste urechea dreaptă, ţopăia acuma în faţa lui moş Gavrilă, sbierând de-a surda:

— Ce ?... Să-l pupăm la spate pe puchinos?... Băgare-aş clopotniţa bisericii din Zădăreni în balabusta lui.

Trecuse în răstimp dela extrema dreaptă la extrema stângă !

In ciuda larmei haotice, pe căi neînţelese pentru parlamentarismul occidental, discuţia dela crâşma lui Petrache Groapă reuşi să realizeze consensul aproape unanim al obştiei.

Era căutată doar „formula" practică pentru acțiune.

Spre sară, cei de lângă tejghea auziră deodată mai multe strigăte de bucurie din afară:

— Au venit!... Au venit!... Fraților!... Studienții!... Eșiți înoace oameni buni!... Bădiță Nichita!... Moș Grigore!...

Gloata din crâșmă dădu buluc pe ușă.

In bătătură, lângă carul lui cu caii înspumați de goană, stătea Chiriac Brânză, un flăcăuan de vre-o șaptesprezece-optsprezece ani, cunoscut ca fire romantică și visătoare.

Ingălbenit la față, abia putea grăi de emoție:

— Au venit!... I-am văzut... Am grăit cu ei!

— Cine, bre ?...

— Pe cine, măi ?...

— Cu cine, frate?...

— Vorbește odată, diavole!...

Băietanul, înăbușit, își desfăcea suflând greu cojocelul la piept.

— Studienții! — îi scăpă însfârșit cuvântul fatal.

— Studienții?...

— Studienții!...

— Unde, mă ?...

— Spune, frate! — hurui grămada.

Femeile își făceau cruce. Se auziră sughițe și plânsete reținute.

— Potoliți-vă, oameni buni!... Lăsați flăcău să vorbească! — porunci cu gravitate Grigore Dobrea.

— Taci din gură, măi!...

— Ce te îndeşi peste mine, fa!... Unde te vâri ?...

— Dă-te la o parte, păduchiosule!...

Insfârşit cu greu se făcu linişte şi Chiriac putu vorbi:

— Veneam cu caru... cu lemne... din codru Zărnenilor... M'a trimes mâ-ca... Zice că are nevoe pentru Paşti... cozonaci...

— Dă-o pe mă-ta încolo, mă! — izbucni Zaharia, prichindelul cu căciula brumărie: Vorbeşte odată de studienţi!...

— După păduricea Scăioasei, — se repezi Chiriac: înainte de răscrucea dintre Perieni şi Izvoreni, mă ajunge din urmă o sanie... straşnică!... cu doi harmasari... negri... straş-nici!... cu *zurgălăii legaţi*....

— Hei ?...

— Ei... he ?...

— Tsss!...

— Vizitiu cu barbă, lu-ungă!... Mai lungă ca a lipovanului din Cârniceni: Şi doi boeri... tineri... cu blănuri mari... straş-nice!... Şi cu gulere cât un urs... Str-aşnice...

— Ei?!... Spune odată, măi, băgate-aş în oală !...

— S'a oprit lângă mine, — se zori şi mai mult băetanul: şi un boer... negricios — roşu la faţă... cu ochii ca de jăratic... îmi zice aşa: Măi flăcăule, care-i drumu la Izvoreni?... Aista-i, — zic — şi cârmeşte la dreapta... Şi cel mai bălai zice aşa: Ii departe până la Izvo-

reni ?... Cam o poştie, zic... Dar dumneavoastră cine sînteţi ?... Şi cel negricios zice aşa : Studienţi!...

— A-a-a-a! — răsuflă ca dintr'un singur piept grămada.

— Şi negriciosu zice aşa: Ai foc, băiete?... *Foc şi lumină să fie!...* Şi când a pornit să bată cremenea cu amnaru meu, aşa săreau scânteile mari ca fulgerele, de s'a luminat jur împrejur ca ziua... Şi cum a apucat iasca a prins s'o învârtească aşa, iaca aşa s'o învârtească — băiatul descria un cerc mare, cât îşi putea lungi braţul: Aşa învârtea... aşa tot învârtea... de se făcuse ca o roată mare de foc... mai mare ca roata morii lui moş Tănasă!... Şi când mi-a aruncat înapoi amnaru şi cremenea, roata de foc o rămas în cer!... M-a-a-re... acolo, dinspre Prut!... Şi apoi s'o prăvălit cu încetu la noi, în ţarină... Şi negriciosu se uită încolo şi ochii îi ard ca jăratecu şi-mi zice aşa: Aiasta-i semnu cel bun, băiete!... Eşti din Vaideei?... Să spui aşa la oameni, să ştie dela studienţi: Foc şi lumină să fie! Şi... dreptate!... Şi... pământ!.. Ca dincolo... Şi s'au făcut nevăzuţi: Nici sanie, nici cai, nic studienţi!... Numai vântu sufla dinspre Prut...

Băiatul sfârşi. Oamenii din jurul lui, bătrâni şi tineri, bărbaţi şi femei, şi chiar copiii, tăcură o clipă.

Apoi, după mueri, urmând pilda lui moş Gavrilă, îşi scoaseră căciulele din cap şi-şi făcură cruci largi apăsate.

— A dat Dumnezău!...

Nici îndoială nu mai putea fi.

Cu toţii văzuseră doar meteorul! — semnul cel bun, roata de foc aprinsă dinspre Prut şi prăvălită în ţarina Vaideecilor...

Foc şi lumină să fie!...

Şi dreptate!...

Şi pământ!...

Nichita lui moş Sofronie luă comanda:

— Oameni buni, mergem grămadă la curte!.. Măi, Chiriac! — porunci el vestitorului: Să dai fuga pe la mine, să iei din tindă trei tinichele cu boie... roşă, neagră şi albă... cu badanale... Cu Dumnezău înainte, oameni buni!

In bătătură era adunat acum tot satul.

Ca prin farmec aflară vestea bună şi cei din Flămânda.

Şi grămada porni spre curte.

In cap mergeau bătrânii cu gospodarii mai cu greutate, — numai Grigore Dobrea o ştersese pe nesimţite.

Urmau tinerii, şi apoi femeile; copiii ţopăiau pe de lături ca nişte stoluri de vrăbiuţe.

In drum întâlniră pe moş Spiridon Oancea care, cu mama Gafiţa în urma lui, se grăbea cu paşii lui mărunţi, spre vâltoarea satului.

— De unde îmi vii, bădiţă Spiridoane ? — îl interpelă prichindelul cu căciula brumărie: Nu cumva ai fost la jupânu Froim?... Hei, hei !... Ai făcut tocmeala ?...

Moș Spiridon făcu un gest desnădăjduit din cap, încât căciula îi căzu pe ceafă, și, pe nevrute stârni furtuna:

— Degeaba! — exclamă el cu năcaz: Acum pleacă de acasă... se duce la târg...

— Băeți! — răsună glasul de comandă al sergentului Nichita Bardă : Să nu lăsăm pe târtan să fugă cu condicele moșici!... După mine!... Pas alergător!... Marș!...

Pământul înghețat durui în tropot de picioare grele și, în goană furtunatecă, grămada urni spre curte, în cap cu sergentul Bardă. urmat de tineri cu picioarele mai sprintene.

La scara vechiului conac boieresc, dărăpănat de vremuri, dar impunător încă, aștepta trăsura uzată dar spațioasă, încărcată de bagaje.

Arendașul Duvid Froim, cu blana de *ianot* în spate, pornea să se coboare din cerdac, când un argat, trimis anume de iscoadă, veni în fugă, fără suflare.

— Coane Duvide, vine satu grămadă... tot norodu... porunca studienților... roata de foc!...

Duvid Froim stătu o clipă ca trăsnit.

Apoi se repezi spre casă, strigând porunci contrazicătoare:

— Să vie conița... fa, Catinca!... așa cum este... cu copilul... plecăm îndată... Măi, Niculai, închide poarta... Unde-i Iosel?... Să vie Iosel!....

Bărbia îi tremura, faţa smadă i se acoperi de o paloare cenuşie şi chiar buzele-i groase albiră, parcă.

Era prea târziu!

In poartă apăru Nichita Bardă, în frunte cu primele rânduri ale năvălitorilor.

Alergară cu toţii drept spre cerdac, unde apăruse şi jupâneasa, cu un şal aruncat pe cap, vârîndu-şi grăbită braţele într'o blană de samur.

— Vrai s'o ştergi târtane ? — se repezi prichindelul cu căciula brumărie.

Şi cojocul lui parcă se lăţea de furie împrejur, ca o fustanelă de balerină: Vrai să fugi, hei! — sbieră el: Destul ne-ai supt sângele... Vascresul tău de târtan râios, parşivule!

Duvid Froim doar clipea din ochi la fiecare insultă şi se trase înapoi cașicum ar fi vrut să-şi acopere nevasta.

Nichita Bardă dădu de umeri îndărăt pe agresivul prichindel şi luând un ton rece şi poruncitor se adresă arendaşului:

— Jupâne Duvid, să ne dai condicele moşiei şi contractele de învoeli... Şi... cheile!...

— Ce condici, bade Nichita? — mai prinse parcă puţin curaj arendaşul: Ce contracte?... Ce chei ?... Ai înnebunit, bre Nichita ?... Ce, sîntem în pădure ? L-or găsi la o adică şi pe tat'tu!...

Nichita îngălbeni şi fără nici un cuvânt îl apucă de blană, sub guler, şi-l izbi de vre-o

trei ori cu spinarea de stâlpul cerdacului, de bietul om numai icnea la fiecare izbitură.

Jupâneasa prinse a ţipa de spaimă, cu o mânecă a blănii căzută de pe umăr:

— Ce faci, măi, Nichita ?... Vrai să-l omori, tâlharule ?... Cum l-ai omorît şi pe sărmanul Eremia ?...

Prichindelul, suduind în superlative răsunătoare, sări înainte, îi smulse şalul din cap cu o smuncitură care-i desfăcu din creştet conciul de păr roşcat.

— Taci din gură, căţă râioasă! Amuş îţi ridic poalele să văd de-ţi este peste tot părul roşu.

Frânele se tociră brusc.

Intr'o clipă, mulţimea năvăli în cerdac. Un flăcău prinse pe contabilul Iosel, care se furişase pe o uşă lăturalnică, şi-l trânti jos.

Până şi bătrânul moş Gavrilă, cu gura strâmbată şi ochii holbaţi, guiţând ciudat, dădu cu bâta în capul jupânului Duvid.

In clipa aceasta critică răsări în pervazul uşii Catinca, doica, o fată sdravănă, chiar din sat, ţinând în braţe un copil.

— Staţi, oameni buni! — îşi ridică braţele în sus moş Spiridon: Să nu puneţi carecumva mâna pe prunc... Că el, ce-i vinovat, sărăcuţu!... Să nu ne luăm mare păcat pe suflet înaintea lui Dumnezău !

Sgomotul se potoli ca prin minune. Oamenii se dădură toţi la o parte, pe două rânduri, să poată trece doica.

Sergentul Nichita Bardă prinse din nou cârma în mână.

— Domnule Froim! — se răsti el hotărît și rece: fii bun... condicele moșiei.. învoelile.. cheile!...

— Care chei ? — îl întrebă mai domol arendașul.

— Dela hambare... pivniță... Și dela... la de fier.

Nichita surprinse ca un gest de ușurare din partea jupânului Duvid și o privire a jupânesei aruncată spre bagajele din trăsură.

— Și de la toate dulapurile! — adăugă Nichita: Dela toate sertarele și lăzile...

Jupâneasa începu a se boci.

— Ce, vrai să ne desbraci ?... Să umblăm goi ? — țipă ea, de furie, împroșcându-și scuipatul din gură.

Nichita nici nu se uită la dânsa și, chiar cu un gest, opri mișcarea din grămadă. Dar nu slăbea din ochi pe jupânul Duvid.

— Iosel! — porunci acesta plângător roșcatului: Să dai cheile dela hambare și pivniță... Iată și pe celelalte! — scoase el din buzunar două legături cu tot felul de chei; întinse și una anume: Aiasta-i dela lada de fier... Găsești acolo și cele ce mai lipsesc...

— Condicele și învoielele ?...

— In dulapul cel mare din birou...

— Băieți ! — comandă șeful recunoscut al expediției: amu, să descărcați trăsura jupânului... Să lăsați numai boarfele!

...ui Duvid Froim i se umflă și mai mult ca-
... de sângele ce-i înecă obrazul. Abia putu
...rbi, cu buzele-i tremurate, sugrumat de spai-
...mă și mânie:

— Bădiță Nichita! — scânci el: Mă omorîți...
caliciți... mă prădați... de toată munca
... Nu vă temeți... de Dumnezău ?... Ră-
...ț drum...ari!...

...neasa se aruncă, schelălăind, spre tră-
...ră.

...ichita o opri, punându-și brațul greu pe
...merii ei lunecați.

Ea se smunci, șalul îi căzu jos, părul roșu, muiat în plâns, îi acoperi fața. Migdalele ochi-
...or ei negri răsfrângeau în cristalul lacrimelor mari scânteerile lunei pline, ce împrăștia lu-
mina rece asupra peisagiului feeric al plaiuri-
lor Moldovei și al păcatelor bietei vermine
menești...

In grămadă se auziră murmure de mânie.

...richindelul cu căciula brumărie se trezi ia-
...în vârful scării sbierând:

— Să le scoatem mațele la spurcăciuni!...
...ați năvală băieți! Destul ne-au supt sângele
...in vine, lipitorile jidovești!...

— Stați! Dă-te jos bade Zaharia! — opri tu-
...aultul Nichita, — cu un gest de comandă, apoi se adresă hotărît către Duvid:

— Domnule Froim, e munca noastră... nu-i
...dumitale... Munca noastră ce n'a fost răsplă-
...ă.. Amu vine ceasu de răsplată... Hai, sui-

ţi-vă în trăsură şi plecaţi cu Domnu... Nu puneţi la cercare norodu!...

De jos, din jurul trăsurii, isbucniră clamori de bucurie:

— Iacătă-o fraţilor!... Iacătă!.... Bre-bre-bre-bre!... Grea e, măi!... Greul pământului!...

Dintr'o cergă fu desvălită o lădiţă dreptunghiulară de fier, pe care deabia o putură ridica doi flăcăi voinici.

Trăsura porni cu Duvid Froim în fund, care îşi ascunsese capul în gulerul lui de *ianot;* cu jupâneasa alături, despletită, bocinduse necontenit; cu Iosel pe capră, lângă vizitiu, şi încă cu vre-o doi lefegii tineri căţăraţi pe scări.

Grămada îi petrecu chiuind, huiduind, şuerând, aruncând vorbe tari de batjocură, dar acum fără răutate, mai mult pentru a da expresiune sentimentului de triumf şi bucurie.

.

— Măi, Chiriac ! — porunci sergentul: Dă încoace boelele, cu badanale cu tăt... Să facem, fraţilor, după porunca studienţilor!... Să deschidem grajdurile şi ocolu... să dăm drumu la cai şi la vite... pentru împărţeala, după dreptate... Hambarele le golim... Să ştie norodu că-i zi mare astăzi!...

— Dar lemnele din pădure pe care le-am tăiat noi! — îl întrebă cam cu hărţag Zaharia, prichindelul cu căciula brumărie, răzimându-se în vârful bâtei sale lungi.

— Avem să ridicăm şi lemnele... Pornim dis-de-dimineaţă cu carele... să ridice fiecare după dreptate!...

Aici, moş Gavrilă eşi înainte şi sâsâi cu înţeles...

— Oameni buni, întâi să ridicăm grânele din hambare!... Lemnele nu fug din pădure...

— Aşa este!...

— Aşa este!...

— Grăeşte drept moş Gavrilă!...

— Intâi hambarele!... — hurui grămada.

— Ba, eu zic, să desfundăm întâi poloboacele din pivniţă... să ne încălzim inima! — exclamă jovial căciula brumărie.

— Staţi, oameni buni ! — se grăbi se intervină Nichita, de teamă să nu scape el cârma: Intâi să împlinim porunca studienţilor!... Să punem semnele... pe casa boerească... Iaca! — muie el badanaua în tinicheaua cu boea neagră: Pun crucea neagră... O desfacem bucăţele... să nu mai aibă unde sta boerii şi arendaşii... Pe grajduri şi pe hambare, cruce albă!... Le golim, dar le lăsăm, să fie de folos obştiei... Iar roşu să punem,—se uită el împrejur: iaca, roşu să punem pe umblătoare... să-i dăm foc... să nu rămâie în sat putoare boerească şi jidovească.

Toată noaptea şi toată ziua următoare, obştia din Vaideei şi din Flămânda nu mai ştiu

odihna, aducând la îndeplinire cu meticulozitate „porunca studienţilor".

Din conacul boieresc n'a rămas un par. Două rânduri de care circulau mereu, goale spre curte şi pline spre sat.

Bătrânii vegheau, ca împărţeala să fie pe sfânta dreptate.

La gura pivniţei stătea, în cap cu lunganul Tănasă Ciuntu şi cu Chiriac „Vestitorul", o strajă de flăcăi puşi de Nichita.

Dar prichindelul de Zaharia găsi soluţia:

— Bădiţă Petrea, — apelă el cu energie la cârciumarul Petrache Groapă : să cinsteşti amu norodu... pentru ziua aiasta mare... Şi pentru fieşticare polobocel pe care avem să ţi-l bem, avem să-ţi dăm două, din pivniţa jupânului, când a veni la împărţeală...

Voia bună nu lipsi aşa dar, — spre năcazul lui Nichita al lui moş Sofronie.

Satul înflori pe dată de podoabele şi comorile din garderoba bogată lăsată de jupâneasa lui Duvid Froim, — pe care muierile şi fetele le şi împărţiră, sub supravegherea mamei Ilinca.

Insăşi natura parcă lua parte la sărbătoare.

Un vânt cald, din sud, vesti însfârşit primăvara întârziată.

Zăpada muiată se sdrenţuia sub arşiţa subită; şuvoaie vesele şi mărunte şipoteau prin uliţi şi chiar pe poalele Ceahlăului apărură pete mari negre.

Ziua plugului nu mai părea departe pentru ţarina desrobită.

Spre sară, Petrea Groapă suggeră norodului un gând nou, pentru împlinirea poruncii studienţilor:

— Dar cu Iţic, cârciumaru arendaşului, ce faceţi ? — întrebă el cinstind pe Zaharia: E tot o cârciumă boerească... dată cu chirie numai de ochii lumei!... Dar folosu îl trage tot jupânu Froim... Stă acolo Iţic, drept la mijloc, între Vaideei şi Flămânda, pe şleahu cel mare... Suge ca lipitoarea... cămătar... S'a tuchilat acum încuiat... Dar în pivniţă are şi el vin boeresc şi rachiu de cel bun...

— Aşa este!...

— Aşa este!..

— Cuvânt drept!..

— Bine ai zis, bre Petrea!...

— Să-l scoatem pe jidanu arendaşului, oameni buni!...

— Hai!... Să-l scoatem!...

— Mergem!...

— Mergem, oameni buni!...

Grămada de vre-o trei sute de oameni aprinşi şi sgomotoşi, sub comanda lui Zaharia, care se cam împletecea, şi cu moş Gavrilă, care se ţinea dârz, porni spre Flămânda.

In gazdă la Iţic, crâşmarul, stătea medicul de plasă Iacob Herzenstein, un om palid şi slăbuţ, harnic şi conştiincios, care ştiuse să înspire ţăranilor încredere şi consideraţie.

In faţa mulţimei sgomotoase, care înconjură locuinţa lui alipită de crâşma dela şleah, bietul om ieşi speriat în uşă, mai mult mort de spaimă.

— Oameni buni ! — apelă el: Moş Gavrilă!... Nichita!... Bade Zaharia!... De ce v'aţi grămădit aşa ?... Ce doriţi ?...

— Domnule doftor! — îi răspunse măsurat şi cu toată cuviinţa moş Gavrilă: Să nu vă fie teamă.. că nu vă facem nimica... Sînteţi cel mai bun studient!... N'are să vă mişte nimenea un fir de păr în cap... Iaca, stăm cu toţii grămadă, tătă obştia, cu piepturile noastre, de pază, — măcar că sînteţi de legea lui Iţic... Dar, să nu fie cu bănat!... pe *Jidan* îl scoatem din sat !...

CAP. X.

POJARUL.

Prefectul judeţului Ciubăreşti, Andrei Coteanu, cunoscut prin temperamentul lui violent şi caracterul autoritar, se afla, — în acele zile de criză guvernamentală, — la Bucureşti, în aşteptarea desnodământului, ca şi cei mai mulţi prefecţi din ţară.

Intrebat de un ziarist, răspunse cu indiferenţă:

— Nu e nimica, frate!... O mică scărmănea-lă nu strică jupânului Froim. S'a cam prea obrăznicit...

Multe ziare nici nu găsiră loc, printre interminabilele cancanuri din „culisele" partidului conservator, pentru o notiţă care să înregistreze „turburările" din Vaideei.

Chiar foile antisemite, în frunte cu „Vestea" lui Anibal Ionescu, s'au folosit de acest prilej, mai mult pentru „a mai trage de perciuni trusturile jidoveşti".

Scene analoage repetate în împrejurimile

Vaideeilor, pe moşiile arendate tot Froimeştilor, aproape că nici n'au fost pomenite în foile bucureştene, care tocmai atunci erau preocupate de noutatea sensaţională despre „ruptura definitivă dintre *Maharadjaua* şi Nitza Vasilescu".

Coloane întregi erau rezervate pentru titluri şi subtitluri ca:

„T. T. Flor izolat"...

„Intrevederea lui Saşa Delescu cu domnul Iorgu Vatatzi"...

„Demersul domnului Ipolit Mirecscu"...

„Domnul Todiriţă Canta chemat la Palat"...

„Nitza Vasilescu văzut intrând pe portiţa din dos la Aurel Crăsneanu".

„Oculta trage din nou sforile!"...

„Leonida Ciupagea nu admite nici un compromis"...

Aproape că n'a produs impresie mai mare nici chiar devastarea orăşelului Răzoaia, — un cuib evreesc din judeţul Ciubăreşti, cu o populaţie mărginaşă de ţărani agricultori.

Peste vre-o trei zile după „praznicul" din Vaideei, în târgusor se adunaseră ţăranii de prin împrejurimi pentru recrutare.

De data aceasta, animaţia mulţimei îngrămădite, — întotdeauna vie în zilele de recrutare, — era mai febrilă şi chiar ameninţătoare.

Peste tot se puteau vedea grupuri de săteni

discutând ceva cu foc şi gesticulând cu disperare.

Şi mai impresionantă încă părea tăcerea care survenea subit la apropierea vre-unui „surtucar".

Cu toate măsurile luate pentru închiderea crâşmelor, nu erau puţine figuri turmentate,— mai ales printre tineri.

Flăcăii din satele Froimeştilor, — care împliniseră „porunca studienţilor", — fură peste tot sărbătoriţi ca eroi.

Dintre toţi se distingea Tănasă Ciuntu din Vaideei, — lung cât o clopotniţă, dar cam strâmt în spate, ca predestinat pentru coiful escortei regale.

In jurul lui se strânsese, în bătătură, drept în faţa crâşmei lui Moşcu Goldner, — parcă adormită cu geamurile împainjenite şi uşile zăvorite, — grupul cel mai numeros: recruţi, părinţi, bunici, mătuşe, surori...

— Şi zi, măi Tănasă! — îl întrebă un gospodar bătrân dela Izvoare, cu ochii şireţi şi bănuitori: zi, măi, i-ai văzut chiar tu, cu ochii tăi, măi Tănasă?...

— Păi! — se făli lunganul.

— Şi ai grăit chiar tu cu ei, din gura ta, măi Tănasă?...

— Păi !...

— Şi ce spuneau, măi, Tănasă?...

— Cine, moşule ?...

— Studienţii, măi !

— Au fost şi pe la voi, măi !...

— Au fost și la noi, la Izăreni!...

— Și ce-au făcut, măi Tănasă?...

— Și ce spuneau, măi, Tănasă?...

— Tăceți din gură, oameni buni, să grăiască flăcăul!...

Oamenii se tot grămădeau.

Gospodarul dela Izvoare se găsea aproape înăbușit între o muere pieptoasă și un moșneguț sprinten, care dădea cu furie din coate.

Gâturi sucite, ochi țintuiți asupra flăcăului, mâni trase la ureche, îmbulzeală care dovedea interesul acut până la uitarea de sine, strânseră un cerc enorm de căciuli și tulpane împestrițate în jurul lui Tănasă Ciuntu.

Măgulit de atenția obștească, lunganul, care întrecea cu un cap pe cei mai înalți din auditorul lui, își trase căciula pe o ureche și începu, nu fără oarecare artă declamatorie:

— Când au aprins, bre, studienții ceia o roată de foc, mare cât căsoiu ista și-au slobozit-o în cer, roata ceia porni dela noi din țarină spre Izvoreni și spre Izăreni și încoace spre Răzoaia și mai departe, hăt... hăt, până la Ciubărești și Botoșăni și Iași și în jos spre Bacău și mai încolo... și în urmă lăsa ca răzoare de foc, care se împrăștiau ca la *luminația* de zece Mai, la Ciubărești....

— Și la Răzoaia, măi ?...

— Și pe la târguri, măi ?

— Păi ?... Târgurile nu-s boerești ?... Jidovii nu sînt și ei în slujba ciocoilor ?...

— Și ce spuneau studienții, măi, băiete? —

insistă bătrânelul sprinten, răsturnându-şi capul pe spate, ca să prindă mai bine răspunsul din gura flăcăului.

— Păi, spuneau aşa: amu o venit ceasu ţăranilor !... Ei sînt mai mari ca boerii şi negustorii !... Nu muncesc ei ţarina ?... Nu dau ei pâne la toată lumea ?... A lor să fie tot dreptu!... A lor să fie tot pământu!... Să şi-l împartă pe dreptate... Iar boerilor şi jidanilor să le lege talanga de gât şi să-i gonească!...

Tocmai în momentul când interesul deşteptat de povestirile lui ajunsese la apogeu, Tănasă pierdu brusc favoarea atenţiunei obşteşti.

Din jos, dinspre primărie, înainta chiuind un grup de recruţi în cap cu Vasile Bălan din Pârjoleşti, care abia se ţinea pe picioare de emoţie întărită de băutură.

Vasile îşi dădea mai cu samă „coraj" faţă de maică-sa, Mama Tinca, — femee mai mult trecută de muncă şi năcazuri decât de vrâstă, — care, puţin ameţită şi ea, trăgea mereu pe băiat de mânecă:

— Măi, Vasilică, puiu mamei, cu cine mă laşi, drăguţu mamei?!... Vădană şi cu casa plină de copii!... Se poate să te iee taman pe tine ?...

Vasilică se opri şi holbându-şi ochii sticloşi spre mama Tinca, începu să sbiere clătinându-se:

— Dar pe cine, pe cine să iee, mamă ?...

Ihhc! — icni el, duhnind vinul otrăvit: Pe cine să iee ?... Pa harhaţii cari plătesc pe doftori şi *afiţeri?*... Eu de unde să-i plătesc?...

Impiedicându-se de un bolovan, Vasilică Bălan era cât pe ce să cadă, dacă nu-l sprijinea mama Tinca: dar îi şi veni o inspiraţie subită, care îl înălţă numaidecât ca adevărat erou al zilei.

Inciudat, se aplecă, apucă cu ambele mâni bolovanul cu pricina şi din răsputeri îl trânti în geamul posomorît, învineţit de praf, al cârciumei lui Moşcu Goldner.

Tot norodul strâns în uliţă, răsuflă ca o singură fiinţă.

Tănasă Ciuntu svârli cu un alt pietroi.

Chiar moşneguţul, sprinten, cu gura dusă de furie spre ureche, trânti cu bâta.

In câteva clipe n'a rămas în crâşma lui Moşcu Goldner, cu ferestile şi uşile scoase din ţâţâni, decât rafturile goale.

Strada era plină de cioburi de sticlă sparte, şi de doage de poloboace sfărâmate.

Fu ca un semnal aşteptat de toată mulţimea.

Puhoiul porni prin „Strada Regală".

Din scundele ei prăvălii, într'o jumătate de oră nu mai rămăseseră decât jalnice mărturii de mizerie şi sălbătăcie.

Autorităţile au fost surprinse.

La vestea despre prăpădul din Strada Regală, adusă la Primărie de sergentul Plămădeală, al cărui nas de beţiv, strâmb şi vânăt, se făcuse

portocaliu de frică, Maiorul păli și întrebă surd pe domnul subprefect:

— De ce forțe polițienești poți dispune, domnule ?

— Afară de acesta, — indică domnul subprefect pe Plămădeală: mai am un hodorog șchiop și astmatic...

— Atunci ce așteptăm aici? Să ne omoare pe toți? scârțâi jalnic Maiorul și se repezi în jos pe scări.

In trăsura la care fură înhămate mârțoagele primăriei abia putu încăpea onorata comisiune, care — suspendând operațiunile de recrutare, — se și topi pe dată, ca prin farmec...

Pogromul dela Răzoaia a dat un motiv mai mult pentru rătăcirea opiniei publice.

Presa și oficialitatea cu o unanimitate mișcătoare, relevau caracterul mișcării pornite din Vaideei și Flămânda, ca o răzvrătire a sentimentului național împotriva exploatatorilor străini.

Vestea înregistra cu deosebită mulțumire devastările și isgonirile de arendași evrei, care se succedau vertiginos în toată Moldova de Nord: la Pârliți, la Izvoreni, la Prăpădiți, la Dumbrăveni...

Christophor Anghir, după primele vești asupra acestei mișcări naționale, s'a și repezit la Ciubărești.

O mare întrunire publică, convocată în gra-

bă, asigura pe țărani de sprijinul „bunilor români", pentru marea operă de emancipare a neamului românesc de jugul păgân.

Dintre localnici, oratorul de frunte al acestei întruniri a fost un înfocat naționalist român, avocat fără procese, Garabet Ghebap.

Pe neașteptate sună și pentru el ceasul de glorie.

Era cunoscut mai mult ca un intransigent rival al doctorului Levieux, — unul din veteranii Războiului Independenții, naturalizat ca răsplată pentrucă „luase parte la asaltul Griviței".

Doctorul suferea spre nenorocirea sa de o manie nevinovată: își punea candidatura la toate alegerile din Ciubărești: pentru Cameră, pentru senat, pentru Consiliul Comunal, pentru cel Județean, pentru Camera de Comerț..

Nu reușea niciodată.

Dar de ani de zile, în nenumăratele lui campanii electorale, se izbea de același adversar implacabil: Garabet Chebap!

Putea totuși înregistra cel puțin un „succes moral" față de acesta: aduna întotdeauna ceva mai multe voturi.

Amorul propriu jignit îi insuflase lui Garabet Chebap confesiunea de credință antisemită.

Ajunsese nici să nu mai aibă altă ocupație decât „polemica" zilnică, la toate răspântiile, împotriva doctorului Levieux.

Negricios, foarte creț, buzat, cu ochii săriți

din orbite — poreclit pentru această figură de etiopian „Faraon", — clocotea veşnic, — în coridoarele palatului de Justiţie, la restaurant, în antractele spectacolelor, pe terasa Grütli, sau pe „promenada" Moţoc, — gesticulând cu violenţă şi „abimând" pe odiosul său rival.

Acestei uri îi datorea singurul cuvânt de duh, pe care l-a putut zămisli în toată viaţa lui.

După proclamarea rezultatului unor alegeri pentru Consiliul Comunal, unde reuşise să fie distanţat de doctorul Levieux numai cu două voturi, perora chiar în localul de vot:

— Auzi, domnule!... Parşivul de jidan! Să aibă şi acum mai multe voturi ca mine!... Beţiv!... Cartofor!... Curvar... Gheşeftar!... Pleşcar! — aici, după o oprire de o clipă, o inspiraţie genială: S'a *românizat* — moaşă-sa pe ghiaţă de puchinos!...

. . . . . .

Dela începuturile apostolatului lui Christophor Arghir, *Faraonul* îl urmase cu credinţă, dar fără să iasă din obscuritate, până la faimoasa întrunire din Ciubăreşti.

De astă dată însă, cuvântul lui găsi însfârşit răsunet în conştiinţa publică.

— Fraţi Români! — exclamă el cu o însufleţire atotbiruitoare: Să nu lăsaţi un pui de jidan pe pământul sfânt al ţării noastre!... România e pentru Români, — pentru jidani e Palestina!...

După întrunire „băieţii", entuziasmaţi, por-

nină sub conducerea lui Garabet Chebap şi a vechiului lor şef de echipă Lascar Trântorel, drept în târgul Pupăzei, unde bătură vre-o trei jidani şi sparseră câteva geamuri de prăvălii şi locuinţe jidoveşti.

Din nenorocire pentru Christophor Arghir, îi scăpară şi lui la acea întrunire câteva cuvinte, pe care avu motivul să le regrete amar în urmă, — şi care au dat o altă semnificaţie şi demonstraţiei patriotice din Târgul Pupăzei.

Răpit de atmosfera sălii, — în care prin excepţie se găseau în afară de „băeţi" şi câţiva cetăţeni vrâstnici, — curioşi să afle ceva despre tulburări — glasul lui găsi accente, care depăşiră cu mult gândul vorbitorului:

— Ţerna aceasta, — vestea înflăcăratul apostol: Ţerna aceasta frământată de veacuri de strămoşii noştri, udată de sudoarea lor, stropită de sângele lor, este astăzi robită lipitorilor păgâne, care trăiesc din munca ţărănimii noastre! Dar munca, *numai munca sfinţeşte pământul!* Dumnezeu a dat ogorul aceluia care-i ridică greul, care îi răstoarnă brazda neagră, o îmbracă primăvara cu mătasa verde şi o acopere cu aurul de toamnă! *Nimeni altul n'are dreptul să stăpânească pământul!...*

Sărmanul geograf, aruncând acest cuvânt, nu-şi dădea sama că nu e decât un ecou şters, o copie palidă şi diformată, un reflector incon-

ştient al patimilor răscolite de o năprasnică erupţiune a istoriei mondiale sub alte ceruri...

Fatalitatea voi ca această lozincă să răsune într'un moment critic al mişcării masselor ţărăneşti.

Efectul fu grandios şi fulgerător...

Până şi după pogromul din Răzoaia, cercurile guvernamentale, clubul parlamentar din Dealul Mitropoliei, caşi redacţiile ziarelor, primeau cu placiditate veştile despre turburările ţărăneşti din Moldova.

Anibal Ionescu, proprietarul şi directorul *Vestei*, găsi chiar prilejul binevenit să speculeze flăcările conacelor din Moldova, pentru a învălui în fumărie operaţiile sale, cam nedelicate, cu listele de subscripţiuni, care concentraseră pentru un moment atenţiunea obştească asupra filantropiei sale îndoelnice.

Inceputurile relativ blajine ale mişcării, ca şi caracterul etnic al primelor victime ale ei, puteau oricum explica orbirea.

A doua zi după pogromul din Răzoaia, când procurorul şi prefectul au apărut în târguşor, în dosul unor însemnate forţe poliţieneşti, ei fură miraţi constatând că pogromiştii de ieri dădeau adăpost în casele lor familiilor devastate!...

— Ce înseamnă asta, măi? — întrebă pro-

curorul pe un țăran mai bătrânior care fusese denunțat ca unul dintre „instigatori".

— Păi, ne-a fost milă, cucoane, de dânșii... că au neveste și copii, săracii!...

Procurorul, exasperat, începu să sbiere:

— Dar nu v'a fost milă, ticăloșilor, când le-ați spart casele, și le-ați prăpădit avutul?...

Omul, cu obrazul ca împietrit pe loc, tăcu, răsucindu-și numai căciula, cu privirile îndreptate în pământ.

— Vorbește, măi! — se răsti și prefectul, — vestitul Andrei Coteanu: că acuși îți mut fălcile!

— Păi. cucoane, așa a fost cuvântu!... Aista-i semnu!...

Cuvântul! Semnul!

Cercetarea n'a putut scoate nimic mai mult dela făptuitori

Cuvântul! Semnul!

In aceste lozinci era concentrată o putere magică, care ducea massele fără ca stratul dominant al societății să le poată înțelege rostul.

In satul Cepurile ducea singură gospodăria moșiei doamna Elena Cristide, rămasă de tânără văduvă, după un soț bătrân, care i-a lăsat uzufructul averei, cu condiția să nu se mai mărite.

Femeia își ducea cu sfințenie sarcina, se îngrijea de moșie și își creștea copiii, trăind în

bună înțelegere cu sătenii, — cari nu aveau nimic de împărțit cu o stăpână prevenitoare pentru nevoile lor și darnică în zilele de năcaz.

Dar, totuși!...

O delegație de fruntași ai satului, aducându-i primii miei născuți din oile lor, îi declară pe neașteptate:

— Sărutăm mâna, coniță!... Să nu-ți fie cu bănat matale, că am venit să te înștiințăm că ne răsculăm și noi... facem rivoluție...

— De ce, oameni buni ?

— Apoi, ne e rușine, cuconiță, de gospodarii din celelalte sate...

— Și cum voiți să vă răsculați?

— Apoi, iaca așa... Să spargem măcar fereastra aiasta!...

— Nu se poate, oameni buni, e fereastra din sufragerie! Cum am să stau cu copiii la masă?...

— Apoi, că așa este cuvântu și semnu cuconiță!...

După o târguială, oamenii căzură de acord, să spargă numai o ferestruică chioară la cămăruța din dos.

— Apoi, să nu te superi, cuconiță! — urmă tacticos „instigatorul", moș Eftimie, omul de încredere și favoritul curții: Trebue să mai facem ceva...

—Ce să mai faceți, moș Eftimie?

— Apoi, iaca, așa... Adică după cuvânt și semn... Să luăm pe jupânul crâșmar și să-i legăm o talangă de gât, și să-l purtăm prin sat...

— Voi aveţi să-l bateţi, bre!... E păcat, moş Eftimie!

— Ferească Sfântu, nu-l bătem, cuconiţă!... Dar aşa e cuvântu...

„Răsculaţii" grămadă îl purtară pe crâşmar, cu talanga de gât, pe uliţele satului, apoi îl duseră neatins înapoi la casa lui.

Jupânul, mulţumit că scăpase cu atâta, i-a şi cinstit cu câte un păhăruţ de rachiu...

„Astfel, „cuvântul" a fost socotit ca împlinit...

Dar peste noaptea care urmă întrunirii lui Christophor Arghir din Ciubăreşti, mişcarea luă altă înfăţişare.

Telegraful aduse la Bucureşti ecouri despre tulburări cu mult mai grave şi mai primejdioase, izbucnite deodată în mai multe focare îndepărtate şi fără nici o legătură între ele: Dorohoiu, Botoşani, Hârlău, Iaşi, Paşcani, Bacău, Covurlui, Brăila...

Cititorii de jurnale fură copleşiţi de o avalanşă de veşti fantastice.

In Bacău s'au format cete care cutreerau judeţul din sat în sat, pe căprării şi cu trompete...

Un colonel, încercând să împiedice devastarea unui conac, fusese bătut şi silit să comande „foc"!...

Târguşorul Mihăileni a fost luat cu asalt şi devastat...

Iaşul ar fi fost ameninţat...

... Patruzeci de mii de țărani, respinși la barieră, stau ascunși prin văi și păduri...

Un tren cu răzvrătiții arestați, atacat de mulțime...

Arestații liberați...

Gloatele înarmate par stăpâne pe situație: în Botoșani, Tutova, Putna, Vaslui, Covurlui...

Asupra caracterului mișcării nu se mai putea hrăni nici o iluzie.

Mai mulți proprietari, români băștinași și mari boeri din Moldova, fugiți de pe moșii, bombardează guvernul cu telegrame desperate...

La Izvoreni, în județul Ciubărești, grandiosul palat al lui Alexandru Vatatzi-Izvoreanu nu e decât o ruină fumegândă.

Castelanul, un degenerat și un detracat, era urît de săteni, atât din cauza învoelilor nemiloase, cât și din pricina orgiilor neînchipuite, care pângăreau cuibul acesta vechiu boeresc, în văzul și cunoștința obștească.

Boerul putuse scăpa numai deghizat în haine femeești, din mila uneia din victimele sale...

Indolența sferelor înalte cedă locul panicei.

Culoarele Parlamentului, caşi redacțiile jurnalelor erau acum preocupate de descoperirea „instigatorilor", ca singură cauză a dezastrului...

Câtă vreme se credea că țăranii se ridică numai împotriva „trusturilor jidovești", chiar și „bărbații de Stat cei mai bine gânditori" erau dispuși să caute un remediu.

Până și Nitza Vasilescu — reprezentant prin excelență al ideii de ordine și conservațiune socială — recunoștea necesitatea unor măsuri de ocrotire a țăranilor, — bine înțeles cu „respectul drepturilor câștigate".

Ceea ce a suggerat lui Hariton Spirescu replica lui vehementă:

„Despre ce drepturi câștigate este vorba? — întrebă într'un fulminant articol fostul ministru al Economiei Naționale: Despre dreptul de a extermina pe țăranii noștri?... Cine-și poate aroga acest drept monstruos?... Dacă l-am recunoaște, s'ar ridica împotriva noastră, singure, și pietrele stropite de sângele țăranilor"...

Acuma însă, nu mai era vorba decât despre represiune, și fulgere împotriva instigatorilor.

In Camera Deputaților, T. T. Flor cu tonul lui hotărît și casant își condensă concepția într'o formulă răsunătoare:

„Intâi represiune, apoi vom aviza!"

„Instigatori" nu era greu de găsit.

In primul rând, instigator a fost declarat,

bine înţeles, Ion Răutu, cu întreaga redacţie a *Farului.*

Nitza Vasilescu putu aduce mărturie în Parlament că acesta îi prevestise, chiar lui personal, răscoala ţăranilor!...

Instigator a fost declarat şi Hariton Spirescu, pentru protestul împotriva „dreptului câştigat de a extermina ţărănimea".

Vai! Instigator s'a dovedit şi Christophor Arghir, prin discursul la întrunirea din Ciubăreşti!...

Bietul om, deprins numai cu aplauze şi cadelniţare, s'a trezit ameninţat de furia proprietarilor şi arendaşilor.

Clamorile acestora îndemnară chiar pe guvern să ordone o perchiziţie la casa profetului naţionalist!

Dar instigatorii cei mai nediscutabili fură proclamaţi învăţătorii sătesti în massă.

In limbajul politic din acele vremuri, cuvântul de „învăţător" ajunsese aproape sinonim cu „instigator".

Confuziune, care, — durere! — nu se mărginea la o simplă greşală de stil.

Răutu citi cu emoţiune protestul tânărului învăţător din Stăuceni, — Costache Ştefănescu, care cu mult curaj aruncă în faţa stăpânilor o mărturie semnată, sub titlul: *„Sîntem instigatori!"*

„Da, sîntem instigatori! — suna articolul lui din *Globul:* Dacă a organiza pe ţărani pentru ca din munca lor să le rămâie cât mai mult

pentru ei şi cât mai puţin pentru punga altora, — prin tovărăşii de arendare — în ciuda cui? — de grădinărit, de brutării, înseamnă *instigaţie:* noi sîntem instigatori!...

„Dacă înlăturarea intermediarilor în desfacerea produselor ţărăneşti înseamnă *instigaţie:* sîntem instigatori!...

„Dacă a arăta ţăranului nostru cum trăesc plugarii în alte părţi, se cheamă *instigaţie;* dacă, mai ales, a-l povăţui să nu mai aleagă ca deputaţi pe toţi vântură-ţară, ci pe oamenii de nădejde ai satelor; dacă a răspândi printre ţărani cunoştinţa drepturilor ce le garantează Constituţia, e o şi mai mare *instigaţie:* da, noi sîntem instigatori!"...

Goana după instigatori a creat pentru Răutu, — el însuşi acuzat şi ameninţat cu ocna şi chiar cu spânzurătoarea, — o situaţie dificilă.

Fuseseră, între alţii, arestaţi fostul normalist profesorul Anton Vădrăşcan, şi un alt colaborator al *Farului,* tânărul advocat Panaite Gloabă, dintr'un judeţ de pe Prut.

Aduşi între baionete la Bucureşti, ei fură închişi la Văcăreşti, fără ca lui Răutu să-i fie măcar îngăduit să-i vadă.

Guvernul boieresc sfâşiat de disidenţe, subminat de intrigi, scăpase de fapt cârma din mână, mai cu seamă după ce răscoalele trecură

și în Muntenia, coborîndu-se până în județele Buzău și Prahova.

A fost pusă chiar problema „apărării Capitalei".

La „Capșa" circulau informații „din cel mai sigur izvor" despre mii de țărani, care după ce ar fi devastat capitalele județelor limitrofe, ar fi pornit și asupra Bucureștiului.

Răutu a stat neclintit în Capitală așteptând desfășurarea fatală a evenimentelor.

Nu putea avea nici o îndoială asupra caracterului real al mișcării.

Indurerat aștepta semne de trezire a conștiinții publice.

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

CAP. XI.

„APARATORUL ORDINEI"!...

Şi nu trecură decât vreo zece zile dela răscoala din Vaideei, — când până şi la periferia Bucureştiului se putură constata aglomerări suspecte.

Cel mai bătăios dintre membrii guvernului, Nitza Vasilescu, determină însfârşit prin demisia lui retragerea cabinetului, implorând ajutorul adversarilor politici.

Noul guvern, după insistenţa lui Aurel Crăsneanu, făcu apel la „tinerimea idealistă", ca membrii ei să ia sarcina de potolire a spiritelor în sânul ţărănimii, — în calitate de prefecţi în judeţele răsculate ale Moldovei.

Ion Răutu fu şi el solicitat pentru prefectura Ciubăreştilor.

Un examen al conştiinţei nu-i îngădui refuzul, — lui, mai puţin ca oricui.

După experienţa trăită în timpul revoluţiei ruseşti, el făcea parte dintre puţinii oameni politici din România, care îşi dădeau seama

de adânca semnificaţie istorică a mişcării ţărăneşti.

Pentru el nu puteau fi iertate decât una din cele două atitudini posibile:

Să se pună în fruntea răsculaţilor, ca să ducă până la capăt revoluţia politică şi socială;

Sau să încerce pacificarea, — fără jertfe omeneşti, — pentru ca să impună în urmă un minimum de reforme.

De fapt, nu exista nici o alegere.

Revoluţia, — în desorientarea şi lipsa totală de organizare a maselor, şi faţă de inexistenţa cadrelor, — nu putea fi încercată.

Mai mult.

Aurel Crăsneanu îi comunică în taină, caşi celorlalţi candidaţi la prefectură, că atât Rusia, cât şi Austro-Ungaria, concentrează trupe la graniţele ţării.

Guvernul român fusese înştiinţat din ambele părţi, că împărăţiile vecine nu pot tolera focare de revoluţie la hotarele lor.

Aceasta ar fi fost chiar cauza decisivă a căderii guvernului conservator.

Cel puţin în ce priveşte Rusia, — unde focarele de răzvrătire nu fuseseră încă toate stinse — înştiinţarea nu putea fi pusă la îndoială. Răutu primi deci însărcinarea cu o adâncă turburare sufletească.

Pentru un vechiu revoluţionar, după ani petrecuţi în închisoare şi în deşerturile Siberici, situaţia, care eventual îl putea împinge la

o represiune sângeroasă, punea în joc însăşi problema fiinţei lui morale şi chiar a vieţii.

In trenul pentru Moldova, nu se găseau în vagonul de clasa întâi decât cei patru prefecţi dintre „tinerii idealişti", — în afară de Ion Răutu: Constantin Dobrovici şi cei doi „instigatori", Anton Vădrăşcan şi Panaite Gloabă.

Aceştia trecuseră la Ministerul de Interne, — pentru prestarea jurământului, — direct de la Văcăreşti.

Călătorii se luptau să-şi stăpânească emoţiunea şi preocupările.

Constantin Dobrovici nu-şi găsea astâmpăr.

Cu paloarea lui străvezie, tăiată de largi pete roşii, alerga prin coridorul vagonului şi, izbindu-se la fiecare pas de pereţi, strecura printre dinţi, la adresa Dumnezeu ştie cui, înjurăturile sale sacramentale:

— *Des crapules! Des brutes féroces!*

Panaite Gloabă, cel mai tânăr dintre noii prefecţi, părea la marginea nebunici: ba nu-şi putea stăpâni accese de plâns, ba râdea sau, molipsindu-se de exemplul lui Dobrovici, înjura printre căscături nervoase, dar cu sudălmi neaoşe româneşti.

Cu faţa aprinsă, cu ochi injectaţi, îşi ştergea mereu sudoarea de pe fruntea deprimată, care fugea îndărăt subt părul rărit înainte de vreme.

Chiar giumbuşelul neînvins Anton Vădrăş-

can, în zadar încerca să-şi ascundă nervozitatea prin gesticulaţii exagerate şi povestirea hazlie a vizitei încercate la Christophor Arghir.

Apostolul, de teama proprietarilor şi a arendaşilor, se baricadase în locuinţa lui, nu primea pe nimeni, punând de strajă la uşa din faţă — în afară de sergentul cerut de el, — şi pe fata din casă, înarmată cu o mătură, iar la uşa din dos pe bucătăreasa, cu o enormă cociorbă de fier...

Dispoziţia călătorilor era gravă şi chiar solemnă.

Până şi conductorii vorbeau pe şoptite.

In noapte, sub cerul roşit de flăcările conacurilor aprinse, trenul fantomă înainta încet; în timpul opririlor prelungite, în gări şi pe linie se desluşeau din depărtare împuşcături de armă şi sunetul clopotelor de alarmă; puţinii inşi rătăciţi de pe peroane povesteau grozăvii...

De odihnă sau măcar de oarecare linişte, nu putea fi vorba.

După o scurtă consfătuire, cei patru prefecţi se înţeleseră asupra acţiunii lor de prim moment în judeţele respective.

Inainte de toate se impunea ca ţăranii să capete puţină nădejde şi încredere.

In scopul acesta, argonauţii prefectorali au şi elaborat condiţiunile, care urmau să fie dictate proprietarilor şi arendaşilor, pentru în-

voeli de arendă şi de muncă pentru anul în curs.

Din cea dintâi gară, unde trenul stătuse mai îndelungat, au şi fost expediate directorilor de prefectură telegramele necesare pentru ca proprietarii şi arendaşii, — peste tot dealtfel refugiaţi în capitalele de judeţ, să fie convocaţi pentru consfătuire.

In zori de zi, acelaş spectacol se înfăţişa pe drumurile ce convergeau spre oraşele dealungul căii ferate.

Prin văi şi lunci, la margini de pădure, se zăreau cete de ţărani, ţinuţi în afară de barieră de forţe militare şi poliţieneşti, ca nişte „haite de lupi".

Scene care îi treziră lui Răutu amintirile din călătoria cu „balahula" lui Aron prin Chersonia...

Pe peronul gării din Ciubăreşti, prefectul fu întâmpinat de un grup compact de proprietari şi arendaşi, care-i aşteptau sosirea.

Chiar la scara vagonului îi eşiră înainte Alexandru Vatatzi-Izvoreanu şi Duvid Froim, cari — unul mai smerit şi mai supus decât altul, — se informară despre ora conferinţei plănuite la prefectură.

— Domnule prefect !... Domnule prefect ! — implora Duvid Froim, atingând cu un gest

oriental poala paltonului lui Răutu: Aveţi milă de noi!... Viaţa noastră e în mâinile dumneavoastră...

- *Nous sommes tout-à-fait ruinés, monsieur le préfect!* — se scâncea icnind Alexandru Vatatzi, — cu faţa schimonosită de ticuri violente: *Notre vie même est en danger, monsieur!...*

— Vă rog să veniţi cu toţii, la ora patru după amiază, la prefectură, — încercă să-i liniştească Răutu: Trebue mai întâi să mă informez mai deaproape asupra situaţiei.

La prefectură îl aştepta o surpriză.

O găsi ocupată de militari.

Prin coridoare, prin birouri, se agitau, foarte aferaţi, ofiţeri de diferite grade.

Iar în cabinetul prefectului, între doi aghiotanţi, generalul Tudor Barancea, în faţa hărţilor judeţului întinse pe masă, stătea cu un enorm creion albastru în mână, cu care împărţea judeţul în „sectoare".

Il primi pe Răutu foarte de sus.

Obrazul lui fleşcăit şi incolor se umflă parcă de conştiinţa importanţei sale:

— Domnule prefect! — se recomandă el îngâmfat: sînt generalul Tudor Barancea, numit comandant al trupelor din judeţ. Nu ştiu dacă aţi luat cunoştinţă de faptul că în cursul nopţii a fost decretată mobilizarea. Am şi luat măsurile necesare pentru restabilirea ordinei.

Județul e împărțit în cinci sectoare. In primul sector, cartierul e fixat la Vaideei, de unde a pornit mișcarea. Comandant este domnul maior Bălteanu. Trupele se vor mișca în evantaliu... In sectorul al doilea...

— Domnule general! — îl întrerupse cu răceală Răutu: Nu găsesc necesară această desfășurare de forțe. Vă rog, până la noi dispoziții, pe care le voiu găsi necesare după informații, să retrageți imediat trupele din județ.

Un moment, generalul rămase cu gura căscată, holbând de uimire ochii lui șterși.

— Domnule prefect! — isbucni el însfârșit, biruindu-și firea, prea puțin combativă: Eu n'aș putea lua răspunderea pentru retragerea trupelor... Nu pot garanta altfel ordinea...

— Domnule general, răspunderea e a mea, ca reprezentant al guvernului! In calitate de comandant al trupelor, trebue să așteptați pentru intervenția forței armate cererea mea. Pentru moment, vă rog să dați imediat ordin pentru retragerea trupelor.

— Nu pot da acest ordin, domnule prefect! — bolborosi posomorît generalul: fără înștiințarea prealabilă a șefilor mei...

Răutu simți atins punctul critic dela primul pas al carierii sale prefectoriale.

Dacă scăpa acum cârma din mână, evenimentele l-ar duce fatal spre prăpastie.

Fără să mai urmeze discuția cu Barancea, luă receptorul telefonului și ceru legătura urgentă cu Ministerul de Interne.

Aproape imediat auzi glasul ministrului din cabinetul său din București.

— Domnule ministru! — i se adresă Răutu în tonul cel mai oficios și casant: Aici vorbește prefectul de Ciubărești, din cabinetul prefecturii. Am găsit prefectura ocupată de domnul general Barancea, care înțelege să-și exercite autoritatea, fără să țină seama de dispozițiile mele. Vă rog, domnule ministru, să dispuneți rechemarea imediată a domnului general Barancea sau să primiți demisia mea...

— Ce te-a apucat tocmai acum hărțagul, dragă Răutu? — se auzi glasul al cărui timbru catifelat nu-l putea înnăbuși nici firul telefonului: Am destule pe capul meu! Caută să vă împăcați!...

— Domnule ministru! — obiectă și cu mai multă răceală Răutu: nu pot purta răspunderea fără să am toată autoritatea. Rog să dispuneți revocarea imediată a domnului general Barancea, cu instrucțiunile necesare asupra rolului de comandant pentru succesorul său, sau să mă considerați demisionat chiar din momentul acesta...

— Așteaptă un pic, frate, să găsesc la telefon pe ministrul de Război.

Răutu lăsă receptorul pe aparat și rămase în fotoliul său, sprijinit în cot de masă.

Generalul, cu creionul lui albastru cât o lance, înțepeni, învinețit de furie și de frică, în fața hărților sale, între cei doi aghiotanți lungiți în fire de ață.

O tăcere penibilă de peste un sfert de oră.

Insfârşit, telefonul sbârnăi.

O voce necunoscută întrebă:

— Allo, allo!... Prefectura Ciubăreşti?... Generalul Tudor Barancea e acolo?...

Răutu întinse fără nici o vorbă receptorul generalului.

— Allo, allo!... Aici e generalul Tudor Barancea, comandantul din Ciubăreşti... La ordin, domnule ministru!...

Receptorul îi căzu din mână.

Comandantul forţelor din cele cinci sectoare ale judeţului Ciubăreşti porni, fără să salute măcar, pe uşă, urmat de aghiotanţii săi, care se grăbiră să strângă hărţile.

Cu primul tren, soţul frumoasei Dolores dispăru din Cetatea lui Ciubăr-Vodă.

Lui Răutu nu i-a mai fost dat să-l revadă de-aproape.

Dar după mulţi ani, amintirea conflictului de autoritate din cabinetul prefecturii din Ciubăreşti fu reînviată, în alte împrejurări, pentru cei doi parteneri.

După masă, hotărît să plece a doua zi prin judeţ, prefectul Răutu luă măsurile pregătitoare necesare, pentru a se putea consacra în linişte operei de pacificare.

Cu moşierii şi arendaşii n'au fost multe discuţii.

Bieţii oameni, terorizaţi de urgia stihiilor,

bucuroși că au putut scăpa cu viață, se arătau recunoscători pentru orice cuvânt de nădejde în ce privește vreo fărâmă din avutul lor.

Dar Arsenie Sferțea-Izăreni se singularizase și de data aceasta.

Cel mai multe din moșiile sale se găseau în afară de județul Ciubărești.

Dar Răutu avu motivul să creadă că orgoliosul descendent din Domnii Moldovei apăru în cabinetul său mai mult din sadism: să vadă pe Răutu în rolul de reprezentant al autorității și, eventual, ca un organ al represiunii.

Era caracteristic însuși felul cum întâmpină el răscoala la reședința lui „domnească" din Izăreni.

Aflând despre agitația țăranilor, încercă să-și mobilizeze argații, ca să opună răzvrătiților o rezistență armată.

Dar slugile s'au împrăștiat, fără să-i asculte poruncile.

Până și vechilul Ion Buestru, om sumbru și crunt, dispăruse fără veste.

Rămas singur în castel, indomptabilul aristocrat își aprinse țigareta în vestitul său chilimbar și aștepta în cerdac pe musafirii nepoftiți.

Când oamenii năvăliră în curte, boerul apăru, pufăind, în scară și liniștit se adresă căprarului rezervist Andrei Biciușcă, care se agita în fruntea răsculaților:

— Ați venit pentru răscoa-a-a-lă??... Hei?...

Andrei, care vociferase grozav tot drumul,

din bătătura primăriei până în curte, se fâstâci şi luându-şi căciula din cap îngăimă:

— Apoi, cucoane, sîntem şi noi ca lumea... Aista-i cuvântu şi semnu...

— Ca lu-mea... Sem-nul şi cu-vântul... Bi-i-i-ne! — lungi stăpânul pe nas: Dar să ştiţi, măi Andrei, că veţi plăti pentru fiecare fir de aţă!... Şi îndeosebi tu, măi Andrei!... Ne cunoaştem, hei?...

Nu dărui nici o privire mulţimii, care asista înlemnită la dialog.

— Ai uitat papara pe care ai mâncat-o acum cinci ani? Hei?... Nu e nici un vizitiu la grajd?... Au fugit, ticăloşii!... Adu tu, măi Andrei, pe Dragonu şi pune-i şeaua!... N'ai uitat de când ai eşit din cavalerie?... Las totul descuiat, măi Andrei!... Ai să-mi dai socoteala de toate, măi Andrei!...

Încălecă harmăsarul său negru şi porni prin grosul mulţimii, care tăcută şi smerită se dădu înlături, ca să lase trecătoare...

Se dovedi mare psiholog: în adevăr nu i-a fost atins în conac nici un fir de aţă, punându-se de strajă însuşi căprarul Andrei Biciuşcă, capul răscoalei..

Nu luase parte la consfătuirea cu moşierii şi arendaşii. Dar se înfăţişă mai târziu la prefectură şi, fără să ţină seamă de consemn, intră în biroul lui Răutu, cu chilimbarul fume-

gând, înmănușat, cu redingota lui sură, încheiată până în gât.

Așezat în fotoliu, picior peste picior, mai multă vreme scrută pe Răutu în grandoarea lui prefectorială cu o indescriptibilă maliţiozitate.

— Ei, acuma pe unde scoţi cămașa, re-vo-lu-ţio-na-ru-le?...

Prefectul, cu ochelarii pe nas, îi evita privirile, prefăcându-se preocupat cu răsfoirea unor dosare.

— Și ce greutate în această privinţă vezi dumneata, domnule Sferţea? — strecură el ca în treacăt, cu indiferenţă, între două foiţe de manuscris oficial.

— He! Pentru mine n'ar fi nici o gre-u-ta-te! Hm!... Dar mi-ar plăcea să văd pe un com-pa-ni-on si-be-ri-an îm-pu-șcând pe ţă-rani! Hm! — își strâmbă el cu voluptate buzele.

— Sper că nu voiu avea nevoie să-i împușc. Proprietarii și arendașii se arată deocamdată rezonabili. Mâne dimineaţă plec în judeţ și cred să mă înţeleg și cu ţăranii, ca muncile să înceapă în condiţiuni convenabile.

Stăpânul Izărenilor, slobozind un nor des de fum, cu un rictus nestăpânit aruncă pe nas și exclamaţia:

— Rezo-na-bili ? Hm ?... Eu zic: *laşi!*... Pe mine n'ai să mă învârteşti, domnule ni-hi-list!... Nu recunosc unui pre-fect dreptul să-mi dicteze condiţiile de muncă !... Hm ?...

Un nou nor de fum abia permise lui Răutu

să-i întrezărească ochii mici scânteind răutăcios.

„Nihilistul", abia stăpânindu-se, apucă nervos un creion şi, lunecându-l printre degete dela un capăt la altul, sublinie cu răceală:

— Domnule Sferţea, înţeleg gluma, căci cred că nu voiţi să luaţi o atitudine de provocaţiune. In momentele libere sînt la dispoziţia dumneavoastră, pentru orice *causerie* de salon. Acum însă, ca reprezentant al autorităţii, aş vrea să ştiu dela dumneavoastră, ca moşier, numai dacă acceptaţi, în aceste vremuri tulbure, condiţiunile de muncă stabilite cu ceilalţi proprietari. Iată lista...

Boerul, cu acelaş rictus, luă între două degete colţul foaiei ce-i fusese întinsă, şi fără să arunce ochi pe ea, o puse înlături.

— He-he-he! — Aş dori domnule pre-fect să ştiu şi eu, care este textul legii care vă în-gădu-e acest in-i-ma-gi-na-bil a-mes-tec în raporturile pri-va-te?...

Răutu se ridică în picioare.

— Domnule Sferţea, legea prevede sancţiuni pentru actele de provocaţiune! Socot inutilă orice discuţie în această privinţă şi fiţi sigur că-mi voiu face datoria, menţinând liniştea şi ordinea *împotriva tuturor*...

— He-he-he-he-he! — se revărsă mândrul urmaş de Domni într'un râs de o veselă şi prietenească familiaritate.

Toată expresia i se transfigură când cu

aceeaş familiaritate prietenească rosti printre râsete:

— Bravo! Bravo! He-he-he!... Ai fost bine! He-he-he!... Ai reuşit la examen!... Ştiam bine că ai stofă... De altfel, experienţa tuturor vremurilor dovedeşte că guvernanţii cei mai autoritari şi inflexibili se recrutează tocmai dintre re-vo-lu-ţio-narii ajunşi!... He-he-he-he-he!... Dă-mi foiţa ceea încoace... Ai copie?... He-he-he!...

Păturі cu îngrijire lista de condiţiuni, o aşeză cu băgare de seamă în portofoliu, printre alte hârtiuţe, păturite tot cu aceeaşi îngrijire, vârî portofoliul în buzunarul dinăuntru al redingotei şi îşi întinse mâna, mereu înmănuşată, salutând cu o politeţă ironică şi totuşi cu o nuanţă de consideraţie:

— La revedere, tiranule siberian... Dar tot se vede că eşti un pui de „ciocoi" din Năpădeni... he-he-he!... Scuză-mă, dar eu nu scot mânuşa... mă tem de in-fe-cţie!...

Răutu, bucurat de această biruinţă, îi strânse mâna, nu fără căldură, trecând peste aroganţa tonului.

Impotriva obiceiului pământului la orice schimbare de regim, Răutu menţinu pe vechiul prefect de poliţie şi înştiinţă pe primarul oraşului că nu înţelege să ceară disolvarea consiliului comunal.

Conul Alexe Danciu, tot în virtutea obiceiu-

lui, era inamovibil dela sine în Consiliul judeţean.

Dar în aceeaş seară, pentruca să poată pleca liniştit în judeţ, numi provizor ca director al prefecturii pe bătrânul Mihai Nastia, administratorul *Farului*, şi ca sub-prefecţi pe Gheorghe Oancea, Ilie Turcu, Niculae Soltuz şi încă vreo doi tineri profesori dintre vechii colaboratori ai *Farului*.

Toată redacţia rămase iarăşi în sarcina indispensabilului Spiridon Ciorbadgioglu.

Cu toată oboseala zilei, şi după noaptea petrecută în tren, Răutu nu putu închide ochii.

După prima zi „în exerciţiul funcţiunii", era frământat de gânduri şi apăsat de simţul răspunderii.

Conversaţia cu Arsenie Sferţea-Izăreni puse în faţa lui cu o luminoasă cruzime eventualitatea unei represiuni sângeroase.

Conştiinţa nu i-ar fi îngăduit să se sustragă dela nici una dintre obligaţiunile pe care le implica sarcina asumată.

Dar îşi dădea seama în acelaş timp, că i-ar fi imposibilă viaţa, dacă s'ar face responsabil pentru o singură picătură de sânge ţărănesc.

Elisa, observând şi înţelegând tulburarea lui, subt diferite pretexte, se ţinea pe lângă dânsul şi căuta să-l liniştească, discutând diferite chestiuni indiferente.

— Să mă ierţi, dragă Lizi, — îi tăie cuvân-

tul Răutu enervat: dar mai am puțin de lucru, pentruca să pot pleca mâne disdedimineață.

Elisa șovăi o clipă, dar se supuse. Il sărută cu un surâs trist și dispăru în camera de culcare.

Răutu, nu fără remușcare, o lăsă să plece.

Se așeză la birou și luă condeiul ca să-și justifice purtarea.

Numai atunci îi veni gândul de ce avea de făcut.

Cine știe pe ce tainice căi de asociație își aduse aminte de povestirea umoristică a lui Anton Vădrășcan, despre vizita lui zadarnică la Christophor Arghir.

Nu avea nici considerație, nici simpatie pentru omul, care acum, înfricoșat stătea baricadat în casa lui, torturat de fantasmagoriile atroce ale unei răzbunări mereu așteptate, pentru cuvântarea lui din Ciubărești din partea moșierilor și a arendașilor.

Orișicum, însă, acea cuvântare, chiar dacă debordase intențiile lui și nu se potrivea cu adevărata lui mentalitate, merita o încurajare în aceste clipe de panică și de nebunie obștească.

Nu sînt mulți dintre intelectualii români, în afară de socialiști, care fie chiar dintr'un *lapsus linguae* ar fi fost în stare să declare că Dumnezău a dat pământul numai aceluia care îi ridică greul și că nimeni în România, afară de țărani, n'are dreptul să-l stăpânească.

Astfel, pe neașteptate pentru el, primul act, semnat de noul prefect al Ciubărețtilor, a fost o scrisoare de simpatie și îmbărbătare adresată lui Christophor Arghir!...

A doua zi, după dejunul de dimineață, când Antoșca Scapetul, angajat pentru județ, trase la scară, Răutu, vroind să-și ia rămas bun dela membrii familiei, se trezi cu Luța, îmbrăcată, gata și ea pentru plecare.

— Incotro ai pornit așa de dimineață? — o întrebă mirat Răutu: Vrai să te las undeva în drum? Eu merg spre bariera Vaideeilor...

— Mă duc cu tine, *papi!* — îl lumină ea din ochii ei scânteetori.

O scrută intrigat.

Copila, de obiceiu, nu înlocuia deminutivul rusesc al numelui său „*Vania*" cu alintatul „*papi*", decât când încerca să-l seducă pentru vreo rugăminte dificilă.

Acum, sub căciulița ei „căzăcească" trasă cochet pe ureche, răpitoare de efloreseența celor șeptesprezece ani, — ea îl fulgera, surâzătoare, prin ochiurile rare ale voaletei, calină și încăpățânată, ca întotdeauna în momentele ei „războinice" — sau cum se exprima brutal Răutu. când „își ciulește urechile".

— Incotro, fetițo? — o întrebă îngrijorat.

— In județ, papi, cu tine!...

Reprezentantului autorității îi căzură brațele:

— Cum, dragă ? — îngăimă el speriat: Am să cutreer toate văgăunele prăpădite... mai multe zile... în condiţiuni imposibile, adesea fără alt loc pentru odihnă decât primăria...

— Tocmai deaceea!... Singur, după douăzecişipatru de ore vei fi intoxicat de cine ştie ce infamie şi nu ai să te odihneşti măcar!... Eu pot pregăti un dejun delicios cu o ceapă şi o bucăţică de slănină; şi să transform într'un dormitor minunat, cu două etaje, şi o masă de biurou...

— Dar e răscoală!... Primejdie!...

— Ah! Nu vrai să iei nici un străjer cu tine!... Vezi ce revolver am? — scoase aici din poşetă o armă de călătorie, — foarte elegantă, dar de mare precizie: Ştii că sînt ţintaşă foarte bună...

Răutu se supără:

— Asta mai trebue!... Să împuşti oamenii!...

— Tare eşti comic, papi! — surâse Luţa, totuşi blajină: Acum mă iai drept un canibal! Uite-te la mama!... Tremură săraca!... Nu vrai să fie mai liniştită?... Papi! — îşi lipi ca de barba lui hirsută obrăjorul rumenit de emoţie: — Ce fericită am să fiu lângă tine... puternic şi blând... aducător de dreptate şi lumină! — se linguşea ca, radiind de frescheţă şi duioşie.

Elisa stătea tăcută la o parte, întoarsă spre fereastră.

Răutu îi surprinse numai mişcarea cu care îşi şterse o lacrimă trădătoare.

Nu se crezu în drept să stăvilească această pornire.

Se gândi apoi că, poate, tocmai dovada, astfel dată, de încredere şi de siguranţă de sine îi va înlesni sarcina de pacificare.

Dacă rizicul nu se putea tăgădui, nu trebuia însă nici exagerat.

— Bine, drăcuşorule! — râse „Papi" acum înseninat: Nu e tocmai măgulitor pentru mine dacă mama are mai multă încredere în revolverul matale, decât în judecata mea...

— Nu eşti în stare să dai atenţie nimicurilor vieţii zilnice, — se roşi până în creştet Elisa: Nici nu e bine ca ele să te distragă dela acţiunea ta... Să-ţi baţi acum capul cu tot felul de fleacuri!... Dar de ele atârnă adesea nu numai sănătatea omului, ci şi echilibrul sufletesc... Apoi şi ca siguranţă... Fata are multă prezenţă de spirit şi energie... Merge şi în foc pentru tine... Face pentru pază mai mult ca zece jandarmi!...

— Hai, *Miss Revolver!*... Nu pierde vremea! — se lăsă definitiv învins potolitorul *ex officio* al răscoalelor. Suie-te repede în trăsură!...

Luţa ţupăi de vreo trei ori, îşi sărută mama, îi sbârli părul din capul lui *papi* şi după mai multe piruete, se aruncă însfârşit, triumfătoare, spre ieşire

Dincolo de barieră, sub adierea dulce de sud, mureau, în depresiunile câmpului şi în şanţurile şoselei, ultimele pete de zăpadă.

Viaţa biruia.

Prin vegetația moartă răsbătea verdeața plăpândă încă. Și chiar bulgării de glod, aruncați de copitele harmăsarilor lui Antoșca, exalau mirosul stimulent al pământului prins de taina germinației.

Luța, așezată, bine înțeles, la dreapta, — „femee"! — răsufla, cu voluptate, din toți plămânii aroma înviorătoare.

Cu toate trăsăturile ei neregulate și asimetrice, figura aceasta feciorelnică desăvârșea peizagiul de primăvară.

Vibrarea de energie vitală părea să armonizeze întreaga fire într'o singură erupțiune trepidantă de viață.

Chiar bătrânul Ceahlău, sub săgețile diminеții, frământa orizontul prin contrastul violent de lumini și de umbre de pe coastele lui trezite sub învelișul sdrențelor strălucitoare de zăpadă.

Răutu prinse mânuța Luții, — caldă sub mătasea ei neagră.

Se simțea mulțumit și liniștit, plin de încredere în sine și de hotărîre.

Chiar scapetul de pe capră își întoarse voios strachina feții, despicată de surâs din margină în margină.

— Domnișora vrut primblat cu *tratori* frumos!... He-ei, vulturașilor! — își îndemnă el țăcăind caii, care, sprinteni mistuiau șoseaua scorojită de iarnă.

Țăranii, întâmpinați în drum, își ridicau. mașinal, căciulile:

Aer dulce, soare, liniște, și pace...
Unde e răscoala?

La Pârjoleşti, de care ţinea şi cătunul Perieni, cu halta căilor ferate din drumul spre Vaideei, Răutu avu primul contact cu răsculaţii de pe moşiile Froimeştilor.

Cu toate că oamenii fuseseră preveniţi, în faţa Primăriei se adunase numai un mic grup de gospodari, — tăcuţi şi posomoriţi.

Mai la o parte, se strânseră într'un număr mai mare femeile, — mai agitate şi mai sgomotoase.

In scara Primăriei, prefectul fu întâmpinat de primar, — un om în vrâstă, dar voinic şi cu o privire cruntă de sub sprincene groase; şi de Leiba Froim, cel mai căpăţânos membru al trustului Froimeştilor, — un bătrân chel, dar cu o barbă deasă de un alb neprihănit, care închipuia un fel de aureolă în jurul trăsăturilor lui fine şi expresive.

Luţa sări sprintenă din trăsură şi se îndreptă pușcă spre grupul femeilor.

Ochii de cunoscător ai lui Leiba Froim urmăreau cu vădită mulţumire mersul lunecat al acestei figuri „prerafaelite".

— E fiica dumneavoastră? — întâmpină moşneagul cu familiaritate pe Răutu, pe când acesta urca scările.

— Da! — tăie scurt prefectul.

— Mm! — replică el cu un sunet nearticulat, dar admirativ...

— Domnul Doctor Nicolae Soltuz e aici? — se adresă Răutu către primar.

Drept, în poza militară, cu braţele lungite în jos, primarul răspunse răspicat.

— Să trăiţi, domnule prefect!... Domnul subprefect a trecut pe la primărie aseară târziu... Dar după o convorbire la telefon cu Primăria din Vaideei, a şi plecat de cu noapte... Mi se pare că a fost din nou o mică tulburare pe acolo...

— Cât va fi Grigore Dobrea în capul obştiei, nu va fi linişte în Vaideei! — interveni în surdină Leiba Froim.

Prefectul, fără să ţie seamă de insinuare, ordonă primarului:

— Să ceri legătura cu primăria Vaideei şi să mă chemi îndată ce are să răspundă.

Reuşi cu uşurinţă să capete lămuririle doctorului Nicolae Soltuz.

Aseară, după consfătuirea dela prefectură, şi sosiră de îndată la Vaideei Duvid Froim cu Iosel, aducând condiţiile de muncă şi arendă stabilite de prefect.

Dar, condiţiunile nu precizau nimic în ce priveşte imaşul.

De aici — o gâlceavă.

Duvid Froim, care nu vroia să cedeze nimic din imaş, fusese pus pe goană, iar primarul, adică preşedintele Comisiei interimare, Daniil Gâscă, omul arendaşului, fusese arestat

de săteni caşi contabilul Iosel şi bătrânul învăţător Ion Andronache.

Acesta din urmă pentru motivul că ar fi refuzat să măsoare „imaşul obştiei".

Nicolae Soltuz îi găsise închişi în şura de lemne a primăriei.

Ajunse să-i elibereze, dar satul rămase tot agitat şi aştepta cu nerăbdare sosirea anunţată a prefectului.

Lăsând receptorul telefonului, după o fugară răsfoire a însemnărilor sale, Răutu se adresă brusc primarului:

— Te cheamă Gheorghe Gâscă?... Eşti rudă cu Daniil Gâscă din Vaideei?

— Frate... să trăiţi, domnule prefect! — se întinse şi mai rigid primarul în poziţia lui „de front".

— Eşti vechilul domnului Leiba Froim? — urmă interogatoriul.

Primarul numai ieni la această insidioasă întrebare.

— *A fost*, domnule prefect! — se grăbi să intervină capul Froimeştilor, cu un surâs blajin, dar plin cu subînţelesuri: Dar *acum* nu mai este, domnule prefect...

Răutu lăsă fără nici o observaţie această intervenţie şi-şi continuă interogatoriul:

— Domnule primar! Văd că s'a adunat prea puţină lume... Ai vestit oamenilor, conform cu ordinul de aseară, sosirea mea?...

— Vestit, domnule prefect! Dar, — se sgribuli primarul după o privire furișată spre Leiba Froim: dar domnul arendaș le făcuse cunoscute învoelile, după cum au fost ordonate de dumneavoastră... Și oamenii, mulțumiți, au pornit la muncă, că vremea e târzie...

— Dar cei ce stau în fața primăriei?...

— Aiștea... aiștea, domnule prefect, — fugea primarul cu ochii dela Leiba Froim la Răutu: aiștea, domnule prefect, nu primesc învoelile...

— Pentru ce?...

— Domnule prefect! — i se adresă aici stăruitor arendașul: Aiștea nu sînt muncitori la mine... sînt bogătași... Dar îmi cer pământul în arendă pe prețul din învoeli, fără să se îndatorească și la muncă... De ce aș mai ține eu moșia dacă aș fi dator s'o împart cu o arendă chiar mai mică decât cea plătită de mine... Nu este drept, domnule prefect!... Atunci, mai bine mă las de moșie... Dar dacă proprietarul nu va voi să rezilieze contractul?...

— Domnule primar, fii bun să pofteşti pe gospodari, să mai stăm aici de vorbă...

In momentul acesta, un intermezzo neașteptat înseninâ birourile mohorîte ale Primăriei din Pârjoleşti.

De afară, urmată de mai multe femei, năvăli, înăbușindu-se de râs, îmbujorată de aerul primăvăratec, sclipitoare de tinerețâ, Luța în

braţe cu doi copilaşi bucălaţi, rumăni şi cu ochii veseli.

— Papi, papi, — chemă ea înduioşată: uite ce *buburuji* nostimi!...

„Buburujii" în adevăr foarte drăguţi, nu aveau mai mult de doi-trei ani.

Punându-i în faţa „domnului prefect", pe masa pătată peste tot de cerneală, între registre mototolite cu colţuri murdărite, Luţa, bine înţeles, nu îşi dădea seama în ce măsură contribue la rezolvirea unei grave probleme de stat.

— Piţi, Miţi! — exclamă ea, îndreptând hăinuţele copiilor: Ia să jucaţi frumos „bătuta" pentru moşu ista.

Copilaşii surâdeau cam intimidaţi, scrutând feţele străine dimprejur. Dar îndemnaţi de sburdalnica lor protectoare, se apucară de mâni şi începură cu gravitate să tropotească printre condici şi călimări, în tactul cântecului şi bătăilor în palme ale Luţei.

Cu toată bunăvoinţa, Răutu nu-şi putu păstra aerul solemn cerut unui reprezentant al autorităţii, în împrejurări atât de grave.

Domnul primar nu ştia, vădit, dacă mai este la locul ei atitudinea lui „de front".

Gospodarii, în frunte cu pântecosul şi hărţăgosul Alecu Ceapă, rămaseră zăpăciţi.

Desigur nu se aşteptau la o scenă de balet, când fuseseră chemaţi înaintea domnului prefect, pe care îl cunoşteau bine, — ca om auster. — încă din prima lui campanie electorală.

Numai Leiba Froim știu să prindă avantajele situației: scoase din buzunar câteva monezi strălucitoare, pe care râzând seducător le întinse dansatorilor.

Răutu fu silit să recurgă la un act de autoritate.

— Luța dragă, fii bună, — i se adresă cu severitate „domnul prefect": peste puține momente sînt la dispoziția ta...

Luța își prinse „buburujii" și dispăru în hohote de râs pe ușă, cu femeile după ea, fulgerând totuși din ochi:

— Hai la Sfatul nostru femeesc!... Facem mai bună treabă ca dumnealor aici!...

Conferința solemnă urmă.

Atmosfera însă a rămas schimbată.

Din atitudinea lagărelor adverse din Pârjoleşti, dela primul pas al acțiunii sale, Răutu desluși că în dosul masselor răscolite, stau fruntașii satelor, cărora regimul latifundiar le răpea posibilitățile de ascensiune economică.

Alecu Ceapă, roșcovan și irascibil, trepidant, cu toate proporțiile impunătoare ale abdomenului său, puse neted toată problema:

— Domnule prefect! — răcni el din „fundul rărunchilor", răsucind cu violență în mâni căciula, cașicum ar gâtui un pui de găină: Domnule prefect!... Să aibă dreptul la pământ numai un beţivan şi un becisnic, pe care dumnealui îl cumpără cu un pahar de rachiu?...

Dar un gospodar vrednic şi cinstit unde să-şi găsească un petec de ogor, dacă nimeni nu vrea să i-l vândă?...

Soluţiunea conflictului, evident, necesită o revizuire din temelie a întregii legislaţii agrare.

In atmosfera potolită, în urma exhibiţiei de balet, fu mai uşor găsit un compromis provizoriu, — până la necesarele reforme constituţionale mai adânci.

Părţile căzură de acord asupra unui maximum de întindere, ce putea cere în arendă un ţăran şi a unui minimum de obligaţiuni de muncă, la care se angaja prin faptul arendării.

O comisiune, prezidată de subprefect şi înjghebată din reprezentanţii ţăranilor şi ai administraţiei moşiilor, urma să rezolve conflictele ivite la aplicare — sub rezerva apelului la prefectură.

După încheerea procesului verbal, în care se formulau aceste condiţii, Răutu puse ritos întrebarea lui Leiba Froim:

— Unde e fratele dumitale Duvid?...

— Aici, la mine, la Pârjoleşti...

— Să vie cu mine la Vaideei!...

— Vin şi eu, domnule prefect!... Vă urmăm în trăsură... Dar nu staţi întâi la dejun, domnule prefect?... Duduiţa...

— Mulţumesc! — tăie scurt Răutu: Mă grăbesc... Dar dumneavoastră puteţi dejuna. Să nu pierdeţi însă prea multă vreme, pentrucă

în astă seară chiar, după Vaideei, trebue să trec la Izvoreni.

Luţa fu condusă până la trăsură în ovaţiunile femeilor şi ale copiilor.

Până şi colericul Alecu Ceapă o urmărea cu ochii înveseliţi, lăţindu-şi gura peste tot obrazul lui rotund.

— Ei, papi, — fulgeră ea din ochii ei surâzători, ocupând locul din dreapta: îţi pare rău că m'ai luat cu tine?...

Răutu o mângăie peste obrăjorii ei aprinşi.

— Dar revolverul? — o aţâţa el cu sarcasm: Ce-ai făcut cu el?...

— La nevoie voi scoate şi revolverul! — îşi aruncă ea căpşorul cu sfidare îndărăt: Dar acum... Ce ai fi făcut fără mine?... Am înţeles din vorba cu femeile că Alecu Ceapă este capul răutăţilor... şi că ţine grozav la progenitura lui... Copilaşii pe care ţi i-am prezentat sînt ai lui!... Ai văzut cum s'a muiat îndată ce s'a trezit cu ei în braţele mele în faţa lui? Ha-ha-ha-ha! — răsună însăşi primăvara în trilurile râsului ei.

— Acum să trecem la lucruri mai serioase! — reluă ea schimbând tonul: Mi-am dat seama de acasă că nu poţi primi invitaţiile din partea proprietarilor şi a arendaşilor; te-ar jena, chiar un *Festin de Sardanapal* în văzul ţăranilor!... M'am îngrijit de toate... Anton Vasilievici!—apelă ea la Antoşca Scalpetul: Fii bun!..

Coşul cu mâncare!... Să ne oprim undeva într'un colţişor mai pitoresc. Avem carne rece, tartine cu icre, cu brânză şi unt, portocale... Am luat şi o sticluţă cu vin... Ştiu că nu-ţi place... Am şi *şvarţ*, dar e greu de încălzit în drum... La Vaideei am să-ţi pregătesc un ceai „ca la mama acasă"...

Vorbind, acoperi îndemânatecă, cu un şervet capacul coşului aşezat pe băncuţa din faţă şi etală proviziunile, ale căror „articol" îl făcea...

In Vaideei, dela prima vedere, situaţia se înfăţişă cu mai multă gravitate.

In bătătură şi în uliţele dimprejurul primăriei se îngrămădise ţărănimea nu numai din Vaideei şi Flămânda, dar şi din satele vecine.

La intrarea în ograda primăriei, unde îl aşteptau la scară Nicolae Soltuz cu primarul şi notarul, Răutu fu surprins de manevra lui Grigore Dobrea, care se furişa spre fundul ogrăzii în opinci scâlciate şi în haine rupte, care detonau atât cu volumul, cât şi cu obrazul lui plin de sănătate.

Doctorul Nicolae Soltuz zugrăvi situaţia în două cuvinte.

Luând atitudinea de vechiu ofiţer în faţa şefului, el „raporta" în fraze scurte şi substanţiale.

Pe moşiile de sub administraţia lui Duvid

Froim, gospodăria se făcea după sistemul „muntenesc", în „ruşvet".

Pământul era muncit, chipurile, în „dijmă" cu vitele oamenilor.

Dar arendaşul nu înţelegea să rezerve pentru săteni imaşul necesar, ca şi o cât de mică fâneaţă.

— Domnule prefect! — încercă să se justifice Duvid Froim, sosit între timp: Condiţiile stabilite de dumneavoastră nu mă obligă să le dau imaş şi fâneaţă pentru vitele lor... Dacă ei muncesc pământul pentru mine, eu le plătesc munca cum porunciţi dumneavoastră... Dacă muncesc pământul în dijmă, îmi iau partea ce mi se cuvine... Imaş şi fâneaţă eu nu ţin nici pentru mine...

Această declaraţie provocă o erupţiune în grămadă.

Cu greu se puteau desluşi între vociferări câte un cuvânt:

— Dar parcă ai vite, jupâne?... Ce-ţi trebue imaş sau fâneaţă pentru capra ta râioasă şi măgăruşu cel jerpelit pe care îi ţii în grajdiu gol... Dar ce, jivinele noastre să crăpe?... Cu ce să-ţi muncim?...

— Vrai să ne sugi şi măduva din oase, măi, jidane? — se aruncă în sus pe scări mărunţelul Zaharia, cu căciula lui brumărie căzută pe ceafă: Şi cu mneata, domnule prefect, aşa ne-a fost vorba, când ni te-ai ploconit ca un mieluşel, — pentru voturi?...

Din grămadă se auziră grohote surde ca de furtună ce se apropie.

Venise momentul critic.

Dar deodată, în calea furibundului prichindel apăru silueta înaltă, și șuie a Luței, care înarmată numai cu farmecul surâsului feminin, aproape îl aruncă în lături pe Zaharia repezindu-se cu salutări gentile spre grupul de femei și copii din fundul ogrăzii.

Zaharia, fâstâcit, își luă căciula din cap și deodată, potolit, îi urmă fuga zâmbind cu beatitudine.

Clătinând din cap și icnind de admirație, își repuse căciula pe ceafă dar își pierdu avântul.

In josul scării apăru Grigore Dobrea, care, dând la o parte cu o mișcare de mână pe Zaharia grăi hotărît, apăsat, cu mânie stăpânită:

— Domnule prefect! Oamenii n'ar avea nevoie de atâtea vite pentru gospodăria lor... Le țin pentru a munci moșia dumnealui... Cum vine dar treaba ?... Omu e silit să-și dea banu pentru vitele ce nu-i trebuesc, să le poarte grija, să aibă paguba dacă piere... Toate numai pentru folosu arendașului, care n'are nici o grijă. Și măcar imaș și fânează să nu dee?... Cu plată?... Iar în primăvară, când ridicăm de coadă bietele dobitoace înflămânzite, încă face gură că arătura nu-i bună!...

Duvid Froim sări ca ars.

Toate fibrele obrazului lui de negroid tresăltau, buzele îi tremurau, când abia putu îngâima plângător:

— Domnule prefect! — scânci el: Să întrebaţi pe dumnealui, câte fălci mi-a arat de când sînt pe moşie?... Să nu vă uitaţi că şi-a pus de ceri opinci în picioare şi rupturi în spate, pentru ochii domnului suprefect... Întrebaţi-l câte sute de oi are ?...

— Dar ce treabă ai să-mi numeri oile, târtane? — se răsti Dobrea cu o neobişnuită vehemenţă pentru el: Şi ce-mi socoţi primineIele?...

— Domnule prefect! — se căina acum jupân Duvid Froim: Auziţi cum mă batjocoreşte?... Nu oamenii au nevoie de imaş şi fâneaţă pentru muncă! Dumnealui se îngrijeşte de oile dumnealui... Dumnealui buntuleşte tot satul! — îşi scuipă el năcazul.

Leiba Froim îl apucă de braţ şi îi şuieră o singură silabă:

— Şşşa! .

Aceeaş problemă a fruntaşilor se ridica dar şi aicea.

Răutu se hotărî „să apuce taurul de coarne", apelând direct la „gloată".

Norodul era îngrămădit acum în masă compactă şi în afară de curtea primăriei şi de bătătura din faţa ei, prin ogrăzile vecine şi prin uliţi mărginaşe.

— Oameni buni! — ridică el glasul, care în aerul răcoros al amurgului apropiat răsuna limpede deasupra mulţimii: Oameni buni! Bădiţa Zaharia m'a întrebat dacă aşa mi-a fost vorba pe vremea alegerilor... Vă întreb şi eu

pe dumneavoastră: aşa ne-a fost vorba?... V'am grăit atunci de lupta pe care trebue s'o ducem pentru pământ şi pentru dreptate. Dar v'am vorbit oare să daţi cu toporul, cu ţăpoiul, cu şomoiagul aprins?... Ca să vie armata, să fie vârsare de sânge şi temniţele pline de ţărani? Căci altceva nu poate veni din răscoală, decât prăpădul şi robia şi mai grea. Robul întunecat n'are altă armă decât toporul şi ţăpoiul... Dar cetăţeanul are votul, el luptă cu glasul, cu orânduială, cu înţelegere şi închegare obştească între fraţi de suferinţă... Sînteţi mare putere! Sînteţi mulţi!... Din munca dumneavoastră se hrăneşte ţara. Cu flăcăii dumneavoastră se apără... Să nu risipiţi această putere!... La dreptate deplină nu putem ajunge fără primenirea legilor. In curând au să vie alegerile. Băgaţi de seamă acuma; în ceasul din urmă, pe cine să trimeteţi în Sfatul ţării, pentru acea mare primenire a legilor... Dar pământul trebue muncit, căci altfel vine asupra norodului întreg prăpădul şi foametea. Voiu căuta să întocmim o învoială vremelnică mai dreaptă, — să se facă arăturile şi semănăturile la vreme... Dar lupta adevărată, lupta cea grea abia acum începe. Şi aveţi să mă găsiţi mereu alături de dumneavoastră. Jur că îmi voiu da toate puterile, toată vlaga, tot sufletul meu pentru isbânda dreptăţii! Mă cunoaşteţi de mult... Am căutat să vă slujesc şi să vă luminez. Daţi acum crezare cuvântului meu, oameni buni?.. Aveţi încredere în mine?...

— Avem!...

— Avem!...

— Să trăiți! — ropoti grămada.

Moș Gavrilă își ridică de pe cap căciula și-și făcu o largă cruce, mistuind o rugăciune.

Biruință!...

Amurgul învălind în vraja flăcărilor sale toată zarea, din care se înălța numai spinarea neagră a Ceahlăului, aduse potolire în sufletele răscolite.

Invoiala vremelnică fu acceptată fără rezistență și de arendași și de săteni.

Se constitui și aici o comisiune pentru supravegherea de aplicare.

Numai în momentul acesta apăru și Gheorghe Oanea, care nu primise subprefectura în plasa aceasta și găsise chiar de bună strategie să stea în rezervă în clipele de încordare.

Acum însă, cu toată firea lui domoală, nu-și putu stăpâni bucuria.

— Ai să vezi, frate! — își netezea el mustățile dedesubt cu dosul mânii: Ai să vezi!... S'a sfârșit cu ciocoimea și arendășimea!... Zilele lor sînt numărate!

Era prea târziu pentru a mai merge la Izvoreni.

Doctorul Nicolae Soltuz, și Gheorghe Oanea, subprefecții improvizați, fură expediați, ca să

pregătească adunările de a doua zi, rămânând ca Răutu şi Luţa să înnopteze singuri la Vaideei.

Cu toţii se puseră de acord ca prefectul să nu accepte găzduirea nici măcar la moş Spiridon Oanea, pentru ca să nu stârnească susceptibilităţile şi bănuelile obştiei.

Luţa, cu ajutorul mamei Gafiţa, reuşi să improvizeze pe o lampă de spirt un ospăţ cu adevărat savuros.

Răutu îşi găsi apoi un culcuş minunat pe masa primăriei, sub care, după o draperie improvizată din şaluri şi scoarţe, Luţa îşi aranjase un „buduar pe care l-ar fi putut invidia şi Cleopatra", cum declarase ea cu mândrie.

Muncit de gânduri, Răutu aşteptă multă vreme în zadar somnul.

Ghicea aceeaş frământare şi dedesubtul mesei, de unde târziu după miezul nopţii îi parveni o şoaptă:

— Papi, papi! — Eşti mândru de fata ta?... Eu sînt mândră de papi al meu!...

Era parcă semnalul aşteptat. Răutu fu de îndată cufundat în neant.

Scenele din Pârjoleşti şi Vaideei se repetau cu puţine variante aproape în toate satele judeţului.

Răutu ar fi putut socoti misiunea sa îndeplinită: răscoala din judeţ se potoli fără vârsare

de sânge, muncile începură peste tot şi se desfăşurau ca în vremuri de linişte.

Dar colindând prin judeţ, în lung şi în lat, Răutu se putea convinge aevea, cât de mult izolată trăia lumea satelor.

Poşta rurală era o minciună. Jurnalele, chiar şi fără măsurile excepţionale, motivate de răscoală, nu răsbăteau. Primăvara, în afară de cele câteva şosele, transforma toate drumurile în impracticabile pârae de noroiu.

Numai prin telefon, — accesibil în regulă normală doar oficialităţii, — chiar Răutu, în calitatea lui de prefect, putea cu greu menţine oarecare contact cu „cealaltă lume".

Mihai Nastia, lăsat ca director de prefectură la Ciubăreşti, îi comunica în fiecare seară, cu multe reticenţe, veşti îngrijorătoare.

Se părea că centrul de gravitate al tulburărilor se mutase în Muntenia, unde însă dela început ele luară un caracter cu mult mai violent şi mai primejdios.

N'ar fi lipsit ciocniri sângeroase nici în Moldova şi chiar într'un judeţ vecin cu Ciubăreştii.

O convorbire impresionantă, pe care multă vreme n'o putu uita Răutu, avu loc la Stăuceni cu vechea noastră cunoştinţă, — învăţătorul Costache Ştefănescu.

Acesta, Dumnezeu ştie pe ce cale, ajunsese

în posesiunea unui număr nu prea întârziat al *Globului*.

O corespondență vorbea acolo despre „lupte" între armată și țăranii răsculați în județul Teleorman.

In lipsa însă a informațiilor inițiale asupra acestor grozăvii, cași asupra sfârșitului lor, nu se putea căpăta o icoană justă a evenimentelor.

Costache Ștefănescu se arăta foarte deprimat și tulburat.

Dar se părea că nu grozăvia represiunilor determină în primul rând această stare sufletească.

După o conversație mai îndelungată și mai prietenească în cursul nopții, — Răutu se crezu îndreptățit pentru biata Luța, să accepte ospitalitatea școalei, — Costache Ștefănescu se destăinui.

Era un reprezentant tipic al ideologiei „albăstrimii" sătești.

— Nimic! Nimic n'are să iasă din afacerea aceasta! — exclamă el trăgându-și nervos în jos poalele cămășii: Cel mult o nouă lege de învoeli agricole, care în situația de fapt va rămânea o literă moartă... Și învoelile impuse de dumneata, domnule Răutu, nici nu ating buba..

— Și care este buba? — întrebă Răutu umplându-și stăruitor luleaua ca să-și mai ascundă emoția.

— Buba? — aproape răcni învățătorul: E imposibilitatea de selecționare a unei elite

în sate!... Ce cale poate găsi un ţăran vrednic, inteligent şi energic, care nu se resemnează, cu orice învoeli, la rolul de ilot al proprietarului sau al arendaşului?... Nu poate fi decât cârciumar sau cămătar!

— Adică, dumneata crezi, domnule Ştefănescu, că rezolvirea problemei agrare necesită crearea unei clase de ţărani bogătaşi?

— Desigur! — se repezi Ştefănescu: Şi aceasta nu numai pentru problema agrară propriu zisă, dar şi pentru toată problema socială şi politică... Cred că şi în Rusia, în capul ţărănimii revoluţionare stau tot fruntaşii satelor... Dacă aceştia sînt înfrânţi şi desnădăjduiţi, e moarte.

— In Rusia, dragă domnule Ştefănescu, norodul numeşte pe aceşti fruntaşi *culaci*. Şi acolo *mirul* îi poate oricând înfrâna. La noi, a înlocui mia de latifundiari de astăzi cu zece sau douăzeci de mii de proprietari mai mărunţei ar însemna a duce opresiunea şi împilarea ţărănimii muncitoare la o potenţă fantastică... Nu, domnule Ştefănescu, orice soluţie adevărată trebue să ducă la asigurarea folosinţii pământului celor ce-l muncesc cu braţele lor... Ar fi o crimă şi o nebunie să compromitem viitorul, creând în fiecare sat un grup de aprigi, lacomi şi puternici exploatatori ai muncii ţărăneşti. Peste puţine decenii ar fi nevoie de un groaznic măcel pentru emanciparea acesteia.

CAP. XII

FARA CARMA

Vestea telefonată de Nastia, despre o cioc-nire cu armata în satul în care se retrăsese moş Sofronie Bardă, îi suggeră lui Răutu presimţiri sumbre.

Tot timpul cât se afla la Vaideei se simţea neliniştit din pricina lipsei lui Nichita Bardă, care fusese mobilizat.

Unde o fi acum? Şi ce o fi făcând moş Sofronie?

La Ciubăreşti, Răutu se trezi în situaţia unui om aruncat în neştire în mijlocul unui uragan.

Nu lipsise nici o săptămână, şi deodată ca printr'un geam spart într'o casă tihnită, năvăli veşti grozave, din fiecare coloană a ziarelor adunate cu îngrijire pe biroul lui de lucru.

O scrisoare recomandată a lui Christophor Arghir îl făcu să se cutremure de revelaţiuni ameninţătoare.

Chiar plicul scrisorii era suggestiv.

Adresa era de mâna autorului scrisorii însuşi, şi purta indicaţiunea *„personală"*.

Dar ca expeditor figura un oarecare „Radu I. Marinescu, student, strada Salvator, 19".

Geograful încerca, vădit, să-şi tăinuiască corespondenta.

Misiva însăşi, ca răspuns la scrisoarea de îmbărbătare a lui Răutu, suna, în slovele ei prizărite şi încâlcite, şi mai semnificativ:

20 Martie, 1907.

Dragă domnule Răutu

Toată viaţa dumitale vei avea mulţumirea că ai scăpat viaţa multor oameni şi că ai putut face puţină dreptate în această ţară a celor mai mari nedreptăţi.

Dacă ar fi fost ca dumneata şi mulţi alţi prefecţi!

Aici, în Muntenia, e grozav. Cea mai grozavă teroare militară se desfăşură cinic.

In *Globul*, un inginer dela căile ferate, întors dela înmormântarea tatălui său împuşcat, arată ce neomenii păgâne s'au săvârşit după răscoale, sau şi fără răscoale, de reprezentanţii în uniformă ai celei mai triste clase dominante.

Sînt vremuri de cumplită reacţiune.

Şi sîntem osândiţi a vedea cum limba ceasornicului politic bate între autoritarismul farizaic al lui Todiriţă Canta şi încăpăţânatul reacţionarism al lui T. T. Flor.

Nu cred să rămâi mult timp acolo unde te-aş dori cât mai îndelungat.

N'ai grijă, vor veni în curând *Camerile întruvabile, — şi legi ideale...*

E greu până începe urgia egoismului cinic de clasă.

Atunci, ce vei face?

Vei răbda, vei tăcea?

Nu cred, după inima ce-ţi cunosc.

Vei rupe cu partidul exploatatorilor fără milă.

Şi vom putea face ceva, noi de noi, atunci când toţi oamenii cu milă de popor şi cu sete de dreptate vom sta umăr la umăr.

Să ajungem ziua aceea!

Până atunci, îţi mulţumesc pentru încrederea ce mi-ai arătat şi te rog a crede că de azi înainte, — de la ce se petrece de azi înainte, — nu putem fi decât fraţi de luptă, pentru binele *adevăratului* popor românesc.

Prietenul dumitale,
CHR. ARGHIR

Cu un zâmbet de melancolie, Răutu lăsă scrisoarea pe masă.

Naţionalistul intransigent, pentru care nu existau îngrădiri în sânul naţiunii, baricadat acum în biblioteca lui, de teama proprietarilor şi a arendaşilor, *acceptă şi doctrina luptei de clasă!...*

Doar cuvântul subliniat, singurul subliniat în toată scrisoarea, de *„adevăratul* popor românesc", mai făcea o aluzie discretă la antisemitismul său profesional...

Cu mulţi ani mai târziu, când Christophor Arghir reclama să fie „pus la zid" „prietenul şi fratele său de luptă" din 20 Martie 1907, Răutu dădu din întâmplare, peste acest document omenesc, rătăcit printre hârtiile sale.

Cu acelaş zâmbet de melancolie îl puse la o parte.

Nici o clipă nu avu ispita să-l publice în facsimile.

Îi era milă de sărmanul apostol!

Ce-i de vină el?

Un biet primitiv, spăriat de diplomele sale, osândit la rolul de purtător al făcliei într'o ţară de recentă cultură, care nu putea avea încă o măsură justă pentru oamenii săi...

Documentul nu are valoare decât doar ca o mărturie a vremurilor.

Dacă istoria se va interesa odată de trecerea prin ţina acestui glob a unui oarecare Ion Răutu, va regăsi şi mărturia aceasta între filele îngălbenite ale arhivei sale.

Din notele şi articolele ditirambice împănate printre descrierile grozăviilor represiunii, Răutu cu greu putu reconstitui tragedia care aşteaptă încă pe un Shakespeare, sau chiar pe un Dante, — desfăşurată la marginea Stufeştilor de pe malul Prutului.

Stufeştenii, după ce goniră din sat pe arendaş, siliră pe preotul lor să ia jurământul fiecărui sătean, că nu se vor abate dela „porunca studienţilor".

Apoi intrară cu plugul şi traseră brazda împărţind moşia „după dreptate"!

Au rămas surzi la toate îndemnurile autori-

tăților și au pus strajă, ca nu cumva proprietarul, arendașul sau oamenii lor să intre în sat.

Pentru mai multă siguranță au dat foc nu numai la conac, ci și la toate acareturile din curte.

Din compania trimisă pentru restabilirea ordinei făcea parte și sergentul mobilizat Nichita Bardă din Vaideei.

Ce se frământa în sufletul acestui om care, încă ieri, înainte de a-și pune uniforma, se găsea el însuși în fruntea răsculaților?...

Acum însă destinul a voit ca gloata răzvrătită din Stufești să urmeze tocmai pe tatăl său, moș Sofronie!...

Apropiat la mai puțin de o sută de metri, Nichita îl putea vedea bine.

Slab și lung, întrecând cu un cap pe cei mai mulți din gloată, moș Sofronie își rotea brațele lungi, strigând din răsputeri:

— Să nu ne lăsăm oameni buni!... A nostru-i pământu... Amuș vin studienții!... Să ne facă dreptate... Au să se risipească păgânii, ca pleava!...

Barba lui albă, bătută de vânt, părea un simbol de ocrotire pentru ostașii „dreptății".

Zadarnice fură intervenția subprefectului, ca și somația procurorului.

Căpitanul Feștilă, scurt, gras, roșcovan, ca omul deprins de dulce la mâncare și băutură, închise ochii și comandă răgușit:

— Foc!...

O clipă de tăcere moartă.

Ambele lagăre, împietrite de spaimă, nu puteau reveni parcă la odioasa realitate. Din primele rânduri ale răsculaţilor, moşneagul înalt, mai lungit încă de braţele încordate drept în sus, cu steagul alb al bărbii înflorit de pete roşii, căzu drept pe faţă în băltoaga din făgaşul şoselei...

Urmară încă trei trupuri...

Apoi, vaetele şi blăstămele femeilor; mulţimea se risipi cuprinsă de groază, lăsând în urmă, svârcolindu-se încă, sdrenţe omeneşti sfâşiate şi scăldate în sânge...

Procurorul fără faţă, sughiţând ca în agonie, cu obrazul acoperit în mâni se piti în dosul soldaţilor.

Căpitanul Feştilă se clătina de pe un picior pe altul, în afara rândurilor, învineţit, cu ochii înfipţi în pământ, de spaima faptei sale...

Numai subprefectul, Onisifor Blajinu, un vechiu slujbaş, care trăise şi văzuse multe, sub toate guvernele, păstră destul cumpăt pentru a porunci vătăjelului să cheme din sat oameni, care să ridice pe răniţi şi să aducă rogojini sau scoarţe pentru a acoperi cadavrele.

— Domnule căpitan, vă rog să-mi daţi o permisie! — tresări brusc căpitanul Feştilă la un apel răguşit.

In faţa lui stătea în poziţia reglementară, dar fără pic de sânge în faţă şi cu ochii săriţi, sergentul Nichita Bardă.

— Ce permisie?... Cum permisie? Pentru ce permisie?... Acum? — hârâi buimăcit căpitanul.

— Să trăiţi, domnule căpitan! — urmă sacadat şi încă mai sugrumat sergentul Nichita Bardă: Să îngrop pe tata!...

— Să îngropi?... Pe tata?... Cum să îngropi?... Pentru ce să-l îngropi? — bolborosea căpitanul fără să-şi dee seama de ce vorbeşte.

— Să trăiţi, domnule căpitan, e mort...

— Cum mort?... De ce e mort?... Unde e mort? — se sperie căpitanul şi faţa-i, acoperită subit de o paloare cadaverică fu inundată de sudori reci.

Sergentul Nichita Bardă stătea rigid, cu mâna la cozoroc, fixând drept în ochi pe căpitan.

O uşoară mişcare a ochiului spre stânga, îngrozi pe comandantul de companie. Abia avu tăria să-şi arunce o clipă privirea spre cei căzuţi, întrevăzând un braţ lung şi uscat, ridicat spre cer, cu un obraz livid şi o lungă barbă albă, muiată în băltoaga însângerată...

Răutu se simţea îngheţat de abisul pe care îl desvălea grozăvia din Stufeşti.

Ce secole de opresiune şi împilare, ce milenii de întuneric şi anarhie morală presupunea însăşi fapta lui Nichita Bardă?

Eri, încă, conducătorul sătenilor din Vaideei, capul răscoalei împotriva boerilor şi aren-

daşilor din întreg *Froimland*, era destul ca, mobilizat, să-şi pună uniforma de sergent şi la comandă să-şi împuşte tatăl!...

Pentru Răutu şi mai groaznic fu răsunetul pe care îl găsi tragedia în opinia publică.

Coloanele ziarelor, declaraţiile şi discursurile bărbaţilor de Stat exultau de entuziasm şi admiraţie în faţa neomeniei.

Nichita Bardă, ucigătorul bătrânului său părinte, moş Sofronie, reverat şi adorat de dânsul, fu glorificat ca erou, ca martir al simţului de datorie, pentru credinţa lui în jurământul dat, pentru spiritul de disciplină şi de ordine...

Fu citat în ordinul de zi pe armată, decorat, înaintat în grad; ziarele îi publicau portretul...

Şi pentru ca nemernicia să fie dusă până la capăt, mai târziu, când sergentul-major Nichita Bardă, demobilizat, primit cu oroare în satul său, chinuit de cuget, îşi puse capăt zilelor în ştreang, — finalul glorioasei isprăvi din Stufeşti nu fu pomenit nici cu un cuvânt...

Fapt divers!...

Pentru Răutu însă, incidentul dela Stufeşti şi mai cu seamă reacţiunea opiniei publice faţă de el, constituiau mai mult decât un simbol.

Ele învederau acea lipsă de consistenţă a Statului şi de coesiune socială care îndreptăţea pe Miron Osmanli să tăgăduiască „Ciubă-

reniei" caracterul de societate şi să ponegrească statul român ca o „invenţie rusească".

„Faptul divers" din Stufeşti dădea un adânc, un apocaliptic înţeles coloanelor ziarelor bucureştene, cari reflectau cataclismul răscoalelor ţărăneşti.

In cele cinci-şase zile, în care mişcarea din Moldova de nord s'a întins în Muntenia şi Oltenia, se părea că statul în disoluţie desăvârşită, s'a prăvălit în anarhie, societatea a degenerat până a ajunge junglă primitivă.

Cârma părea ruptă şi orice simţ de solidaritate socială sau naţională stins de istov.

Fără ziare, fără legături poştale sau telegrafice, fără alte mijloace de comunicaţie decât şopotiri de la moş la moş, în mai puţin de o săptămână ţara întreagă, străbătută de curente tainice, se ridicase ca o singură suflare la porunca misterioasă a *studienţilor*.

Zilnic se aprindeau zeci de focare noi la distanţe mari, fără nici o legătură aparentă între ele.

Ca într'o imensă pădure cuprinsă de flacări, oraşele aveau aspectul unor rare şi mizerabile adăposturi de biete fiare îngrozite.

Veştile cele mai fantastice ţineau, încordate, de aşteptare şi nădejde, mahalalele şi, paralizate de spaimă, — saloanele.

Articolele din ziare făceau impresia unor

divagaţiuni ale clienţilor din casele de sănătate.

Şi totuşi, fantasmagoriile cele mai deşanţate găseau crezare imediat.

Infrigurat, Răutu parcurgea titlurile ziarelor:

„Alexandria devastată".

„Roşiorii de Vede o grămadă de ruini fumegânde"...

„Giurgiu asediat de patruzeci de mii de răzvrătiţi"...

„Cincizeci de mii de ţărani înaintează asupra Bucureştiului"...

„Ţăranii înconjuraţi"...

„Lupta dela Stăneşti"...

„Bombardarea Băileştilor"...

„Patru sate distruse până în temelie de armată"....

„Sătenii răzvrătiţi ascunşi prin păduri"....

„Se aşteaptă bătălia decisivă în Vlaşca"...

In cadrul acestor reportagii sensaţionale, imaginaţia ţaţelor de mahala şi de saloane găsea un câmp liber.

— Ai auzit, dragă? — şoptea cu spaimă doamna Lucreţia Popăndău la urechea doamnei Lăptucescu: Ai auzit, dragă, ce au făcut sărmanei Ilenuţa Grămăticescu?... După ce... hm!... cu toţii pe rând... au băgat fierul roşu în ea, de au străpuns-o până în gât...

— *Ce pauvre Manole de Praporniceşco* — se

plângea madame Renée Coadălnicescu: *Quel mort cruelle!...* L-au tăiat cu ferăstrăul dealungul, drept, drept pe jumătate !... Drept, drept — *vous comprenez. Mesdames, juste, juste, par milieu!... Affreux!... Affreux*, — repeta ea în şoaptă, cu ochii întorşi, de nu li se mai vedea decât albul.

Spaima societăţii era provocată, de sporadicele cruzimi şi acte de sălbătăcie săvârşite pe alocurea de răsculaţi.

Totuşi, cercetând ziarele, pornite mai curând să exagereze atrocităţile mişcării ţărăneşti, — Răutu, chiar pentru Muntenia şi Oltenia, unde răscoala dela început avu un caracter mai violent, — nu putu culege informaţii mai precise şi mai demne de crezare decât despre vreo patru-cinci omoruri de arendaşi şi despre vreo zece-douăsprezece excese mai impresionante.

Ceea ce însă cu adevărat putea inspira groază era o vădită carenţă a autorităţii de stat.

In dosul coloanelor sure ale ziarelor, viziunile realităţii înviau în faţa lui Răutu şi îmbrăcau culori şi forme plastice.

Autorităţile, şi clasele stăpânitoare îndeobşte, nu înţelegeau nimic în spasmele, care ca prin farmec cuprindeau în aceeaş clipă zeci şi

sute de sate în regiunile cele mai depărtate una de alta.

Aceeaşi scenă se repeta peste tot până la nesfârşire.

Intr'un sat, care părea liniştit, viaţa curgea în monotonia ei de toate zilele.

Şi deodată se auzeau vorbele sacramentale: *studienţii, semnul, cuvântul.*

Zămislirea lor putea fi motivată în aparenţă de nişte „călăreţi" apocrifi, pe care nu-i văzuse nimeni, dar de a căror trecere iarăşi nimeni nu se îndoia; de şoapta unui moş, care ar fi primit, Dumnezău ştie dela cine, o veste; de o frântură de conversaţie prinsă la telefon; sau de întoarcerea din oaste a unui flăcău, — şi toată obştia clocotea, cuprinsă deodată de furie.

In Moldova lucrurile nu se petrecuseră altfel: proprietari şi arendaşi goniţi, conace incendiate, ogoare ocupate cu silnicie, târguşoare devastate.

Totuşi în Moldova, — mai cu seamă unde erau numiţi prefecţii dintre „tinerii idealişti", — nu era nevoe de vărsare de sânge pentru potolire.

Ajungea puţină încredere şi nădejde însuflate în inima ţăranului.

Deosebirea mare însă consta în faptul că majoritatea arendaşilor din Moldova fiind evrei, agitaţiile ţărăneşti dela început n'au tulburat prea mult cugetul guvernanţilor.

Dar când pojarul trecu peste Milcov, cla-

morile alegătorilor colegiului întâi, din care făceau parte proprietarii şi arendaşii din Muntenia şi Oltenia, au găsit un alt răsunet în sfaturile ocârmuirii.

Guvernanţii cuprinşi de panică, după ce au decretat starea de asediu şi mobilizarea şi au transmis prin telefon prefecturilor ordine şi apeluri disperate, au scăpat cârma din mână, dusă pe valuri sbuciumate şi tulburate prin însăşi falimentul autorităţii de stat.

Nu e o recomandaţie pentru „burghezimea naţională"...

Ca moment critic în desfăşurarea evenimentelor apare tocmai decretul de mobilizare.

Răutu vedea ca aevea „cartierele generale", instalate în diferite centre ale ţării, — fusese doar numit un comandament suprem şi pentru apărarea Capitalei! — după chipul şi asemănarea celui ce fusese găsit de dânsul la prefectura din Ciubăreşti, subt înalta conducere a domnului general Tudor Barancea.

Hărţi impunătoare întinse pe mese; creioane de diferite culori, grosimi şi lungimi; aghiotanţi şi ofiţeri de ordonanţe; „sectoare" şi „centre" însemnate pe hartă...

Dar acţiunea efectivă a fost de fapt lăsată pe seama căpitanilor şi a maiorilor pe cari instrucţiunile „clare şi precise" primite, prea puţin însă potrivite cu realitatea, puteau numai

şi mai rău rătăci în lumea misterioasă a satelor.

Bieţii căpitani se treziră astfel cu o grozavă sarcină şi răspundere în faţa unor autorităţi civile desorientate şi terorizate, ca într'o pădure dintr'un continent necunoscut, fără vreun plan statornicit, fără ordine articulate, fără îndrumări şi adesea chiar fără arme şi muniţiuni.

Sub svârcolirile neputincioase ale unui căpitan Ionescu sau Popescu s'a şi declanşat întâi catastrofa din gara unui orăşel din Oltenia.

Indeobşte, rezerviştii au răspuns la apel dacă nu cu voie bună, dar cu resemnare şi fără rezistenţă.

Prima manifestare de insubordonare avu loc în gara din Alexeni.

Sub supravegherea câtorva agenţi subalterni şi ofiţeri inferiori, un tren pe jumătate gol, cu rezervişti din oraş, aştepta pentru complectare sosirea contingentelor din împrejurimi, care veneau treptat în grupuri mici, adesea numai sub supravegherea unui vătăşel.

Oamenii păreau morocănoşi dar supuşi.

O ploaie mărunţă învăluia tot peisagiul într'o reţea rece şi sumbră.

Târgoveţii, rupţi dela afacerile lor, porniţi împotriva ţăranilor pe cari îi făceau răspunzători pentru *deranj*, după câteva ceasuri de aşteptare deveniră mai agresivi şi primeau pe

flăcăii dela ţară — adesea însoţiţi de părinţi şi neamuri, — cu glume şi observaţii răutăcioase.

— Măi, opincarilor! — rânjea Niţă Pârvulescu, cismarul năcăjit că trebue să-şi părăsească nevasta în ajun de deslegare şi să lase prăvălia plină cu comenzi neisprăvite: Mă, opincarilor, sburdaţi de dulce?... v'aţi săturat de bine?...

— Au stat toată iarna pe cuptor cu muerile şi acuma le fierbe sângele! — aruncă posomorît un om mai bătrâior, grăsuliu, tip de cârciumar prosper: Lasă că le dau jos prisosul... cingătorile; are să se scurgă pe dinapoi, ca să se mai desumfle din faţă...

Ţăranii tăceau, mohoriţi, cu sacii în spinare, aşteptând ordinul de îmbarcare.

Funcţionarii dela mişcare surprinşi de decretul de mobilizare, uluiţi, excedaţi de ordine şi contra-ordine contradictorii, după o noapte de nesomn, nu mai ştiau încotro să dee cu capul: vagoanele lipseau, erau greşit ataşate, rămâneau cu locomotivele fără presiune; oamenii erau urcaţi într'un vagon de pe peron, pentruca să fie îndată coboriţi pe cealaltă parte, duşi la o altă garnitură, a cărei maşină, rătăcită Dumnezeu ştie unde, era în zadar aşteptată.

Un căpitan apoplectic, cu ochii bulbucaţi şi injectaţi, sub pretext de comandă, se exercita în citaţii folkloristice la adresa funcţiona-

rilor, a rezerviştilor, a soldaţilor, a superiorilor, a cerului, a lumii întregi.

— Mă, măngositule! — sbiera el răguşit: Incotro alergi, mă? Te-a apucat pânticăraia?... Mânca-ţi-ar şobolanii ficăţeii!... Stai, mă!... Nădragii Sfintei Caterina de pe muntele Sinai!... Nu vezi unde-i vagonul, mă?... Vagonul bunică-tii!... Dar dumneata, domnule, paşti gâştele aici? — se năpusti el asupra şefului de gară, un om ftizic şi diformat de rachitism, care nici el nu mai ştia pentru ce, alerga fără suflet de la locomotivă spre birou, dela telegraf până la garnitura văduvită de pe linia de garaj.

— Câtă vreme ai să ne ţii aici, domnule?.. Asta-i mobilizaţie ?... Pasca şi pogrebania !... Mă, domnule! Iţi taiu curele din pielea spinării, te fac piftie cu vanilie, domnule !...

— Fss... fss... n'am fsss... locomotive... fs... domnule căpitan! — făsăi jalnic şeful.

Căpitanul în disperare ridică braţele în sus, apoi scoase repezit ceasul din buzunar şi cu un gest desnădăjduit mârâi:

— I vremea mesei!... Magii şi Faraonii şi candela din Erusalim! — îşi încheie în pripă mantaua şi se repezi spre ieşire, lăsând totul în plata Domnului.

Dispăru şi şeful de gară.

O ploaie mărunţă şi deasă, ploaie ciobănească, îngroşa pâcla ce parcă se lăsa până în inima pământului, izolând sub clopotul ei umed gara oropsită şi uitată de Dumnezeu şi... de autorităţi.

Rezerviştii, grămădiţi treptat până la două-trei mii de suflete, neputând încăpea în vagoanele trase lângă peron, se revărsau dincolo de peron, pe şinele ce se lungeau ca un balaur din poveşti spre un destin necunoscut.

Oamenii enervaţi, frământaţi de gândurile de acasă, flămânziţi şi înrăiţi, se simţeau cuprinşi de o clocotire surdă, care căuta o ieşire din situaţia aceasta penibilă şi absurdă.

Sudălmi, mârâeli, priviri duşmănoase, arătau nişte suflete rătăcite în vrajba care ridica pe fiecare împotriva fiecăruia.

Dar sub clocotul acesta de patimi mărunte, un proces molecular şi tainic ducea mulţimea disperată la închegarea unui singur duh de răzvrătire.

Niţă Pârvulescu, cismarul din târg, se manifesta cel mai sgomotos şi cel mai duşmănos faţă de „opincarii", care îi jigneau şi conştiinţa profesională.

— Mă, ţopârlanilor, mă ! Dacă v'a bătut Dumnezeu la cap, vreţi să vă jupoaie şi pielea din spate ?... Ia atunci să vii moşule la mine... Să-ţi torn o pereche de cisme *faine !*... Ha-ha-ha!... Vite *descălţate!*... Şi omul trebue să-şi lase treburile şi prăvălia din pricina voastră...

Simion Moţăţoiu din Căpreşti, tăcut şi posomorît, stătea printre şine cu umărul răzimat de fierul rece şi ud al felinarului. Cu o ciudată îndărătnicie, fără să se uite împrejur, se căznea să prindă cu două degete o bucată mare

de cremene, ridicată de sub picioare cu care mereu jongla.

Pâcla stropită de burniță, ridicând o perdea impenetrabilă spre satul lui, pătrundea și în sufletul lui și-i muia, rece și grea, ciolanele până în măduva spinării.

Nu era un suflet de erou; căprar în rezervă, întors de mai mulți ani la vatră, uitase de cazarmă și trăind toată viața obștei, aștepta și el cu înfrigurare „semnul" și „cuvântul" despre cari auzise de la moși.

Muncitor și sobru, foarte sărac, purtând povara mamei văduve și a fraților orfani, simțea de mult încolțind în inima lui germenii răsvrătirii.

Dar blând și supus din fire și-ar fi dus poate jugul, până la mormânt, dacă inadvertența administrativă nu l-ar fi ținut ceasuri întregi subt ceața și bura din gara orășelului oltenesc.

I se părea acum cașicum l-ar fi supt o lipitoare la lingurea, mai cu seamă, când oamenii începură să scoată merindele din traistă.

Nu luase nimic cu dânsul de acasă, socotind că din momentul mobilizării, stăpânirea trebue să-l aibă în grijă.

De o statură mijlocie, fără nici un semn mai distinct în înfățișare și în figură, decât doar nările puțin prea deschise, el atrase pe neașteptate asupra sa privirile lui Niță Pârvulescu.

— Mă, gușatule! — îl apostrofă acesta din fereastra vagonului : Uite că ai strâmbat felinarul, de când îl tot împingi cu dosul.

Lipitoarea de sub lingurea își vârsă deodată veninul în sângele lui Simion.

In ochii lui se aprinseră flăcări galbene și spre surprindere pentru el însuși răcni:

— Dă-te jos, mă, cioflingarule!... Dă-te jos îndată!... Dați-vă jos cu toții!... Ce?... Cristelnița și Soborul arhanghelilor! Aveți să ne mâncați rărunchii, vârcolacilor? — și-și aruncă cu violență piatra pe fereastra vagonului.

Niță Pârvulescu se feri, dar după sudălmi și strigăte se putea ghici că piatra își găsise totuși o țintă.

— Fraților! — crescu subit pe peron în Simion Moțățoiu din Căprești un orator popular...

— Fraților! — gesticula el înăbușindu-se de mânie: Fraților!... Ce stăm noi aici?... Să ne omoare ca pe niște câni?... Au să vie și la noi studienții ca în Moldova!... Să-i dăm numai pe putorile de târgoveți jos din tren!...

Rezerviștii săteni, ca după comandă, se repeziră spre pietrișul de pe linie și acoperiră trenul cu o ploaie de grindină.

Dar în ciuda vaetelor și sudălmilor celor loviți, bombardamentul avu un efect miraculos: înfrățirea rezerviștilor țărani cu cei din oraș!

Cel dintâi își manifestă „transubstanțiarea" tocmai cismarul Niță Pârvulescu:

— Stați... stați... fraților! Nu dați! — strigă el întinzându-și brațele spre peron: Ce sîntem noi, păgâni?... Avem și noi o cruce!... Eu sînt

socialist, — mă înțelegi? — mă, tu ăl cu nasul în vânt?...

Bombardarea încetă în hohote de râs. Târgoveții săreau voioși din vagoane amestecându-se printre sucmanele sure îmbobițate de burniță ale sătenilor.

Abia dacă „intelectualii", în frunte cu advocatul Lache Forfotescu și cu farmacistul Rudolf Șain, se jenară de a se asocia la această spontană manifestare.

Advocatul închipui chiar un discurs patriotic:

— Oameni buni!... Cetățeni!... Ostași! — încerca în zadar vocea lui de clopot să răsbată prin sgomotul mulțimii: Ne cheamă țara!... Drapelul!... Jurământul!...

— Așa-a-a ! — mugi printre dinții strânși Niță Pârvulescu și apucându-l de mustața groasă îi smunci capul în jos.

Intelectualii fură bătuți crunt și nu se știe ce soartă ar fi avut, dacă în acel moment nu s'ar fi auzit un fluer de locomotivă și nu s'ar fi întrezărit prin pâcla burniță enorma omidă sumbră și muiată a unui tren, ce se apropia gâfâind.

Pe peron apăru cu pârul vâlvoiu rachiticul șef de gară, cu doi trei hamali, care jalnic apelau la mulțime:

— Oameni buni!... Oameni buni! — aproape plângea nenorocitul: Dați-vă la o parte!... Dați-vă la o parte !... Dați-vă la o parte!... Nu se

oprește aici!... E tren cu rezerviști! Trece mai departe!...

— Hă!... Cu rezerviști? — mugi cismarul: Flueră ofticosule să se oprească!... Nu dăm voie!... Flueră jerpelitule, că acuși scot mărunțaele din tine!... Nu-l lăsăm, fraților!.. Hai, grămadă în fața mașinii!..

Trenul își încetină mersul. Din vagoane începură să sară, cu chiote flăcăii de țărani. Sub grindina de pietre mașinistul opri locomotiva...

Și spontan, toată gloata de mii de oameni porni în frunte cu Niță Pârvulescu și Simion Moțățoiu spre oraș...

Orășelului oltenesc i-a fost dat să trăiască grozăviile unui adevărat pogrom.

Și prin ironia soartei, prăvălioara singurului evreu din Alexeni, Moise Grinfeld tinichigiul, a rămas neatinsă, ca de altfel și alte locuințe ale sărăcimii...

Când peste noapte fu adus în grabă pentru represiune un batalion de infanterie, „răsculații" nu se mai vedeau.

Târgoveții se pitiră, iar sătenii se și risipiră pe dată.

Numai geamurile sparte și zăpada de puf din perinele sfâșiate dădeau Alexenilor aspectul jalnic de oraș prin care ar fi trecut o oaste inamică.

Groază și haos.

La ordinea zilei: „distrugerea cetelor de răzvrătiţi şi stângerea focarelor de răscoală".

De aci: acea fantasmagorie tragică a jocului de-a baba oarbă între detaşamentele militare şi gloatele de ţărani, care bâjbâiau pe întinsul mai multor judeţe.

Respinse din oraş, oprite la marginea satului lor, vânate ca fiare din pădure, acestea erau silite să se dedea la prădăciuni, cruzimi şi sălbătăcii.

Iar trupele, ca vestiţii carabinieri ai lui Offenbach, veneau prea târziu sau se dovedeau neputincioase.

Ordinele „cele mai energice" transmise de stafete speciale sau prin telefon sunau cu adevărat, solemn:

„Bandele de răzvrătiţi, care cutreeră judeţul... să fie oprite, înconjurate şi distruse fără cruţare... Focarele de răscoale să fie stinse cu orice preţ... Satele în care răzvrătiţii au devastat... au gonit... au omorît... să fie supuse... bombardate... incendiate... Instigatorii să fie prinşi şi exterminaţi.."

Coloana căpitanului Ionescu-Popescu, — o companie de infanterie, — apare pe colina deasupra satului răsculat Golăşeşti.

Căpitanul priveşte prin binoclu.

Conacul ars fumegă încă, hambarele sînt goale, în bătătura primăriei, în vatra satului şi lângă crâşmă se văd mici grupuri, prin curţi

și uliți gospodine aferate și copii sburdalnici: un tablou de liniște și pace, — cel mult animația unei zile de sărbătoare.

Sună goarna.

Coloana intră în sat, căpitanul călare lângă o trăsură hodorogită în care șade pleoștit un om burtos și unsuros, — arendașul ce fusese gonit din sat.

In fața primăriei.

Primarul spăriat și obsecvios, secretarul comunei jerpelit, învălit doar în duhoarea de basamac, un vătășel în opinci și ițari — toate autoritățile satului de pe vremurile uitate, când nu se născuseră încă șefii de post și de secție.

La sunetul trâmbiței se adună obștia: două, trei mii de oameni posomoriți și îndârjiți dar tăcuți.

In cercul mai larg din dosul lor: femeile și copiii pe garduri, pe prispe, printre picioarele oamenilor.

Tăcere.

După câteva clipe de șovăire și priviri rătăcite împrejur, căpitanul Ionescu-Popescu își găsește o voce răgușită:

— Domnule primar, care sînt instigatorii?— puse el întrebarea sacramentală, — prima întrebare a tuturor „restauratorilor ordinei".

Primarul spăriat își întinde în jos cămașa de sub vestă, își trage nădragii în sus, apoi, lăsându-și brațele în poziție reglementară, sub săgetarea a mii de ochi, mărâe ceva nedeslușit:

— Domle... cptan!... Oameni... străini... Cete... N'am fost... nu ştiu... mm...nn... nm! — isprăvi el cu scânceli nearticulate.

Arendaşul nea Niţă Ciurciucurescu se plecă pe scara trăsurii spre urechea căpitanului, vârîndu-i în mână o fiţuică mototolită şi murdară.

Căpitanul Ionescu-Popescu începu „apelul nominal":

— Nae Stănoiu!

Tăcere.

Dar printr'o mişcare spăriată a mulţimii, se formă ca un gol în jurul unui gospodar sătul şi spătos, cu chimir impunător, care mai mult mirat interpelă pe arendaş:

— Păi, coane Niţă, ştii bine că am avut nunta nepotului la Vorniceni...

La un semn al căpitanului, omul fu înşfăcat şi tras la o parte de sergentul Vrăbioară şi alţi doi soldaţi, şi imediat luat între baionete.

— Andrei Veveriţeanu!...

— Petre Cârjolescu!...

— Ion Brăbeţeanu!...

Doi flăcăi duşi în brânci opuseră oarecare rezistenţă, provocând murmure în grămadă.

Un moş gârbovit, acoperit peste tot cu un fel de puf alb-gâlbuiu, şi cu ochi înlăcrămaţi, se aruncă la pământ văităndu-se:

— Ce vreţi cu mine, păgânilor?... Lăsaţi-mă, lăsaţi-mă! Vai de mine!... Sînt cu un picior în groapă!...

Mulţimea începu să se îndese. Din ultimele rânduri se auziră bocetele femeilor.

Sublocotenentul Puiculescu, îngălbenit de un acces de furie isterică, se repezi spre moşul, care urma să ţipe scârţâiat şi plângăreţ, îl isbi cu cisma, ca să-l silească să se ridice.

Tremura ca varga, şi din gât îi ieşea în svâcnituri, ca nechezul unui hărmăsar apucat de turbare:

— Hn... hn... hn... hn!

Mai la o parte de grosul obştiei stătea răzimat în bâta lui enormă ciobanul, *baciul*, Costache Ungureanu.

Om închis şi hursuz, trăit toată viaţa cu turmele de oi prin văgăunele şi platourile munţilor, el nu prea lua parte la frământările satului.

Era doar plictisit că primăvara întârziată a depăşit toate soroacele de pornirea oilor din şes.

Venise spre primărie la sunetul goarnei mai mult pentru că nu avea altă treabă.

Asista dela început posomorit, dar aproape cu indiferenţă, la primele scene.

Când însă văzu pe moşul Ion Brăbeţeanu călcat de cismele sublocotenentului Puiculescu, — pe neaşteptate chiar pentru el însuşi — se năpusti cu un răcnet sălbatec asupra ofiţerului şi cu o lovitură de bâtă îl culcă la pământ cu ţeasta crăpată.

Într'o clipă, toată grămada, cu femei şi copii, acoperi ca o avalanşă scunda coloană a

expediției, din care răsăreau răslețe numai câteva baionete ca vârfuri de copaci părăduiți.

Câteva detunături spasmodice, necomandate, mai multe lovituri de baionetă, puținii morți și răniți căzuți și călcați în picioare — nu mai putură opri puhoiul.

Ca prin farmec apărură oameni înarmați cu topoare, țăpoaie, lanțuri, oiști de car și drugi de fer, cu vr'o două puști ruginite de vânătoare.

Prinsă de psihoza răzvrătirii, mulțimea se închiegă într'o singură fiară pentru care nu se mai găsea frâu, care nu știa de frică, nu mai avea judecată, pierduse până și urma instinctului de conservare.

O femee îmbrobodită cu un tulpan verde, fără altă armă decât un copil în brațe, se aruncă și ea vrăjmașă și căzu înnecându-și pruncul în sângele ei de mamă în fața executantului îngrozit.

Impușcăturile, gemetele, strigătele de mânie, bocetele și plânstele nu mai puteau răsbate peste mugetul acestei Niagare omenești.

Căpitanul Ionescu-Popescu de mult o rupsese de fugă, călare.

Arendașul Niță Ciurciucurescu îl urmă.

Stând în picioare în fundul trăsurei, dădea în neștire cu biciul în mârțoagele sale, abia

reuşind să prindă cu stânga crispată un hăţ, — vizitiul se mistuise în mulţime.

Iepele scheletice înspăimântate de împuşcături şi de urlete, sub muşcăturile biciului şi sub ploaia de pietre, porniră în vifor, izbind vehiculul hodorogit de buturuge şi bolovani, peste trupurile oamenilor surprinşi de goană.

Soldaţii fugeau împrăştiaţi peste câmp, mulţi fără armă.

La apel n'au răspuns vreo şaisprezece din companie.

Morţi? Răniţi? Prizonieri? Rătăciţi printre cetele răzvrătite?

La raport căpitanul Ionescu-Popescu îşi justifică... retragerea strategică, prin faptul, *că nu avea cartuşe!...*

Increderea în obedienţa tradiţională a ţărănimii, era atât de înrădăcinată, încât nimeni dela cartierul general nu se gândise la necesitatea acestui accesoriu....

Peste patruzeci şi opt de ore, porni spre Golăşeşti, sub comanda maiorului Popescu-Ionescu, o expediţie punitivă de altă anvergură — o adevărată armată: cavalerie, infanterie, artilerie.

Ordinul dat fu şi mai aspru, şi nu admitea nicio interpretare:

„Satul *răsculat* urmează să fie nimicit, şters de pe faţa pământului"...

Aşa dar, spre amiază, coloana maiorului Po-

pescu-Ionescu, se desfășură pe colinele din jurul Golășeștilor în formațiune tactică de rigoare: în prima linie infanteria, în urmă artileria cu șrapnele și obuze de incendiare, și la aripi — cavaleria spre a împiedica, eventual, fuga inamicului.

Comandantul își lăsă mirat ochianul jos.

Epoleții înzorzonați și cingătoarea aurită nu reușeau să dee un aer marțial staturii lui grele, — alcătuită ca dintr'un butoi de bere așezat pe două butoiașe mai mici ale picioarelor.

Dar prin ochii săi, mici și galbeni, parcă morți, care abia puteau fi ghiciți prin crăpăturile feței inundate de grăsime, el părea totuși un simbol al destinului orb.

— Căpitane! — grohăi el către ajutorul său, căpitanul Ionescu-Dion: Satul e pustiu!...

In adevăr pe uliți și prin ogrăzi nu se vedea nici o făptură omenească.

Câteva umbre rătăcite de vite, de cai răpciugoși și de porci răpănoși, printre cari mișunau în căutarea zădarnică a gospodinelor, găinele și rațele înflămânzite, — rămâneau ca singurul vestigiu de viață al unei mari așezări țărănești.

Maiorul Popescu-Ionescu, încurcat, își netezi câteva momente, în tăcere, burta sub cingătoare.

Dar ordinul era „clar și strict"...

— Şrapnele şi bombe de incendiu! — răsună însfârşit comanda răguşită.

Dansul infernal ţinu aproape două ceasuri.

Dintr'un sat mare şi bogat nu rămaseră decât grămezi de cenuşă fumegândă şi cadavre carbonizate de dobitoace.

Tunarii rivalizau cu salvele de puşti ale infanteriei, alegând drept ţintă pentru tirul lor vacile şi porcii, câţi se mai mişcau în urăciunea pustiirii.

— Să trăiţi, domnule maior ! — se lungi în faţa şefului figura spilcuită a sergentului-major, reangajat, Costache Pătlăgică : Să trăiţi! Peste deal se văd fugind răsculaţii...

Maiorul Popescu-Ionescu îşi îndreaptă ochianul în direcţia arătată.

In zare se profilau cete de fugari: în căruţe, călări; cei mai mulţi pe jos; femei însărcinate sau cu prunci în braţe; copii de toate mărimile şi culorile.

Comandantul îşi bombă cât putu pieptul:

— Căpitanul Ionescu-Dion! Cavaleria în galop!... Mişcare de învăluire din ambele laturi... Să fie opriţi pe loc !... Căpitane Popescu-Pion! Artileria de pe şosea paralelă ajunsă în dreptul coloanei — şrapnele!... Căpitane Ionescu-Mizil! Infanteria în marş forţat... Foc dela 500 metri!... Salve susţinute!...

In capul fugarilor goneau spre Ţuicari, satul vecin, pe care de generaţii îl legau cu Golăşeştii raporturi de prietenie şi de rudenie — într'un cărucior ferecat şi ghintuit, cu o pereche de roibi sdraveni — primarul, notarul şi Nae Stănoiu.

Prăpăstii abrupte despărţeau sufleteşte pe cei trei membri ai *protipendadei* Golăşeştilor.

Nae Stănoiu era unul din acei fruntaşi ai satelor, care stăteau în dosul mişcării ţărăneşti, şi căutau să profite de exasperarea sărăcimii, pentru a-şi asigura propăşirea gospodăriei şi un rang social superior.

Cu toată dorinţa de a nu veni în conflict făţiş cu autorităţile, el nu înţelegea că răscoalele au pus, pentru dânsul, ca şi pentru toţi sătenii săi din *elita satelor*, problema existenţei însăşi.

Primarul făcea parte din acelaş strat social. Dar aflându-se de ani în serviciul arendaşului, îşi datorea situaţia privilegiată mai mult favoarei acestuia decât voturilor consătenilor. Neştiind cum se vor isprăvi răscoalele, era stăpânit de un singur gând: să nu se compromită nici într'o direcţie...

Ca şi notarului, îi părea grozav de rău că nu reuşiseră să dispară din sat înainte de ciocnirea ireparabilă.

Acesta din urmă însă avea lămurit psihologia de *prizonier* al obştiei.

Silit să-şi ducă viaţa în josnicii şi slugărnicii abjecte, el, în tainiţele sale sufleteşti, acu-

mulase împotriva „ciocoilor", în fond, mai mult venin ca înşişi ţăranii de rând.

Totuşi se simţea mortal ofensat, dacă era confundat în massa „prostimii" dela ţară.

Acuma o ura pentrucă îl silise, prin teroare, să-şi asume riscuri grozave.

Neavând nici o încredere în rezultatele mişcării, ar fi fost fericit să poată, — chiar cu preţul a mii de vieţi — să-şi recapete încrederea şi bunăvoinţa stăpânirii.

Acest microcosm de patimi din căruciorul ferecat al lui Nae Stănoiu fu întâmpinat, la marginea ţarinei Ţuicarilor, de o ceată de oameni înarmaţi cu topoare, ţăpoaie şi coase.

Din rânduri păşi primarul, om înalt şi vânjos, cu o enormă căciulă tărcată — un tip de „argat boeresc".

— Ce căutaţi pe aici, oameni buni? — grăi el, rătăcindu-şi privirile: Vreţi să fim prăpădiţi laolaltă şi noi?...

Nae Stănoiu se sculă, uluit, în picioare şi, fără să lase hăţurile din mână, îşi ridică braţele spre cer:

— Bine, mă Guţă, aşa ne primiţi? — în glasul lui sună o notă înecată: nu putem găsi la voi adăpost la vreme de urgie?... Când satul vostru a fost ars acum patru ani...

— De, cumetre Nae! — interveni un fruntaş al Ţuicarilor, care prin volum şi înfăţişare

părea o copie fidelă a fruntaşului Golăşeştilor: Ce folos aveţi s'aveţi dacă ne omoară laolaltă?

Omul era vădit ruşinat de acest refuz de ospitalitate,— dar spaima îi ucisese toate scrupulele:

— Nu e glumă! — îngăimă el: ciocoii îs haini şi şi-au pierdut minţile... La noi a mers treaba mai domol...

— Ce atâta vorbă! — isbucni un bătrânel holeric: au să ne jefuiască şi golanii lor, cum au făcut la Andieşeni, de au dat foc la case şi au pustiit şi gospodăriile...

Cu apropierea primelor gloate de fugari, multimea începu să murmure şi devenea mai ameninţătoare:

— Hai! Căraţi-vă cu Dumnezău! — săriră în faţă mai mulţi flăcăi: Că vă luăm în ţăpoaie şi coase!... N'avem să plătim pentru voi cu pielea noastră...

Legendele despre ororile execuţiunii, ca şi despre devastările „bandelor", spaima în faţa exemplului din vecini, ferocele instinct de conservare — stângeau orice urmă de omenie.

Mai îndârjite se arătau femeile.

Ingrozite de gândul primejdiei pentru progenitura lor şi pentru gospodărie, ele împroşcau cu sudălmi pe bărbaţii lor — ca nişte „papă-lapte", pentru că nu pot veni de hac haimanalelor şi hoţomanilor, care fac pe grozavii, dar se slobod în iţari când vine armata şi bat câmpii jăcmănind şi nenorocind lumea...

O matronă voluminoasă şi împopoţonată,

puţin băută, — după toate aparenţele cârciumăreasă, — porni aiurită să tac văzduhul cu chelălăeli stridente.

— Ha! Puturoşilor!... Mangosiţilor!... Perdevară!... Mânca-v'ar orbeţii buricul!... Să le rupem noi, femeile... maţele! să-i jugănim... Hărmăsari râioşi!...

Istovindu-şi înfloriturile de stil, întoarse brusc spatele, şi ridicându-şi mai multe straturi de fuste de diverse coloraţiuni şi frăgezimi, expuse inamicului rotunjimi agresive.

Situaţia deveni extrem de încordată, când ajunse din urmă o gloată şi mai numeroasă de Golăşeşteni, sub comanda baciului Costache Ungureanu.

Acesta odată înfierbântat până la incadescenţă, prins de ardoarea mistică acumulată pe înălţimi solitare, nu mai putea reveni la o temperatură normală.

Nu mai ştia nimic, nu mai vedea nimic, nu mai auzea nimic.

Fără nici un cuvânt, îşi puse în mişcare formidabila lui bâtă, şi intră în grosul ţuicărenilor, culcând la pământ deodată, vreo doi-trei din cei ce îi stăteau în cale.

O încăerare şi o învălmăşeală groaznică amestecă ambele lagăre într'un furnicar pătimaş de fiinţi înrăite şi ieşite din minţi.

Un ţuicărean, lung şi sfrijit, încrestă cu o învârtitură de coasă picioarele lui Nae Stănoiu, tot încă în căruciorul lui, şi-l rostogoli ca pe

un buştean sub copitele roibilor înspăimântaţi, care şi porniră furtunos drept peste grămadă.

Şi deodată: şrapnele!...

Precum un suflu de uragan aşterne o făşie dintr'un lan de grâu, chiar prima salvă deschise un drum larg printre beligeranţi.

Intr'o fulgerare ambele lagăre se topiră într'un gemăt şi o apucară în goană spre sat.

O salvă a escadronului descălecat, sub comanda căpitanului Ionescu-Dion, le tăie calea.

Apoi, focul de infanterie...

Salve...

Ploaie de gloanţe...

Numai găurile în strategia şi tactica maiorului Popescu-Ionescu au mai îngăduit grupurilor răsleţe de fugari să răsbată până la văgăunele pădurii sau să se risipească prin râpile din câmp...

Spre seară coloana de expediţie putu lăsa în urmă spectacolul grandios al unui sat în flăcări uriaşe, cari se prelingeau în degradări pe vânătul mai întunecat al cerului

Şi astfel ţuicărenii se treziră şi ei, fără voe, hoinărind cu „cete de răzvătiţi", pe coclauri şi prin păduri.

Vreo trei zile după victoriile maiorului Popescu-Ionescu, căutau spre seară, în Valea Spinilor, un adăpost sub tufe de mărăcini nişte

turme nemernice, alcătuite din sfărâmiturile fugarilor din Golăşeşti şi Ţuicari, amestecate cu drojdia oraşelor, prinsă de vârtej, — tot felul de oameni fără căpătâiu, derbedei, ţigani, dezertori şi puşcăriaşi evadaţi.

Baciul Costache Ungureanu se simţea doborît de această promiscuitate, ca şi de jalnica şi absurda peregrinare printre ponoare şi pârloage.

Dintre oamenii mai răsăriţi nu se mai aflau în jurul lui decât moşul Ion Brabeţeanu din Golăşeşti şi cumătrul lui Nae Stănoiu, Gheorghe Albinaru din Ţuicari.

Nae rămăsese pe câmpul de bătălie, iar primarul şi notarul probabil reuşiră să o şteargă.

Se alipise de gloata rătăcitoare şi dascălul Axinte, dela biserica unui alt sat oropsit, — om slăbuţ şi galben, ros de o boală ascunsă.

— Nu mai merge moşule, — se adresă baciul către moş Ion Brăbeţeanu, uitându-se în lături: Trebue să isprăvim odată!...

Moşul îşi suflă doar nasul, ştergându-l cu dosul palmei.

Tabăra se împrăştie prin toată întinderea văii în mici grupuri răsleţe, strânse în jurul ceaunelor suspendate deasupra focurilor ce aruncau spre cer panaşe subţiri de fum ce nuşiu.

Intr'un colţ se auzeau sunetele preistorice ale „drâmbii".

In altă parte se certau, mai mult spre a-şi descărca nervii, două femei desmăţate.

Baciul mai găsi în fundul traistei un pumn de mălai, şi-l aruncă în ceaun. Dascălul Axinte adăogă dintr'un nod al basmalei un ardeiu roşu şi câteva fire de sare...

Şi peste tot, prin tufiş foşnea invincibilul Eros, — sub complicitatea imensului cort de catifea vânătă cu poalele înciucurate de aur şi de foc.

Un paşnic „Apus de soare în câmpie" — sub care abia dacă se putea ghici freamătul de negrăită oboseală şi desnădejde...

Noaptea nu-şi lăsase încă vălul proteguitor asupra Văii Spinilor când în zare se arătă coloana maiorului Popescu-Plantagenet.

Rugurile aprinse ofereau o minunată ţintă pentru tunuri şi „manlicheri".

O tăcere mortală cuprinse întreaga tabără.

Până şi femeile păreau figuri simbolice, împietrite de spaimă.

Şi deodată apăru linia de demarcaţie dintre elementele disparate ale taberei.

Derbedeii oraşelor şi ţiganii, pitindu-se în orice crăpătură, în dosul dâmburilor şi al tufişelor, se furişau afară din vale şi se topeau în amurg.

Plugarii îşi aţintiră ochii asupra baciului Costache Ungureanu, şeful nediscutat din clipele de cumpănă.

Acesta răzimat în bâta lui, se ridică în toată

înălțimea și glasul lui crescut pe platourile munților grăi ca din adâncimi nescrutate:

— Fraților! Ce să mai cercăm degeaba pe Dumnezău? Să stăm locului!... Facă-se voia lui... Acum și pururea și în vecii vecilor... Amin!...

— Amin!...

— Amin!...

— Amin! — rocoti ca un ecou din toate colțurile văii.

Dascălul Axinte începu să cânte, pe nas, ca la biserică, cu un tenor subțire dogit.

— Doamne miluește, Doamne miluește. Doaaamne mi-lu-eș-te-ne pre noi!...

I se adăogară basul nestăpânit al cumătrului Gheorghe Albinaru, sopranul scârțâiat al lui Moș Ioan Brăbețeanu și isonul răgușit al baciului.

Cârciumăreasa masivă din Țuicari, — din ale cărei zorzoane rămaseră numai niște rupturi jalnice și murdare, — sfredeli, în cor, cerul cu plânsetul ei ascuțit, căzând în genunchi.

Toată gloata îi urmă pilda.

Și Valea Spinilor se înălță într'o rugă extatică:

— Doamne miluește, Doamne miluește... Doaaamne mi-lu-eș-te-ne pre noi!...

Maiorul Ionescu-Plantagenet, călare, dela distanță de cinci sute pași, ordonă:

— Foc!...

Şrapnele...
Salve de „manliheri"...
Ploaie de gloanţe...
Zeci de morţi... sute de răniţi.
Gemete... Bocete...

Şi ruga Văii creşte şi mai fierbinte spre cer:
— Doamne miluieşte, Doamne miluieşte, Doaaamne miluieşte-ne pre noi!...

— Foc!
Şrapnele...
Salve...
Obuse şi gloanţe risipite...
Morţi... răniţi...
Gemete... răcnete... bocete... blăsteme...

Ruga încă tremură:
— Doamne miluieşte, Doamne miluieşte, Doaaamne miluieşte-ne pre noi!...

— Foc!...

— Fie voia lui Dumnezeu!... Acum şi pururea şi în vecii vecilor... Amin!
— Amin!...
— Amin!...
— Amin!

— Doamne miluește, Doamne miluește, Doaaamne mi-lu-eș-te-ne pre noi!

— Tatăl nostru carele ești în cer...

— Amin!...

— Amin!...

— Amin!

— Foc!

Execuția a bântuit toată noaptea.

Și în grohotul tunurilor, în vâjâitul salvelor, în tocatul dușmănos al gloanțelor împrăștiate printre horcăitul muribunzilor, gemetele răniților, bocetele femeilor și vaetele copiilor, se stingea cu încetul, ca răsuflarea cea din urmă, și ruga apocaliptică, sorbită de constelațiile aprinse ale cerului de primăvară...

In zori de zi maiorul Popescu-Plantagenet ordonă înhumarea grabnică a celor căzuți pe câmpul de... glorie...

Nimeni nu cerceta dacă mai svâcnește o inimă printre aceste otrepe omenești.

Sergentul Buruiană, — zorind operația, deodată întrevăzu o grozavă vedenie ridicându-se în fața maiorului la picioarele calului său negru.

Un om sfâșiat în ciosvârte, cu un ochiu scurs, cu țeasta crăpată, cu tot obrazul stâng

retezat de pe oase, cu dinţii rânjiţi se răzimă trudnic în bâta lui noduroasă, şi-şi întinse tremurat braţul ciopârţit, către comandantul expediţiunii — şi o voce grozavă ca dangătul unui clopot crăpat, întretăiat de şuerul de şarpe, rupse văzduhul:

— Blăstămat să fie, în vecii vecilor, tot neamul vostru păgân, din spiţă în spiţă... Amin!...

Incheerea rugilor din noapte...

Maiorul Popescu-Plantagenet, — un om încă tânăr, cu obrazul mat şi net, înflorit de o mustaţă creaţă şi de ochi de smoală, îngălbeni.

Sergentul Buruiană puse mâna pe revolver.

Dar vedenia se prăbuşi şi se întinse ca o masă de carne însângerată, lăţită sub crengile recalcitrante ale mărăcinilor...

Şi prin râpile şi părloagele ţării miile de morţi tăinuiţi lăsară sămânţă de revoltă şi de ură al cărei răsad îşi aşteaptă încă ceasul.

CAP. XIII

POVARA...

Răutu își lăsă jurnalele jos.

Apoi, după un moment de reculegere, tăie din *Globul* pasagiile mai impresionante, — care dealtfel, fiind dintr'o sursă oficioasă, se găseau reproduse în toate jurnalele, — le dată și le lipi, înconjurându-le cu un chenar negru, pe harta României atârnată în fața biroului său.

Aproape zilnic revedea în urmă acest lugubru *Memento:*

Globul, 11 Martie 1907, corespondență din târgușorul Băcești:

„Sătenii în număr de două mii au înconjurat armata și au atacat-o cu pietre...

„Soldații s'au așezat în careu și au tras prima salvă, care a culcat la pământ zece morți și mai mulți răniți...

„Sătenii *speriați* s'au retras ca să se *reformeze! (Sic!)* — atunci compania s'a așezat pe linie și s'a retras trăgând focuri...

„Nu se cunoaşte numărul celor care au căzut.

„Armata s'a retras din *lipsă de muniţii*, lăsând târgul pradă răsculaţilor, până vor sosi noi forţe...

„Firele telefonice şi telegrafice sînt rupte, iar telegrafistul a fugit rănit"...

Peste două zile, 13 Martie, corespondenţa din judeţul Vlaşca:

„O bandă de peste două mii de răsculaţi a trecut prin comuna *Arsache*, a luat cu asalt primăria, a gonit telefonista, a devastat primăria, şi a dat foc caselor proprietarilor. Arendaşul I. a fugit. A sosit compania *(Sic!)* 10 din cavalerie...

„S'a încins o luptă crâncenă. Două mii de oameni într'o furie nebună au înaintat asupra armatei lovind în soldaţi cu *topoare şi ciomege*. Armata a tras salve...

„Armata *terminându-şi cartuşele* s'a retras".

In acelaş număr, mai la vale:

„O altă bandă a venit la Cacaleţi. Aci a avut loc o luptă grozavă cu compania de infanterie de sub comanda domnului căpitan M.

„Răsculaţii dădeau cu topoarele. Locotenentul D. a fost rănit. Armata a tras salve. Numărul morţilor nu se cunoaşte...

„Armata s'a retras la *Putinei*.."

Corespondența din Vlașca în numărul din 16 Martie e de o candoare care atinge eroismul:

— „Astăzi — scrie ziarul, — pe la douăsprezece și jumătate au plecat din Giurgiu spre satele răsculate o secție de artilerie cu șase tunuri și șase chesoane sub comanda d-lui căpitan P., precum și două escadroane de cavalerie și un batalion de infanterie sub comanda domnului maior O...

„A avut loc o luptă înverșunată. Numărul morților nu se cunoaște, dar e de prevăzut că e foarte mare...

„Cetățenii stau grupuri-grupuri așteptând *știri de pe locul luptei...*

„Din oraș se vede focul din comunele bombardate, care sînt probabil în flăcări".

Iar mai la vale, corespondența precizează ce fel de luptă a fost aceea:

„Trupele se îndreptară spre Vieru, pe care începură a-l bombarda cu șrapnele dela o distanță de o mie cinci sute de metri...

„Soldații și ofițerii povestesc că la apropierea trupelor apărură pe dealuri bărbați, femei și copii, care văzând că sosește armata *o luară la fugă.*

„Trupele aveau însă ordin... să tragă fără cruțare...

„După prima lovitură de tun, sătenii cuprinși de panică încercară să fugă spre stân-

ga. Cavaleria o luă însă în galop spre partea opusă, iar infanteria înconjură satul, *împiedicând* astfel, după cum povestesc însăşi soldaţii, *refugierea ţăranilor răzvrătiţi (!!)*...

„Populaţia comunei fiind foarte mare, şrapnelele trebue să fi produs un adevărat dezastru. Numărul morţilor şi al răniţilor nu se poate însă preciza.

„Ţipetele femeilor şi ale copiilor, cum *povestesc martorii*, se amestecau cu mugetele vitelor şi nechezatul cailor"...

Corespondenţa se încheie cu rezumatul victoriilor în acel joc sinistru de-a baba oarbă care a tras hotar în istoria socială a ţării:

Patru „bande de răzvrătiţi" fugind în neştire şi căutând în zadar vreun adăpost, au fost distruse de istov în diferite părţi ale regiunii...

In ediţia de dimineaţă a *Globului* din 18 Martie, e rezumată după cum urmează „Bătălia dela Stăneşti".

„Deşi Stăneştii sînt o comună foarte mare, nu sînt de înregistrat nici morţi, nici răniţi, *fiindcă satul a fost cu desăvârşire pustiu*. Prin bombardare au fost ucise numai cinsprezece vite mari şi douăzeci şi două vite mici..

„Linişte completă"...

Apoi:

„Au fost distruse şi incendiate peste... două

sute de case. Au mai fost omorîte și *aruncate în foc* încă peste cincizeci capete de vite mari și o sută cincizeci și două vite mici...

„Pe la orele două după prânz artileria văzu (?) pe oameni fugind pe deal. Se resfiră pe câmp și începe să tragă...

„Țăranii spăriați, desculți cu capul gol au rupt-o la fugă peste câmp, îndreptându-se spre Slobozia...

„Țăranii din Slobozia, de spaimă, le opun rezistență și-i gonesc înapoi...

„Batalionul de infanterie pus sub comanda maiorului O. se resfiră și el în tiraliori și începe să tragă *în cei care fugeau. (!!)*

„A fost ucisă și învățătoarea comunei...

„O echipă de soldați lucrează să înmormânteze pentru veci în tainele pământului cadavrele"...

S'ar părea că proprietarii nu ar mai fi avut nimic de dorit...

Totuși la 19 Martie un deputat destăinuește că în cercurile lor se discută ajutorul eventual al armatei austro-ungare, pentru înăbușirea răscoalelor, după cererea guvernului român...

Singur faptul acesta putea arăta în adevărata lor lumină comunicările oficioase despre urgia răscoalelor...

Și brusc, *Globul*, ca și celelalte jurnale în numărul din 21 Martie, — apărut în ziua de 20

Martie — după coloanele de orori din zilele imediat premergătoare, într'o manşetă de peste toată pagina, anunţă:

„Încetarea răscoalelor ţărăneşti!"...

De la primele tulburări din 28 Februarie, la Vaideei, nu trecură decât douăzeci şi una de zile, — just numai trei săptămâni!

Trei săptămâni!...

Dar în aceste douăzeci şi una de zile toată problema vieţii luă pentru Răutu altă înfăţişare.

Intotdeauna s'a simţit român, sau mai bine zis moldovan.

Dar acest sentiment avea pentru el mai mult caracterul unei legături organice cu solul *din care crescuse.*

Se ştia urmaş al unor generaţii nesfârşite, care se trag din legendarul Ştefanache Răutu, zămisliţi şi crescuţi în timp de veacuri din ţerna Năpădenilor.

Cultura primită în şcolile Ruşilor, ideologia însuşită dela intelectualii şi revoluţionarii lor pe vremea cât a stat în Siberia, nu putură şterge în conştiinţa lui faptul că e considerat, şi că este realmente, *străin* în mediul acela.

Datoria de revoluţionar nu i se impunea ca tovarăşilor săi, — cu tot doctrinarismul lor socialist, — lupători în primul rând pentru emanciparea şi înălţarea ţării lor, a poporului lor.

In revoluţia, la care lua cu ardoare parte, pentru răsturnarea ţarismului, vedea înainte

de toate dărâmarea barierii ce se ridica în calea *progresului mondial*, împotriva realizării şi a desvoltării formelor sociale superioare, *pentru omenirea întreagă*, — împotriva libertăţii şi a propăşirii *tuturor popoarelor*.

Se credea dar dator să ducă războiul acesta, nu ca oricare intelectual din Rusia, nici măcar numai ca un român — ci în primul rând ca *cetăţean al lumii*.

După ce trecuse Prutul, neputându-se adapta la atmosfera din ţară, simţi această stare sufletească mai curând ridicată şi la o mai înaltă potenţă.

România apărea mai mult ca un centru nou de acţiune revoluţionară împotriva ţarismului.

Desigur că era convins că astfel îşi serveşte şi neamul, — că fără prăbuşirea ţarismului statul şi poporul român nu au viitor, nu au viaţă, — pentrucă, — vorba lui Nitza Vasilescu: „Rusia şi România sînt două vieţi cari se exclud".

Aceasta însă era numai o consecinţă, un rezultat — fie chiar un rezultat necesar, dar un rezultat numai. Scopul esenţial rămase dărămarea ţarismului,

Şi iată că acum, prin acceptarea prefecturii de Ciubăreşti el şi-a asumat răspunderea personală, — directă şi ineluctabilă, — pentru toate victimele expediţiilor punitive, pentru miile de morminte tăinuite prin câmpiile îndoliate ale ţării.

N'a curs sânge la Ciubăreşti, sub prefectura lui?

Dar prin fiecare picătură de sânge ţărănesc care a stropit ţarina Munteniei sau a Olteniei, el, Ion Răutu, prefect, *reprezentant al puterii de stat*, nu a contractat mai puţin faţă de poporul român, — indiferent de orice consideraţii revoluţionare, — o datorie tragică pe care nici o sofisticare nu o poate eluda.

Mai mult.

Chiar vechea lui luptă se impune acum, mai ales din punctul de vedere al acestei datorii.

Fiindcă numai după prăbuşirea ţarismului poate fi înfrântă şi „cea mai tristă clasă dominantă", „în această ţară a celor mai mari nedreptăţi", — cum spune în scrisoarea lui Christophor Arghir.

Urgia ce a urmat după comunicatul despre „*încetarea răscoalelor*" a putut numai îngreuia şi mai mult povara pe conştiinţa lui Răutu.

Şi după zece zile dela acest comunicat, barca statului tot era purtată încă fără cârmă pe valurile însângerate ale anarhiei represive.

Carenţa autorităţii şi a *ordinei* de stat, chiar în capitală luă forme monstruoase.

De îndată ce nu se mai semnalau noi „focare de răscoală" la sate şi ultimele „cete de răsvrătiţi" fuseseră nimicite, se anunţă cu sgomot înfiinţarea „partidului marilor proprietari".

In salonul celui mai luxos club al capitalei — cu pereţii tapisaţi de portrete în uniforme strălucite şi în fracuri încărcate cu decoraţii — se adunară câteva zeci de latifundiari, care de fapt din vechi ţineau în mânile lor destinele ţării.

Era caracteristic pentru conjunctura momentului, că se găseau faţă nu numai amicul nostru Pamfil Toteanu, — şeful unei organizaţii judeţene a roşilor,— ci şi un prefect al regimului, — ilustrul domn Izidor Ilarian, un bărbat foarte decorativ: — cascada lui de păr mătăsos — pornită dela bărbie şi sprîncene stufoase, — îi justificau chiar pretenţiunile la rolul de om de stat, împreună cu marea lui avere, câştigată în deosebi prin frauda fiscului la fabrica lui de spirt.

Ca preşedinte fu aclamat T. T. Flor.

Cu un ton solemn neobişnuit la el, — acesta denunţă *„politica de desperados"* a guvernului, care sapă temeliile unei vieţi de stat orânduite.

Protestând împotriva abuzurilor de autoritate ale „prefecţilor revoluţionari", care se încumetă să intervină în jocul liber al forţelor economice, îndemnă pe marii proprietari să nu accepte învoelile impuse de aceştia, ca fiind ilegale.

— Trebue să înceteze odată demagogia guvernamentală — încheie *Junkerul de pe Siret:* Nu sărăcia a fost cauza răscoalelor. Niciodată ţărănimea noastră n'a fost mai prosperă. Dar

dacă guvernul va substitui legii, în raporturile dintre țărani și proprietari, bunul plac al prefecților, — căci muncile nu mai pot fi întârziate și trebuesc înfăptuite până la o eventuală nouă legislație, după legile în vigoare, — odată cu ruina marei proprietăți va cădea în mizerie și țărănimea...

Un entuziasm eruptiv cuprinse adunarea.

In asistență, cu toată uniformitatea portului, care vădea o tinereță trecută pe bulevardele Parisului, se puteau distinge două tipuri predominante: oameni de peșteră, cu fălci viguroase, obrazuri apoplectice și ochi bulbucați ca două bule injectate de sânge, și germinația Levantului, cu pielea măslinie, și chiar cu ochi gata să se scurgă ca untdelemnul rânced, — „bulgăroi cu ceafa groasă, grecotei cu nas subțire", — după inspirația poetului...

Spre tribună se strecură Nitza Vasilescu.

Subțirel, cu păr lucios, lipit cu îngrijire de craniu, el evident ca om căruia numai faconda lui excepțională și cel mult nenumăratele jetoane de prezență în consiliile de administrație ale băncilor și altor întreprinderi capitaliste îi puteau da ideologia de latifundiar, — se simțea cam stânjenit în acest mediu.

Pripit, netezindu-și mustața și trăgându-și în jos cravata elegantă, nepotul popii Vasile din Ciubărești, încercă să supraliciteze asupra declarațiilor lui T. T. Flor.

— Onoratul domn T. T. Flor are perfectă dreptate! — exclamă el cu un salut reverențios

la adresa omului pe care cu puţine zile înainte îl caracteriza ca înfumurat şi maniac: Perfectă dreptate! Dovada e că ţăranii au fost acolo mai fioroşi unde nevoea şi suferinţa au fost mai mici. Nu de nevoe şi nu de disperare s'au răzvrătit, ci spiritul de răzvrătire s'a servit de întunericul mulţimii. Fără spiritul general anarhic, nici complotul n'ar fi putut transforma dintr'o lovitură ţara întreagă într'o mare de foc. Cuvântul complot vă surprinde, domnii mei. Desigur, agitaţia demagogilor — à la domnul Christophor Arghir a pus ţara într'o stare de febrilitate.

— La ocnă, la spânzurătoare cu el! — urlară într'o duioasă armonie levantinii şi troglodiţii de pe bulevardele Parisului.

— Las că-i fac eu, neică, de petrecanie! — sughiţă cu furie d. Pamfil Toteanu, lipindu-şi sfârcurile mustăţii pe obrajii unsuroşi.

— Dar, domnii mei, — reluă cu şi mai multă siguranţă oratorul: cu toate aceste agitaţiuni n'am fi avut o asemenea manifestare uniformă, dacă n'am fi avut o tainică organizaţie. Care a fost scopul complotului, nu se poate încă stabili. Totul arată numai că centrul a fost aici la Bucureşti. Bănuesc că mişcarea a isbucnic prea devreme, înainte de a fi fost complect organizată. Se plănuise probabil o mare răscoală pe vremea secerişului, când s'ar fi distrus toată recolta...

In mijlocul răgetelor de menajerie, sări spre masa biroului antagonistul cel mai feroce al

„bastardului din Cazacinci cu urechile veştede şi obrajii de Iţic", — aristocraticul Saşa Delescu:

— Domnilor! — irupse jubilând fugosul protector al frumoasei Dolores: Domnilor, afirm că guvernul compromite raporturile noastre de bună prietenie cu împărăţiile vecine! Guvernul din Petersburg a protestat pentru că la graniţele Imperiului fuseseră numiţi ca prefecţi nişte anarhişti primejdioşi!...

Chiar şi bătrânul cuminte, şi atât de cumpănit deobiceiu, ca Iorgu Vatatzi, — „Maharadjaua", — găsi o formulă muşcătoare, şi din nenorocire prea justă, la adresa anarhiei represive:

— Acum două săptămâni, — spuse el cu amărăciune, oficiosul roşilor tuna şi fulgera, când sub guvernul nostru trupa a ucis patru ţărani la Botoşani. Noi însă nu spunem nimic despre dragonadele şi execuţiile în masă ale ţăranilor din câmpiile Vlaşcei şi ale Doljului, deşi cel mai elementar simţ de umanitate ar fi putut să ne îndemne a lua o altă atitudine..

Presa a putut cu drept cuvânt înregistra însfârşit, cu acest prilej, „perfectul acord" şi chiar vestita „fuziune" a tuturor grupărilor şi a nuanţelor partidului boieresc...

După această manifestare, goana după instigatori ajunse la paroxism.

Zilnic se arestau profesori, învăţători, stu-

denţi, medici, advocaţi, — destul să fi fost cunoscuţi prin ideile lor de avangardă.

Chiar şi paginile de sentimentalism literar şi umanitar, semnate de *Carmen Sylva*, găsite la vre-o perchiziţie, serveau drept dovadă de intenţii subversive...

La Christophor Arghir şi la ucenicii lui perchiziţiile se ţineau lanţ, — şi voci tot mai stridente reclamau arestarea ilustrului geograf.

Acesta fu silit să-şi desgolească bronzul, renegând, — şi tocmai în *Vestea*, organul lui Anibal Ionescu! — cuvântarea din Ciubăreşti: el Christophor Arghir, cel mai român, cel mai bun român, n'ar fi fost niciodată antisemit, şi nici mort, nu admite lupta de clasă...

Dar mai cu seamă la ţară, chiar în satele în care nu se constatase nici o mişcare de răzvrătire, a fost deslănţuită o prigoană fără nume.

A fost găsit prilejul binevenit de a încheia vechile socoteli.

Cuvântul de „dragonadă" lansat de Iorgu Vatatzi dădea caracteristica cea mai adecvată acestei orgii bestiale.

Manşetele *Globului* purtau acuma:

„Înfiorătoare execuţii de ţărani nerăsculaţi";

„Liste de proscrişi întocmite de proprietari şi arendaşi" :

„Orori inutile";

„Împuşcaţi fără judecată";

„Ţărani fugiţi în pădure şi în baltă"...

Erau zilele de mărire şi de glorie ale lui Pamfil Toteanu.

In domeniul lui, Urlăţeni, cu ţăranii căzuţi de mult în robie necuvântătoare, n'a fost nici o agitaţie.

Dar jovialul client al Cazinoului din Monte-Carlo păştea de mult pe unii fruntaşi ai satului. Şi în primul rând pe octogenarul Dinu Ioniţescu, fost învăţător, primar, perceptor, judecător-comunal, şi acum proprietarul unei mori, care făcea concurenţă stăpânului.

Apoi şi obraznicul Ghiţă Niţulescu, care reuşi să abată la crâşma lui cea mai bună clientelă din sat, şi acum îndrăznea să-şi pună şi candidatura la primărie, împotriva vechilului Petrăchel.

Luând ca pretext trei hambare părăsite de la marginea satului, arse cine ştie din care cauză, stăpânul Urlăţenilor apăru în sat, însoţit de un escadron de roşiori, sub comanda căpitanului Ionescu-Fumul.

Comandantul fu bine ales.

Porecla „Fumul" i-a fost dată pentrucă aproape niciodată nu putea fi găsit teafăr: se culca totdeauna „afumat" şi când se ridica din pat părea „aburit"; iar pentru „a-şi veni în fire" se şi apuca pe dată „să se afume".

După două-trei pahare se punea la „punct" şi dădea o reprezentaţie, care făcea deliciile lui Pamfil Toteanu, şi-i asigura patronajul acestuia: ronţăia între dinţi marginile paha-

rului şi înghiţea pulberea de sticlă astfel măcinată.

Din pricina aceasta, probabil, era verde la faţă şi veşnic furibund.

După o masă copioasă amfitrionul şopti la urechea căpitanului, — „afumat" la potenţa necesară:

— Hei, căpitane, acum să-mi curăţi satul de derbedei, *supresivi*, mă 'nţelegi?... Să am linişte în sat... mă 'nţelegi?... Să fii şi tu mulţumit, mă! mă 'nţelegi?

— Care-s?... Unde-s? — hârâi „Fumul" holbând ochii şi scrâşnind din dinţi.

— Iată lista, frate... Străşnici *arnahişti !*... Să mi-i *natomizezi*... he-he-he-he!

Şi-i întinse un petec de hârtie cu vreo şaptesprezece nume, în cap cu Dinu Ioniţescu şi Ghiţă Niţulescu.

— De unde să-i iau? — mârâi încruntându-se căpitanul.

— Să-i chemi la primărie!...

„Candamnaţii" fiind adunaţi la scara primăriei, bătrânul Ioniţescu, îmbrăcat curăţel „nemţeşte" şi cu o vorbă măsurată, — care vădea oarecare cultură, impresionă şi pe „afumatul".

— Nu înţeleg, domnule căpitan! — grăi el potolit: pentru ce sînt arestat şi adus aici. Am fost învăţător, primar, funcţionar la stat, acuma sînt pensionar. N'am nimic cu proprietarul moşiei: nu muncesc şi n'am muncit niciodată la dânsul... Nu ţin şi n'am ţinut vreodată pă-

mânt în arendă dela dânsul. Am copii învăţaţi prin şcoli la Bucureşti şi la Paris, — unul e inginer la Căile-Ferate, altul e profesor la Ploeşti, al treilea e preot...

Căpitanul se încruntă şi râgâi:

— Taci din gură, câne bătrân! — şi-i trânti doi pumni sub fălci.

Totuşi, după câteva momente de reculegere apăsată, clătinându-se, porunci:

— Să-i legaţi cot la cot, mă, să-i ducem la regiment!

Dinu Ioniţescu legat cot la cot cu fiul său Tudose, învăţătorul, urmaţi de şiragul jalnic de oameni încătuşaţi, în coadă cu cârciumarul şi candidatul la primărie Ghiţă Niţulescu, fură târîţi printre cai, pe jos prin noroiul drumurilor desfundate.

La marginea satului, înaintea calului căpitanului se aruncă în genunchi Lina fiica lui Dinu Ioniţescu:

— Domnule căpitan, domnule căpitan, aveţi milă de tata! Nu e vinovat de nimic, ca şi Tudose!...

Era o femee tânără şi frumoasă.

Printr'o ruptură de nori, soarele îşi aruncă poleiala aurie pe faţa ei smadă şi îmbujorată de goană, ca şi pe sânul robust, care în fuga-i peste câmp rupsese zăgazul cămeşii înflorite.

— Mn! — rânji căpitanul şi pe pielea lui verzuie şi ochii-i sticloşi scânteiară deasemeni picături de soare! Nu se ppoate... ffetiţo! — abia putu bolborosi el: Nu se ppoate... amân-

doi... sînt anarhişti... primejdioşi... răzvrătiţi... ssssubverssivi!... Dacă îi fi drăguţă, îţi dăruesc pe unul... Ppe care-l vrei?

O clipă, — o eternitate! — bătrânul şi cei doi copii se priviră în tăcere drept în ochi.

Apoi, băiatul şi fata lăsară capul în jos.

— Domnule căpitan! — rosti bătrânul: Miam trăit traiul. Lăsaţi-l pe băiat...

Lina abia putu trage pe fratele ei deslegat la capătul coloanei, când din sat răsări în goana mare trăsura lui Pamfil Toteanu.

In picioare, congestionat, stăpânul Urlăţenilor răcnea cât îl ţinea suflarea:

— Ce faci?... Ai înebunit, beţivule?... Vrei să-mi dea foc satului?... Am să te spun ministrului... că mi-i prieten!... Şi pentru târfa asta?... Dar ţi-o aduc, mă, pe tavă, şi cu altele mai spălăţele...

Lina, târând pe fratele ei de braţ apucă peste câmp.

Căpitanul porunci escadronului să descalece...

*

Să lăsăm cortina asupra scenelor ce urmară înainte de a se fi ridicat la marginea drumului movila ce înghiţise cele şasesprezece cadavre...

„Afumatul" îşi dădu astfel sufletul zălog. Ajunse unealtă oarbă în mânile lui Pamfil Toteanu şi nu mai putea îndrăzni nici un cuvânt.

In aceiaşi seară fură executaţi încă doisprezece „răzvrătiţi".

Petrăchel vechilul lăsase apoi şoapta prin sat, că boerul *are să ierte* pe cei care *au să-l despăgubească.*

Chior, beţiv şi astmatic, acesta ştiu să servească pe stăpânul său, fără a se uita pe sine.

Nici fantezia unui Edgar Poe nu poate întrece simpla naraţie a corespondentului, din *Globul* cu data din 31 Martie.

„In urma acestor executări intrase aşa groază printre ţăranii rămaşi şi cei fugiţi din sat, încât au consimţit să plătească sume enorme proprietarului, ca să-i şteargă de pe lista de *condamnaţi.*

„Consilierii, şeful de garnizoană şi alţi fruntaşi, au plătit dela douăzeci până la o sută de napoleoni de cap, — iar o femee, nevasta lui Tănase al Popii, a dat salba ei de galbeni, în valoare de douăzeci şi cinci de napoleoni, pentru a scăpa pe bărbatul ei.

„Au mai dat Floarea al Predei optzeci de napoleoni, Niţă al Firii patruzeci de napoleoni, Ghiţă Niculescu, Ion Niculescu şi alţi mulţi, — care patruzeci, care optzeci, care o sută de napoleoni.

„Văzând teroarea şi supunerea ţăranilor, castelanul Urlăţenilor i-a asigurat că satul lor e pe lista celor ce urmează să fie distruse prin bombardare, şi le făgădui mântuirea dacă are să plătească fiecare cap de familie câte patruzeci şi şase de franci sau o chilă de porumb,

iar dacă n'au, să dea în loc câte o vacă sau un bou, porc ori alte animale, — cei ce n'au nici atâta, să se angajeze pentru muncă.

„Sub impresiunea executării în massă din satul lor şi ştiind că satele Oprişor, Izemşa şi altele din jurul lor au fost cu desăvârşire distruse de artilerie, bieţii oameni se supuneau tuturor injoncţiunilor şi se robeau.

„Pentru ca trupele să fie imediat retrase din comună, ei au semnat chiar un contract, prin care fiecare cap de familie se obliga să dea cinci ani dearândul câte optzeci şi cinci de franci ca despăgubire"...

Domnul Izidor Ilarian, prefect, om de lege şi bărbat de Stat, a procedat mai sistematic şi cu un aparat mai impunător.

Infiinţase un „tribunal" din doi cârciumari, doi isprăvnicei ai moşiei şi cinci chiaburi din „partidul boerului".

Prezida unul din cârciumari, — om somnoros, cu ochii veşnic pe jumătate închişi, — care părea că nu înţelege nimic şi nici nu vrea să înţeleagă nimic.

Când trebuia să se adreseze vreunui membru al „tribunalului" sau să-i ceară votul, mârâia numai ceva nedesluşit şi îl izbea cu cizma sub genunchi.

Procedura era de o simplicitate genială.

Unul din cei doi isprăvnicei, Simion Caşca-

valiceanu, — pripit şi bălbăit, lătra câte un nume de „inculpat".

Membrii „votau" dând din cap.

Dacă din când în când vreunul scotea din gâtlej vreo silabă răguşită, care putea să închipue o întrebare sau o obiecţiune, era destul ca bălbăitul să se oţărească, pentru ca votul să şi fie dat.

Secretarul comunei, un cocoşat degenerat, se grăbea, sufocându-se, şi el însuşi tremurând de frică, să înşire numele „condamnaţilor" pe o foaie cu „antetul" primăriei.

In răstimpuri, de trei sau patru ori pe zi, lista astfel întocmită era comunicată de Simion Caşcavaliceanu boerului.

Satul risca astfel să fie golit de locuitori.

Dar nu degeaba Izidor Ilarian era bărbat de Stat.

Incruntat, trecându-şi mâna răsfirată prin cascada mătăsoasă a bărbii, se oprea cu băgare de seamă asupra fiecărui nume în parte şi ştergea din ele, câteodată şi nouă din zece, strecurând numai printre dinţi:

— Să-i ceri... zile... Să adaoge... pentru arendă...

Se întâmpla, rar însă, ce e drept, să se înscrie câte un nume nou, îngăimând:

— E becisnic şi-i beţiv... Nu-i mare scofală de el... Dar fiu-su, sergentul, e cam obraznic...

„Sentinţa" fiind definitiv stabilită de instanţa superioară, *prefectul*, fără s'o mai treacă

prin tribunal, o preda comandanţilor trupei „spre executare".

„Pentru exemplu" osândiţii erau în prealabil bătuţi cu vergi „până ce se moaie" apoi puşi la zid şi împuşcaţi, adesea fără să-şi mai vie în fire.

Se mai întâmplau şi mici „greşeli".

Un deputat din Mehedinţi denunţă în numărul din 1 Aprilie al *Globului* o asemenea „mică greşală", — care se dovedi din nenorocire a nu fi *un poisson d'Avril*.

Preotul din Corcova şi secretarul comunei, aduşi la prefectură fură găsiţi nevinovaţi, chiar de teribilul Izidor Ilarian, şi eliberaţi.

Şi totuşi în urmă, printr'o *confuziune* fură puşi la zid şi împuşcaţi...

Această lugubră poveste nu era lipsită şi de elemente romantice.

Doamna Lucreţia Popândău, — zână răscoaptă a vreo trei generaţii de *gigolo* din Capitală, — nu voi să se întoarcă în conacul moşiei fără să-i fi fost pus la dispoziţie de „comandantul sectorului", — un străvechi adorator şi acesta, — un pluton de infanterie, sub comanda tânărului şi vigurosului sublocotenent Popescu-Hiperion.

De aci se închegă o duioasă idilă.

Sublocotenentul Popescu-Hiperion, băiat de cârciumar rural, se înnălţase cu multă trudă la epoleţii de ofiţer.

Arta lui de conversaţie nu trecea peste monosilabe şi un fel de nechez, prin care dădea expresie sentimentelor celor mai poetice.

In *acţiune* însă era neîntrecut.

Până la omagiile pe care le putuse aduce la picioarele doamnei Popândău, el nu cunoscuse femei cu ciorapi de mătasă, precum şi alte parfumuri decât cele naturale.

De astă dată însă, destinul îi hărăzi o aventură cu „o doamnă din elita socială".

El nu-i vedea părul vopsit, nici dantura falsă sau stridenta pictură şi sculptură facială.

Era însă transportat de „manierele ei aristocratice" şi ameţit de rafinăriile artei amoroase, pe care nici nu le putuse bănui.

Chiar în prima seară petrecută după un supeu „arozat" de şampanie, băiatul cârciumarului îşi dădu seama de înalta lui misiune.

— Ah, domnule Hiperion! — îşi ridică ochii spre cer timida doamnă: Mi-e aşa de frică... mi-e aşa de frică!... Oamenii sînt aşa de răi... aşa de răi! — gângurea Julietta sexagenară. Şi sînt aşa de singură... aşa de singură!... Nu mă părăsi... nu mă părăsi, Hiperion!...

Şi *peignoarul* elegant descoperi un petec de carnaţie roză şi parfumată.

— N'ai să mă părăseşti, nu-i aşa, Hiperion?.. N'ai să mă părăseşti?

— Hă... hă... hă! — îşi sgâi Hiperion ochii spre tainiţele *peignoarului.*

— Ah! — şi căpşorul oxigenat se plecă spre pieptul eroului...

A doua zi dimineaţa, la cafea, între desmierdări şi şoapte înflăcărate, doamna Lucreţia Popândău îi vârî sublocotenentului Popescu-Hiperion, printre nasturii uniformei, o listă ce-i fusese adusă de logofătul Ifrim:

— Ah, dragă Gini, aceştia sînt tâlharii, banditii, care m'au jefuit şi vor să mă omoare!... Ah!...

Şi astfel se desfăşură în conacul sirenei olteneşti o feerie în care sublocotenentul Popescu-Hiperion apărea noaptea în cununa de trubadur, pentru ca ziua să-şi reia funcţiunile de „executor al înaltelor opere"...

Nimic nu poate învedera mai bine destrămarea şi degradarea vieţii de stat în acele triste vremuri, decât rezultatul reclamaţiei profesorului C. Andreescu din Mehedinţi, care aducea la cunoştinţa opiniei publice, printr'o scrisoare deschisă adresată autorităţilor, asasinarea fără judecată a tatălui său la simpla stăruinţă a arendaşului, într'un sat în care ordinea nu fusese tulburată.

Ziarele au publicat următoarea telegramă a ministrului de frunte al cabinetului:

„Domnului C. Andreescu,
„profesor de matematici
„liceul Turnu-Severin.

„Am luat cunoştinţă cu durere de reclama-
„ţia dumneavoastră şi am comunicat-o celor

„în drept. Vă încredinţez încă odată în aceste „împrejurări de sentimentele mele întristate „şi vă rog a primi expresiunea consideraţiunii mele"...

Profesorul din Turnu-Severin trebui, la sfârşit, să se mulţumească numai cu „sentimentele întristate" şi cu consideraţia ministerială...

Răutu se hotărî să nu-şi mai întârzie călătoria la Bucureşti, spre a-şi prezenta demisia şi pentru a avea lămuriri dela Aurel Crăsneanu.

Pe fereastra deschisă a vagonului intrau razele calde ale soarelui şi aroma pământului răscolit de primăvară.

Câmpii nesfârşite mărtureau munca paşnică prin făşiile negre brăzdate de plug, printre verdeaţa lacomă şi însetată de soare şi aer.

Numai din când în când, linia orizontului era frântă, ca de o enormă măsea cariată, de ruinele unui conac.

Şi peroanele tuturor gărilor erau pline, printre baionete, de mii de ţărani încătuşaţi şi însângeraţi.

Constantin Dobrovici îl primi în biroul său, mai palid încă şi mai slăbit ca înainte, cu pete roşii, şi mai violent tăiate pe obrazul

scofâlcit, — campania de prefect în Moldova în timpul răscoalei nu-l costase puţin.

— *Ces crapules immondes, ces brutes féroces!* — explodă el alergând prin cameră: Mizerabilii cred că se pot mulţumi după toate aceste orori turnând apă zaharată pe racilele putrede ale corpului social...

Răutu preferi să se prezinte lui Aurel Crăsneanu împreună cu Dobrovici, deşi acesta îşi şi dăduse demisia.

Nici pe Aurel Crăsneanu nu l-au costat puţin răscoalele şi represiunea.

In ochii lui, deobiceiu parcă crescuţi pentru desmierdări femenine, acum ardeau mici flăcări sumbre, când îl întrebă surd pe Răutu:

— Ai venit să-ţi dai demisia?... Ştiu... Am avut mari năcazuri cu Ruşii din cauza dumitale...

Răutu trecu deîndată la „ordinea zilei":

— Când se va pune capăt acestui coşmar sângeros? — întrebă fixând pe Aurel drept în ochi.

— Unde sîntem? — isbucni şi Dobrovici: In pădurea africană sau într'un stat european?...

O grozavă „chintă" de tusă îl prinse, şi batista, dusă în grabă la gură, fu într'o clipă însângerată.

Crăsneanu păli şi flăcările negre din ochii lui se condensară încă şi mai mult, când îşi stoarse sacadat răspunsul:

— Acuma deabia prindem cârma... Pentru un vas purtat *à la dérive* de furtună, nu era uşor...

— Şi ce aveţi să faceţi când o să puneţi mâna pe cârmă? — insistă Răutu: Au să rămână neispăşite aceste crime odioase?

Crăsneanu, nădejdea generaţiei sale, îşi deturnă ochii, îndurerat în amorul lui propriu:

— Nu putem distruge toată armatura statului! — aruncă el cu o abia stăpânită iritaţie.

— Armatură?... Proprietarii şi arendaşii sînt armatura statului în România?... Nu ţărănimea, — peste optzeci la sută din naţiune?...

— Nu! — apăsă descendentul „carbonarului" din 1848, ridicându-se brusc în picioare: Ţărănimea e protoplasma, care, dacă vrei, asigură viaţa şi desvoltarea organismului naţional... Ea nu poate însă constitui încă armatura statului. Apoi, ce are mai multă importanţă: răsbunarea sau reformele, la care nu putem ajunge împotriva clasei dominante întregi?

— Dar atunci, — ripostă foarte emoţionant prefectul demisionat al Ciubăreştilor: Noi am servit numai pentru a acoperi răsbunarea împotriva victimelor, care sînt torturate cu miile în beciurile prefecturilor, ale poliţiilor şi ale primăriilor dela ţară?...

— *Cochons!... Brutes!... Crapules!* — clocoti Dobrovici, scuipându-şi sângele în batistă: Pornim o campanie să rămână de pomină armatura dumitale în toată lumea!

Aurel Crăsneanu se așează din nou și-și sprijini capul de speteaza fotoliului său englezesc.

Și în vocea lui tremura parcă emoțiunea, când își lungi acum vorba cu langoarea lui obișnuită:

— Nu știu dacă nu e mai greu să smulgi clasei noastre dirigiuitoare amnistia generală, decât chiar și reforma agrară...

— Dreptul de amnistie e o prerogativă a Coroanei! — obiectă Răutu: Nu intră în atribuțiunile Parlamentului...

— Incercați o campanie în acest sens! — își închise ochii Crăsneanu, lunecându-și pe rând vârful degetelor pe sub unghia celui gros.

Inaintea lui Răutu fu din nou pusă ispititoarea întrebare: dacă în locul svârcolirilor într'un partid de guvernământ nu e mai preferabil un gest frumos, oricare ar fi consecințele lui imediate?...

— Nu! — exclamă cu violență Constantin Dobrovici: Să murim pe baricadă!... Odată ajunși aci, să vindem scump fiecare centimetru pătrat de teren...

In numărul apropiat al *Farului* apăru sub semnătura lui Răutu o Cronică intitulată *„Amnistia"*:

„Faptele, oricât de reprobate de ordinea de

stat, nu pot atrage nicio pedeapsă, atunci când însăşi această ordine o suspendată sau desfiinţată.

„Mişcările revoluţionare, când cuprind masele populare adânci, sînt caracterizate tocmai prin suspendarea ordinei stabilite: am putea spune în limbajul lui Hobbes, că atunci e denunţat însuşi *contractul social* în virtutea căruia fusese încetat *bellum omnium contra omnes*...

„Aci e izvorul grozăviilor din războaiele civile.

„Intr'un război civil, ca în toate războaiele, nu sînt faţă în faţă criminalii şi reprezentanţii autorităţii de stat, — ci două tabere duşmane.

„Şi am trecut printr'un adevărat război civil.

„In adevăr, — atunci când artileria bombarda satele, adesea chiar pustii, eram în faţa unui act de represiune a crimelor, sau a unui *act de război?*...

„Sau atunci, când se împuşcau, cu zecile, la marginea satului, fără cercetare şi judecată, după ordinul unui ofiţer sau sergent-major, cei denumiţi de către... *învingători?*...

„Destule victime!

„Să întoarcem mai curând această tristă pagină a istoriei noastre, de care sîntem responsabili, în primul rând, *noi*, cei care ne bucurăm de toate privilegiile, — *noi* care am lăsat ca durerile nealinate să dee naştere la atâtea patimi

şi la atâta ură, — *noi*, — nu cei orbiţi de suferinţă în satele oropsite.

„Să întoarcem această pagină *cu totul*, şi pentru ei, şi pentru ceilalţi nenorociţi, care au deslănţuit urgia chiar peste măsura iertată de împrejurări.

„Vor scăpa câţiva făptuitori de rele, care s'au folosit poate de vremuri tulburi, pentru a-şi da drumul pornirilor spre pradă şi omor?

„Vor scăpa câţiva ameţiţi de atotputernicie, de biruinţă, care nu şi-au putut stăpâni instinctele sanguinare ale bestiei trezite?...

„Cine poate găsi cumpăna dreaptă?... Cine poate măsura marginele răspunderii?...

„Să întoarcem pagina!...

„Imi dau bine seama cât pot trage în cumpănă pentru oameni de guvernământ aceste şiruri căzute din fuga condeiului...

„Imi fac însă datoria, numai în nădejdea că, *după amnistie*, se va deschide în adevăr o *nouă* pagină a istoriei naţionale, prin realizarea reformelor *făgăduite*"...

Aproape în acelaş moment, pe neaşteptate, Miron Osmanli adresă un patetic apel la conştiinţa publică.

Peste puţine zile apăru decretul regal care acorda o largă amnistie.

Şi abia vreo lună după *ororile inutile*, colegiile ţărăneşti au votat conform tradiţiei, după porunca subprefecţilor...

Dar fostul prefect al Ciubăreştilor înţelegea că ura din inimile mulţimii în satele întunecate îşi împlânta rădăcinile otrăvite tot mai adânc.

Şi... se îngrozi de povara ce-i căzu pe umeri...

SFARŞITUL VOLUMULUI

* * *

* * * * *

BCU IAŞI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

★ ★ ★
★ ★ ★ ★ ★

CUPRINSUL

Cap.		Pag.
I.	Aşteptarea...	5
II.	Gloata şi pontifii	31
III.	„Svoboda"!...	69
IV.	Moldovenii	112
V.	In răsmeriţă	128
VI.	Antractul	161
VII.	In ape line	184
VIII.	Două lumi	214
IX.	Meteorul	250
X.	Pojarul	281
XI.	„Apărătorul ordinei"!...	300
XII.	Fără cârmă	338
XIII.	Povara...	378

BCU IAŞI CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY
BIBLIOTECA UNIVERSITARĂ

Fundația
„REGELE FERDINAND I" IAȘI
Intrată la Bibliotecă
Ziua 14 Luna IV 1938

BCU IAȘI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

DE ACELAȘI AUTOR:

IN PREAJMA REVOLUȚIEI
ROMAN

SMARAGDA THEODOROVNA	Vol.	I.	Lei 80
VANIA RAUTU	„	II.	„ 80
LUTUL	„	III.	„ 80
HOTARUL	„	IV.	„ 80
NOSTALGII	„	V.	„ 80
CIUBAREȘTI	„	VI.	„ 80
IN AJUN	„	VII.	„ 80

BIBLIOTECA UNIVERSITĂȚII IAȘI
Ad. F. L.
BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

1985

Iorgu Vatatzi – Gr. Cantacuzino [illegible]

[illegible]

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY

BCU IASI / CENTRAL UNIVERSITY LIBRARY